

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Tomáš Pouska

Omezení osobní svobody v teorii a praxi

Restrictions on personal freedom in theory and practice

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: JUDr. Lukáš Bohuslav Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 25. 8. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 493 242 znaků včetně mezer.

.....

Mgr. Tomáš Pouska

V Praze dne 25. 8. 2022

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu JUDr. Lukáši Bohuslavovi, Ph.D., konzultantovi mé rigorózní práce, za cenné rady, připomínky, ochotu a pomoc při jejím zpracování.

Zároveň bych touto cestou rád poděkoval JUDr. Mgr. Pavlu Pohorskému, za věcné připomínky k práci, řádné vedení mé koncipientské praxe a sofistikované prohlubování mých znalostí.

Obsah

Úvod.....	1
1. Základní práva a svobody a jejich ochrana	5
1.1. Základní práva a svobody	5
1.2. Ochrana a meze základních práv a svobod	9
2. Zásahy do osobní svobody	15
2.1. Osobní svoboda.....	15
2.2. Zásahy do osobní svobody	17
2.2.1. Obecná přípustnost zásahů do osobní svobody	22
2.2.2. Podmínky zásahu do osobní svobody v Úmluvě.....	29
2.2.3. Podmínky zásahu do osobní svobody v Listině.....	33
2.2.4. Rozdíly právní úpravy v Úmluvě a v Listině	34
2.2.5. Jednotlivá omezení osobní svobody	36
3. Zadržení a zatčení.....	39
3.1. Zadržení	40
3.1.1. Zadržení obviněného policejním orgánem	46
3.1.2. Zadržení osoby podezřelé policejním orgánem.....	50
3.1.3. Zadržení osoby podezřelé jinou osobou	52
3.2. Zatčení.....	57
4. Vazba.....	63
4.1. Principy spojené s vazbou.....	63
4.2. Materiální vazební právo	67
4.2.1. Důvodnost vazby	70
4.2.2. Vazba útěková	72
4.2.3. Vazba koluzní	80
4.2.4. Vazba předstižná.....	84
4.3. Nahrazení vazby alternativním opatřením	86
4.3.1. Nemožnost nahrazení vazby v některých případech	88
4.3.2. Elektronický monitoring plnění povinností.....	90
4.4. Formální vazební právo	93
4.4.1. Rozhodnutí soudu o vzetí do vazby	97
4.4.2. Nejvyšší přípustná doba trvání vazby	102
4.4.3. Další trvání vazby	105
4.5. Právní úprava vazby na Slovensku	113
5. Trest odnětí svobody	118

5.1. Východiska trestání.....	118
5.2. Trest odnětí svobody a předpoklady pro jeho ukládání	123
5.2.1. Zákonné podmínky a zásady pro ukládání trestu odnětí svobody.....	124
5.2.2. Alternativy k trestu odnětí svobody.....	129
5.3. Pochybení při ukládání trestu odnětí svobody v justiční praxi	131
5.3.1. Hypertrofie trestní represe	135
5.3.2. Nepřiměřenost trestu s ohledem na obecné zásady pro jeho ukládání	140
5.3.3. Nepřiměřená délka trestního řízení.....	144
5.3.4. Nerespektování zásady presumpce nevinny při hodnocení důkazů	148
5.3.5. Trestání za nouzového stavu s akcentem na trestný čin krádeže.....	152
5.4. Negativa spojená s odnětím svobody.....	157
5.4.1. Negativní jevy ve vězení	158
5.4.2. Negativní důsledky odnětí svobody	162
Závěr.....	165
Seznam použitých zdrojů	174
Abstrakt	191
Abstract	192

Úvod

Ochrana základních práv a svobod jednotlivce patří mezi základní rysy a hodnoty demokratického právního státu, kdy v souladu s ústavněprávními limity lze do těchto esenciálních práv a svobod zasahovat pouze v odůvodněných případech a toliko v mezích právního řádu. Co se týče působnosti trestního práva, respektive vedení samotného trestního řízení, zvýšenou pozornost dle mého názoru zasluhuje především ochrana svobody osobní, neboť jde v trestní praxi pravděpodobně o nejčastěji dotčenou svobodu člověka vůbec. Ačkoli jsou v českém právním řádu na národní i mezinárodní úrovni zakotveny určité garance a konkrétní podmínky přípustnosti zásahů do osobní svobody jednotlivce a dále též základní zásady a principy, které mají před neoprávněnými zásahy ze strany orgánů činných v trestním řízení dotčené osoby chránit, jejich teoretické a praktické uplatnění se do značné míry liší. Předmětem mé rigorózní práce je především poukázat na některé takové zásadní odlišnosti a upozornit na legální nedostatky relevantní právní úpravy, tedy blíže rozebrat a skloubit omezení osobní svobody jednotlivce v teorii i v aplikační praxi, včetně dalších konsekvencí s touto problematikou souvisejících.

Vzhledem k omezenému rozsahu této práce není mým záměrem podrobně obsáhnout veškeré přípustné instituty zbavení osobní svobody jednotlivce, které jsou v platném českém právním řádu zakotveny. Cílem mé rigorózní práce je na jedné straně zanalyzovat a propojit, včetně některých návrhů *de lege ferenda*, teoretickou a praktickou koncepci konkrétních institutů omezujících osobní svodu jednotlivce, v podobě zadržení, zatčení, vazby a trestu odnětí svobody, jakožto prostředků bezprostředně spojených s uvězněním dotčené osoby. Na druhé straně pak nalézt odpověď zejména na následující otázky. Jsou v aplikační praxi dodržovány teoretické a legálně zakotvené garance přípustných zásahů do osobní svobody dotčené osoby? Není do osobní svobody jednotlivce ze strany jednotlivých orgánů činných v trestním řízení zasahováno příliš často a intenzivně? Jsou případné intervence legitimní, přiměřené a proporcionální ve vztahu ke sledovanému účelu? Jsou veškeré zásahy ústavně konformní, tedy i v souladu s mezinárodněprávními závazky České republiky? Dochází v aplikační praxi ze strany orgánů činných v trestním řízení k nějakým excesům? Je v rámci autoritativního rozhodování příslušných orgánů o zásazích do osobní svobody aplikována, respektive alespoň dostatečně reflektována relevantní judikatura Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu? Je český trestní systém z hlediska ochrany společnosti a související intervence do osobní svobody jednotlivce efektivní? Má legální úprava zásahů do osobní svobody jednotlivce na národní úrovni nějaké zásadní mezery?

Rigorózní práce čerpá informace z monografií a sborníků, zaměřujících se na jedné straně na ryze právní odvětví, a to konkrétně na právo trestní, ústavní a správní, na druhé straně též na vědy s právem související jen z části, v podobě psychologie, sociální pedagogiky, penologie, penitenciaristiky či kriminologie. Dalšími relevantními zdroji jsou články a příspěvky z odborných časopisů, právní předpisy, důvodové zprávy k právním předpisům a relevantní judikatura Evropského soudu pro lidská práva, Ústavního soudu ČR, Nejvyššího soudu ČR, Vrchního soudu v Praze a též některých soudů krajských. Rigorózní práci tvoří celkem pět základních částí, které jsou dále tvořeny několika kapitolami a eventuálně též subkapitolami, přičemž práce postupuje od obecného vymezení předmětné problematiky v první a ve druhé části, až k samotnému jádru, které je tvořeno zejména částí třetí, čtvrtou a pátou. Při srovnání a propojování teoretické či legální koncepce předmětné problematiky s aplikační praxí orgánů činných v trestním řízení byla užita metoda komparace a syntézy, při objasňování konkrétních institutů a pojmů pak metoda analýzy a deskripce, a nakonec při propojování jednotlivých částí mezi sebou metoda analýzy a syntézy.

Vzhledem k zaměření daného tématu bude nejprve v první části rigorózní práce učiněn stručný exkurz k základním právům a svobodám jednotlivce, a to prostřednictvím jejich bližšího charakterizování, vytyčením způsobu jejich zakotvení na národní i mezinárodní úrovni a stanovením jejich mezí a ochrany v obecné rovině. Druhá část práce již věnuje bližší pozornost přímo samotné osobní svobodě, jejím ústavněprávním garancím, limitům a dalším právům a svobodám s touto bezprostředně souvisejícím. Rozebrána budou především základní teoretická východiska přípustnosti zásahů do osobní svobody a jejich terminologie, podmínky intervencí dle konkrétních lidskoprávních norem, vzájemná komparace těchto jednotlivých podmínek, včetně stručného vymezení individuálních způsobů omezení osobní svobody, na které se vztahují příslušné garance ochrany.

Část třetí je zaměřena na instituty zadržení a zatčení dotčené osoby, kdy každému z těchto zajišťovacích nástrojů trestního práva je věnována samostatná kapitola. V případě zadržení budou rozebrány jeho jednotlivé druhy, včetně jejich dílčích specifik a propojení s přestupkovým právem. Značný prostor je věnován celkovému průběhu zadržení, od jeho samotného počátku, přes výslech zadržené osoby, až po její předání soudu, a dále přidruženým negativním jevům, postihujícím zadrženého jednotlivce. Zmíněny budou též zásadní deficity tohoto institutu a související praktiky orgánů činných v trestním řízení, ke kterým tyto nedostatky završují příčinu, zejména s akcentem na maximální možnou dobu zadržení. Ve vztahu k institutu zatčení osoby budou vedle jeho základní charakteristiky blíže popsány

zejména nedostatky tohoto nástroje při uplatňování práva na obhajobu a dále uvedeny některé případy jeho zneužívání příslušnými orgány v aplikační praxi za nezákonnými účely.

Podstatou čtvrté části práce je vymezení institutu vazby, jakožto legální výjimky z garancí práva na osobní svobodu. Nejprve budou stručně charakterizovány základní principy a zásady spojené s tímto nejintenzivnějším zajišťovacím nástrojem trestního práva. Následovat bude problematika materiálního vazebního práva, která se zabývá především důvodností trestního stíhání obviněného a uvalením samotné vazby, s ohledem na její subsidiární a fakultativní charakter. Rozebrány budou jednotlivé vazební důvody, jejich zákonné vymezení, relevantní judikatura, která tyto blíže interpretuje, nedostatky právní úpravy na národní úrovni, včetně příkladů nezákonného postupu orgánů činných v trestním řízení. Vysvětleny budou dále alternativní opatření sloužící k náhradě vazby, jejich praktické uplatnění a jejich slučitelnost či neslučitelnost s mezinárodně právními závazky České republiky. V těchto intencích nezůstane opomenut ani související nástroj v podobě elektronického monitoringu plnění povinností a jeho problematique užití v justiční praxi. Následně bude rozebráno vazební právo formální, konkrétně právo obviněného účastnit se vazebního zasedání a otázka míry uplatnění zásady kontradiktornosti řízení a zásady rovnosti zbraní v trestním řízení. Důraz bude dále kladen na požadavky na odůvodnění rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby a na rozhodování o stížnosti proti takovému rozhodnutí, včetně souvisejících teoretických a praktických deficitů. V neposlední řadě bude rozebrána nejvyšší přípustná doba vazby a legitimita jejího pokračování s plynutím času, zejména s akcentem na jednotlivé lhůty pro rozhodování o jejím dalším trvání a jejich dodržování ze strany orgánů činných v trestním řízení. Závěrem této části bude učiněn krátký exkurz do slovenského vazebního práva, kde budou zmíněny zásadní odlišnosti od vazebního práva českého. Součástí jsou též některé návrhy *de lege ferenda*, které by dle mého názoru zmíněné nedostatky alespoň z části odstranily.

Poslední, pátá část práce, se zabývá trestem odnětí svobody a souvisejícími negativními konsekvencemi, které se odsouzeného přímo či nepřímo dotýkají. Nejprve budou stručně vymezena základní teoretická východiska trestání, poté dojde na charakteristiku samotného trestu odnětí svobody a zákonných podmínek a zásad pro jeho ukládání. Opomenuty nezůstanou ani veškeré trestně právní alternativy, kterými lze trestní řízení meritorně ukončit namísto uložení trestu odnětí svobody. Stěžejní kapitola této části rigorózní práce se zabývá vymezením zásadních pochybení obecných soudů při ukládání trestu odnětí svobody v aplikační praxi. Zvýšená pozornost je věnována hypertrofii trestní represe, nepřiměřenosti soudem ukládaného trestu, s ohledem na obecné zásady pro jeho ukládání, nepřiměřené délce trestního řízení, nerespektování zásady presumpce nevinny při hodnocení důkazů a trestání majetkových deliktů

za nouzového stavu, se zaměřením na trestný čin krádeže, kdy každou z těchto oblastí pojímá samostatná subkapitola. Každé dílčí téma je dále doplněno o praktické příklady z justiční praxe a o relevantní judikaturu Ústavního soudu, která danou problematiku pregnantně dokresluje. Součástí této části jsou opět některé návrhy *de lege ferenda*, které by, s ohledem na negativní jevy a důsledky spojené s odnětím osobní svobody, mohly výrazně zefektivnit a pozitivně ovlivnit český trestní systém.

1. Základní práva a svobody a jejich ochrana

Tato rigorózní práce se ve své podstatě týká dvou autonomních odvětví práva, která se však ve velké míře vzájemně prolínají a ovlivňují. Jedná se o trestní právo, které tvoří samotné jádro práce ve vztahu k trestné činnosti, jejím pachatelům a důsledkům s tím spojeným, a o právo ústavní, jenž dává trestnímu právu určitý manévrovací prostor a mantinely, z hlediska ochrany práv a oprávněných zájmů jednotlivců a s nimi souvisejících zásahů do těchto hodnot. Pro patřičné uchopení daného tématu je nejprve nutné vymezit, co jsou vlastně základní práva a svobody, jak se v obecné rovině chrání a jak definovat jejich meze, jakožto základní teoretická východiska, která bude tato práce dále postupně rozvíjet.

1.1. Základní práva a svobody

Ústava¹ v čl. 1 odst. 1 vymezuje Českou republiku jako: „*svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“ Pojem právního státu v sobě zahrnuje regulaci sociálních vztahů uvnitř i vně státu právem na straně jedné, vyjádřenou zejména prostřednictvím zásady enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí (čl. 2 odst. 3 Ústavy) a zásady legální licence (čl. 2 odst. 4 Ústavy) a ochranu subjektivních práv jednotlivců na straně druhé. Mezi základní znaky právního státu odborná veřejnost řadí suverenitu lidu, legitimitu a legalitu státní moci, rovnost před zákonem, právní jistotu, dělbu moci pomocí systému brzd a protivah, a především pak uznání, záruku a ochranu základních práv a svobod jednotlivců ze strany státu.²

Na mezinárodním poli došlo k masivnímu rozvoji ochrany základních lidských práv a svobod v období po druhé světové válce, z důvodu nedostatečné úpravy na úrovni národní, neboť porušovateli jsou mnohdy státy samotné a bez mezinárodní regulace je vynucení respektu k základním právům a svobodám velmi obtížné. Prvním komplexním dokumentem, upravujícím tuto problematiku, byla Americká deklaráce práv a povinností člověka z května 1948. V prosinci téhož roku pak Valné shromáždění Organizace spojených národů přijalo rezoluci, tedy právně nezávazný dokument, Všeobecnou deklaraci lidských práv, jež je však přes svoji formální fakultativnost do značné míry autoritativní, neboť je základem stěžejních mezinárodních smluv o základních lidských právech a svobodách. Tato obsahuje výčet jednotlivých lidských práv,

¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“)

² MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019. Teoretik. s. 31-32. ISBN 978-80-7502-387-2.

blíže vymezených v dalších mezinárodních smlouvách, deklaracích, případně i v ústavách některých států.³

Mezi právně závazné dokumenty, upravující lidská práva a svobody na mezinárodní úrovni, s ohledem na téma této rigorózní práce, patří především evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁴, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁵, případně též Listina základních práv Evropské unie⁶. Dle ustálené judikatury Ústavního soudu jsou pak Úmluva a oba Mezinárodní pakty navíc, nejen ve smyslu čl. 10 Ústavy, přímo součástí ústavního pořádku České republiky, a tedy hodnotícím kritériem ústavnosti norem nižší právní síly.⁷ Na národní úrovni je stěžejním právním předpisem, upravujícím tuto problematiku, vedle Ústavy též Listina základních práv a svobod.⁸

Základní práva a svobody patří mezi ústavně zaručená nejvýznamnější subjektivní práva, jejichž rozsah není dán ani Listinou na národní úrovni ani výše uvedenými mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána. Výjimku tvoří jejich omezení v nezbytné míře za účelem ochrany jiných práv či oprávněných zájmů, zejména zájmu veřejného.⁹ Veřejná subjektivní práva vznikají z práv přirozených tehdy, pokud tyto stát akceptuje a zakotví ve svém právním řádu. V takovém případě se jedná o bezprostřední právní vztah na vertikální úrovni mezi veřejnou mocí na straně jedné a jednotlivcem na straně druhé, jehož podstatou je ochrana jednotlivce před neoprávněným zásahem státu či jiných osob, případně oprávnění jednotlivce se chovat určitým způsobem.¹⁰ Základní práva a svobody, jakožto práva přímo aplikovatelná, tak ve své podstatě formují ve vztahu k jednotlivci nedotknutelnou zónu, do níž nelze bez přiměřeného důvodu zasahovat, a současně působí jako jistá zábrana vůči vládě

³ KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

⁴ Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Úmluva“).

⁵ Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“) a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie, C 326, 26. říjen 2012, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina EU“).

⁷ KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. s. 58. ISBN 978-80-7502-441-1.

⁸ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“).

⁹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6., aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 202. ISBN 978-80-7380-454-1.

¹⁰ BARTOŇ, Michal, Jan KRATOCHVÍL, Martin KOPA, Maxim TOMOSZEK, Jiří JIRÁSEK a Ondřej SVAČEK. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). s. 50. ISBN 978-80-7502-128-1.

demokratické většiny, jež by jinak mohla být menšinou vnímána jako diktatura.¹¹ Primární rozdíl mezi právem a svobodou spočívá v tom, že subjektivní právo představuje obvykle konkrétní nárok vůči státu, svoboda pak autonomní sféru jednotlivce, do které nelze až na jisté výjimky v rámci ústavních limitů zasahovat.¹²

Čl. 1 Listiny stanovuje, že: „základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“ S nezadatelností a nezcizitelností je neodmyslitelně spojena nemožnost tyto propůjčit či převést na někoho jiného, tedy se základních práv a svobod vzdát či s nimi jinak disponovat, a to z velké části i proti vůli jednotlivce, neboť do omezení dispozic nespádají pouze konkrétní dílčí nároky dané osoby. Je tedy například možné, aby jednotlivce absolvoval po výslovném souhlasu konkrétní zásahy do tělesné integrity, avšak není již možné, aby se tento vzdal práva na nedotknutelnost své osoby jako celku.¹³ Na místě je též zmínit přílehlavou judikaturu Ústavního soudu, dle které existují také další případy exempce omezené dispozice se základními právy a svobodami, neboť: „Ústavní soud, aniž by zpochybňoval obecný princip nezadatelnosti lidských práv, zastává názor, že práva na přístup k soudu je možno se v konkrétním a specifickém případě vzdát.“¹⁴ Nepromlčitelnost značí nemožnost zániku těchto práv a svobod plynutím času, a to ani pokud nejsou vykonávána či uplatňována jejich nositelem. Nezrušitelnost zaručuje nemožnost státu, respektive jakéhokoli jeho orgánu, tyto legitimně jednotlivci odejmout prostřednictvím právního aktu, právní normy nebo aktu mezinárodního práva. Tato koncepce základních práv a svobod patří mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu,¹⁵ přičemž jejich změna je dle čl. 9 odst. 2 Ústavy *in fine* nepřípustná.

Právní úpravy lidských práv a svobod, respektive jejich obsah, se postupem času vyvíjely, a proto rozlišujeme jejich tři tzv. generace. První generace je tvořena občanskými a politickými právy, která reprezentují liberální svobody, tedy i svobodu osobní, mezi druhou generací jsou řazena hospodářská, sociální a kulturní práva, jejichž hlavní rozmach probíhal zejména po druhé světové válce, a konečně třetí generaci formují ta historicky nejmladší práva, mezi které lze začlenit například právo na příznivé životní prostředí nebo na ochranu osobních údajů.¹⁶ Při diferenciaci jednotlivých práv a svobod se lze setkat s členěním na práva základní, práva lidská a práva občanská. Distinktivním kritériem z právního hlediska mezi právy

¹¹ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 5. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). s. 148-149. ISBN 978-80-7380-822-8.

¹² PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges). s. 492. ISBN 978-80-7502-468-8.

¹³ HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. s. 115. ISBN 978-80-7400-812-2.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 17/14, PV-IV.

¹⁵ PAVLÍČEK, V.: *cit. d. sub 12*, str. 512-513.

¹⁶ WINTR, J.: *cit. d. sub 11*, str. 147-148.

občanskými a lidskými je jejich subjekt, tedy každá fyzická osoba v případě práv lidských a jedinec se státoobčanským svazkem k určitému státu ve vztahu k právům občanským. Základní práva pak značí dílčí část lidských práv s ústavním statutem, tedy nikoli upravených normami nižší právní síly.¹⁷ Tento výraz pojmenovává ta nejvýznamnější práva a ty nejpodstatnější svobody v daném katalogu práv a svobod, případně také ty, jež jsou pramenem pro další práva a svobody, hojně jej využívá zejména Úmluva nebo na Ústavu navázaná Listina.¹⁸ „*Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v nezbytnosti, aby státní orgány, resp. orgány veřejné moci interpretovaly a aplikovaly právo pohledem ochrany základních práv a svobod.*“¹⁹

Lidskoprávní normy působí na všechny právní odvětví a tzv. prozařují do celého právního řádu. Tyto normy nemají pouze vertikální účinek, tedy povinnost státu vůči jeho občanům, ale mají též nepřímý horizontální účinek, občanů vůči jiným občanům, kdy stát je povinen tyto hodnoty hájit. Nepřímý účinek značí právě ono prozařování ústavních hodnot - základních práv a svobod – do interpretace podústavních právních norem, které regulují horizontální vztahy.²⁰ Tyto vztahy jsou oproti vertikálním méně intenzivní, neboť nejsou založeny na vztahu podřízenosti a nadřízenosti. Jednotlivci jsou si v těchto rovni, a proto postačuje právě jen zprostředkované působení lidských práv a svobod skrz právní normy jednoduchého práva.²¹ Lidskoprávní normy, vzhledem k jejich objektivně-právní funkci, tedy nezavazují, na rozdíl od osob práva veřejného, přímo jednotlivé osoby práva soukromého. Oproti tomu soudy, jakožto orgány veřejné moci, jsou při interpretaci zákonů a dalších norem nižší právní síly povinny uvážit základní práva a svobody a jejich prozařování právním řádem tak, aby nedocházelo k jejich nedůvodnému porušování.²² „*Proto je úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků sporu, a není-li to možné, rozhodnout v souladu s obecnou ideou spravedlnosti, resp. dle obecného přirozenoprávního principu.*“²³

¹⁷ PAVLÍČEK, V., JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, I. díl. Obecná státověda*. 3. podstatně přepracované a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2021. s. 201. ISBN 978-80-7502-506-7.

¹⁸ PAVLÍČEK, V.: *cit. d. sub 12*, str. 491.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98, PV-I.

²⁰ WINTR, J.: *cit. d. sub 11*, str. 154.

²¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11, bod 15. odůvodnění.

²² KRATOCHVÍL, J.: *cit. d. sub 7*, str. 15.

²³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 3168/09, bod 16. odůvodnění.

1.2. Ochrana a meze základních práv a svobod

Jak již bylo zmíněno, významnou roli při výkladu a aplikaci lidskoprávních norem zastávají soudy, zejména pak ve vztahu k mezím a intenzitě jejich ochrany a při kolizi mezi jednotlivými právy, neboť jsou to právě ony, jež daný text těchto dokumentů ve skutečnosti „uvádí v život“. K tomuto faktu přispívají též obecné formulace lidských práv a základních svobod, kdy některé z nich byly konkretizovány dokonce až praxí mezinárodního nebo vnitrostátního soudnictví, především prostřednictvím soudnictví ústavního.²⁴ Základní práva a svobody jsou dle čl. 4 Ústavy chráněny soudy všech instancí, ochrana Ústavním soudem pak vyplývá mimo jiné též z čl. 85 odst. 2 Ústavy, jenž vymezuje slib soudce Ústavního soudu, který zní: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu chránit neporušitelnost přirozených práv člověka a práv občana, řídit se ústavními zákony a rozhodovat podle svého nejlepšího přesvědčení nezávisle a nestranně.*“

Ústavní soud zastává názor, že ačkoli patří do soustavy soudnictví České republiky, není tzv. třetí instancí či vrcholem soustavy obecných soudů, tedy ani soudem těmto nadřazeným, proto není oprávněn hodnotit všeobecnou zákonnost nebo správnost rozhodnutí obecných soudů. Jeho pravomocí je pouze rozpoznat, zda konkrétním rozhodnutím orgánu veřejné moci došlo k zásahu či porušení ústavně zaručených základních práv a svobod a vůči takovým zásahům či porušením poskytnout jednotlivci relevantní ochranu.²⁵ Jeho výklad je pak dle ústavního pořádku a ustálené judikatury závazný, a to nejen ve věci konkrétního porušení, ale i v analogických případech, i pro soudy nižších instancí, neboť závazek se jím řídit pro ně vyplývá z čl. 89 odst. 2 ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy. Obecné soudy jsou tedy povinny respektovat tzv. *ratio decidendi*, tj. rozhodovací důvod, kterým je užitě stěžejní právní pravidlo, a řídit se tak precedenty. Porušení uvedených požadavků by znamenalo nedodržení čl. 36 odst. 1 Listiny, tedy zamezení dotčenému jednotlivci, domáhat se svého práva u nestranného a nezávislého soudu.²⁶

Obdobný princip funguje též ve vztahu k bezprostředně aplikovatelné Úmluvě a jejímu výkladu Evropským soudem pro lidská práva (ESLP), jehož judikatura má v českém právním řádu ústavněprávní význam. Obecné soudy by měly při své praxi taková rozhodnutí ESLP obligatorně zohledňovat, zejména pak v situacích, kdy na příslušné rozhodnutí ESLP odkazuje přímo účastník řízení. V případě ignorování takové argumentace účastníka řízení obecný soud porušuje opět právo na soudní ochranu, vyjádřené v čl. 36 odst. 1 Listiny, případně též právo

²⁴ BARTOŇ, M., J. KRATOCHVÍL, M. KOPA, M. TOMOSZEK, J. JIRÁSEK a O. SVAČEK: *cit. d. sub 10*, str. 80.

²⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 1. 1995, sp. zn. II. ÚS 45/94, odůvodnění nálezu.

²⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05-2, bod 60. odůvodnění.

na spravedlivý proces, ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy.²⁷ Analogicky se takový postup užije i na vnitrostátní orgány členských států Evropské unie, jejichž akty jsou stíženy eventuální neplatností, pokud by tyto porušovaly základní práva a svobody jednotlivce, v rozporu s judikaturou Soudního dvora Evropské unie v souvislosti s Listinou základních práv EU. Zde je však potřeba zohlednit též vztah evropského práva k esenciálním principům právních řádů jednotlivých členských států, neboť v takovém případě jde o „*průnik integračního poslání evropského práva do samotného srdce právního řádu každého ze států EU.*“²⁸

Jednotlivé katalogy práv, v souvislosti s principem právní jistoty a snahou vyloučit arbitrárnost rozhodování orgánů veřejné moci, obsahují jasná pravidla a podmínky eventuálních omezení základních práv a svobod, jež jsou závislé na konkrétním omezujícím prameni práva. Může se jednat o omezení, obsažené bezprostředně v právní normě ústavního charakteru, o omezení formou zákona pomocí tzv. odkazovací právní normy nebo omezení formou podzákoně právní normy, pokud daný postup předvídá zákon. Veškerá omezení základních práv a svobod musí mít tedy legální základ, dále se musejí týkat veřejného zájmu a sledovat legitimní cíl. Další podmínkou je, že účelu, ke kterému omezení směřuje, se nelze domoci jiným postupem, tudíž je takové opatření nevyhnutelné, vše s ohledem na šetření podstaty a smyslu práv či svobod, do nichž je zasahováno.²⁹ Účelné je na tomto místě položit otázku, jaká je vlastně skutečná a opravdová podstata či smysl základních práv a svobod, jak je možné rozeznat, zda jsou zachovány či nejsou. Odpověď lze seznat z pozitivní definice obsahu těchto norem a dále zřetelným vymezením situace, ve které práva a svobody již vybočují svému účelu, kdy: „*přeplňování práv a svobod jedněch výrazně škodí právům jiných.*“³⁰

Ve vztahu ke konkretizaci sledovaného legitimního cíle nebo nezbytnosti daného zásahu, v souvislosti s omezením určitého práva, se ustanovení Úmluvy a Listiny mezi sebou někdy liší. Aplikovat institut legitimního cíle lze pouze v případě, kdy nalezneme totožný legitimní cíl, respektive jeho účel a smysl, v obou těchto dokumentech, neboť není možné jednat s jedním v souladu a s druhým v nesouladu či opačně. Ve věci nezbytnosti zásahu, tedy v porovnání zamýšleného cíle a intervencí do daného práva, je potřeba dostát jak požadavkům judikatury Ústavního soudu, tak ESLP, což není ve většině případů obtížné, neboť se tyto v praxi velmi neliší. Při jejich diferenciaci se pak aplikují podmínky, které jsou pro jednotlivce, do jehož práv

²⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05, odůvodnění nálezu.

²⁸ JELÍNEK, Jiří, Tomáš GRÍVNA, Sergej ROMŽA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. s. 76. ISBN 978-80-7502-375-9.

²⁹ PAVLÍČEK, V., JIRÁSKOVÁ, V. a kol.: *cit. d. sub 17*, str. 205.

³⁰ MUSIL, Jan a Marie VANDUCHOVÁ. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 328. ISBN 80-85963-68-x.

bylo zasaženo, výhodnější, s ohledem na intenzitu konkrétního omezení.³¹ Z Úmluvy i Listiny jsou patrné jisté rozdíly v obsahu, formulaci a možnosti omezení práv a svobod v nich obsažených, avšak tyto neznají jejich inkompatibilitu. Naopak, jsou reciproční a ve většině případů se vzájemně doplňují, též s ohledem na činnost Ústavního soudu, který v rámci výkladu Listiny taktéž zcela legitimně zohledňuje relevantní judikaturu ESLP.³²

ESLP hodnotí splnění kritéria legality, legitimního cíle a nezbytnosti prostřednictvím tzv. pětistupňového testu, při němž diagnostikuje, zda lze danou záležitost podřadit pod konkrétní článek Úmluvy, zda bylo zasaženo do určitého práva orgánem veřejné moci, a dále také zákonnost takového zásahu, jenž musí být zároveň relevantní a přiměřený sledovanému cíli. Zároveň se zabývá právně ospravedlnitelným účelem a nezbytností takového zásahu, jejichž příčinou může být jediné tzv. naléhavá společenská potřeba. Pro vyhodnocení potenciální přiměřenosti daného zásahu nebo při vyvažování vzájemně se střetávajících základních práv a svobod je v praxi soudů uplatňován tzv. test proporcionality, jenž poskytuje algoritmus jednotlivých kroků přezkumu. Tento však není doménou ESLP, ale spíše ústavních soudů jednotlivých států.³³ Ústavní soudy ve své rozhodovací praxi velmi často pracují s kolizemi ústavně chráněných zájmů a hodnot, mezi které patří právě i zájem subjektu, jenž byl intervenován ze strany státu výkonem jeho nezbytných pravomocí, zejména za účelem národní bezpečnosti nebo ochrany základních práv a svobod jiných osob. V těchto případech ústavní soudy porovnávají konkrétní ustavení lidskoprávních norem, ve vztahu k jejich porušení vůči straně jedné, oproti ochraně zájmu strany druhé nebo také třetích osob, a posuzují, zda k případnému omezení vůbec došlo a eventuálně v jakém rozsahu.³⁴

Uvedené se realizuje právě prostřednictvím principu proporcionality, spočívajícího v dosažení přijatelného poměru mezi kolidujícími esenciálními hodnotami, ať již základních práv a svobod nebo veřejných statků. Základní premisa spočívá v tom, že tyto je možné omezit pouze v zájmu a za účelem ochrany práv, svobod či statků jiných, a to na základě zhodnocení kritérií vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v užším slova smyslu. První zmíněné kritérium spočívá ve zvážení, zda daný omezující institut podává možnost poskytnout kolidujícímu právu či statku dostatečnou ochranu. Měřítko potřebnosti hodnotí vztah mezi dalšími eventuálními zákonnými omezujícími prostředky, jež jsou též schopny dosáhnout obdobného cíle, avšak s nižší mírou

³¹ BARTOŇ, M., J. KRATOCHVÍL, M. KOPA, M. TOMOSZEK, J. JIRÁSEK a O. SVAČEK: *cit. d. sub 10*, str. 94.

³² FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 63. ISBN 978-80-7598-306-0.

³³ BARTOŇ, M., J. KRATOCHVÍL, M. KOPA, M. TOMOSZEK, J. JIRÁSEK a O. SVAČEK: *cit. d. sub 10*, str. 89-90.

³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93, odůvodnění nálezu.

negativního dopadu na dotčené hodnoty. Třetí zmíněné kritérium, přiměřenost v užším slova smyslu, konfrontuje důležitost kolidujících hodnot, které jsou na první pohled rovnocenné, ve smyslu uvážení systémových, kontextových a empirických argumentů. Tím je myšleno zhodnocení začlenění konkrétní hodnoty do systému a hierarchie základních práv a svobod, zvážení negativních dopadů v návaznosti na zvýhodnění jedné hodnoty nad druhou, posouzení užití konkrétních právních institutů z hlediska minimalizace následků apod. „*V případě závěru o opodstatnění priority jednoho před druhým ze dvou kolidujících základních práv, resp. veřejných statků je nutnou podmínkou konečného rozhodnutí rovněž využití všech možností minimalizace zásahu do jednoho z nich.*“³⁵ V judikatuře se však postupně objevují různé přístupy ke kolizi základních práv a svobod, které nejsou řešeny pouze prostřednictvím principu proporcionality. Mezi tyto patří v obecné rovině především tzv. zákaz nadměrnosti zásahů do esenciálních hodnot, spočívající v postupu, kdy soud nejprve zkoumá konkrétní kolidující práva a následně rozhoduje tak, aby z obou hodnot byla zachována jejich podstatná část. Pokud této zásadě nelze dostát, zvýhodní soud při svém rozhodování tu hodnotu, již prospívá obecný princip spravedlnosti.³⁶

Judikatura Ústavního soudu a judikatura ESLP v oblasti lidskoprávních norem na sebe vzájemně působí a formuje soustavně se rozrůstající systém, který v sobě zahrnuje též práva trestního procesu, a tudíž se ve svém důsledku podstatně zasazuje o konstitucionalizaci trestního řízení. Judikatura obou soudů upřesňuje novodobé aspekty, případně širší perspektivy některých pouze zákonem zakotvených práv, což ve svém důsledku ovšem neznačí, že dotčením libovolné procesní právní normy na úrovni zákona dojde současně k zásahu do ústavního pořádku. Tedy nezákonnost nerovná se vždy protiústavnost, neboť aby k této došlo, musí být vždy zásahem stíženo zároveň konkrétní právo, jenž je garantováno přímo ústavně. Konstitucionalizace trestního řízení působením dané judikatury má též vliv na potřebu přizpůsobení požadavků zejména Úmluvy a Listiny, ve vztahu k právní úpravě trestního procesu na zákonné úrovni,³⁷ tedy k trestnímu řádu.³⁸

Limity zásahů do základních práv a svobod jednotlivce v rámci trestního řízení tedy upravují jak dokumenty na úrovni mezinárodní, zejména Úmluva a Pakt, tak dokumenty vnitrostátní, především Ústava, Listina, trestní řád a další zákony, které budou blíže vymezeny v dalších kapitolách této rigorózní práce. Při zvažování vzájemného působení uvedené mezinárodní a vnitrostátní právní úpravy se v trestním řízení, vyjímaje primární ústavní zásady,

³⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 10. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 15/96, bod 4. odůvodnění.

³⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09, bod 27. odůvodnění.

³⁷ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GŘIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 59.

³⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“).

vychází z následujících východisek. Pokud vnitrostátní právní norma zaručuje vyšší standard ochrany základních práv a svobod než norma mezinárodní, užije se norma vnitrostátní. Při vzájemné kolizi právních norem, ať již pouze na mezinárodní úrovni nebo na mezinárodní a vnitrostátní úrovni, se aplikuje norma, výhodnější pro dotčeného jednotlivce. Ovšem v případě posouzení viny a trestu, je-li konkrétní ustanovení zákona v rozporu s mezinárodní právní normou s aplikační předností, užije se tato norma mezinárodní bez dalšího, tedy bez předložení věci Ústavnímu soudu, tomuto se předkládá pouze v případě, kdy je daný zákon zároveň v nesouladu s ústavním pořádkem.³⁹ Algoritmus je tedy takový, že pokud nejde o posouzení viny a trestu daného jednotlivce, aplikuje se pro ochranu práv a svobod dotčeného jednotlivce pokaždé právní úprava výhodnější, a to i v případě úpravy vnitrostátní zákonné, ačkoli čl. 10 Ústavy výslovně požaduje užití mezinárodní smlouvy vždy, pokud je tato odchýlná od zákona. Dané se uskutečňuje prostřednictvím tzv. zpětného odkazu, vyjadřujícího právě pravidlo preference nejpříznivější právní normy, přičemž lidskoprávní normy tento odkaz v naprosté většině případů obsahují, například v Úmluvě jde o čl. 53.⁴⁰

Právě v trestním řízení dochází ke střetu dvou pravděpodobně nejvýznamnějších společenských hodnot, vyplývajících z principu demokratického právního státu, a to zájmu státu na ochraně a řádném fungování společnosti, vůči ochraně základních práv a svobod jednotlivců. Trestním stíháním pachatelů trestné činnosti sice stát nastoluje společenský řád, zvyšuje veřejný pořádek, bezpečnost a vystupuje na podporu práv celé společnosti i jejích jednotlivých členů, avšak zároveň takovým jednáním velmi výrazným způsobem postihuje práva a svobody nejen pachatelů, ale mnohdy i dalších osob. Za účelem spravedlivého vyvažování zájmu státu, respektive společnosti na straně jedné a ochrany práv a svobod jednotlivců na straně druhé, existují určité základní principy, jejichž úkolem je zachování rovnováhy uvedených hodnot.⁴¹

Jedná se o tzv. základní zásady trestního řízení a trestního práva procesního, z nichž některé jsou vymezeny přímo na mezinárodní úrovni v Úmluvě a v Paktu nebo na vnitrostátní ústavní úrovni, zbývající jsou pak definovány na úrovni zákonné. Tyto jsou předpokladem pro tvorbu, výklad a aplikaci právních norem trestního práva procesního, v souladu s účelem a smyslem trestního řízení, a dále základem pro jednotlivá stádia a instituty trestního řízení. Všechny tyto základní zásady na sebe navazují, neboť jsou vzájemně propojené a tvoří celistvý systém, který je interně jednotný.⁴² Základní zásady trestního řízení definuje na zákonné úrovni

³⁹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). s. 35. ISBN 978-80-7380-488-6.

⁴⁰ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRÍVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 65.

⁴¹ MULÁK, J.: *cit. d. sub 2*, str. 58.

⁴² CHMELÍK, J.: *cit. d. sub 39*, str. 50-51.

trestní řád v § 2, kde jsou tyto zcela nahodile, bez potřebného systematického řazení. Z pedagogických důvodů je hodnotnější základní zásady třídit dle jejich obsahu na zásady obecné, zásady zahájení řízení, zásady dokazování, a dále dvě samostatné zásady, veřejnosti, jež se užije zejména v soudním řízení, a materiální pravdy, jakožto stěžejního cíle trestního řízení. Mezi obecné zásady patří zásady: stíhání pouze ze zákonných důvodů, přiměřenosti a zdrženlivosti, rychlého procesu, obhajoby, spolupráce se zájmovými sdruženími občanů a zajištění práv poškozeného. Zásadami zahájení řízení jsou zásada legality, oficiality a obžalovací, do skupiny zásad dokazování pak náleží zásada bezprostřednosti a ústnosti, vyhledávací, presumpce nevinny a volného hodnocení důkazů.⁴³ Detailní popis všech jednotlivých zásad není předmětem této práce, z toho důvodu budou v dalším textu blíže osvětleny pouze některé, vztahující se konkrétně k problematice omezení osobní svobody.

⁴³ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GŘIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 95.

2. Zásahy do osobní svobody

Lidská svoboda, jež je pojmově zakotvena v úvodních ustanoveních řady katalogů s lidskoprávními normami, náleží každému člověku již od počátku jeho existence, neboť tento se svobodným nestává až v průběhu života v důsledku získání určitých zásluh, jako tomu bylo kupříkladu u propuštěných otroků ve starém Římě na základě tzv. *manumissia*, ale již samotným narozením, ze své přirozenosti jako lidské bytosti. Z toho vyplývá, že pokud je svobodná každá osoba, může svoji svobodu a principy s ní spojené uplatňovat pouze do té míry, dokud nezasahuje do svobody jiné osoby. Pakliže mají osoby žít ve vzájemné sounáležitosti, musejí své vlastní zájmy prosazovat pouze v určitých mezích, což ve svém důsledku směřuje k jistým limitům lidské svobody. Neexistuje tedy obecné právo na absolutní neomezenou svobodu, nýbrž pouze výchozí princip přirozeně svobodného člověka, jehož svobodu může stát prostřednictvím výkonu veřejné moci dle jasně daných a ústavně zaručených pravidel v určitých případech omezit. Lidská svoboda, včetně rovnosti a důstojnosti, patří mezi základní hodnoty a rysy demokratického právního státu, jež je veřejná moc povinna respektovat a chránit, a vůči této ideji pak přizpůsobit eventuální omezení a zásahy do těchto statků. Daná omezení jsou zastřešena právě vytyčením základních práv a svobod, které patří zároveň každé další jednotlivé osobě,⁴⁴ neboť „*svobodná sféra jednotlivce a její bezprostřední ústavní garance v podobě vymahatelného subjektivního práva jsou totiž condiciones sine qua non materiálního právního státu, který je vystavěn na úctě k základním právům jednotlivce. Právo na respektování autonomní a svobodné sféry jednotlivce působí vlastně jako konstanta vytyčená před závorkou, v níž se ocitají jednotlivá specifikovaná základní práva pozitivně právně formulovaná*“.⁴⁵

2.1. Osobní svoboda

Osobní svoboda, jež je velmi úzce spjata s dalšími základními právy a svobodami, je na mezinárodní úrovni upravena především v čl. 9 Paktu, čl. 5 Úmluvy a čl. 6 Listiny EU, na vnitrostátní ústavní úrovni pak v čl. 8 Listiny. Zatímco čl. 8 Listiny zaručuje výhradně osobní svobodu jednotlivce, všechny tři výše zmíněné čl. mezinárodní úpravy operují navíc s termínem osobní bezpečnosti. Tento výraz však ve své podstatě nevyjadřuje žádnou samostatnou nebo specifickou hodnotu, neboť jak právo na osobní svobodu, tak právo na osobní bezpečnost společně představují jediné základní právo, v jehož rámci je na bezpečnost nahlíženo právě v kontextu svobody. Právo na osobní bezpečnost v sobě tedy pojímá nejen povinnost státu,

⁴⁴ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 88-89.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. I. ÚS 43/04, PV-V.

zabezpečovat osobní svobodu jednotlivých osob, ale též chránit jejich samotné fyzické bezpečí.⁴⁶ Judikatura navíc akcentuje vrcholný význam ustanovení chránících osobní svobodu, jakožto jedno z nejvýznamnějších základních lidských práv vůbec,⁴⁷ respektive jednu z nejdůležitějších hodnot v demokratickém právním státě.⁴⁸

Jak již bylo zmíněno, osobní svoboda, jakožto součást klasických liberálních práv a svobod, úzce souvisí s principem obecné lidské svobody, a tudíž odráží existenci jisté charakteristické sféry jednotlivce, která jej ochraňuje před zásahem ze strany státu nebo třetích osob. Daná osoba je nositelem veřejného subjektivního práva, jehož podstatou je nemožnost státu, zasáhnout do osobní svobody jednotlivce, vyjímaje ústavně předvídané intervence, jež jsou v souladu s právem vytyčenými podmínkami. Tomuto oprávnění jednotlivce pak obdobně odpovídá veřejná subjektivní povinnost na straně státu takovým zásahům zamezit. Díky zmíněným subjektivním právům a povinnostem jejich nositelů je osobní svoboda začleněna mezi práva s tzv. negativním statutem. Ačkoli je tento status dominantní charakteristikou osobní svobody, nelze opomíjet také její status pozitivní, jelikož povinností státu je též chránit osobní svobodu jednotlivce vůči intervencím ze strany třetích osob, respektive za tímto účelem provést nezbytná opatření.⁴⁹

Osobní svobodu lze chápat ve dvojitým smyslu. V užším pojetí, které se též nazývá svoboda vnější, se jí rozumí tělesná svoboda včetně svobody volně se pohybovat, respektive svobodně rozhodovat, kdy a kam se pohybovat. Širší pojetí oproti tomu zahrnuje též další svobody, které korespondují s výše uvedenými negativními povinnostmi státu do těchto až na výjimky nezasahovat. Právo na osobní svobodu ve vztahu k jeho mezím a limitům je pak nutné interpretovat zejména v jeho užším významu, neboť samo o sobě je předpokladem výkonu jiných základních práv a jeho výklad v širším pojetí by značně ovlivnil plné využití těchto práv.⁵⁰ Pro osobní svobodu je příznačná její relativní povaha, s ohledem na možnosti jejího omezení ze strany státu, za přísného dodržení hmotněprávních i procesněprávních záruk regulujících tyto zásahy. Z hlediska typové povahy jednotlivých složek právních vztahů charakteristických pro osobní svobodu, lze rozlišit její subjekt, předmět a obsah. Subjektem je každý jednatel, bez ohledu na jeho věk, zdravotní stav, občanství nebo obdobné znaky, předmětem je fyzická autonomie daného člověka s výjimkou určitých ústavně zaručených limitů

⁴⁶ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 470.

⁴⁷ *Župa proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 2011, stížnost č. 39822/07.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13, bod 35. odůvodnění.

⁴⁹ HOFMANNOVÁ, Helena, Karel ŘEPA a Laura OTÝPKOVÁ. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. s. 41-42. ISBN 978-80-87284-87-2.

⁵⁰ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 249.

a obsahem jsou pak vzájemná práva a povinnosti individuálních subjektů, tedy jednotlivců, státu a třetích osob.⁵¹

S osobní svobodou velmi úzce souvisí, jak ostatně vyplývá z její definice, také svoboda pohybu a pobytu, jež jsou upraveny především v čl. 12 Paktu, čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě⁵², čl. 45 Listiny EU a čl. 14 Listiny. Svobodou pohybu se rozumí právo jednotlivce, kdykoliv se volně přemístit z jednoho místa na jiné, v rámci území státu i mimo něj, libovolnou formou, s výjimkou legálních omezení tohoto práva ze strany státu. Svobodu pobytu charakterizuje právo jednotlivce, nezávisle na čase setrvat na jakémkoli místě ve státě, včetně oprávnění se na takovém místě usadit, opět s výjimkou oprávněných restrikcí ze strany státu. Výslovným vyjádřením obou svobod vůči veřejné moci je pak oprávnění jednotlivců, zdržujících se v České republice v souladu s právem, tuto svobodně opustit.⁵³ Vzájemné rozlišení zmíněných svobod ve vztahu k jejich mezím a ochraně na ústavněprávní úrovni, včetně konkrétní terminologie, blíže osvětlím v následujícím textu práce.

2.2. Zásahy do osobní svobody

Jak již bylo opakovaně zmíněno, právo na osobní svobodu patří mezi práva, která mohou být za předem stanovených podmínek omezena, přičemž ústavněprávní rámec podmínek jednotlivých zásahů vymezují všechny výše uvedené lidskoprávní normy. Listina v čl. 8 operuje s termíny jako vazba, zatčená osoba, zadržená osoba, stíhání a zbavení svobody, Pakt v čl. 9 pracuje s pojmy vazba, zatčení, zadržení a zbavení svobody, a konečně Úmluva v čl. 5 obsahuje výrazy zatčení, zadržení, zbavení svobody a uvěznění. Společným jmenovatelem je tedy termín tzv. zbavení svobody. Vezmeme-li v potaz, že judikatura ESLP i Ústavního soudu ve vztahu k zásahům do osobní svobody užívá běžně též termín omezení osobní svobody, který však není ve výše uvedených právních normách výslovně obsažen, případně pojem omezení svobody pohybu, může daná pluralita těchto pojmenování vyvolávat pocit jisté terminologické nepřehlednosti v rámci dané problematiky.

Ve vztahu ke specifikaci zásahu je důležitá identifikace konkrétní intervence do osobní svobody a její zhodnocení z hlediska ústavněprávních principů. Jde o stav, kdy je jedinec nedobrovolně vytržen ze svých vazeb na rodinu, přátele, pracovní či společenské prostředí a umístěn do určitého uzavřeného prostoru, aniž by byl schopen svobodně rozhodovat

⁵¹ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 42-43.

⁵² Protokol č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod přiznávající některá práva a svobody jiné než ty, které jsou již uvedeny v Úmluvě a v prvním dodatkovém protokolu k Úmluvě, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Protokol č. 4 k Úmluvě“).

⁵³ PAVLÍČEK, V.: *cit. d. sub 12*, str. 542.

o významných okolnostech své existence. Pokud je zásah do fyzické svobody jednotlivce natolik intenzivní, ve smyslu čl. 8 Listiny, čl. 5 Úmluvy a čl. 9 Paktu, platí, že na každý takový zásah dopadá totožný okruh ústavněprávní regulace, bez ohledu na konkrétní pojmenování takového zásahu, neboť jde o jistou restrikcii fyzické svobody dané osoby, postihující též svobodu osobní.⁵⁴

V praxi se vyskytují případy, kdy autoři odborných publikací nebo soudy termíny zbavení svobody a omezení osobní svobody považují za synonyma a nerozlišují mezi nimi, jsou však případy, kdy je diference mezi těmito pojmy v určité míře vnímána, avšak pouze jako: „*rozdíl ve stupni nebo intenzitě a nikoliv jako rozdíl ve své podstatě.*“⁵⁵ Při rozhodování soudů nejčastěji dochází k rozlišování zásahů do osobní svobody a svobody pohybu, jež chrání odchýlná ustanovení, neboť na omezení svobody pohybu dopadá čl. 14 Listiny, čl. 12 Paktu a čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě. Rozdíl mezi zásahy do obou svobod není vždy zcela zřejmý, tento spočívá pokaždé na konkrétní situaci a veškerých přidružených kritériích, mezi která patří zejména délka, dopady, povaha a způsob výkonu daného zásahu,⁵⁶ ale také jeho intenzita, nikoli však již jeho povaha.⁵⁷

Judikatura je v tomto ohledu velmi pestrá, neboť ESLP se rozdílem mezi zásahem do obou svobod ve svých rozhodnutích zabýval již mnohokrát. Například ve vztahu k trestu domácího vězení dle § 60 trestního zákoníku⁵⁸ je kritériem rozlišení zbavení svobody a omezení svobody pohybu určitá doba, po kterou je jednotlivce povinen se v jeho obydlí zdržovat. Obecně je trest domácího vězení pokládán za omezení svobody pohybu, neboť jeho výkon trvá zpravidla po určitou část dne a jednotlivce není vytržen z vazeb na rodinu, přátele a jiné sociální skupiny. Ke zbavení osobní svobody dochází až tehdy, pokud je trest domácího vězení vykonáván 24 hodin denně a jednotlivce není oprávněn se bez povolení orgánu veřejné moci ze svého obydlí jakkoli vzdálit.⁵⁹ Za zbavení svobody je též považováno domácí vězení, které je soudem nařízené kupříkladu namísto vazby.⁶⁰ Zbavením osobní svobody je dále například situace, kdy je osoba nucena po delší období setrvat na ostrově na konkrétním oploceném místě s rozlohou několika málo kilometrů čtverečních spolu s dalšími osobami v obdobném postavení a s úředními osobami, kontrolujícími tento omezený styk s okolním světem. Naopak pouhým omezením svobody pohybu je stav zvláštního policejního dohledu, kdy je jednotlivce povinen zejména

⁵⁴ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 44.

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 1998, sp. zn. IV. ÚS 305/97, odůvodnění nálezu.

⁵⁶ *Hanzelkovi proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 11. 12. 2014, stížnost č. 43643/10.

⁵⁷ *De Tommaso proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2017, stížnost č. 43395/09.

⁵⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“).

⁵⁹ MOLEK, Pavel. *Základní práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Lidská práva. s. 66. ISBN 978-80-7598-525-5.

⁶⁰ *N. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 18. 12. 2002, stížnost č. 24952/94.

neměnit místo bydliště, zdržovat se v nočních hodinách ve svém obydlí, hledat si zaměstnání, pravidelně se hlásit úřední osobě a vyvarovat se kontaktu s rizikovými skupinami osob, neboť taková omezení neznemožňují osobě sociální kontakt, dovolují této osobě opouštět obydlí v denní dobu a zároveň žít na libovolně rozlehlém prostoru.⁶¹ Ke zbavení svobody pak naopak může dojít například i v situaci, kdy je v souvislosti s péčí o psychické zdraví osoby daný jednotlivec umístěn na otevřeném oddělení a má nezávislé vycházky bez kontroly personálu v objektu zařízení, kde v rámci léčení pobývá, nebo dokonce i mimo něj.⁶²

Problematika distinkce mezi těmito svobodami je v praxi natolik komplikovaná, že ani v rámci senátu, který ve věci rozhoduje, někdy nepanuje jasná shoda o takovém závěru. Příkladem může být rozhodnutí velkého senátu ESLP ve věci demonstrace v centrálním Londýně, při které byly na základě policejního zásahu, jenž byl vykonán za účelem ochrany veřejného pořádku, na několik hodin zadrženy uvnitř policejního kordonu určité skupiny osob, přímo se neúčastníci dané demonstrace. Většina soudců velkého senátu zaujala názor, že délka trvání zásahu s donucující povahou a fyzické nepohodlí zasažených osob jsou sice relevantním faktorem distinkce, avšak k těmto je potřeba přidat další přidružené okolnosti, zejména účel daného zásahu a podobné faktory. Není důležité, zda byly účelem zásahu ochrana veřejného zájmu, společnosti nebo příslušného jednotlivce, rozhodné je však přihlídnutí ke kontextu a konkrétním okolnostem zásahu, zejména k jeho typu a způsobu jeho prosazování. Ve společnosti dochází k omezujícím opatřením v obecném zájmu na denní bázi, kupříkladu při návštěvě sportovního utkání nebo při cestování na pozemní komunikaci či veřejnou dopravou. Pokud je přijetí těchto běžných omezení potřebné k odvrácení hrozící škody, tyto zásahy jsou pouze v nezbytném rozsahu a okolnosti jejich vzniku jsou vně kontroly orgánů veřejné moci, nemůže jít o zbavení svobody. Jelikož daný zásah sloužil k izolaci a zadržení nestabilního davu jednotlivců, šlo o co nejmírnější a zároveň nejefektivnější nástroj a policie neustále podrobně vyhodnocovala poměry v okolí, nejednalo se o zbavení svobody zasažených osob, ale pouze o omezení jejich svobody pohybu. Disentující soudci argumentovali naopak tím, že pro posouzení dané otázky není rozhodný cíl nebo záměr zásahu, neboť mezi opatřeními, které chrání veřejný pořádek, a jinými, jež jsou přijímány z odlišných legitimních důvodů, není podstatný rozdíl. Odkázali se na rozhodnutí ESLP ve věci Gillan a Quinton proti Spojenému království, ve kterém soud dospěl k závěru, že donucující omezení svobody pohybu v řádu 30 minut za účelem osobní prohlídky dosáhlo roviny zbavení svobody, protože v návaznosti na případné odmítnutí této prohlídky zasaženou osobou hrozilo ze strany policejního orgánu

⁶¹ *De Tommaso proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2017, stížnost č. 43395/09.

⁶² *Stanev proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2012, stížnost č. 36760/06.

zadržení, zatčení nebo vznesení obvinění pro spáchání trestného činu. Analogicky, v projednávané věci byli jednotlivci při demonstraci na takřka sedm hodin zadržováni spolu se třemi tisíci dalšími lidmi na malé ploše, kdy jejich svoboda byla podstatně omezena, neboť mohli toliko stát či sedět na holé zemi a zároveň neměli přístup k vodě, k potravě ani k toaletám. Za neuposlechnutí výzvy policie, na jejichž rozhodnutí byli jednotlivci odkázáni, navíc hrozil trest odnětí svobody, případně zatčení. Dle názoru disentujících soudců tak v daném případě došlo zcela jistě ke zbavení osobní svobody.⁶³

V běžném životě se často vyskytují hraniční případy, jako například osobní a domovní prohlídky, policejní doprovody a jiná opatření ke zvládnutí davu, zadržení migrujících osob nebo cestujících v letištních zónách či na lodích nebo umístění jednotlivců do psychiatrických a jiných zařízení, kdy není zcela zřejmé, zda je možné užít příslušná ustanovení na ochranu osobní svobody jednotlivce či nikoli. Judikatura ESLP proto vymezila konkrétní kritéria, mezi která patří způsob realizace omezujícího opatření a dále typ, délka a účinky zásahu do osobní svobody, pomocí kterých lze zhodnotit, zda je možné v dané situaci za charakteristických okolností aplikovat garance, jež vyplývají z práva na ochranu osobní svobody. Právě požadavek na přihlídnutí k uvedeným kritériím dává soudům možnost a zároveň povinnost vyhodnotit, zda lze ustanovení na ochranu osobní svobody užít i na jiné než tradiční instituty, kterými jsou zadržení, zatčení či uvěznění jednotlivce.⁶⁴ Dle judikatury lze tak za zbavení svobody pokládat například i opatření sloužící k ochraně dotčené osoby, jako tomu bylo v případě uprchlíků z Tuniska, zadržovaných za účelem ochrany jejich života a zdraví v přijímacím centru na italském ostrově Lampedusa.⁶⁵

Na základě judikatury lze výraz zbavení svobody též charakterizovat na základě dvou měřítek, jež je nutné splnit současně, aby se fakticky jednalo o zásah do osobní svobody, a to elementu objektivního a subjektivního. Kritérium subjektivní spočívá na nesouhlasu osoby se zbavením její svobody, objektivní kritérium značí uzavření jednotlivce po určitou dobu do ohraničeného prostoru, tedy omezení jeho fyzického pohybu. Mezi individuální, dílčí objektivní elementy se řadí především potencialita opustit daný prostor, míra dohledu a kontroly nad jednotlivcem a dosažitelnost sociálního kontaktu z hlediska izolace dané osoby.⁶⁶ V souvislosti se subjektivním kritériem lze dle názoru ESLP na jednu stranu o zbavení svobody uvažovat pouze v případě, kdy daná osoba se zbavením nevyjádří souhlas, a jako zásah do osobní svobody ve smyslu čl. 5 Úmluvy tedy ESLP vnímá například samovolné umístění plně

⁶³ *Austin a další proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 15. 3. 2012, stížnost č. 39692/09.

⁶⁴ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 252.

⁶⁵ *Khlaifia a další proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 15. 12. 2016, stížnost č. 16483/12.

⁶⁶ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 46.

svéprávného jednotlivce na soukromém psychiatrickém oddělení, výlučně na základě svolení otce dotčené osoby.⁶⁷ Na druhou stranu ESLP uvádí, že osobní svoboda jednotlivce je v demokratickém právním státě natolik významná, že nelze uvažovat o zbavení jedince její ochrany ani v důsledku dobrovolného vydání své osoby vůči veřejné moci, kupříkladu do detenčního zařízení. Jako zbavení svobody tak ESLP posoudil případ, kdy byla dotčená osoba umístěna do zařízení sociální péče bez jakéhokoli přezkumu pouze na základě svolení jejího opatrovníka.⁶⁸

Ke zbavení osobní svobody tedy může dojít i v případě, kdy některý z dílčích elementů chybí, neboť vždy záleží na konkrétních okolnostech daného případu. Jako příklad lze uvést celodenní pobyt osamocené osmiletého dítěte na policejní stanici. O zbavení svobody se jednalo proto, že s ohledem na jeho věk nešlo předpokládat, že by bylo samo schopno stanici opustit, a to i přesto, že dítě nepobývalo v uzavřených nebo hlídaných prostorech. Uzavřenost prostor v souvislosti s konstatováním zbavení svobody nehraje roli ani ve vztahu k umístění duševně nemocných osob do příslušného zdravotnického zařízení, stejně tak délka doby jejich případné detence. Rozhodující není ani skutečnost, zda byly dotčené osoby spoutány, zavřeny do cely nebo jinak tělesně omezeny či donuceny.⁶⁹

Osobní svoboda může být dokonce omezena i jednotlivcům, kterým byla tato předtím již odňata rozhodnutím soudu, tedy vězňům ve výkonu trestu odnětí svobody. V § 27 zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁷⁰ jsou stanovena omezení a zbavení některých taxativně vymezených práv a svobod odsouzených osob, která nemohou být ve výkonu trestu uplatňována z podstaty vykonávaného trestu nebo z důvodu rozporu jejich výkonu se smyslem a účelem trestu. Následná omezení práv odsouzeného, zejména prostřednictvím rozhodnutí o kázeňských trestech, jsou nadstavbou taxativně vypočtených zásahů do práv a svobod v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody uvedených. Mezi tyto patří například umístění odsouzeného do samovazby nebo do uzavřeného oddělení, celodenní či v rozsahu trvání až 28 dnů. Jelikož je trest odnětí svobody navzdory jeho názvu omezením osobní svobody jednotlivce, lze jej rozhodnutím o uložení kázeňského trestu následně omezit ještě intenzivněji. Tato rozhodnutí, v závislosti na charakteru a významu ukládané sankce, lze pak pokládat za rozhodnutí zasahující do základních práv a svobod.⁷¹

⁶⁷ *Storck proti Německu*, rozsudek ESLP ze dne 16. 6. 2005, stížnost č. 61603/00.

⁶⁸ *Stanev proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2012, stížnost č. 36760/06.

⁶⁹ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 253.

⁷⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu trestu odnětí svobody“).

⁷¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08-3, bod 27. odůvodnění.

Z výše uvedeného vyplývá, že v praxi jsou nejčastěji rozlišovány zásahy do osobní svobody a do svobody pohybu, respektive stanovovány hranice termínů zbavení svobody a omezení svobody pohybu, s ohledem na užití příslušných ustanovení lidskoprávních norem, které na tyto svobody dopadají a jež tyto pojmy výslovně definují. Z logiky věci je pak zřejmé, že při zbavení svobody dochází vždy také k omezení svobody pohybu. Obtížnější je to však s vymezením a patřičným užitím termínu omezení osobní svobody, když tento není v lidskoprávním normách výslovně zakotven. Ačkoli je tento výraz někdy používán jako jisté kritérium stupně či intenzity zbavení svobody, osobně zastávám názor, že termín omezení osobní svobody, jakožto pojem čistě teoretický, s ohledem na to, že práva jsou obecně veřejnou mocí omezována, je synonymem výrazu zbavení svobody a vyjadřuje jakýkoli zásah do osobní svobody jednotlivce ve smyslu čl. 8 Listiny, čl. 5 Úmluvy a čl. 9 Paktu. Jako chybné však vnímám zaměňování pojmu omezení osobní svobody s termínem omezování osobní svobody, který je obsažen v § 171 trestního zákoníku, neboť tento vymezuje jeden z trestných činů proti svobodě, jenž je obsažen v druhé hlavě zvláštní části trestního zákoníku. V dalších částech práce tak budu pojmy zbavení svobody, případně zbavení osobní svobody a omezení osobní svobody užívat jako synonyma pro zásahy do osobní svobody dle výše uvedených článků Listiny, Úmluvy a Paktu.

2.2.1. Obecná přípustnost zásahů do osobní svobody

Osobní svoboda je řazena mezi nejdůležitější základní lidská práva, a proto zásahy do osobní svobody jednotlivce, jakožto jisté ústavně dovolené výjimky, které je nutné vykládat spíše restriktivně, musí být činěny šetrně, přiměřeně a v souladu s ústavním pořádkem.⁷² Porovnáním čl. 8 Listiny, čl. 5 Úmluvy a čl. 9 Paktu lze dospět k závěru, že tato ustanovení podávají vzájemně rozdílný výčet eventuálních příčin zásahů do osobní svobody, včetně jejich rozdílné povahy, když Listina a Pakt poskytují oproti Úmluvě rozsáhlý prostor pro působnost zákonodárce. Listina vymezuje, že případy, respektive důvody a způsob zbavení svobody, zadržení, vzetí do vazby či převzetí nebo držení osoby v ústavní zdravotnické péči bez jejího svolení stanoví zákon. Obdobně Pakt odkazuje na zákonnost vazby a zatčení, na zadržení a zatčení prosté svévole a na zbavení svobody pouze v případech a v řízení, stanovených zákonem. Naopak Úmluva poskytuje jednotlivci vyšší míru ochrany než Listina a Pakt, když závazně určuje, že nikdo nemůže být zbaven osobní svobody, vyjímaje řízení stanovené zákonem ve vztahu k šesti zde vymezeným důvodům možného zásahu. Tento výčet důvodů zbavení svobody je taxativní a je nutné jej navíc interpretovat restriktivním způsobem, jakožto

⁷² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2000, sp. zn. I. ÚS 645/99, odůvodnění nálezu.

primární východisko příčin omezení osobní svobody jednotlivce. Společným činitelem ustanovení Listiny, Úmluvy i Paktu, ve vztahu ke zbavení osobní svobody jednotlivce, je pak předpoklad zákonnosti takového zásahu.⁷³

Podmínkou ústavnosti omezení osobní svobody jednotlivce je soulad takového zásahu s tzv. podústavním právem, proto: „každé zbavení svobody musí být v první řadě v souladu se zákonem, a to jak hmotněprávně, tak procesně.“⁷⁴ Princip legality, jakožto esenciální nástroj ochrany osoby před svévolnými zásahy do její osobní svobody, v sobě tedy pojímá jak procesněprávní aspekt, tak aspekt hmotněprávní. Aspekt procesněprávní, vztahující se k celému trestnímu řízení, nikoli pouze k rozhodování orgánu veřejné moci o omezení osobní svobody jednotlivce, je v trestním procesním právu formulován prostřednictvím zásady stíhání jen ze zákonných důvodů. Hmotněprávní aspekt principu legality pak značí požadavek, aby byly veškeré zásahy realizovány na základě zákona, ve shodě s hmotněprávní zásadou *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.⁷⁵

Zásada stíhání jen ze zákonných důvodů (§ 2 odst. 1 trestního řádu), respektive zásada řádného zákonného procesu, je nejvýznamnější trestně procesní zásadou a stěžejním prvkem demokratického právního státu. Tato zásada, vyjadřující potřebu souladu trestního stíhání se zákonem a způsobem dle trestního řádu, je nadřazena dalším zásadám trestního řízení, neboť její upozadění na úkor jiných zásad by znamenalo nepřipustnou svévoli ze strany orgánů činných v trestním řízení a absenci záruk osobní svobody. Je nosnou zásadou trestního řízení, neboť všem zúčastněným osobám na trestním řízení garantuje, že do jejich práv či oprávněných zájmů bude ze strany států zasahováno přiměřeně a pouze v odůvodněných případech.⁷⁶ Zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*⁷⁷, respektive její první část, je určitým hmotněprávním základem pro zásadu stíhání jen ze zákonných důvodů, neboť tato je jejím procesním vyjádřením.⁷⁸

V případě podmínky zákonnosti zásahu do osobní svobody odkazuje Úmluva na právní normy jednotlivých států, když vymezuje, že ke zbavení svobody musí dojít pouze na základě zákona. Soulad takového zásahu se zákonem pak neznačí prosté dodržení litery národního práva,

⁷³ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 249.

⁷⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. IV. ÚS 1466/19, bod 23. odůvodnění.

⁷⁵ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 58-59.

⁷⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv: *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021. s. 134-135. ISBN 978-80-7502-550-0.

⁷⁷ Srov. čl. 39 Listiny, čl. 40 odst. 6 Listiny, § 2 odst. 1 trestního zákoníku, § 12 odst. 1 trestního zákoníku, § 37 odst. 1 trestního zákoníku a § 3 odst. 1 Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“).

⁷⁸ JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 134.

ale požaduje též, aby právní úprava jednotlivých států byla sama o sobě slučitelná s Úmluvou a jejími obecnými principy.⁷⁹ Ačkoli interpretace a aplikace národního práva náleží do pravomoci vnitrostátních orgánů daného státu, je právem a zároveň povinností ESLP, ověřit a přesvědčit se, zda je vnitrostátní právo kompatibilní s Úmluvou a zda bylo v konkrétním případě respektováno. Nedodržení tohoto postupu by vedlo k porušení Úmluvy, a proto do pravomoci ESLP, jakožto strážce ochrany základních lidských práv a svobod, náleží také přezkum výkladu národního práva vnitrostátními orgány z hlediska svévole, racionality, a především právní jistoty.⁸⁰

Princip právní jistoty, jenž je velmi úzce spojen se zákonností, lze vymezit jako povinnost veřejné moci, zachovávat zřetelnost ve vztahu k právnímu postavení jednotlivců, včetně neměnnosti tohoto postavení bez legitimních důvodů. Tento princip se týká jak existence a tvorby právních norem, tak jejich výkladu a aplikace, s důrazem na požadavek legitimního očekávání, ochrany nabytých práv, srozumitelnost a určitost práva, a tudíž jeho dodržení patří k nedílným prvkům hodnocení ústavnosti omezení osobní svobody jednotlivce.⁸¹ Právě z principu právní jistoty plyne požadavek, aby stát vymezil konkrétní podmínky omezení osobní svobody na úrovni zákona. Tato zákonná úprava pak musí svou kvalitou odpovídat principům právního státu, být při své aplikaci dostatečně zřejmá, přesná, dostupná a předvídatelná, aby dotčené osoby byly v rozumné míře schopny předvídat následky svého chování a bylo zamezeno případné svévoli ze strany orgánu veřejné moci.⁸² Za tímto účelem je stát povinen zabezpečit jasná pravidla pro omezení osobní svobody jednotlivce, pro stanovení délky daného omezení a pro užití procesních prostředků obrany před konkrétními zásahy, respektive pro aplikaci záruk proti svévoli.⁸³

Omezení osobní svobody jednotlivce bude nezákonné, jestliže jej nebude možné podřadit pod některý z šesti taxativně vymezených důvodů zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy.⁸⁴ Podmínku zákonnosti omezení osobní svobody poruší veřejná moc též v případě vzájemné protichůdnosti a nekonzistence názorů ze strany národních orgánů, při interpretaci nedostatečně přesné a předvídatelné vnitrostátní právní úpravy, například v souvislosti s vydávací vazbou.⁸⁵ Nezákonné je dále kupříkladu držení osoby ve vazbě bez specifické legální opory, ať již legislativní či judikatorní, pouze na základě skutečnosti,

⁷⁹ *Plesó proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 2. 10. 2012, stížnost č. 41242/08.

⁸⁰ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 473-474.

⁸¹ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 60.

⁸² KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 476.

⁸³ *J. N. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, stížnost č. 37289/12.

⁸⁴ *S., V. a A. proti Dánsku*, rozsudek ESLP ze dne 22. 10. 2018, stížnost č. 35553/12.

⁸⁵ *Nasrullojev proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 11. 10. 2007, stížnost č. 656/06.

že byla na tuto podána obžaloba. Nejen, že takový postup není v souladu s podmínkou předvídatelnosti zákona, z důvodu neexistence konkrétních a jasných podmínek vnitrostátního trestního práva pro držení osoby ve vazbě v průběhu trestního řízení, ale je také v rozporu s principem právní jistoty v demokratickém právním státu.⁸⁶

ESLP obecně nepovažuje každé omezení osobní svobody, jenž je nařízeno na základě rozhodnutí, které je poté nadřízeným orgánem zrušeno, za nezákonné, neboť v praxi se vyskytují situace, kdy sice například soud zruší věcně správné rozhodnutí podřízeného soudu pro určitou procesní vadu, ale vzápětí je vydáno rozhodnutí nové, s totožnými důsledky.⁸⁷ Jako výjimku lze zmínit případ nezákonné vazby, uvalené na podezřelého z trestného činu, kdy jeho protiprávní jednání bylo nejprve amnestováno, poté byla amnestie zrušena vládou a zahájeno trestní stíhání této osoby. Dle ESLP došlo k nezákonnému zbavení svobody z důvodu porušení zásady *ne bis in idem*, kdy trestní stíhání bylo zahájeno po zrušení amnestijního rozhodnutí i přes to, že se věc stala *res iudicata*.⁸⁸

Za nezákonné považuje ESLP také omezení osobní svobody jednotlivce v mezidobí od uplynutí platnosti zákonného důvodu takového omezení na straně jedné, až do vynesení nového rozhodnutí ve věci, kterým se omezení ponechává v platnosti,⁸⁹ respektive do fyzického propuštění dotčeného na svobodu na straně druhé. Například vazba není dále ve vztahu k dotčené osobě oprávněná ode dne, kdy bylo u této rozhodnuto o zproštění obvinění. Určité průtahy orgánu veřejné moci při propouštění této osoby na svobodu jsou mnohdy nezbytné, zejména za účelem provedení jistých administrativních formalit a podobných úkonů, nicméně toto zdržení musí být co možná nejkratší. Takovým důvodem však nemůže být absence úředníka v místě propuštění, který má tyto úkony vykonat, ačkoli by se jednalo o prodlení v délce trvání jen několika hodin.⁹⁰

Požadavek zákonnosti nemusí být dodržen také tehdy, pokud podmínky a prostory, ve kterých je osoba držena, se neshodují s účelem a smyslem konkrétního omezení osobní svobody nebo s požadovanou intenzitou takového zásahu.⁹¹ ESLP však v tomto ohledu konstatoval zachování zákonnosti například ve věci odsouzení českého invalidního důchodce k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání osmnácti měsíců, pro který byl zařazen vzhledem ke svému zdravotnímu stavu do specializované sekce ve vazební věznici Brno-Bohunice, jakožto jediného takto zaměřeného zařízení v České republice v té době,

⁸⁶ *Baranowski proti Polsku*, rozsudek ESLP ze dne 28. 3. 2000, stížnost č. 28358/95.

⁸⁷ *Žirovnický proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 30. 9. 2010, stížnost č. 23661/03.

⁸⁸ *Lexa proti Slovensku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 9. 2008, stížnost č. 54334/00.

⁸⁹ *Erkalo proti Nizozemí*, rozsudek ESLP ze dne 2. 9. 1998, stížnost č. 23807/94.

⁹⁰ *Labita proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 26772/95.

⁹¹ *Enhorn proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2005, stížnost č. 56529/00.

ačkoli měl trest dle rozhodnutí soudu vykonat pouze ve věznici s dohledem. V této věznici byla oproti věznici s dohledem striktněji zajištěna vnější i vnitřní bezpečnost, byla zde zamřížovaná okna, nacházeli se zde namísto vychovatelů dozorcí, prostor pro vycházky byl rozměrově odlišný, a tedy se ve svém důsledku v některých ohledech jednalo o relativně přísnější režim, než který je nastaven ve věznici s dohledem. ESLP v daném případě neshledal rozpor se zákonem, neboť vnitrostátní orgány dotčené osobě zajistily odpovídající podmínky, které zaručily jak její patřičnou duševní i tělesnou pohodu vzhledem k vykazovanému zdravotnímu stavu, tak naplnění požadovaného účelu a smyslu trestu.⁹²

Další obecnou podmínkou omezení osobní svobody jednotlivce je tzv. princip vyloučení svévole, který na rozdíl od zákonnosti nepožaduje pouze soulad eventuálního zásahu s vnitrostátními právními normami, ale stanovuje další podmínky v rámci uvážení rozhodujícího orgánu. Pojem svévole má oproti termínu nezákonnosti také daleko širší význam, neboť v sobě obsahuje nejen aspekty s negativním nádechem, jako nepředvídatelnost, nespravedlnost či nepatřičnost, ale též *a contrario* aspekty pozitivní, v podobě přiměřenosti, nezbytnosti a rozumnosti.⁹³ Zákaz svévole patří mezi pilíře demokratického právního státu, neboť prostřednictvím vyloučení nežádoucích jednání orgánů veřejné moci, kterými tyto arbitrárně uskutečňují vlastní autonomní vůli, bez jakékoli vázanosti na smysl a účel relevantních vnitrostátních právních norem konkretizuje princip právní jistoty.⁹⁴

Konkrétní omezení osobní svobody může být sice v souladu s vnitrostátní právní úpravou, tedy zákonné, avšak zároveň může porušovat princip vyloučení svévole a tím být v rozporu s čl. 5 Úmluvy. Judikatura ESLP prozatím nevymezuje obecný úzus pro stanovení svévolného postupu orgánů veřejné moci, avšak ve vztahu ke konkrétním druhům zbavení svobody podává výčet určitých principů, prostřednictvím kterých lze dospět k závěru, zda byl postup orgánu svévolný či nikoli. Mezi tyto patří například nedodržení zásady přiměřenosti, spočívající v neprokázání nezbytnosti daného zásahu do osobní svobody vzhledem ke všem okolnostem případu, kdy je dané omezení ospravedlnitelné jedině v situaci, pokud jsou méně závažné intervence do práv a svobod osoby posouzeny jako neúčelné či nedostatečné. Relevantním činitelem případné svévole může být též kupříkladu nedostatečnost odůvodnění rozhodnutí příslušného orgánu o zásahu do osobní svobody jednotlivce⁹⁵ nebo nedostatečně rychlá obnova platnosti pozbytého zákonného podkladu pro zbavení svobody, kdy ESLP

⁹² *Hýbner proti České republice*, rozhodnutí ESLP ze dne 3. 6. 2008, stížnost č. 28204/04.

⁹³ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 76-77.

⁹⁴ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 61.

⁹⁵ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 477-478.

akceptoval prodlevu v délce trvání dvou týdnů, avšak jako svévolné již shledal prodlení v trvání dvou měsíců, ačkoli nebylo v rozporu s vnitrostátní právní úpravou.⁹⁶

Dalším faktorem pro posouzení eventuální svévole, ve vztahu k zásahu do osobní svobody jednotlivce, je přítomnost jistého prvku jednání orgánu veřejné moci ve zlé víře nebo s úmyslem klamat či podvést dotčenou osobu, a to i tehdy, pokud by takové chování bylo jinak souladné s vnitrostátní právní úpravou. Příkladem svévole s úmyslem klamat může být situace, kdy policejní orgán písemně vyzval skupinu cizinců žádajících o azyl k dostavení se na policejní služebnu, za účelem doplnění spisového materiálu a obstarání dalších nezbytných formalit v souvislosti s předmětným řízením o azyl. Na policejní stanici bylo však žadatelům o azyl namísto v žádosti uvedeného postupu doručeno nařízení k opuštění daného státu, rozhodnutí o jejich vyhoštění včetně deportace a nařízení o uvalení vazby.⁹⁷

„Zbavení svobody jednotlivce je závažné opatření, které je ospravedlnitelné jen tehdy, když další, méně závažná opatření byla posouzena a shledána nedostatečnými k zajištění zájmů jednotlivce nebo veřejného zájmu, což může vyžadovat, aby dotyčná osoba byla zbavena svobody. To znamená, že nestačí, aby zbavení svobody bylo v souladu s vnitrostátním právem, musí být rovněž za daných okolností nezbytné a v souladu se zásadou proporcionality.“⁹⁸

Proporcionalita, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole této práce, je nástrojem přezkumu ústavnosti při kolizi základních práv a svobod, respektive veřejných zájmů a hodnot mezi sebou, současně je však také nedílnou součástí rozhodování orgánů veřejné moci v rámci trestního řízení. V trestním právu dochází ke konfliktu svobody jednotlivce ve všech jejích podobách na straně jedné, s veřejným zájmem na zamezování a předcházení trestné činnosti, zachování řádu ve společnosti a potrestání eventuálních pachatelů trestných činů na straně druhé. Jednotlivé dílčí prvky tohoto veřejného zájmu jsou pak veřejnou mocí uskutečňovány prostřednictvím institutů trestního práva, které ve svém důsledku zasahují právě do ústavně zaručených práv a svobod dotčených osob. Proto má zásada proporcionality své místo též bezprostředně v trestním právu hmotném i procesním, kde se projevuje skrz požadavek na přiměřenost trestních sankcí, respektive prostřednictvím procesní zásady přiměřenosti či zdrženlivosti.⁹⁹

V rámci požadavku na přiměřenost trestních sankcí dle § 38 trestního zákoníku je soud povinen tyto ukládat zejména s přihlédnutím k poměrům pachatele, k povaze a závažnosti trestného činu a k oprávněným zájmům poškozených osob a uložit pachateli sankci s nejnižším možným stupněm intenzity, pokud je tato s ohledem na její účel a smysl dostačující. Procesní

⁹⁶ *Erkalo proti Nizozemí*, rozsudek ESLP ze dne 2. 9. 1998, stížnost č. 23807/94.

⁹⁷ *Čonka proti Belgii*, rozsudek ESLP ze dne 5. 2. 2002, stížnost č. 51564/99.

⁹⁸ *Enhorn proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2005, stížnost č. 56529/00.

⁹⁹ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 69-70.

zásada přiměřenosti (§ 2 odst. 4 trestního řádu) pak spočívá na požadavku, aby orgány činné v trestním řízení projednávaly trestní věci tím způsobem, při kterém v maximální možné míře zachovávají lidskoprávními normami zaručená práva a svobody, a aby při provádění potřebných úkonů zasahovaly do těchto práv a svobod dotčených osob pouze v zákonem odůvodněných případech a v nezbytném rozsahu, výlučně za účelem trestního řízení. Dle § 52 trestního řádu se se všemi zúčastněnými osobami na konkrétním úkonu musí zacházet ve shodě s významem a výchovným účelem trestního řízení i s maximálním zachováním jejich osobnosti a práv zaručených na ústavní úrovni. Operativně pátrací prostředky, jež lze v praxi užít pouze v případě, kdy není možné k požadovanému účelu dospět jiným způsobem nebo za podstatně ztížených podmínek, a zároveň pouze s cílem zisku pro trestní řízení významných skutečností, nesmí dle § 158b odst. 2 trestního řádu omezovat práva a svobody jednotlivců nad nezbytně nutnou míru. Dle § 41 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je ve věcech mladistvých pachatelů nutné šetřit osobnosti všech osob zúčastněných na provádění úkonů a ve vztahu k mladistvým nenarušovat jejich sociální a psychický stav a co nejméně ohrožovat jejich budoucí vývoj.

Omezení osobní svobody lze vyvodit v kontextu civilním, správním a zejména trestním, za různorodými účely a vůči rozličným subjektům, například v podobě cizinců, nezletilých nebo duševně nemocných, vždy však pouze vůči fyzickým osobám, nikoli osobám právnickým. Úmluva i Listina primárně dopadají na zbavení osobní svobody jednotlivce ve vztahu k trestnímu řízení, kdy především Listina, na zákonné úrovni pak spolu s trestním řádem, je založena na tzv. principu gradace intenzity zásahu do osobní svobody. Tento princip požaduje užití příslušných opatření v rámci určité hierarchie podle jejich intenzity a za předpokladu, že primárně by měla být aplikována opatření méně invazivní. Úmluva v čl. 5 odst. 1 pod písmeny a) až f) vymezuje taxativní výčet šesti důvodů, respektive výjimek, kdy může být svoboda jednotlivce omezena, pakliže jde o výčet uzavřený, není možné jej rozšířit prostřednictvím vnitrostátního práva podústavní úrovně. Listina v čl. 8 obsahuje též obdobný výčet, avšak v tomto případě pouze demonstrativní, neboť umožňuje zákonodárci stanovit konkrétní způsoby a příčiny omezení osobní svobody na zákonné úrovni. Z těchto důvodů je nezbytné individuální podmínky zbavení svobody definovat nejprve na základě Úmluvy, a poté provést jisté korekce zajištěné Listinou, například ve vztahu k časovým limitům.¹⁰⁰

¹⁰⁰ BARTOŇ, M., J. KRATOCHVÍL, M. KOPA, M. TOMOSZEK, J. JIRÁSEK a O. SVAČEK: *cit. d. sub 10*, str. 274-275.

2.2.2. Podmínky zásahu do osobní svobody v Úmluvě

Prvním případem možného zbavení svobody je dle čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy: „*zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem*“. Pojem uvěznění nemusí nezbytně znamenat jen samotný výkon trestu odnětí svobody, lze jej vztáhnout i na jiná omezení osobní svobody, která následují po odsouzení jednotlivce, kupříkladu na ochranné léčení uložené spolu s trestem odnětí svobody nebo na vazbu vykonávanou v mezidobí od nepravomocného odsouzení do nabytí právní moci rozhodnutí o odsouzení. Dostačující je tedy i nepravomocné odsouzení, ovšem musí se vztahovat ke konkrétnímu deliktu, nikoli pouze na bezpečnostní či preventivní opatření. Z logického výkladu musí nejprve dojít k odsouzení osoby a následně až k jejímu uvěznění, za současné existence příčinné souvislosti mezi oběma procesy.¹⁰¹

Druhou výjimkou pro eventuální omezení osobní svobody jednotlivce je dle čl. 5 odst. 1 písm. b) Úmluvy: „*zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby proto, že se nepodrobila rozhodnutí vydanému soudem podle zákona, nebo proto, aby bylo zaručeno splnění povinnosti stanovené zákonem*“. Příčinou omezení osobní svobody je v tomto případě nepodrobení se již vydanému rozhodnutí soudu, ukládajícímu dotčené osobě konkrétní povinnost. Vzhledem k rovnováze mezi veřejným zájmem a ochranou svobody jednotlivce zastává významnou roli zásada proporcionality, prostřednictvím které by měly být zohledněny především délka zbavení svobody a proveditelnost a záměr soudního rozhodnutí. Příčinou je též zaručení splnění konkrétní a specifické zákonné povinnosti, která na dotčenou osobu působila již dříve, nikoli však trest za její někdejší nevykonání. I zde je nezbytné nalezení rovnováhy mezi právy jednotlivce a zájmem společnosti, relevantními faktory při tomto poměřování jsou délka a okolnosti eventuálního omezení osobní svobody a předmět, účel a povaha dané povinnosti.¹⁰²

Třetím důvodem zbavení svobody je dle čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy: „*zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání*“. Příčinou omezení osobní svobody je zde domněnka potřeby, zabránit individuálně určené osobě ve spáchání konkrétního a v určitých rysech vykresleného trestného činu. Tuto domněnku však nelze vykládat jako nástroj obecné prevence před rizikovou skupinou pachatelů, kteří představují trvalé nebezpečí pro společnost, například mafii. Ve vztahu k podezření ze spáchání trestného činu, aby bylo toto důvodné, je vyžadována existence objektivních informací a skutečností, jejichž četnost a kvalita

¹⁰¹ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 480.

¹⁰² KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 482-483.

je vždy odvislá od všech okolností daného případu. Pomyslný stupeň skutečností vyvolávajících podezření nemusí dosahovat takové výše, jež je nezbytná například ke vznesení obvinění nebo k odůvodnění rozhodnutí o odsouzení dotčené osoby.¹⁰³ Postačí, pokud jsou dány takové informace a skutečnosti, schopné přesvědčit nezávislého a objektivního pozorovatele, že daný jednatel mohl trestný čin spáchat. Toto ustanovení tak například připouští vzetí podezřelé osoby do vazby během trestního řízení, aby byla tato předvedena před příslušný soud v souladu se zákonem, pro některou skutečnost uvedenou v čl. 5 odst. 1 písm. c).¹⁰⁴ Zmíněná domněnka zabránění osobě v útěku po spáchání trestného činu se jeví ve své podstatě jako přebytečná, neboť jejím předpokladem musí z logiky věci být samotná existence spáchání určitého trestného činu, předcházejícího eventuálnímu útěku. Omezení osobní svobody jednotlivce bude tedy vždy opodstatněné již na podkladě předchozí příčiny, tedy podezření ze spáchání trestného činu.¹⁰⁵

Čtvrtým případem omezení osobní svobody je dle čl. 5 odst. 1 písm. d) Úmluvy: „jiné zbavení svobody nezletilého na základě zákonného rozhodnutí pro účely výchovného dohledu nebo jeho zákonné zbavení svobody pro účely jeho předvedení před příslušný orgán“. Judikatura nepodává odpověď na otázku, zda má výraz nezletilý v rámci interpretace Úmluvy autonomní význam nebo zda je směrodatná národní definice této osoby v rámci každého jednotlivého státu. Možná je tato pochybnost způsobena tím, že jde v praxi pravděpodobně o nejméně frekventovaný důvod zbavení osobní svobody jednotlivce. V souvislosti s předvedením nezletilého před příslušný orgán nejde o jeho podezření ze spáchání deliktu, nýbrž o jeho pohotové vyloučení z negativního prostředí či poměrů. Toto může probíhat například prostřednictvím držení nezletilého ve speciálním zařízení s cílem vyhotovit psychiatrický posudek.¹⁰⁶ Termín výchovného dohledu pak není možné interpretovat pouze jako striktní a rigidní výuku nezletilého ve třídě, ale spíše jako pojem, obsahující v sobě též další faktory, jako kupříkladu výkon rodičovských práv příslušným orgánem za účelem ochrany a ku prospěchu mladistvé osoby. Použití tohoto důvodu zbavení svobody tedy vyžaduje, aby zařízení, ve kterém je mladistvý dočasně umístěn a izolován, pořádalo mimo jiné také vzdělávací činnosti, ne pouze výchovné a preventivní aktivity za účelem odrazení nezletilého od dalšího páchaní trestné činnosti.¹⁰⁷

Pátou výjimkou pro zbavení svobody je dle čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy: „zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných,

¹⁰³ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 485-486.

¹⁰⁴ *Krejčíř proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 2009, stížnost č. 39298/04.

¹⁰⁵ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 488.

¹⁰⁶ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 490.

¹⁰⁷ *Ichin a ostatní proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 20. 5. 2010, stížnost č. 28189/04.

alkoholiků, narkomanů nebo tuláků“. Ačkoli je z dílčích důvodů tohoto ustanovení v praxi nejčtenější zbavování svobody osob duševně nemocných, Úmluva ani judikatura nepodává pozitivní definici duševně nemocného. Za tuto osobu však nelze považovat toho, jehož chování a názory se pouze odlišují od společenských norem, bez dalších přidružených faktorů spojených s psychikou jednotlivce. Pro zbavení svobody takové osoby je potřebná zejména trvalost a existence určité duševní poruchy, její důsledné prokázání nezávislým lékařským posudkem a dosažení takového stupně poruchy, vyžadujícího detenci dotčené osoby.¹⁰⁸ V rozporu s Úmluvou je tak například zbavení osobní svobody jednotlivce, bez předchozího vyšetření jeho duševního stavu psychiatrem a dalšího důkladného zkoumání všech okolností daného případu, včetně zvážení méně invazivních opatření, toliko na základě výsledku ošetřujícího lékaře, provedeného navíc pouze vyšší soudní úřednicí.¹⁰⁹ Ve vztahu k omezení osobní svobody pro odvrácení šíření nakažlivé nemoci jsou vyžadovány obdobné podmínky, navíc musí být daná choroba nebezpečná pro veřejnou bezpečnost či zdraví dalších osob ve společnosti, jako například virus HIV, a musí jít v daném případě o poslední možnost, kdy jiná opatření se jeví být nedostatečnými. Takové osoby mohou být zbaveny svobody nejen kvůli sociálním příčinám z důvodu veřejného zájmu, ale též pro zájem vlastní, za účelem podrobení se nezbytnému léčení.¹¹⁰ Zákonné držení alkoholiků nezahrnuje pouze omezení osobní svobody výlučně osob v klinické fázi alkoholismu, ale také všech osob ovlivněných nadměrným množstvím alkoholu, jejichž chování a jednání v dané chvíli ohrožuje je samotné nebo veřejný pořádek. Dané ustanovení však nelze rigidně vykládat tak, že opravňuje veřejnou moc k zadržení osoby z důvodu prosté konzumace alkoholu.¹¹¹ Případy zbavení svobody narkomanů a tuláků se v judikatuře ESLP příliš nevyskytují. Ve vztahu k osobám drogově závislým však lze konstatovat, že k výkladu omezení jejich svobody by ESLP přistupoval analogicky, jako u osob závislých na alkoholu, tedy lze uvažovat o zbavení svobody narkomana, jenž byl jako závislý diagnostikován lékařem, ale též osoby pod bezprostředním vlivem látek měnících psychiku člověka, jejíž jednání je nebezpečné pro ni samotnou nebo pro společnost.¹¹²

Posledním, šestým eventuálním důvodem omezení osobní svobody jednotlivce je dle čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy: „*zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání*“. Úvodní část tohoto ustanovení dovoluje orgánu veřejné moci v dobré

¹⁰⁸ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 491.

¹⁰⁹ *Župa proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 2011, stížnost č. 39822/07.

¹¹⁰ *Enhorn proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2005, stížnost č. 56529/00.

¹¹¹ *Witold Litwa proti Polsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 4. 2000, stížnost č. 26629/95.

¹¹² KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 494-495.

víře zbavit svobody imigrující osoby, a to do doby, než jim bude uděleno povolení ke vstupu na území státu. Jelikož toto opatření často směřuje vůči bezúhonné osobě, nikoli vůči pachateli trestného činu, musí tomu také odpovídat veškeré související faktory. Tím se rozumí adekvátní podmínky a odpovídající prostory pro umístění dotčené osoby, přiměřená délka omezení její osobní svobody a úzká propojenost opatření se sledovaným cílem. Rozhodnutí o tomto zásahu náleží do pravomoci správního nebo policejního orgánu, ale jeho prodloužení patří již do přezkumné činnosti soudu.¹¹³ V případě jednotlivce, vůči němuž probíhá řízení o vyhoštění či vydání, není ve vztahu k jeho zbavení svobody požadováno, aby tento zásah byl v daném případě nezbytný, dostačující je skutečnost, že se dané řízení fakticky uskutečňuje. Nestačí však jeho formální průběh, orgány veřejné moci musí prokazatelně vykonávat konkrétní úkony za účelem reálného vydání nebo vyhoštění dotčené osoby. Zbavení svobody pak pozbývá legitimitu v momentu zjištění, že dané vyhoštění či vydání není možné realizovat, například kvůli neochotě státu, na jehož území měla být dotčená osoba vydána či vyhoštěna, tuto přijmout.¹¹⁴

Skutečnost, že čl. 5 odst. 1 písmen a) až f) podává taxativní výčet možných případů omezení osobní svobody jednotlivce, které navíc musí být vykládány restriktivně, zakládá v obecné rovině rozpor eventuálního zbavení svobody s Úmluvou tehdy, pokud není možné konkrétní případ zásahu podřadit pod žádný bod, vypočtený ve zmíněném čl. 5 odst. 1 Úmluvy. ESLP však dovodil jistou výjimku z tohoto pravidla, když jako přípustné akceptoval omezení osobní svobody jednotlivce, představujícího riziko pro bezpečnost státu a společnosti v souladu s mezinárodním humanitárním právem, ačkoli tato možnost formálně nespadá pod Úmluvou povolené důvody zbavení svobody.¹¹⁵ V souvislosti s aplikací Úmluvy v praxi orgánů veřejné moci je dále nezbytné brát v potaz, že v ní vymezené důvody zbavení svobody nejsou plně slučitelné s terminologií, kterou užívají české právní předpisy, když například vazba, zadržení a zatčení podle trestního řádu mohou být podřazeny pod čl. 5 odst. 1 písm. b) nebo pod písm. c), eventuálně též pod písmeno a) v případě vazby, jež trvá i po odsuzujícím rozsudku, který však dosud nenabyl právní moci.¹¹⁶

Úmluva dále v čl. 5 poskytuje dotčeným osobám určité procesní garance, mezi které patří právo osoby zbavené svobody být seznámen s příčinami tohoto zásahu ve svém rodném jazyce, právo na urychlené předvedení před příslušný orgán, právo být propuštěn na svobodu nebo být

¹¹³ *Rashed proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 27. 11. 2008, stížnost č. 298/07.

¹¹⁴ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *cit. d. sub 3*, str. 497-498.

¹¹⁵ *Hassan proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 16. 9. 2014, stížnost č. 29750/09.

¹¹⁶ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 72-73.

souzen v adekvátní lhůtě, právo na přezkum zbavení svobody soudem a právo na odškodnění, pokud bylo dané omezení osobní svobody v rozporu s Úmluvou.

2.2.3. Podmínky zásahu do osobní svobody v Listině

Listina oproti Úmluvě potenciální případy omezení osobní svobody taxativním výčtem neupravuje, vymezuje je pouze demonstrativně, přičemž ke zbavení svobody jednotlivce může dojít z dalších libovolných důvodů a libovolnými způsoby, pokud jsou tyto výslovně stanoveny zákonem, v opačném případě je daný zásah protiústavní, *contra constitutionem*. V rozporu s Listinou je také zákon, jenž sice definuje důvody omezení osobní svobody, ale již ne konkrétní způsoby zásahu, a naopak, s ohledem na požadavek výslovného zákonného zmocnění orgánů veřejné moci.¹¹⁷ Čl. 8 Listiny stanovuje, že osobu obviněnou či podezřelou ze spáchání trestného činu lze zadržet pouze v zákonem vymezených případech, obviněného je možné zatknout výlučně na odůvodněný příkaz soudce v písemné formě, osoba může být vzata do vazby toliko na základě soudního rozhodnutí na dobu a z důvodů definovaných zákonem, a že osobu lze převzít či držet v ústavní zdravotnické péči bez jejího svolení výhradně v zákonných případech. Listina dále konkrétně v odst. 2. totožného článku vymezuje, že: „*nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.*“

Listina výraz „*stíhání*“ přímo nedefinuje, avšak z jejího uspořádání vyplývá, že je tím myšleno stíhání trestní ve smyslu zbavení svobody v rovině podústavní, které je upraveno trestním řádem, a proto tuto záruku nelze použít například v řízení přestupkovém, jenž se sice také týká deliktu, avšak nezahrnuje hrozbu zásahu do osobní svobody. Nebýt stíhán jinak než ze zákonem stanovených důvodů a způsobem je základním právem, které se v judikatuře Ústavního soudu prosazuje v souvislosti se zákazem svévole a se zásadou subsidiarity trestního postihu, jakožto prostředku poslední instance, *ultima ratio*. K zásahu do tohoto práva může dojít při porušení některých ustanovení trestního řádu nebo při nedodržení procesních práv osob obviněných ze spáchání trestného činu. Mezi tyto patří například nepřiměřené hodnocení důkazů, užití nezákonného důkazu, krajní rozpory mezi skutkovými zjištěními a právními závěry, zahájení trestního stíhání nepřislušným orgánem a podobně. Z těchto důvodů je toto základní právo považováno za určitou podpůrnou procesní garanci k právu na soudní a jinou právní ochranu, obsaženému v páté hlavě Listiny.¹¹⁸

¹¹⁷ PAVLÍČEK, V.: *cit. d. sub 12*, str. 538.

¹¹⁸ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 259-260.

Právo nebýt zbaven osobní svobody v důsledku neschopnosti dodržet smluvní závazek je, mimo příslušné ustanovení Listiny, obsaženo též v čl. 11 Paktu nebo v čl. 1 Protokolu č. 4 k Úmluvě, který ve svém nadpisu zakazuje uvěznit osobu pro dluh. Tato ústavněprávní ochrana nepůsobí pouze vůči orgánům veřejné moci, nýbrž také vůči dalším osobám, jako například věřitelům či ručitelům, a účinkuje *erga omnes*. Dále tato neplatí, pokud se osoba nesplněním svého závazku dopustí protiprávního jednání a naplní skutkovou podstatu některého trestného činu. Termínem smluvní závazek je myšlena výlučně obligace soukromoprávní, a tedy k omezení osobní svobody jednotlivce nedojde pouze v případě smluvní povinnosti, civilní povahy.¹¹⁹ K uvedenému je potřeba připomenout, že Úmluva v čl. 5 odst. 1 písm. b), na rozdíl od Listiny, sice dovoluje osobu zbavit svobody za účelem splnění povinnosti, tato však musí být výslovně stanovena zákonem. Ústavní soud k dané problematice doplňuje, že není možné výraz smluvní závazek uvedený v Listině zaměňovat s povinností určenou zákonem, a tudíž tato ústavněprávní ochrana dlužníků apobuje, aby veřejná moc trestně sankcionovala osobu za nedodržení jejích daňových povinností, tedy například: „*zaměstnavatele jako plátce za neodvedení té části dávky, jejíž uhrazení zákon plátcí ukládá.*“¹²⁰

Listina obsahuje v čl. 8 též obdobné procesní záruky, které Úmluva poskytuje v čl. 5 osobám zbaveným svobody. Dle čl. 8 odst. 3, odst. 4 Listiny se jedná o právo dotčené osoby na seznámení s příčinami svého zadržení, právo se k těmto vyjádřit, právo na předvedení před příslušný soud v uvedené lhůtě, v opačném případě pak právo být propuštěn na svobodu a právo být slyšen soudem před rozhodnutím o případné vazbě. Dle čl. 8. odst. 5 Listiny smí být osoba vzata do vazby pouze na základě rozhodnutí soudu, v zákonem odůvodněných případech a na dobu zde uvedenou. Bez svého souhlasu lze dle čl. 8 odst. 6 Listiny osobu hospitalizovat ve zdravotnickém ústavu pouze v zákonem stanovených případech, přičemž takové opatření musí být následně schváleno soudem.

2.2.4. Rozdíly právní úpravy v Úmluvě a v Listině

Úmluva i Listina obsahují v souvislosti s omezením osobní svobody jednotlivce výše zmíněné procesní garance a ochrany, jejichž konkrétní formulace se do jisté míry vzájemně diferencují, zejména co do požadavku na rychlost jednání orgánů veřejné moci. Všichni, jejichž osobní svoboda byla omezena, mají právo na informace o příčinách tohoto zásahu v rovině skutkové i právní, za účelem zajištění efektivní obrany svých práv před příslušným orgánem, a aby bylo možné dosáhnout eventuálního propuštění dotčené osoby na svobodu, pokud

¹¹⁹ PAVLÍČEK, V.: *cit. d. sub 12*, str. 538.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 21/2000, odůvodnění nálezu.

se zbavení svobody jako důvodné nepotvrdí. Časový okamžik jejich oznámení příslušným orgánem moci veřejné se u obou lidskoprávních norem liší, když Úmluva užívá výraz *neprodleně*, který značí zdržení v řádu až několika hodin, zatímco Listina pracuje s termínem *ihned* po příslušném zásahu a je tedy pro dotčenou osobu co do podmínek příznivější. Vždy je však nutné, ve vztahu k požadavku na řádné a včasné splnění povinnosti poskytnout osobě zbavené svobody příslušné informace, danou věc posoudit s ohledem na veškeré okolnosti daného případu.¹²¹

Dalším obdobným a výrazným rozdílem mezi Úmluvou a Listinou je požadavek na rychlost předvedení osoby zbavené svobody před příslušný soudní orgán za účelem rozhodnutí o případné vazbě. Zatímco Úmluva vyžaduje její předvedení dle čl. 5 odst. 3 *ihned*, tedy nedefinuje přesnější časový okamžik, Listina kogentně v čl. 8 odst. 3, odst. 4 stanovuje konkrétní dobu na odevzdání osoby soudu v délce trvání 24 hodin u zatčeného, respektive 48 hodin u zadrženého. Soudce je následně dle uvedených článků Listiny povinen zatčenou či zadrženou osobu do 24 hodin od jejího předvedení příslušným orgánem vyslechnout a poté rozhodnout o uvalení případné vazby na straně jedné nebo o propuštění dotčené osoby na svobodu na straně druhé.

Z ustanovení Listiny a Úmluvy dále vyplývá povinnost, aby zákonodárce veškerá omezení osobní svobody jednotlivce orgánem veřejné moci podrobil účinné kontrole prostřednictvím nezávislého a nestranného soudnictví. Z toho důvodu je soudní přezkum: „*nezbytnou součástí každé zákonné úpravy zbavení svobody, bez něhož tato pro rozpor s uvedenými ustanoveními Úmluvy a Listiny samostatně nemůže obstát.*“¹²² Úmluva v čl. 5 odst. 4 v tomto ohledu poskytuje dotčeným osobám vyšší míru ochrany, když na rozdíl od Listiny, která obdobné ustanovení neobsahuje, vymezuje, že: „*každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné.*“ Dané ustanovení dopadá nejčastěji na řízení, týkající se opravného prostředku jednotlivce proti zákonnosti nařízené vazby. Mezi tato patří řízení o žádosti obviněného o propuštění z vazby nebo o opravném prostředku proti rozhodnutí o prodloužení výkonu vazby.¹²³ Klade též velký důraz na urychlenost případného přezkumného řízení, v této souvislosti mimo jiné ESLP konstatoval, že nedodržení zákonných lhůt pro automatický přezkum nutně neznačí porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy, jestliže bylo i přes to o zákonnosti

¹²¹ BARTOŇ, M., J. KRATOCHVÍL, M. KOPA, M. TOMOSZEK, J. JIRÁSEK a O. SVAČEK: *cit. d. sub 10*, str. 281.

¹²² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 6. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 29/98, PV-I.

¹²³ *Knebl proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 28. 10. 2010, stížnost č. 20157/05.

omezení osobní svobody jednotlivce rozhodnuto urychleně.¹²⁴ Splnění podmínky urychlenosti přezkumu závisí na vícero faktorech, zejména na složitosti daného řízení a způsobu jeho vedení orgánem veřejné moci, na chování dotčené osoby v průběhu řízení a na hrozících následcích pro tuto osobu.¹²⁵

Výše uvedené záruky ochrany osobní svobody jednotlivce velmi úzce souvisí s právem na spravedlivý proces, jehož jednotlivé dílčí části a principy jsou upraveny v čl. 6, respektive čl. 7 Úmluvy a v hlavě páté Listiny, tedy v čl. 36 a člancích následujících. Právní úprava ochrany před zbavením osobní svobody v čl. 8 Listiny je užší, než úprava v čl. 5 Úmluvy, proto se v rámci regulace přípustnosti zásahů do osobní svobody dle Listiny v širší míře uplatní též principy práva na spravedlivý proces, zatímco v případě Úmluvy se tyto užijí pouze doplňkově. Ústavní pořádek České republiky nad to některá zmíněná práva a principy považuje přímo za součást práva na spravedlivý proces, zatímco Úmluva tyto z velké míry zahrnuje mezi záruky osobní svobody ve smyslu čl. 5 Úmluvy. Z toho vyplývají též jisté odlišnosti při rozhodování ESLP a Ústavního soudu v řízeních o porušení procesních zásad při omezení osobní svobody jednotlivce orgánem veřejné moci. Zatímco ESLP v takových případech velmi často bezprostředně konstatuje zásah do práv a svobod ve smyslu čl. 5 Úmluvy, Ústavní soud naopak mnohdy vyvozuje závěr o protiústavnosti takového zásahu zprostředkovaně, prostřednictvím porušení ustanovení o spravedlivém procesu v Listině.¹²⁶

2.2.5. Jednotlivá omezení osobní svobody

Jak již bylo opakovaně zmíněno, čl. 8 Listiny upravuje na rozdíl od Úmluvy pouze demonstrativní případy přípustného omezení osobní svobody jednotlivce v podobě zadržení a zatčení, vazby a převzetí či zadržení osoby v ústavní zdravotnické péči, ve zbytku pak přenechává prostor zákonodárci. Listinou bezprostředně dovolená zbavení osobní svobody korespondují s čl. 5 Úmluvy, avšak v případě zákonné úpravy těchto zásahů tomu tak vždy být již nemusí, a tyto mohou být s Úmluvou v rozporu. V praxi je mnohdy velmi komplikované posoudit, zda je možné určitý vnitrostátní institut omezení osobní svobody podřadit pod některý z taxativních důvodů zbavení svobody ve smyslu čl. 5 Úmluvy. Jednou z příčin tohoto problému je náročnost výkladu čl. 5 Úmluvy příslušnými orgány, zejména z hlediska jeho gramatického

¹²⁴ *Aboya Boa Jean proti Maltě*, rozsudek ESLP ze dne 2. 4. 2019, stížnost č. 62676/16.

¹²⁵ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 309.

¹²⁶ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 52-53.

významu, z důvodu odlišností právních systémů jednotlivých států, jejich orgánů moci veřejné, postupů při konkrétních zásazích a rozdílnými formami soudního přezkumu.¹²⁷

V kontextu těchto nejasností je na místě uvést konkrétní instituty českého práva na zákonné úrovni, které na jedné straně dovolují příslušným orgánům omezit osobní svobodu jednotlivce, avšak na druhé straně se při jejich aplikaci uplatní garance, vyplývající z čl. 5 Úmluvy, čl. 9 Paktu a čl. 8 Listiny. Jedná se demonstrativně o následující zákonné případy zbavení svobody (pro přehlednost bylo zvoleno primárně třídění dle jednotlivých právních předpisů):¹²⁸

- zadržení (§ 75 a násl.), zatčení (§ 69) a vazba útěková [§ 67 písm. a)], koluzní [§ 67 písm. b)] a předstižná [§ 67 písm. c)], dle trestního řádu,
- připoutání (§ 25) a zajištění osoby (§ 26) nebo cizince (§ 27), dle zákona o Policii ČR¹²⁹,
- vazba průvozní (§ 143 a násl.), předběžná (§ 81, § 94, § 166 a násl., § 204) a vydávací (§ 96, § 101, § 166), zadržení osoby na základě evropského zatýkacího rozkazu (§ 204) nebo zadržení osoby v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věci vydání této osoby (§ 93), dle zákona o mezinárodní justiční spolupráci¹³⁰,
- trest odnětí svobody (§ 55 a násl.), trest domácího vězení (§ 60 a násl.) dosahující určité míry intenzity dle judikatury ESLP, ochranné léčení (§ 99) a zabezpečovací detence (§ 100), dle trestního zákoníku,
- ochranná (§ 22) a ústavní výchova (§ 23), dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, případně též ústavní výchova (§ 971 a násl.) dle občanského zákoníku¹³¹,
- převzetí a držení osoby ve zdravotnickém zařízení (§ 104 a násl.) dle občanského zákoníku, případně též převzetí a držení či další držení osoby ve zdravotním ústavu (§ 66 a násl., § 75 a násl.) dle zákona o zvláštních řízeních soudních¹³²,
- držení osoby v zařízení sociálních služeb (§ 91b) dle zákona o sociálních službách¹³³, případně též držení osoby v zařízení sociálních služeb (§ 84 a násl.) dle zákona o zvláštních řízeních soudních,

¹²⁷ REPÍK, Bohumil. *Je institut policejního zajištění v souladu s evropskou úmluvou o lidských právech?* Bulletin advokacie, 2003, č. 6-7, s. 65–73.

¹²⁸ HUSSEINI, F.: *cit. d. sub 13*, str. 254-255.

¹²⁹ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Policii ČR“).

¹³⁰ Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“).

¹³¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“).

¹³² Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zvláštních řízeních soudních“).

- zajištění žadatele o mezinárodní ochranu (§ 46a), jeho předání do přijímacího střediska na mezinárodním letišti (§ 73) a uložení povinnosti osobě, aby se tato zdržovala v pobytovém středisku (§ 47), dle zákona o azylu¹³⁴,
- zajištění cizince za účelem správního vyhoštění (§ 124), vycestování (§ 124b) nebo jeho předání či průvozu (§ 129) a ubytování cizince, vůči němuž je zajištěný cizinec povinen plnit vyživovací povinnost nebo kterého má tento v péči (§ 140), dle zákona o pobytu cizinců na území ČR¹³⁵.

Je zjevné, že v české právní praxi se vyskytuje značné množství přípustných zbavení osobní svobody, krytých garancemi výše uvedených lidskoprávních norem. Předmětem této práce pak není detailně rozebrat každý jednotlivý institut, když některé z nich se navíc ani nedotýkají trestního práva, nýbrž zabývat se výhradně těmi omezeními osobní svobody jednotlivce, která jsou neodmyslitelně spjata s pobytem dotčené osoby za mřížemi, a to v rovině teoretické i v rovině praktické. Jedná se zejména o výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby, případně též o zadržení a zatčení osoby, neboť na tyto dva instituty, ačkoli jsou pouze krátkodobého charakteru, velmi často navazuje právě výkon vazby, potažmo pak následně i výkon trestu odnětí svobody. S ohledem na omezený rozsah této práce budou v další části této práce v případě zadržení, zatčení a vazby analyzovány pouze instituty dle trestního řádu, nikoli dle zákona o mezinárodní justiční spolupráci.

¹³³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“).

¹³⁴ Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o azylu“).

¹³⁵ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pobytu cizinců na území ČR“).

3. Zadržení a zatčení

Zadržení a zatčení patří mezi zákonné zajišťovací instituty, konkrétně se jedná o opatření k zajištění osob, která slouží především jako jistý nástroj k dosažení účelu trestního řízení. Ačkoli ve svém důsledku výrazně zasahují do práv a svobod dotčených osob, nelze tyto prostředky vnímat jako nějaké sankce ze strany orgánů veřejné moci nebo jako samotný cíl trestního procesu. Vzhledem ke svým závažným dopadům jsou na ústavní úrovni regulovány zejména principy zákonnosti, spravedlivého procesu nebo proporcionality a dotýkají se nejen osobní svobody jednotlivce, ale též například práva na nedotknutelnost osoby, jejího soukromého života, lidské důstojnosti, cti apod.¹³⁶ Úzce souvisí též se zásadou přiměřenosti či zdrženlivosti, kterou lze, mimo jiné, dovodit též ze zásady presumpce nevin.¹³⁷ Ze zásady přiměřenosti či zdrženlivosti vyplývá, že při provádění úkonů trestního řízení je dle § 2 odst. 4 trestního řádu možné zasahovat do práv osob, jež dané úkony postihují, pouze: „v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení,“ zároveň je dle § 52 trestního řádu vždy: „nutno šetřit jejich osobnosti a jejich ústavou zaručených práv.“

V rámci trestního řízení platí jistá hierarchie nástrojů pro zajištění osoby, kdy v souladu se základními zásadami trestního procesu, zejména se zmíněnou zásadou přiměřenosti, respektive zdrženlivosti, je orgán veřejné moci oprávněn osobu zadržet nebo zatknout tehdy, když jsou mírnější prostředky, které trestní řád v daném případě poskytuje, z určitého závažného důvodu nevyhovující nebo nedostatečné. Těmito mírnějšími nástroji se rozumí především takové, které nejsou spojené se zbavením osobní svobody jednotlivce, tedy předvolání a předvedení, pořádková pokuta nebo zákaz vycestování do zahraničí.¹³⁸ Zadržení a zatčení jsou pak charakteristické tím, že jde o omezení osobní svobody jednotlivce s krátkou dobou trvání, čímž se podstatným způsobem odlišují od vazby, jakožto institutu dlouhodobějšího rázu, o kterém se navíc v praxi většinou rozhoduje právě až po zadržení nebo zatčení konkrétní osoby. Na ústavní úrovni jsou zadržení a zatčení příbuznými instituty, a tudíž lze záruky, které Listina ve vztahu k zadržení určité osoby požaduje, přiměřeně vztáhnout také na zatčení takové osoby. To však za předpokladu, že budou vzata v úvahu jistá specifika těchto jednotlivých institutů, jako například rozdílná úpravu časových lhůt pro předvedení osoby před soudce a podobně.¹³⁹

¹³⁶ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 74-75.

¹³⁷ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 115.

¹³⁸ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 78.

¹³⁹ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 76-77.

3.1. Zadržení

Zadržení ve smyslu trestního řádu lze definovat jako krátkodobé omezení osobní svobody jednotlivce, proti kterému bylo již zahájeno trestní stíhání, tedy obviněného, nebo osoby ze spáchání konkrétního trestného činu zatím pouze podezřelé, proti níž trestní stíhání doposud zahájeno nebylo, za podmínek a v případech stanovených trestním řádem. Zadržení slouží k předběžnému zajištění takové osoby, je-li dán některý z důvodů vazby, osobu přistiženou přímo při páčání trestného činu nebo těsně poté pak lze zadržet i bez vazebního důvodu, pokud je to nezbytné za účelem její legitimace nebo k zabránění jejímu útěku či zajištění určitého důkazu.¹⁴⁰ Zadržení však nelze provést vůči prezidentu České republiky po dobu výkonu jeho funkce, a to absolutně, neboť jej není ve své podstatně možné ani trestně stíhat. Dále není možné užít vůči soudci Ústavního soudu, poslanci nebo senátoru, vyjímaje případy, kdy byli tito ústavní činitelé přímo přistiženi při páčání trestné činnosti nebo ihned poté. V poslední řadě, ve smyslu mezinárodního práva veřejného, nelze zadržení aplikovat též vůči diplomatickým zástupcům, přičemž tyto není možné ani zatknout.¹⁴¹

Zadržení je nutné odlišit od jiného institutu policejního práva, a to od zajištění osoby policistou dle zákona o Policii ČR, sloužícímu především k odvrácení nežádoucího jednání, narušujícího bezpečnost nebo veřejný pořádek, případně k zajištění určitého důkazu. Zajištění osoby policistou je administrativní či pořádkové omezení osobní svobody jednotlivce, jenž není na svobodě omezován dle jiného zákona, tedy ani dle trestního řádu, v případech taxativně vymezených v zákoně o Policii ČR. Zajištění osoby musí proběhnout přiměřeným způsobem, přičemž se může jednat například o slovní pokyn policisty, o nasazení pout nebo o umístění osoby do policejní cely, toto omezení však nelze užít pro potřeby trestního řízení.¹⁴²

Jelikož je zadržení také opatřením k zajištění osoby, souvisí s tím otázka přezkumu zákonnosti takového opatření soudem. V případě zadržení je policejní orgán tzv. orgánem činným v trestním řízení, nikoli orgánem správním, který by realizoval zásah při výkonu své působnosti ve veřejné správě. Z toho důvodu je zadržení explicitně vyloučeno z pravomoci správního soudnictví, ve věcech přezkumu zákonnosti těchto zásahů.¹⁴³ Z logiky věci, že zadržení je opatřením, nikoli rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení ve formě usnesení, proti kterému by byl možný opravný prostředek v podobě stížnosti, může být zadržení přezkoumáno až příslušným soudem, v rámci vazebního zasedání, kdy soud rozhoduje

¹⁴⁰ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 288.

¹⁴¹ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 80.

¹⁴² VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 105. ISBN 978-80-7400-543-5.

¹⁴³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 4. 2005, č. j. 2 Aps 2/2004-69, PV-I.

o případném uvalení vazby na osobu zadrženu. Stávající právní úprava se mi z důvodu nedostatečného přezkumu osobně jeví jako nedostatečná, neboť zde absentují patřičné mechanismy kontroly zadržujícího orgánu. *De lege ferenda* bych zvážil novelizaci trestního řádu o určitou možnost okamžitého přezkumu zadržení, případně změnu institutu zadržení z formy opatření, do formy rozhodnutí v podobě usnesení příslušného orgánu. Je však zřejmé, že s ohledem na délku lhůt, stran podání stížnosti a rozhodování o ní a stran celkové maximální možné délky zadržení osoby v podobě 72 hodin, by bylo pro zákonodárce takovou změnu velmi náročné zprocesovat a jde tedy ve své podstatě o patovou situaci.

Po zadržení konkrétní osoby je dle § 76b trestního řádu nutné tuto poučit o jejích právech, zejména ve vztahu k právu na zvolení si obhájce, možnosti radit se s ním a komunikovat bez účasti třetí osoby, případně též o možnosti na své vlastní náklady kontaktovat jinou osobu dle svého uvážení, pokud je to za daných okolností možné a neohrozí to účel trestního řízení, a umožnit zadržené osobě plnou realizaci veškerých zmíněných práv. Tato práva se aktivují ihned po zadržení samém, automaticky. Navazujícím úkonem ve věci bývá v praxi nejčastěji výslech osoby zadržené policejním orgánem a vyhotovení protokolu a takovém výslechu, s označením okolností a důvodů zadržení. Tomuto úkonu může být osobně přítomen obhájce, pokud je takový postup ze strany osoby zadržené vyžadován. Pokud zadržaná osoba nebude bezodkladně propuštěna na svobodu, je policejní orgán povinen protokol včetně všech podkladů předat státnímu zástupci tak, aby byl splněn požadavek na předání této osoby soudu ve lhůtě 48 hodin od jejího zadržení.¹⁴⁴

Smyslem ústavněprávní záruky na předvedení zadržené osoby před soud v dané lhůtě, je bezprostřední vyjmutí této osoby z vlivu moci výkonné a navazující, bezodkladné předání této osoby moci soudní. Děje se tak za účelem předejití případnému zneužití institutu zadržení ze strany exekutivy, jakožto politicky exponovaného článku dělby moci v právním státě. Neexistence jakéhokoli přezkumu institutu zadržení ze strany soudní moci by nemohla být za žádných okolností ústavně konformní, neboť by umožňovala orgánům moci výkonné absolutní svévoli v jejich jednání.¹⁴⁵ Tento procesní postup je dle mého názoru též logický s ohledem na skutečnost, že státní zástupce, jakožto pán přípravného řízení, *dominus litis*, řídí policejní orgán a uděluje mu pokyny. Bylo by naprosto iracionální, kdyby státní zástupce rozhodoval též i o uvalení vazby, neboť by za takového předpokladu, ve své podstatě, rozhodoval z materiálního hlediska tentýž orgán jak o zadržení, tak o vazbě, bez jakékoli možnosti přezkumu. Nad to je potřeba dodat, že vyšetřující orgán bude svým způsobem vždy

¹⁴⁴ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 80-81.

¹⁴⁵ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 78.

zaujatý, s ohledem na skutečnost, jaký tlak je kladen na vyšetřující orgány ve vztahu ke stíhání trestné činnosti, vezmu-li v potaz velké množství latentní trestné činnosti. I z tohoto důvodu je potřeba tzv. nestranného třetího subjektu, který daný procesní postup vyšetřujícího orgánu přezkoumá a rozhodne o jeho souladu s právem.

Lhůta 48 hodin na předání zadržené osoby soudu počíná plynout již okamžikem faktického omezení osobní svobody této osoby, nikoli až v okamžiku, kdy je o tomto úkonu sepsán protokol policejním orgánem. V opačném případě by totiž mohlo docházet k nežádoucímu prodlužování této „nepřekročitelné“ lhůty, když by policejní orgán účelově posunoval sepsání příslušného protokolu o zadržení. Pokud je dána pochybnost o určení přesné doby počátku zbavení osobní svobody, jsou obecné soudy *ex officio* povinny zjistit objektivní skutkový stav věci a provést za tímto účelem nezbytné dokazování.¹⁴⁶

Lhůta 48 hodin, ve vztahu k předání zadržené osoby, nebyla v Listině v této podobě zakotvena od samého počátku, původně čítala pouze 24 hodin, avšak na základě jediné novelizace Listiny¹⁴⁷ byla tato prodloužena na stávajících 48 hodin. Důvodem její elongace, dle důvodové zprávy zákonodárce, byla skutečnost, že původní délka 24 hodin se v praxi orgánů činných v trestním řízení často obracela vůči zadržené osobě, neboť v této lhůtě je nezbytné provést mnoho časově náročných úkonů. Mezi tyto patří zejména, alespoň co se teoretické roviny týče, výslech zadržené osoby a prověření její obhajoby, shromáždění důkazů, vyhodnocení příslušných skutečností, vypracování procesního návrhu a následné předání této osoby soudu. V důsledku příliš krátké doby k realizaci uvedených úkonů se v praxi stávalo, že orgány činné v trestním řízení svá rozhodnutí ohledně návrhu na vzetí zadržené osoby do vazby zdůvodňovaly pouze domněnkami, nikoli zjištěnými skutečnostmi. Zadržená osoba byla proto v některých případech do vazby brána pouze z preventivních důvodů a následně musela dokazovat, že tyto pominuly, přestože zde tyto důvody od samého počátku vůbec být nemusely. Prodloužení lhůty na 48 hodin tak dává orgánům činným v trestním řízení daleko větší manévrovací prostor, aby: „*mohly daleko odpovědněji posoudit, zda taková osoba má být vzata do vazby, nebo zda původně učiněný závěr o existenci důvodů vazby pozbyl odůvodnění.*“¹⁴⁸

Jak již před novelizací Listiny předestřel Ústavní soud, lhůta 24 hodin působila svou dvojsečností, neboť na jedné straně sice poskytovala záruky proti nadměrnému omezování

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2007, sp. zn. II. ÚS 530/06, PV-II.

¹⁴⁷ Ústavním zákonem č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod, č. 162/1998 Dz.

osobní svobody jednotlivce, na straně druhé ovšem negativně ovlivňovala právo zadržené osoby na její obhajobu obhájcem, a to z důvodu značných obtíží ve vztahu ke spojení se s obhájcem ve vymezené několikahodinové lhůtě.¹⁴⁹ Osobně zastávám názor, že prodloužení lhůty sice poskytuje obhajobě větší prostor pro uplatňování práv obviněného, zejména z hlediska možnosti účasti obhájce na úkonech policejního orgánu, avšak zároveň zde akcentují již zmíněnou absenci rychlého přezkumu zadržení. V důsledku tohoto prodloužení lhůty tak může, v případech svévolného zadržení, dojít k daleko intenzivnějším zásahům do základních práv a svobod dotčených osob.

Ústavní soud dále stanovil, že do maximální doby zadržení osoby ve smyslu trestního řádu se mimo jiné započítává též doba, po kterou byla tato zajištěna dle zákona o Policii ČR. Tyto doby nemohou běžet paralelně a nezávisle na sobě, v opačném případě by dané jednání bylo v rozporu s čl. 8 Listiny a jednalo by se o nepřipustný zásah do základních práv a svobod jednotlivce.¹⁵⁰ Nad to je do maximální doby zadržení osoby nutné započítat též časový úsek, po který byla tato osoba bezprávně zbavena svobody tzv. *contra legem*, tedy způsobem, který nelze podřadit ani pod institut zadržení dle trestního řádu ani pod institut zajištění dle zákona o Policii ČR.¹⁵¹ Zásahem do osobní svobody jednotlivce, obcházením zákona a zároveň prodlužováním maximální lhůty 48 hodin je tedy dle názoru Ústavního soudu například situace, za které je policejní orgán rozhodnut konkrétní osobu, která se nachází v jeho výlučné dispozici, zadržet, avšak tento úkon bez rozumných důvodů neprovede ihned a seznámení s důvody zadržení účelově odkládá po dobu, po kterou se dotčená osoba dobrovolně zdržuje v přítomnosti policejního orgánu, přičemž daný úkon následně formálně vykoná až tehdy, když se dotčená osoba odhodlá z daného místa vzdálit.¹⁵²

Ve vztahu k délce lhůty 48 hodin je však třeba zmínit, že existuje jistá výjimka, kdy je tento časový úsek ve své podstatě v určitém smyslu překročitelný. Jedná se o tzv. stavení této lhůty v případě, kdy je zadržená osoba zdravotně indisponována do té míry, že není způsobilá být subjektem trestního řízení, respektive subjektem trestně procesního vztahu ve smyslu zadržení, a to v důsledku neschopnosti realizace práv, které pro ni vyplývají z trestněprávních norem. Dle Ústavního soudu tak není možné zadržet osobu, která je stížena těžkou či akutní poruchou zdraví nebo je bezprostředně ohrožena na svém životě v důsledku takové poruchy a není schopna fungovat bez nepřetržitého lékařského dohledu, například z důvodu těžké intoxikace nebo pokud se nachází v bezvědomí. Dobu, po kterou taková

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 7. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 2/97, bod 3. odůvodnění.

¹⁵⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 246/96, PV-I.

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 1998, sp. zn. IV. ÚS 305/97, PV-I.

¹⁵² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1594/07, PV-I.

zdravotní překážka trvá, nelze započít do maximální doby 48 hodin pro zadržení, a proto není neoprávněným zásahem do práva na osobní svobodu ani stav, kdy takto závažně zdravotně nezpůsobilá osoba není v této lhůtě formálně propuštěna, ačkoli byla dříve policejním orgánem zadržena.¹⁵³

Pokud policejní orgán zadrženou osobu na základě vlastních poznatků nepropustí, předá ji následně státnímu zástupci k dalšímu řízení. V případě, že státní zástupce zadrženou osobu na svobodu též nepropustí, odevzdá ji v uvedené lhůtě spolu s veškerým důkazním materiálem a s návrhem na vzetí této osoby do vazby soudu. Soudce zadrženou osobu vyslechne a nejpozději do 24 hodin od podaného návrhu státního zástupce na vzetí osoby do vazby o tomto rozhodne, přičemž při překročení této lhůty je povinen zadrženou osobu vždy propustit na svobodu. O výsledku uvědomí státního zástupce a též obhájce, pokud je jeho přítomnost vyžadována zadrženou osobou a pokud je v této lhůtě dosažitelný. Všechny tyto uvedené povinnosti orgánů činných v trestním řízení jsou upraveny v § 77 trestního řádu.

V souvislosti s odevzdáním zadržené osoby soudu ve lhůtě 48 hodin je podstatné zmínit, že se tímto termínem nerozumí fyzické předvedení či odevzdání osoby přímo příslušnému soudci nebo dokonce přítomnost zadržené osoby v budově soudu. Soudce je sice povinen zadrženou osobu vyslechnout a rozhodnout o vazbě v rozmezí 24 hodin od podání návrhu státního zástupce na vzetí osoby do vazby. Zároveň mu však musí být ze strany státu poskytnut určitý prostor pro přípravu na daný výsledek a na seznámení se s eventuálními důvody vazby, to vše s ohledem na případnou modifikaci jeho pracovního rozvrhu. Dle názoru Ústavního soudu je ve vztahu k hranici mezi oběma lhůtami rozhodné výlučně to, zda se zadržená osoba od počátku lhůty 24 hodin nachází v dispozici soudce a může být na jeho pokyn před tohoto kdykoli v uvedené lhůtě předvedena, nemusí se však vůbec nacházet v budově soudu. Základem pro distinkci obou lhůt, respektive obecně důvodem pro rozdělení doby zadržení na dvě samostatné lhůty, je výhradně princip dělby moci v demokratickém právním státu, kdy jak moc výkonná, tak moc soudní jsou oprávněny osobní svobodu jednotlivce omezit pouze po vymezený čas, společným jmenovatelem omezení osobní svobody je pak v obou případech vždy právě státní moc.¹⁵⁴

Zadržení osoby v pravém slova smyslu, tedy fyzické omezení její osobní svobody, probíhá dle zákona o Policii ČR v policejních celách, přičemž mladiství pachatelé trestných činů musí být vždy drženi odděleně od pachatelů dospělých, stejně tak musí dojít k oddělení osob rozdílného pohlaví nebo osob agresivních. Orgán činný v trestním řízení může po dobu pobytu v policejní cele omezit toliko ta práva a svobody osoby zadržené, která nemohou být vykonávána

¹⁵³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 2170/09, PV-II, PV-III.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1447/17, bod 26. odůvodnění.

s ohledem na zajištění bezpečnosti a pořádku v takovém zařízení, a dále ta, která nejsou v souladu se samotným účelem a smyslem institutu zadržení.¹⁵⁵ Před umístěním zadržené osoby do policejní cely je tato povinna podstoupit osobní prohlídku, a to zejména za účelem odejmutí zbraní nebo dalších eventuálně nebezpečných předmětů, které jsou schopné ohrozit zdraví nebo život jiných osob. Osobní prohlídka se netýká pouze oděvních svršků zadržené osoby, ale zahrnuje též pozorování obnažené postavy nebo dokonce bezprostřední fyzický kontakt osobou stejného pohlaví. Ačkoli musí být osobní prohlídka realizována s maximálním šetřením práv dotčené osoby a s úctou k její důstojnosti, bývá v praxi považována za mimořádně traumatizující zkušenost se značným dopadem na psychiku zadržené osoby. Především: „*dosud netrestané osoby jsou šokovány faktem, že se musejí svléci do naha před policistou, tedy cizí osobou, která mimo jiné zjišťuje, zda v tělesných otvorech nemá ukryty nedovolené věci.*“¹⁵⁶ Přestože je provedení této prohlídky v praxi naprosto nezbytné z hlediska ochrany jednotlivých policistů a dalších osob v cele, jde o úkon extrémně ponižující, který se dle mého názoru pohybuje na naprosté hraně přípustných zásahů do základních práv a svobod jednotlivce. S ohledem na technologickou vyspělost dnešního světa lze jistě osobní prohlídku provést prostřednictvím techniky, která by zadrženou osobu prohlédla a prověřila například prostřednictvím rentgenového nebo obdobného záření, aniž by muselo dojít k fyzickému kontaktu s intimními partiemi této osoby.

Mezi základní práva osob držených v policejních celách patří především právo na přístup k toaletě, právo na přístup k čisté vodě za účelem vykonání základní hygieny, právo na adekvátní odpočinek, právo na příkryvku, právo na pravidelnou potravu v intervalu tří jídel denně, podávaných v praxi zpravidla po šesti hodinách, právo na základní zdravotní pomůcky, respektive nezbytné medikamenty a právo na základní ošacení, pokud se svršky zadržené osoby vymykají hygienickým normám nebo teplotním podmínkám. Poskytovaná strava musí vždy korespondovat se zdravotním stavem zadržené osoby, ale zároveň by měla ctít i její náboženské vyznání nebo rozdílné přesvědčení, například v případě vegetariánů či veganů. Policejní orgány však v praxi vyznání, přesvědčení či stravovací návyky zadržených osob příliš nerespektují, eventuálně takové požadavky uspokojují z finančních prostředků dotčených osob.¹⁵⁷ Takovým postupem, tedy zajištěním potravy na náklady zadrženého, se však ve své podstatě alibisticky

¹⁵⁵ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRÍVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 290.

¹⁵⁶ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Praktická knihovna (C.H. Beck). s. 133. ISBN 978-80-7400-750-7.

¹⁵⁷ CANDIGLIOTA, Zuzana, Kristýna MOLKOVÁ FOUKALOVÁ a Jiří KOPAL. *Jak si počínat v kontaktu s policistou a strážníkem: policejní právo v otázkách a odpovědích*. Brno: Liga lidských práv, c2010. Manuály. s. 74-75. ISBN 978-80-87414-01-9.

zbavují odpovědnosti za poskytování adekvátní a pravidelné stravy. Ačkoli zadržený potravu fakticky dostane, považují tento postup za účelové obcházení zákona.

Trestní řád rozlišuje tři základní druhy zadržení jednotlivce, ať jsou již v zákoně přímo pojmenovány termínem zadržení či pojmem odlišným, a to zadržení obviněného policejním orgánem, zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu policejním orgánem a omezení osobní svobody osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, kýmkoli, za účelem uvedeným v trestním řádu. Druhý zmíněný typ zadržení lze pak dále rozvést v návaznosti na konkrétních okolnostech daného případu na další dílčí druhy zadržení v podobě příkazu k zadržení, zadržení podezřelého se souhlasem státního zástupce nebo zadržení podezřelého bez tohoto souhlasu.¹⁵⁸

3.1.1. Zadržení obviněného policejním orgánem

Jako obviněného trestní řád v § 32 označuje osobu podezřelou ze spáchání trestného činu, proti které bylo policejním orgánem již zahájeno trestní stíhání ve smyslu § 160 trestního řádu. Z logiky věci tak vyplývá, že tento typ zadržení je možné užít až po vyhotovení usnesení o zahájení trestního stíhání, ve kterém jsou konkrétně vyjádřeny skutečnosti odůvodňující trestní stíhání obviněného. Není potřeba, aby tyto skutečnosti dosahovaly povahy důkazů, použitelných v hlavním líčení, nebo zaručovaly jistotu, že tato osoba je skutečně pachatelem trestného činu. Postačí důvodné podezření, dosahující určité hranice, tzv. prahu podezření, dostatečného k zahájení trestního stíhání. Nedostatečné jsou na druhou stranu ovšem pouhé dohady, domněnky či jiné myšlenkové konstrukty, nepodložené faktickými důkazy, neboť takový postup by byl porušením principu zákonnosti, obsaženém v čl. 8 odst. 2 Listiny, mající za následek nedůvodnost trestního stíhání konkrétní osoby.¹⁵⁹ O dodržování této zásady ze strany orgánů činných v trestním řízení v praxi, lze však pouze polemizovat.

Usnesení o zahájení trestního stíhání obsahuje řadu obligatorních náležitostí. Mezi tyto dle § 160 odst. 1 trestního řádu náleží popis daného skutku, zákonné pojmenování konkrétního trestného činu, jenž je v něm spatřován, identifikace obviněného a odůvodnění, prokazující legitimitu trestního stíhání obviněného. Pokud usnesení o zahájení trestního stíhání nesplňuje obligatorní náležitosti, jedná se o procesní vadu řízení, neboť trestní stíhání dotčené osoby je v takovém případě v rozporu s principem stíhání jen ze zákonných důvodů a dále také v rozporu s právem osoby obviněné na obhajobu. Důsledkem této procesní vady, pokud vyjde

¹⁵⁸ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 79.

¹⁵⁹ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. s. 316-317. ISBN 978-80-7380-677-4.

najevo po skončení přípravného řízení, by mělo být vrácení věci zpět do stadia přípravného řízení státnímu zástupci k došetření, protože tuto vadu není žádným způsobem možné zhojit v řízení před soudem.¹⁶⁰

V aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení, ve vztahu k vyhotovení usnesení o zahájení trestního stíhání, však dochází ke zcela běžnému deficitu v podobě jeho nedostatečného odůvodnění, respektive ve vysoké míře obecnosti tohoto odůvodnění, aniž by v takovém postupu bylo ze strany nadřízeného orgánu spatřováno procesní pochybení. Je možné spekulovat, zda takovým postupem není zkracováno právo obviněného na obhajobu, neboť proti nedostatečně odůvodněnému usnesení se lze jen těžko bránit. Tím spíše, když se následný pokus obhajoby o nahlédnutí do spisu za účelem zjištění rozhodných skutečností a odstranění tohoto nedostatku odůvodnění, setká v praxi nezřídka s jeho odepřením, které orgány činné v trestním řízení nejčastěji ospravedlňují závažnými důvody v podobě dosud nevyslechnutých svědků.¹⁶¹ Osobně však musím konstatovat, že ve své doposud krátké aplikační praxi jsem se s odepřením nahlédnutí do spisu v této fázi řízení setkal pouze ojedinele. Ve většině případů mi policejní orgán vyšel vstříc a nahlédnout do spisu umožnil. Usuzuji tak, že odepírání nahlížení ze strany policejního orgánu je v praxi velmi individuální a mnohdy může být založeno toliko na vzájemných sympatiích či antipatiích vyšetřujícího policisty s obhájcem.

Policejní orgán je oprávněn obviněného zadržet tehdy, existuje-li některý z důvodů vazby, uvedených v § 67 trestního řádu. Takový úkon je dle § 75 trestního řádu následně bez zbytečného odkladu povinen nahlásit státnímu zástupci a předat mu veškerý spisový materiál, potřebný pro podání eventuálního návrhu na vzetí obviněného do vazby. Zadržení však může provést též sám státní zástupce, a to z titulu práv, svěřených mu zákonodárcem, jakožto orgánu dozorujícímu nad přípravným řízením, respektive v případě zkráceného přípravného řízení pak u trestných činů, spáchaných příslušníkem ozbrojených sborů, z některého zákonem vymezeného okruhu těchto sborů.¹⁶² Příslušný orgán je oprávněn po dobu zadržení konkrétní osoby této omezit toliko ta práva a svobody, jejichž „výkon by byl v rozporu s účelem zadržení anebo které dočasně nemohou být buď vůbec, nebo plně uplatněna, buď z důvodu zajištění bezpečnosti a majetku, nebo zajištění pořádku v místech, kde se zadržení vykonává“.¹⁶³

Zadržený obviněný musí být orgánem činným v trestním řízení § 33 odst. 5 trestního řádu poučen o jeho právech, zejména o maximální možné době zbavení svobody, o právu

¹⁶⁰ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 317.

¹⁶¹ GRIVNA, Tomáš. *Právo na obhajobu: teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. s. 96. ISBN 978-80-7380-593-7.

¹⁶² JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 347.

¹⁶³ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 155.

na neodkladné ošetření a o právu na vyrozumění rodinného příslušníka či osoby v obdobném postavení, respektive jiné fyzické osoby dle jeho přání. Takové poučení o právech v písemné podobě musí být obviněnému dle § 33 odst. 6 trestního řádu předáno neprodleně po samotném zadržení, umožněno si jej prostudovat a zároveň ponechat po celou dobu omezení osobní svobody. V praxi se nezdá, kdy stává, že některá písemná poučení policejního orgánu jsou protizákonná. Jedná se především o poučení osob právnických, která obsahují v rozporu se zákonem také odkaz na práva, náležící výlučně zadrženým osobám fyzickým. Z logiky věci a z faktu, že právnická osoba je pouze určitý fiktivní konstrukt, vyplývá, že institut zadržení nelze z jeho povahy v takovém případě využít, a to jak vůči samotné osobě právnické, tak ani vůči jiným osobám, které za tuto jednájí. I přes tyto rozhodné skutečnosti se však taková poučení v praxi objevují.¹⁶⁴

Nejdůležitější fází zadržení z pohledu obviněného je jeho výslech policejním orgánem, neboť se jedná o úkon orgánu činného v trestním řízení, jehož výsledek má v řízení před soudem mimořádnou důkazní hodnotu. Z tohoto důvodu je ve vztahu k řádné obhajobě obviněného zcela zásadní, aby se tohoto úkonu účastnil též obhájce obviněného, protože jeho prezence u výslechu do značné míry eliminuje nebo alespoň vyvažuje výhodnější postavení vyšetřujících orgánů, které se při absenci právního zastoupení ještě násobí.¹⁶⁵ Není výjimkou, že v praxi dochází účelovým presumováním důvodů vazby ze strany policejních orgánů k cílenému zadržování obviněných, případně k prodlužování doby jejich zadržení, se záměrem získat výpověď obviněných ještě v době, kdy jsou tito dočasně zbaveny svobody. Děje se tak proto, že za takto ztížených podmínek obviněný vypovídá často bez předchozího rozmyslu nebo dokonce bez porady s obhájcem, v rozporu s jeho zájmem na řádné obhajobě. Z určitého pohledu lze v takovém postupu policejního orgánu spatřovat jistou formu nátlaku k doznání obviněného.¹⁶⁶ Jak již bylo zmíněno, proti tomuto postupu policejního orgánu není navíc použitelný žádný řádný prostředek nápravy, například ve formě stížnosti, neboť k zadržení obviněného nedochází usnesením příslušného orgánu, ale pouhým opatřením. Osobně si myslím, že zákon policejnímu orgánu poskytuje skutečně nadměrnou volnost, která ve svém důsledku umožňuje právě tyto účelové praktiky, s ohledem na absenci jejich okamžité verifikace.

Obviněný nesmí být při výslechu ze strany orgánu činného v trestním řízení k výpovědi žádným způsobem donucován ani sankcionován, pokud vypovídat odmítne. Toto právo obviněného odeprít výpověď je v právní nauce vyjádřené latinskou zásadou *nemo tenetur*

¹⁶⁴ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 115-116.

¹⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. s. 236. ISBN 978-80-87212-88-2.

¹⁶⁶ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 172.

*se ipsum accusare*¹⁶⁷ a v českém právním řádu je obsaženo jak na ústavní úrovni v Listině (čl. 37 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny), tak na úrovni zákonné v trestním řádu (§ 33 odst. 1, § 92 odst. 1 a § 164 odst. 3 trestního řádu). Z rozhodnutí obviněného nevypovídat by pak neměly být vyvozovány žádné závěry o vině obviněného v jeho neprospěch, neboť v českém právu neplatí prastará zásada „*qui tacet consentire videtur*“, tedy „kdo mlčí, zřejmě souhlasí“.¹⁶⁸ Na druhou stranu si musí obviněný uvědomit, že v návaznosti na jeho výslech bude eventuálně následně soudem rozhodováno též i o případné vazbě. Pokud obviněný nevypovídá, zbavuje se ve své podstatě možnosti vyvrátit existenci některých obvinění či důkazů, ze kterých bývá v praxi často důvodnost vazby vyvozována.¹⁶⁹

ESLP ve vztahu k právu nevypovídat a neobviňovat sebe samého dále judikoval, že jeho smyslem není pouhá ochrana před donucením vyšetřujícího orgánu k výpovědi obviněného, nýbrž ochrana nezávislé volby dotčené osoby, zda tato vypovídat bude či nikoli. Policejní orgán toto právo obviněného nesmí žádným myslitelným způsobem obcházet ani doznání osoby vylákat za pomoci nějaké nástrahy nebo lsti.¹⁷⁰ Za nezákonný postup tak lze považovat například permanentní opakování výslechu obviněného s cílem dosažení jeho doznání nebo účelové vytvoření takových okolností a podmínek, které zásadním způsobem negativně ovlivní duševní stav vyslychané osoby. Tyto metody jsou v rozporu s principem presumpce nevin, eventuálně též se zásadou vyhledávací a zcela zásadním způsobem zasahují do práva na obhajobu obviněného.¹⁷¹

V praxi se bohužel velmi často objevují případy, zejména v souvislosti s obviněnými, kteří nemají v řízení obhájce, kdy policejní orgány při výslechu dotčené osoby přímo nebo alespoň náznakem nabádají k doznání se, a to pod příslibem jejich propuštění ze zadržení a následným trestním stíháním na svobodě, ačkoli takové rozhodnutí do jejich pravomoci za žádných okolností nepatří. Obvinění, pod tíhou okamžiku, nezřídka kdy tomuto návrhu podlehnou, neboť presumují, že se tak vyhnou podání návrhu na jejich vzetí do vazby. V takovém případě jde o nepřímé donucení obviněného k výpovědi pomocí lsti, a tedy i o protizákonný postup policejního orgánu, který je však velmi obtížně prokazatelný,

¹⁶⁷ FENYK, Jaroslav, ed. *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 78. ISBN 978-80-86920-25-2.

¹⁶⁸ FENYK, J.: *cit. d. sub 167*, str. 79.

¹⁶⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckovy příručky pro právní praxi. s. 181. ISBN 978-80-7400-321-9.

¹⁷⁰ NEJEDLÝ, Josef. *Zákonnost důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 93-94. ISBN 978-80-87146-71-2.

¹⁷¹ MATES, Pavel, PŮRY, František. *Zákaz nucení k sebeobviňování*. Bulletin advokacie, 2019, č. 3, s. 7-13.

pokud se výsledku neúčastní též obhájce obviněného.¹⁷² Dle judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu je důkaz výsledkem obviněného absolutně neúčinný, mimo případů již výše uvedených, především tehdy, když je výpověď osoby obviněné získána protiprávním fyzickým či psychickým donucením nebo pod jejich hrozbou, přičemž není rozhodné, zda k takovému jednání došlo ze strany orgánu činného v trestním řízení nebo ze strany jiné, třetí osoby.¹⁷³

S neúčinností důkazů v trestním řízení velmi úzce souvisí americká právní doktrína, vyjádřená českou metaforou „plody z otráveného stromu“. Dle této doktríny nelze v trestním řízení procesně užít takový důkaz, jehož existence byla zjištěna nebo vyvozena nezákonně, respektive z jiného nezákonného důkazu, neboť plody z otráveného stromu jsou též otrávené. V české judikatorní praxi je však sporné, zda se nezákonnost přenáší i na jiné důkazy, které byly získány prostřednictvím původního procesně absolutně neúčinného důkazu. Je nepochybné, že vynucené doznání obviněného je absolutně neúčinné a nelze v trestním řízení jako důkaz použít, problematičtější je však procesní použitelnost důkazu, který byl orgánem činným v trestním řízení získán v návaznosti na informace, které se tento dozvěděl skrz vynucené doznání. Takový důkaz nelze v českém právním řádu automaticky označit za neúčinný, jeho získání nepřímo v důsledku vynuceného doznání obviněného, jako jeho „plod“, však presumuje domněnku porušení práva na spravedlivý proces v daném řízení.¹⁷⁴

3.1.2. Zadržení osoby podezřelé policejním orgánem

Institut zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu je opatřením policejního orgánu, které slouží k dočasnému zajištění této osoby za účelem přezkoumání důvodnosti zahájení jejího trestního stíhání, existence vazebních důvodů a případně též za účelem následného rozhodnutí příslušného orgánu o vzetí do vazby. V praxi orgánů činných v trestním řízení dochází v některých případech k záměně pojmu osoba podezřelá na dvou rozdílných úrovních, a to v rovině kriminalistické a v rovině trestně procesní. Podezřelou osobou v kriminalistickém pojetí může být jakákoli osoba, jejíž podezření ze spáchání trestného činu je kriminalisticky podloženo, například tím, že se tato v inkriminované době zdržovala v místě spáchání trestného činu. Naopak v trestně procesním smyslu je osobou podezřelou osoba, jež byla policejním orgánem zadržena jako podezřelá ve smyslu trestního řádu a dosud nebylo

¹⁷² VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 175.

¹⁷³ ZAORALOVÁ, Petra. *Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze*. Praha: Leges, 2018. Teoretik. s. 142-143. ISBN 978-80-7502-310-0.

¹⁷⁴ HERCZEG, Jiří. *Zásada „nemo tenetur“ a práva obviněného v trestním řízení*. Bulletin advokacie, 2010, č. 1-2, s. 38-47.

zahájeno její trestní stíhání, přičemž pouze tato, druhá zmíněná osoba, má procesní postavení podezřelého ve smyslu trestního řádu a je subjektem trestního řízení.¹⁷⁵

Policejní orgán je dle § 76 odst. 1 trestního řádu oprávněn v naléhavých případech trestně procesně podezřelou osobu zadržet, a to po předchozím souhlasu státního zástupce, pokud zde existuje některý vazební důvod. Pokud však byla dotčená osoba zejména dopadena při trestném činu nebo na útěku po jeho spáchání, tedy z logiky věci nelze předem souhlas státního zástupce opatřit, a zároveň se jedná o neodkladný případ, lze osobu podezřelou zadržet i bez takového souhlasu státního zástupce. Trestní řád vedle obecné úpravy zadržení osoby podezřelé rozlišuje ještě další dva speciální typy zadržení, a to zadržení podezřelého ve zkráceném přípravném řízení, které má vlastní právní úpravu (§ 179a a násl. trestního řádu), a zadržení podezřelého na základě příkazu k zadržení. Příkaz k zadržení vydává dle § 76a odst. 1 trestního řádu na návrh státního zástupce příslušný soudce, pokud existuje některý z vazebních důvodů a osobu podezřelou není možné zadržet, předvést či předvolat, za účelem doručení opisu usnesení o zahájení trestního stíhání této osobě. Opět zde tedy existuje jistá hierarchie, ve smyslu intenzity jednotlivých opatření, kterou je nejprve nutné uplatnit nebo alespoň zvážit, aby bylo vůbec možné příkaz k zadržení legálně a legitimně vydat.

Zadržená osoba musí být vyslechnuta příslušným policejním orgánem, jenž o tomto výsledku sepíše protokol, ve kterém vymezí důvody a okolnosti zadržení. V praxi v tomto protokolu bývá vždy uvedeno, že dotčená osoba byla zadržena z návaznosti na spáchání určitého trestného činu a na základě existence některého důvodu vazby. Ačkoli orgány činné v trestním řízení v takovém protokolu prakticky vždy uvádějí, že vazební důvody existují, samotná důvodnost vazby i důvodnost podezření se reálně ověřuje až v průběhu 48 hodin dlouhé lhůty k zadržení podezřelého. Za tímto účelem jsou policejním orgánem prováděny mimo jiné i neodkladné a neopakovatelné úkony, a právě výsledk zadržené osoby.¹⁷⁶ Na výsledk podezřelého se dle § 76 odst. 5 trestního řádu přiměřeně užití ustanovení trestního řádu, dopadající na výsledk obviněného, tedy vyslýchaný podezřelý má obdobná práva jako vyslýchaný obviněný, včetně práva na obhajobu ve smyslu § 76 odst. 6 trestního řádu. V praxi, při výsledku policejním orgánem, se ovšem objevují ojediněle případy, kdy se vyšetřující snaží obcházet výše uvedená práva zadržené podezřelé osoby tak, že neaplikuje ustanovení o výsledku zadrženého podezřelého, ale od dotčené osoby požaduje namísto toho podání vysvětlení, při kterém má osoba právo toliko na právní pomoc advokáta.¹⁷⁷ Z logiky věci dochází takovým

¹⁷⁵ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 194.

¹⁷⁶ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 109-110.

¹⁷⁷ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 169*, str. 28.

postupem konkrétního vyšetřujícího k účelovému a nezákonnému zkracování práva zadrženého podezřelého na obhajobu, neboť trestní řád, v případě podání vysvětlení, poskytuje jak advokátovi, tak osobě podávající vysvětlení, daleko užší výčet práv, které mohou při podávání vysvětlení uplatnit.

Protokol o výslechu podezřelého se svým obsahem blíží podání vysvětlení před zahájením trestního stíhání, v rámci objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících spáchání trestného činu. Z tohoto důvodu v soudní praxi i v odborné literatuře převládá mínění, že výslech podezřelého je bez dalšího jako důkaz v navazujícím řízení nepoužitelný, neboť jde pouze o úkon předběžné povahy, jehož účelem je posouzení případného sdělení obvinění dotčené osobě, respektive zvážení návrhu na její vzetí do vazby. Je tedy absolutně vyloučeno užití protokolu o výpovědi zadrženého podezřelého jako důkaz tehdy, pokud tento po svém zadržení nejprve dobrovolně vypovídá a následně, po sdělení obvinění a zahájení trestního stíhání, vypovídat již odmítne.¹⁷⁸ Nejednou pak dochází ze strany policejního orgánu k přesvědčování zadrženého k výpovědi s tím, že stejně již vypovídal, nejčastěji pak v případech, kdy si zadržený nezvolil obhájce. Podezřelý, následně již jako obviněný, se v takové situaci častokrát podvolí, zvláště při ústním příslibu vyšetřujícího, že zadržený nebude v případě doznání se ke konkrétnímu činu vzat do vazby, ačkoli k takovému rozhodnutí není za žádných okolností věcně legitimován. K tomu přispívá i skutečnost, že nečekané zadržení psychologové označují za vážný stresor, analogicky jako v případě náročné operace nebo úmrtí v rodině. Tyto mimořádné psychické stavy bývají někdy zadrženými dokonce přirovnávány k pocitům, které osoby běžně zažívají při seskoku s padákem nebo při infarktu myokardu.¹⁷⁹

3.1.3. Zadržení osoby podezřelé jinou osobou

Trestní řád umožňuje, nad rámec již zmíněných zásahů do osobní svobody jednotlivce, které se formálně nazývají zadržení, dále dle § 76 odst. 2 trestního řádu omezit osobní svobodu určité osoby jakoukoli jinou osobou, pokud je to nezbytné za účelem její legitimace, zajištění důkazu nebo znemožnění jejího útěku, a pokud zároveň byla tato osoba dopadena při trestném činu nebo přímo po jeho spáchání. Osoba zasahující do osobní svobody dotčené osoby je však ihned povinna tuto předat příslušnému orgánu, a to konkrétně orgánu policejnímu nebo útvaru ozbrojených sil či správci posádky v případě člena ozbrojených sil, eventuálně předmětný zákrok bez zbytečného odkladu těmto nahlásit, pokud předání nelze uskutečnit okamžitě. Tento trestně

¹⁷⁸ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 134.

¹⁷⁹ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 123-124.

právní institut úzce souvisí s civilně právním institutem svépomoci, obsaženém v občanském zákoníku, případně též s nutnou obranou, vymezenou v trestním zákoníku. Jeho účelem je snaha, zamezit pachateli trestného činu ve znemožnění účelu trestního řízení, pokud v daném případě hrozí nebezpečí z prodlení a zásah veřejné moci by přišel zjevně pozdě.¹⁸⁰

V případě zadržení osoby podezřelé jinou osobou jde zároveň o okolnost vylučující protiprávnost ve formě výkonu práv a plnění povinností, což má za následek skutečnost, že řádnou aplikací tohoto institutu nelze spáchat trestný čin omezování osobní svobody, tedy být trestně odpovědný za bránění užívání osobní svobody jinému bez patřičného oprávnění.¹⁸¹ Nejvyšší soud nad to dovedil, že pokud jde o výkon práva nebo povinnosti, tedy i o případ zadržení osoby jinou osobou, nutnou obranu nebo o případ svépomoci, které jsou zároveň vykonávány v souladu s jejich zákonnými podmínkami, je proti těmto nutná obrana ze strany dotčené osoby naprosto nepřípustná.¹⁸² Ačkoli dikce zákona umožňuje takto omezit osobní svobodu osoby podezřelé komukoli, dané ustanovení se nevztahuje na policejní orgán, pro který platí obecná právní úprava zadržení podezřelého či obviněného, vymezená v předchozích subkapitolách. Tento institut tak smí být v praxi použit například zaměstnanci bezpečnostní agentury, osobami dotčenými trestným činem nebo náhodnými kolemjdoucími, eventuálně též policisty, kteří nejsou policejním orgánem ve smyslu trestního řádu, a tudíž nemají ani pravomoci a povinnosti svěřené policejnímu orgánu.¹⁸³ Samotné omezení osobní svobody pak lze realizovat rozličnými způsoby, mezi které patří kupříkladu uzamčení dotčené osoby v budově, v bytě, v oddělené místnosti či na obdobně příhodném místě.¹⁸⁴

Trestní řád prostřednictvím tohoto institutu umožňuje omezit osobní svobodu osoby přistižené přímo při páchání konkrétního trestného činu, případně též bezprostředně poté, tedy až po dokončení určitého protiprávního jednání, avšak nestanovuje žádnou konkrétní maximální hranici, do jaké doby po spáchání lze do osobní svobody pachatele zasáhnout. Judikatura mezní hranici pro zadržení též nevymezuje, avšak Nejvyšší soud v konkrétním případě judikoval, že za takovou dobu lze akceptovat i 30 minut po samotném spáchání trestného činu. Zejména pak v situaci, kdy je dotčená osoba zpočátku neúspěšně pronásledována a následně hledána v blízkém okolí, neboť taková činnost souvisle a prokazatelně směřuje k dopadení a zadržení předmětné osoby.¹⁸⁵ Pokud jde pak přímo o pojem trestný čin

¹⁸⁰ VETEŠNÍK Pavel. Podmínky a limity občanského zadržení podezřelé osoby. In: JELÍNEK, Jiří. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. s. 455-456. ISBN 978-80-7502-444-2.

¹⁸¹ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 195.

¹⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 8 Tdo 572/2006, PV-I, PV-II.

¹⁸³ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 139.

¹⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 203/2003, odůvodnění rozsudku.

¹⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2014, sp. zn. 7 Tdo 1499/2014-11, odůvodnění usnesení.

dle § 13 odst. 1 trestního zákoníku, tedy o: „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“, Nejvyšší soud uvádí, že nelze požadovat po osobě, která daný institut v praxi aplikuje a zadržuje konkrétního pachatele, aby kvalifikovaně posoudila, zda v daném případě došlo skutečně ke spáchání trestného činu, neboť k takovým úvahám a závěrům jsou legitimovány toliko orgány činné v trestním řízení.¹⁸⁶

Postačí tak pouhé důvodné podezření osoby omezující svobodu, respektive její subjektivní přesvědčení, že došlo ke spáchání konkrétního trestného činu určitou osobou. Toto platí především tehdy, pokud naplnění základní skutkové podstaty daného trestného činu, eventuálně kvalifikované skutkové podstaty, není odvislé od výše způsobené škody, případně pokud je zjištění takové výše škody nebo dalších rozhodných skutečností daného případu zmařeno jednáním dotčené osoby, například jejím útekem nebo skrýváním se.¹⁸⁷ Taková premisa se mi jeví jako naprosto logická, neboť v opačném případě by použití tohoto institutu v praxi vyvolávalo značné obtíže, s ohledem na právní povědomí široké veřejnosti. Na druhou stranu, jednání omezující osoby by mělo být v praxi vždy podloženo znalostí alespoň některých konkrétních okolností daného případu, neboť kdyby tomu tak nebylo, byla by dotčená osoba vystavena libovůli osoby zakročující, která by se mohla vždy alibisticky zbavit odpovědnosti za případné protiprávní jednání v podobě zneužití tohoto institutu, s odkazem na pouhé důvodné podezření ze spáchání trestného činu bez dalšího.

S ohledem na výše uvedené zde vyvstává otázka, zde je možné tento institut užít i na pachatele přestupku, když přestupkem dle § 5 přestupkového zákona¹⁸⁸ je: „*společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.*“ V právní úpravě přestupkového práva se analogický institut k zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu jinou osobou sice nevyskytuje, avšak tato absence ještě neznamená absolutní nemožnost zasažení do osobní svobody jednotlivce, podezřelého ze spáchání některého přestupku. Zásah je možný zejména v případě, pokud lze na danou situaci aplikovat ustanovení o nutné obraně, které je možné dle platné právní úpravy užít i na jednání, mající znaky přestupku. V takovém případě pak k omezení osobní svobody osoby podezřelé ze spáchání přestupku dochází právě v rámci nutné obrany. V praxi se tak děje, především při drobných krádežích v obchodech, ze strany ostrahy nebo bezpečnostních pracovníků za situace, kdy se pachatel přestupku snaží s odcizenou věcí

¹⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1683/2000, odůvodnění rozsudku.

¹⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 5 Tdo 809/2012, odůvodnění usnesení.

¹⁸⁸ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „přestupkový zákon“).

utéct. Pokud by však pachatel při snaze o uchování věci ve své moci užil násilí nebo jeho pohružku, bylo by na místě již aplikovat ustanovení o zadržení osoby podezřelé jinou osobou dle trestního řádu, pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu krádeže.¹⁸⁹ Co se týče krádeže, zde je v případě zakročující osoby opravdu velmi obtížné posoudit, zda jde o trestný čin nebo přestupek. Ačkoli se může jednat o věc nepatrné hodnoty, zakročující nemá v praxi objektivně možnost zjistit, zda jde o recidivistu či nikoli, stran druhého odstavce, kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže (§ 205 odst. 2 trestního zákoníku). Právě v těchto případech se mi jeví jako racionální presumpce Nejvyššího soudu, uvedená výše, ohledně dostatečnosti subjektivního přesvědčení a důvodného podezření osoby omezující svobodu, zda v konkrétním případě došlo ke spáchání trestného činu či nikoli, podložená konkrétními okolnostmi.

Nejvyšší soud dále judikoval, že pracovníci bezpečnostní služby jsou v určitých případech též oprávněni osobu podezřelou ze spáchání přestupku vyzvat k legitimaci a k umožnění provedení osobní prohlídky této osoby, a to za účelem nalezení odcizené věci. Jde zejména o situace, přistihnou-li pachatele přestupku při samotném odcizení věcí,¹⁹⁰ neboť na takovou situaci dopadá ustanovení § 14 občanského zákoníku o svépomoci. V tomto ohledu lze dále zmínit též § 37 odst. 5 písm. d) zákona o drahách¹⁹¹, dle kterého je cestující v drážním vozidle povinen se na výzvu pověřené osoby prokázat příslušným jízdním dokladem, eventuálně zaplatit jízdné na místě včetně přírážky k jízdnému, respektive se prokázat osobním dokladem za účelem následného vymáhání těchto plateb. Pokud cestující uvedené povinnosti nesplní, je povinen pověřenou osobu následovat na pracoviště veřejné správy, případně setrvat na místě za účelem zjištění jeho totožnosti příslušnými orgány, to vše na výzvu pověřené osoby. Z uvedeného ustanovení zákona o drahách dle judikatury Nejvyššího soudu vyplývá oprávnění revizora nebo jiné pověřené osoby, po nesplnění ani sekundární povinnosti cestujícího v podobě setrvání na místě do příchodu osob, v jejichž pravomoci je cestujícího legitimovat, užít na tuto osobu nutnou obranu v podobě jejího zadržení. Premisou pro takový zákrok je pokus cestujícího o případný útěk, neboť svým jednáním útočí na zájem chráněný zákonem v podobě majetkových práv drážního provozovatele. Nutná obrana však nesmí být zcela zjevně nepřiměřená, tedy jednání revizora nebo jiné pověřené osoby nesmí směřovat k újmě na zdraví cestujícího či jiné, třetí osoby.¹⁹²

¹⁸⁹ KLAPAL, Vít. Možnosti omezení osobní svobody osoby podezřelé ze spáchání přestupku. Trestněprávní revue, 2006, č. 6, s. 173-175.

¹⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 8 Tdo 572/2006, odůvodnění usnesení.

¹⁹¹ Zákon č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o drahách“).

¹⁹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1008/2015-19, odůvodnění usnesení.

Trestní řád stanovuje v § 76 odst. 2 pro zadržení osoby podezřelé jinou osobou tři předpoklady, za jejichž účelem lze osobní svobodu této osoby omezit. Mezi tyto patří zjištění totožnosti dotčené osoby, zamezení jejímu útěku a zajištění důkazů. První předpoklad v podobě zjištění totožnosti nebude moci být z logiky věci naplněn, pokud se osoby dobře znají. Pod druhý důvod zadržení, zamezení útěku, lze dle okolností daného případu subsumovat též vzdálení se z předmětného místa za účelem nevyčkání na příjezd policejního orgánu, nemusí jít tedy pouze o formální útěk. Třetí předpoklad v podobě zajištění důkazu bývá v praxi nejčastěji naplňován zájmem na zajištění důkazu v podobě výpovědi osoby podezřelé, respektive obviněné, a to bezprostředně po spáchání trestného činu, neboť právě takový důkaz může v trestním řízení zcela zřejmě přispět k objasnění věci.¹⁹³

Další důležitou podmínkou pro omezení osobní svobody dotčeného jednotlivce je zásada přiměřenosti, vyjádřená v příslušném ustanovení trestního řádu potřebou nutnosti, tedy že požadovaného účelu nelze dosáhnout jinými, mírnějšími a méně invazivními prostředky, které do osobní svobody dotčené osoby nezasahují natolik intenzivně. Opět je zde tedy vymezena určitá hierarchie prostředků, která musí být v praxi ze strany zakročující osoby zvážena. Pokud by zmíněné předpoklady pro uplatnění tohoto institutu nebyly naplněny, jednalo by se o tzv. exces z okolností vylučující protiprávnost.¹⁹⁴ Vůči osobě, jejíž jednání je excesivní, je pak dotčená osoba oprávněna uplatnit nutnou obranu ve formě legálního násilí, s cílem překonat odpor této osoby, zasahující do osobní svobody. „*Oprávněnost nutné obrany je v takovém případě založena na tom, že uvedená osoba odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem, konkrétně na zájem společnosti na ochraně osobní svobody.*“¹⁹⁵

Podezřelá osoba zadržená jinou osobou má právo na obhajobu v obdobném rozsahu, v jakém jej má osoba zadržená policejním orgánem, avšak až od okamžiku jejího převzetí ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení.¹⁹⁶ Tomu je tak z toho důvodu, že samotné zadržení pro potřeby trestního řízení, spočívající v procesním opatření, provádí až sám policejní orgán. Proto se doba zadržení jinou osobou, do zákonem stanovené maximální doby pro omezení osobní svobody jednotlivce policejním orgánem a státním zástupcem v délce 48 hodin, nezapočítává, tedy lhůta k předání zadrženého soudu počne běžet až okamžikem převzetí příslušným policejním orgánem.¹⁹⁷ S tímto závěrem však nesouhlasí Repík, dle kterého je takový postup v rozporu s Listinou, neboť je v takovém případě institut zadržení podezřelé osoby jinou

¹⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 203/2003, odůvodnění rozsudku.

¹⁹⁴ VETEŠNÍK, P. In: JELÍNEK, J.: *cit. d. sub 180*, str. 461-462.

¹⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 838/2006, PV-II.

¹⁹⁶ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 139.

¹⁹⁷ JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 349.

osobou ve své podstatě vyňat z ochrany, poskytované čl. 8 odst. 3 Listiny, tedy je tzv. *infraudem constitutionis*. Zároveň však dodává, že tímto postupem: „bylo možno obejít Listinu, nikoli však Úmluvu, v níž pojmy *arrestation* (*arrest*) mají autonomní význam a rozumí se jimi každé zbavení osobní svobody pro účely trestního řízení bez ohledu na jeho název ve vnitrostátním právu a bez ohledu na to, kdo je oprávněn je provést.“¹⁹⁸

Osobně s Repíkem souhlasím, zejména stran délky doby, po kterou je zadržený zbaven jeho osobní svobody, neboť tato doba není za stávající právní úpravy prokazatelně nepřekročitelná, respektive je, avšak pouze ve formálním smyslu. Materiálně je osoba zbavena svobody od chvíle, kdy je vůči ní proveden zásah zakročující osobou, nehledě na okamžik, od kterého je jí právním řádem poskytována ochrana, respektive od kterého je lhůta k jejímu předání soudu formálně počítána. Ačkoli by určení počátku zbavení svobody v případě, kdy by se tento *de lege ferenda* posuzoval již od prvotního zásahu v podobě zákroku intervenující osoby, bylo v praxi zcela jistě velmi obtížné, daleko větší problém vnímám ve stávající právní úpravě. Tato objektivně poskytuje nežádoucí prostor pro nekontrolované prodlužování maximální možné doby zadržení osoby, kdy interval od prvotního zákroku do doby předání zadržené osoby příslušnému orgánu, není vymezen konkrétními mezními hranicemi.

3.2. Zatčení

„Zatčením se rozumí zjištění pobytu, zadržení a krátkodobé omezení osobní svobody obviněného za účelem jeho dodání orgánu, který příkaz k zatčení vydal.“¹⁹⁹ Dle Ústavního soudu jde o akt prvotního zbavení osobní svobody bez ohledu na terminologii užitou v zákoně nebo v Listině.²⁰⁰ Zatčení osoby musí být v první řadě v souladu s čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, tedy musí být zákonné, musí sloužit k předvedení před příslušný soudní orgán a musí jít o osobu důvodně podezřelou ze spáchání konkrétního trestného činu, respektive je nutné této zabránit v dalším páčání trestné činnosti nebo zamezit jejímu útěku. Na vnitrostátní ústavní úrovni je zatčení zakotveno v čl. 8 odst. 4 Listiny, který podmiňuje zatčení obviněného výlučně na základě písemného a odůvodněného příkazu soudce. Do zákonné roviny je pak toto ustanovení Listiny vtěleno prostřednictvím příslušné úpravy příkazu k zatčení v trestním řádu.

Příkaz k zatčení vydává dle § 69 odst. 1 trestního řádu na návrh státního zástupce v přípravném řízení soudce, eventuálně v řízení před soudem předseda senátu tehdy, existuje-li

¹⁹⁸ REPÍK, Bohumil. Zbavení svobody za účelem zjištění totožnosti ve světle štrasburské judikatury. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 4, s. 27–33.

¹⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. s. 782. ISBN 978-80-7400-465-0.

²⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2603/07, bod 30. odůvodnění.

některý vazební důvod a přítomnost obviněného u výslechu není možné zajistit jiným způsobem, v podobě předvolání, předvedení či zadržení obviněného. Z logiky věci tak vyplývá, že jde o subsidiární prostředek k mírnějším formám zajištění přítomnosti obviněného, který nastupuje tehdy, když tyto méně invazivní prostředky nelze využít, tedy jde opět o určitou hierarchii nástrojů orgánů činných v trestním řízení. Příkaz k zatčení musí dle § 69 odst. 2 trestního řádu vedle označení obviněného, popisu spáchaného skutku a specifikace trestného činu, obsahovat též odůvodnění. Příkaz k zatčení není dostatečně odůvodněn zejména v situaci, kdy jediným důvodem pro jeho vydání, je nemožnost doručení obviněnému opis usnesení o zahájení trestního stíhání, v takovém případě je na místě vydat spíše příkaz k zadržení obviněného. Ačkoli se dle použité terminologie může příkaz k zatčení jevit jako rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, z formálního hlediska jím není, a tudíž proti němu nelze podat opravný prostředek v podobě stížnosti.²⁰¹ Opět zde tedy vyvstává obdobný problém, spočívající v absenci jeho urychleného přezkumu jiným, nadřízeným orgánem, jak již bylo opakovaně zmíněno v textu předchozím, v souvislosti se zadržením obviněného či podezřelého.

Osoba zatčená na základě trestního příkazu má dle § 69 odst. 4 trestního řádu obdobná práva jako osoba zadržená, tedy zejména právo zvolit si obhájce, radit se s ním bez přítomnosti vyšetřujících orgánů a dále právo na komunikaci se třetí osobou dle vlastního výběru, nikoli však za osobní účasti, ale výlučně prostřednictvím telefonu a na vlastní náklady. Trestní řád na komunikaci se třetí osobou stanovuje bližší požadavky, když tato musí být za dané situace technicky dostupná, nesmí ohrozit případnou oběť trestného činu nebo smysl vedení samotného trestního řízení a musí ji umožňovat konkrétní okolnosti daného případu. Ačkoli je policejní orgán oprávněn hovor monitorovat, v praxi bývá v některých případech ze strany orgánů činných v trestním řízení tento odepřen s poukazem na obavu z působení na konkrétní svědky či v mezních případech dokonce z hrozby dotčení bezpečnosti prostor, ve kterých je zatčená osoba dočasně umístěna.²⁰²

Byť samotné zatčení fyzicky provádí policejní orgán, ve věci sám neprovádí žádné jiné úkony, například na rozdíl od zadržení, kde vede výslech obviněného či podezřelého. Jeho úkolem je toliko bezodkladné odevzdání zatčeného příslušnému soudu, případně na jiné příhodné místo, odkud může soud zatčeného vyslechnout prostřednictvím videokonferenčního hovoru, a to ve lhůtě 24 hodin od jeho zatčení. Pokud takové předání není s ohledem na mimořádné okolnosti možné, je policejní orgán povinen zatčeného dodat jinému věcně příslušnému soudu nebo jej v opačném případě propustit na svobodu. V praxi se předání jinému

²⁰¹ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 291.

²⁰² VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 216.

soudu děje zcela výjimečně, kupříkladu při vážných živelních pohromách, neboť při méně závažných událostech je lhůta k předání obvykle dostatečně dlouhá.²⁰³ Obdobné je to i ve vztahu k propuštění zatčeného na svobodu z důvodu překročení zákonné lhůty v maximální délce 24 hodin pro jeho předání soudu, toto se v praxi vyskytuje též spíše sporadicky.²⁰⁴

Zatčený musí být soudcem příslušného soudu v navazující lhůtě 24 hodin od jeho dodání soudu vyslechnut a zároveň mu musí být též sděleno rozhodnutí o případné vazbě, v opačném případě musí být ze zatčení propuštěn na svobodu. Soudce příslušného soudu rozhoduje o vazbě i tehdy, pokud byl zatčený pro mimořádné okolnosti dodán jinému věcně příslušnému soudu a výslech prováděl soudce takového soudu, neboť tento je povinen po provedeném výslechu předat výstupní informace vždy nazpět příslušnému soudu, tedy tomu, jenž vydal příkaz k zatčení. Rozhodnutí o vazbě je však zatčenému následně sdělováno opět prostřednictvím vyslychajícího soudce. Pokud je obhájce zatčeného obviněného ve lhůtě 24 hodin dosažitelný, je oprávněn se na žádost této osoby účastnit výslechu před soudem. Veškeré tyto povinnosti orgánů činných v trestním řízení jsou výslovně upraveny v § 69 odst. 6 trestního řádu.

Právo na obhajobu zde však naráží na určité mantinely, neboť v praxi se ojediněle vyskytují případy, kdy dochází k výslechu zatčeného jiným věcně příslušným soudcem, přičemž vzdálenost místa výslechu od místa jinak příslušného soudu je v dojezdové vzdálenosti nejméně několika hodin. Pokud by zatčený požadoval účast jím vybraného obhájce, jehož sídlo je v místě, odlišném od místa, kde je vyslychán, a obhájce by pouze z tohoto důvodu nebyl v uvedené lhůtě dosažitelný, nedošlo by v takovém případě k porušení práva zatčeného na obhajobu. K tomuto jevu dochází nejčastěji za situace, kdy je obviněný zatčen v jiném kraji, než ve kterém byl vydán příkaz k jeho zatčení, respektive na druhém konci České republiky.²⁰⁵ Zde osobně vnímám velký prostor pro větší rozšíření videokonferenčních hovorů v rámci trestního řízení obecně, tedy konání alespoň některých úkonů bez nutnosti osobní přítomnosti jednotlivých subjektů řízení. Pokud by si na to jak orgány činné v trestním řízení, tak obhájci zvykli, přičemž stávající technický stav to zcela jistě umožňuje, nebyl by dle mého názoru v nemožnosti osobní účasti u výslechu viděn problém ani ze strany obhajoby. Stejný názor mám na zavedení elektronizace spisového materiálu a její rozšíření obecně. V trestních věcech není výjimkou, že spisový materiál v některých případech obsahuje listiny o desítkách tisíců stran, ne-li více. Z vlastní zkušenosti pak vím, že vedení řádné spisové dokumentace je v takových případech prakticky nemožné, zatěžuje všechny subjekty trestního řízení, nejen obhajobu, a to jak časově,

²⁰³ JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 353.

²⁰⁴ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 156*, str. 218.

²⁰⁵ VANTUCH, P.: *cit. d. sub 169*, str. 187.

ekonomicky, tak i personálně. Elektronizace trestního spisu by tak zcela jistě přinesla nižší náklady na vedení trestního řízení, zcela v souladu se zásadou účelnosti a hospodárnosti.

Rešerší příslušné judikatury Ústavního soudu lze dospět k závěru, že ačkoli se tak děje pouze ojediněle, bývá příkaz k zatčení ze strany orgánů činných v trestním řízení v některých případech zneužíván, respektive vydáván v rozporu se zákonem. Příkladem budiž příkaz k zatčení Městského soudu v Brně²⁰⁶, který byl vydán vůči podmíněně odsouzené osobě, v návaznosti na nemožnost doručení výzvy k jejímu vyjádření se k rozhodným skutečnostem ohledně úhrady způsobené škody poškozenému. Městský soud v Brně jej odůvodnil toliko s odkazem na příslušná ustanovení trestního řádu, týkajících se útěkové a předstižné vazby, a odkázal na ustanovení trestního zákoníku ve vztahu k trestnému činu, pro který byla dotčená osoba odsouzena. Tento příkaz k zatčení byl následně po podané ústavní stížnosti Ústavním soudem zrušen, a to z následujících důvodů. Příkaz k zatčení, jakožto institut zasahující do osobní svobody jednotlivce, musí být dostatečně odůvodněn, tedy obsahovat přesný popis důvodů a konkrétní úvahy soudu pro jeho vydání, nikoli pouhý odkaz na příslušná ustanovení trestně právních norem. Takový odkaz lze tolerovat nanejvýš co do popisu skutkových okolností, pro které je zatčený stíhán, nikoli však ve vztahu k odůvodnění trestního příkazu. Právní a skutkové důvody jeho vydání musí být navíc vymezeny natolik srozumitelně, aby i laik mohl zpochybnit smysl omezení jeho osobní svobody. Vzhledem k intenzitě příkazu k zatčení, co se zásahu do osobní svobody jednotlivce týče, je nutné, pokud to okolnosti případu dovolují, nejprve užít prostředky subsidiární, méně invazivní, zejména v podobě doručení listiny prostřednictvím policejního orgánu nebo předvedení dotčené osoby před soud. Z těchto důvodů došlo v uvedeném řízení k porušení práva na osobní svobodu zatčené osoby a k porušení práva na seznámení se s důvody zbavení osobní svobody, ve smyslu čl. 8 odst. 1, odst. 4 Listiny a čl. 5 odst. 1, odst. 2 Úmluvy.²⁰⁷

Dále lze zmínit příkaz k zatčení Obvodního soudu pro Prahu 6²⁰⁸, vydaný z důvodu pouhé domněnky nemožnosti doručení předvolání obžalovanému k hlavnímu líčení, když taková nemožnost doručení předmětné zásilky nebyla u poskytovatele poštovních služeb ani patřičně ověřena. Obžalovaný byl na základě vydaného příkazu k zatčení vzat na 23 hodin do policejní cely, aniž by mu byl sdělen důvod k zatčení, neboť jej neznali ani samotní zakročující policisté. Těmto bylo pouze soudní kanceláří telefonicky sděleno, že se obžalovanému nedaří doručovat soudní listiny. Obžalovaný se důvod zatčení dozvěděl až na vazebním zasedání, kdy v návaznosti

²⁰⁶ Příkaz k zatčení Městského soudu v Brně ze dne 12. 8. 2016, č. j. 7 T 120/2014-74.

²⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3700/16.

²⁰⁸ Příkaz k zatčení Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 23. 11. 2016, č. j. 3 T 17/2014-1291.

na řádné doručení předvolání k hlavnímu líčení a po ověření převzetí původní zásilky prostřednictvím internetového portálu České pošty, byl propuštěn na svobodu. Vzhledem k tomu, že soud dostatečně neověřil doručení písemnosti a nevyužil nejprve subsidiární prostředky k příkazu k zatčení, zejména v podobě doručení zásilky prostřednictvím policejního orgánu nebo pomocí předvedení obžalovaného, došlo v uvedené věci k porušení práva na osobní svobodu, ve smyslu čl. 8 odst. 1 Listiny, a proto byl uvedený příkaz k zatčení Ústavním soudem po podané ústavní stížnosti zrušen. Ústavní soud nad to uzavřel, že: „*takový postup je projevem svévole soudu a zneužitím trestněprávních nástrojů, které mají představovat krajní prostředek k nápravě narušených poměrů (ultima ratio)*.“²⁰⁹

Obdobně bylo postupováno v případě Příkazu k zatčení Okresního soudu v Benešově²¹⁰, který byl vydán v návaznosti na nemožnost doručení trestního příkazu, respektive obžaloby obviněnému, přičemž tato skutečnost byla též jediným důvodem jeho vydání, a jako taková též uvedena v odůvodnění příkazu k zatčení. Na navazujícím vazebním zasedání byl obviněný propuštěn na svobodu, neboť mu byl na tomto zároveň doručen předmětný trestní příkaz, a tedy splněn účel omezení jeho osobní svobody. Po podané ústavní stížnosti proti uvedenému trestnímu případu byl tento, z důvodu porušení práva na osobní svobodu ve smyslu čl. 8 odst. 1, odst. 2, odst. 4 Listiny, Ústavním soudem pro obdobná pochybení jako v předešlých případech zrušen. Okresnímu soudu v Benešově bylo ze strany Ústavního soudu vytčeno zejména nedostatečné odůvodnění příkazu k zatčení, které jej učinilo ve své podstatě nepřezkoumatelným, dále pochybení, spočívající v neuvedení vazebního důvodu a v absenci právních a skutkových zjištění. Pro doručení trestního příkazu byl soudem sice nejprve využit institut doručení písemnosti prostřednictvím policejního orgánu, avšak opět zde absentoval pokus o předvedení obviněného, jakožto méně invazivní prostředek zásahu do osobní svobody jednotlivce, před případným vydáním příkazu k zatčení.²¹¹

Lze tedy shrnout, že ojedinělé případy zneužití příkazu k zatčení ze strany orgánů činných v trestním řízení je možné shledat v souvislosti s nedodržením hierarchie prostředků, které těmto orgánům, k zajištění obviněného pro potřeby trestního řízení, poskytuje trestní řád. V praxi se vyskytují zejména tehdy, pokud se obviněným, respektive obžalovaným nedaří doručovat soudní písemnosti, ať již v podobě předvolání k hlavnímu líčení, vyjádření se k rozhodným skutečnostem nebo v podobě meritorního rozhodnutí. Po zatčení těchto osob a po doručení příslušných listin na vazebním zasedání je účelově konstatováno odpadnutí

²⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 7. 2017, sp. zn. IV. ÚS 189/17.

²¹⁰ Příkaz k zatčení Okresního soudu v Benešově ze dne 13. 4. 2021, č. j. 10 T 170/2020-125.

²¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 8. 2021, sp. zn. IV. ÚS 1507/21.

důvodů vazby a zatčené osoby jsou následně bez dalšího propuštěny na svobodu. Tyto vyjmenované případy jsou tak zcela jistě v rozporu s tzv. principem vyloučení svévole, tedy i v rozporu s čl. 5 Úmluvy, neboť orgány činné v trestním řízení daný institut využily k naprosto odlišnému účelu, než pro který byl zákonodárcem do trestního řádu zakotven, případně k tomu, aby si podstatným způsobem ulehčily svou práci.

4. Vazba

Institut vazby je trestně procesním opatřením s výlučně zajišťovací funkcí, které, na rozdíl od trestu odnětí svobody a jiných trestních sankcí, nemá ani funkci výchovnou ani funkci sankční. Smyslem tohoto institutu je zajištění osoby obviněného, respektive obžalovaného pro potřeby trestního řízení, případně pro účely výkonu trestu odnětí svobody. Vazba slouží především k zamezení dotčené osobě, aby se tato vyhýbala trestnímu stíhání, úkonům trestního řízení nebo samotnému trestu, aby mařila nebo komplikovala provádění jednotlivých důkazů, eventuálně aby nepáchala další trestnou činnost nebo nedokonala trestnou činnost v minulosti započatou.²¹² Toto zajišťovací opatření patří mezi legální výjimky z ochrany, kterou ve vztahu k základním právům a svobodám, zejména ke svobodě osobní, poskytují na ústavní úrovni Listina a Úmluva.²¹³

Vzetí osoby do vazby, ke kterému v praxi obvykle dochází po předchozím zadržení této osoby, případně po jejím zatčení na základě příkazu k zatčení, velmi významně zasahuje do základních práv a svobod jednotlivce. Z tohoto důvodu je možné vzít do vazby toliko osobu, které bylo prostřednictvím usnesení o zahájení trestního stíhání sděleno obvinění ze spáchání konkrétního trestného činu. Vazba musí být zároveň opatřením adekvátním daným okolnostem konkrétního případu, v souladu se základními zásady a principy, spojenými nejen s vazbou, ale též i se samotným trestním řízením.²¹⁴ Jak již bylo zmíněno, v následujících kapitolách bude, s ohledem na omezený rozsah této rigorózní práce, podrobněji rozebrána toliko vazba ve smyslu trestního řádu, tedy tzv. vazba vyšetřovací, nikoli vazba dle zákona o mezinárodní justiční spolupráci.

4.1. Principy spojené s vazbou

Vazba v rámci trestního procesu prezentuje nezbytný zásah orgánu veřejné moci do osobní svobody jednotlivce, jehož smyslem je umožnit řádné provedení trestního řízení ze strany příslušných orgánů státu. Jejím obsahem je především: „*vymezení ústavně akceptovatelných důvodů omezení osobní svobody obviněného s cílem znemožnit zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení.*“²¹⁵ „*Účelem trestního řízení přitom není jenom „spravedlivé potrestání pachatele“, samotným účelem trestního řízení je i „fair“ proces.*

²¹² JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 354.

²¹³ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GŘIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 294.

²¹⁴ ŠÁMAL, Pavel. Vazba. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 381/01, odůvodnění nálezu.

*Existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu, je tudíž ve vztahu k demokratickému právnímu státu účelem samým o sobě.*²¹⁶

Míra intenzity zásahu do osobní svobody jednotlivce, respektive do základních práv a svobod dotčené osoby obecně, jíž vazba dosahuje, je natolik markantní, že k aplikaci tohoto institutu lze v souladu s principem *ultima ratio* přistoupit pouze tehdy, pokud požadovaného cíle není možné dosáhnout jiným způsobem.²¹⁷ Užití vazby je nepřípustné zejména za situace, kdy může být účelu vazby dosaženo za pomoci mírnějších prostředků, které trestní právo orgánům činným v trestním řízení, s ohledem na fakultativnost institutu vazby, jakožto nejzávažnějšího zajišťovacího nástroje, poskytuje.²¹⁸ Takovým mírnějším opatřením je v souladu se zásadou proporcionality, namísto omezení svobody osobní, „pouhé“ omezení svobody pohybu, například v podobě zákazu vycestovat za hranice České republiky.²¹⁹

Vazba je dle názoru Ústavního soudu natolik výjimečným trestněprávním prostředkem, že má být obecnými soudy ukládána toliko v případě, že skutečně neexistuje: *„jiná eventualita, jak omezit konkrétní obavu, pro kterou může být vazba nařízena.*“²²⁰ Její výjimečnost spočívá především v tom, že podstatným způsobem zasahuje do života presumovaně nevinného jednotlivce, kterého prostřednictvím zbavení osobní svobody a vytržením z jeho sociálních a rodinných poměrů, izoluje ve značně negativním prostředí. Zároveň jej vystavuje dalším nežádoucím konsekvencím se závažnými ekonomickými a psychologickými dopady.²²¹ Vazba může též v určitých extrémních případech sloužit k nátlaku na trestně stíhanou osobu, s cílem účelově zapůsobit na její doznání se k trestnému činu. Ze všech výše uvedených důvodů je proto nutné tento institut, v podobě legální výjimky pro zbavení jednotlivce jeho osobní svobody, vykládat za všech okolností restriktivně.²²² *„Vzetí do vazby by tedy zpravidla nemělo přicházet v úvahu tam, kde lze očekávat uložení trestu nespojeného s odnětím svobody.*“²²³ V případě mladistvých je zákon ještě přísnější, když v § 46 odst. 1 výslovně stanovuje, že mladistvou osobu lze vazebně stíhat pouze tehdy, není-li možné účelu institutu vazby dosáhnout jiným způsobem.

Vazba patří, s ohledem na rozporuplnost názorového spektra v kruzích odborné veřejnosti i v aplikační praxi, k nejkontroverznějším prostředkům trestního práva, neboť podstatným způsobem zasahuje do jednoho z nejvýznamnějších principů trestního procesu, do presumpce

²¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III. ÚS 271/96, bod 2. odůvodnění.

²¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2020, sp. zn. III. ÚS 3939/19, bod 40. odůvodnění.

²¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2006, sp. zn. III. ÚS 612/06, PV-I.

²¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1811/17, PV-I.

²²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10, bod 13. odůvodnění.

²²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1447/17, bod 24. odůvodnění.

²²² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10, bod 13. odůvodnění.

²²³ ŠÁMAL, P.: *cit. d. sub 199*, str. 737.

neviny. Je tomu tak proto, že vazebně stíhanou může být toliko osoba, vůči které nebylo dosud pravomocným rozsudkem příslušného soudu rozhodnuto o její vině, ze spáchání konkrétního trestného činu.²²⁴ Presumpce neviny, jež je na vnitrostátní úrovni zakotvena v čl. 40 odst. 2 Listiny a v § 2 odst. 2 trestního řádu, ztvárňuje pravidlo, dle kterého až do právní moci odsuzujícího rozsudku o vině obžalovaného, nelze na tohoto hledět jako na vinného, neboť do této doby je vždy považován za nevinného. Analogickou právní úpravu poskytují na mezinárodní úrovni čl. 6 odst. 2 Úmluvy a čl. 14 odst. 2 Paktu, dle kterých nelze obviněného považovat za vinného do doby prokázání jeho viny v trestním řízení, způsobem stanoveným zákonem. Úmluva a Pakt tak navíc odkazují na princip zákonnosti trestního řízení, který stanoví, že nikoho nelze stíhat jinak, než zákonem stanoveným způsobem a ze zákonných důvodů, obdobně jako je obsaženo v české právní úpravě v čl. 8 odst. 2 Listiny, respektive v § 2 odst. 1 trestního řádu.

Zásada presumpce neviny vyjadřuje požadavek, aby bylo s osobou, proti které se trestní řízení vede, zacházeno do doby jejího pravomocného odsouzení obdobně, jako kdyby ke spáchání trestného činu ze strany této osoby vůbec nedošlo. Stejně tak, pokud je vůči dotčené osobě ze závažných důvodů aplikován institut vazby, podmínky jejího vzetí do vazby musí nezbytně korespondovat s domněnkou neviny.²²⁵ Zásadou presumpce neviny jsou vázány veškeré orgány činné v trestním řízení, a to od doby zahájení tohoto řízení, až do jeho pravomocného ukončení. Ačkoli soudní řízení nesmí být předem zahájeno s úsudkem spáchání trestného činu obžalovaným, nelze v absolutní rovině eliminovat subjektivní názor jednotlivých orgánů, ohledně jeho případné viny. Takové přesvědčení nebo pochybnosti však musí být prokázány prostřednictvím zákonných nástrojů, v rámci řádného trestního procesu, jemuž dává prostor právě princip presumpce neviny.²²⁶ V případě vzniku pochybnosti o vině určité osoby, proti které se trestní řízení vede, je tato v praxi řešena u jednotlivých orgánů rozdílně, a to konkrétně podáním obžaloby vůči obviněnému ze strany státního zastupitelství, respektive zproštěním obžaloby ze strany soudu.²²⁷

Presumpce neviny v sobě zahrnuje dva dílčí aspekty, respektive dvě určitá pravidla. Zaprvé zásadu, že osobě obviněné ze spáchání trestného činu musí být vina řádně prokázána, přičemž tato osoba není povinna prokazovat žádná tvrzení ani žádné konkrétní skutečnosti. Zadruhé princip *in dubio pro reo*, který stanovuje povinnost pro orgány činné v trestním řízení,

²²⁴ GALOVCOVÁ, Ingrid. *Vazba v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. s. 9. ISBN 978-80-7502-451-0.

²²⁵ Marek FRYŠTÁK, Eva BRUCKNEROVÁ. Princip presumpce „viny“ v médiích a při činnosti orgánů činných v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. s. 83. ISBN 978-80-7502-444-2.

²²⁶ HERCZEG, Jiří. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013. Praktik (Leges). s. 135. ISBN 978-80-87576-50-2.

²²⁷ GRŮVNA, T.: *cit. d. sub 161*, str. 44.

rozhodnout po řádném dokazování, při pochybnostech o vině obviněného, v jeho prospěch, stran skutkových otázek a jeho osoby.²²⁸ Jelikož trestní řízení klade na prokázání viny eventuálního pachatele trestného činu stran jistoty značné nároky, pro odsuzující rozsudek nepostačuje pouhá vysoká míra podezření nebo pravděpodobnosti. Vina obžalovaného musí být prokázána tzv. mimo jakoukoli rozumnou pochybnost, po objektivním, důkladném a nezájatém zhodnocení všech okolností daného případu, neboť: „*nedokázaná vina má stejný význam jako dokázaná nevina.*“²²⁹ „*Jestliže nelze jednoznačně určit, která z variant skutkového stavu odpovídá skutečnosti, je třeba při zachování zásady "in dubio pro reo" zvolit variantu pro obžalovaného nejprůzračnější.*“²³⁰

Dílčím znakem zásady presumpce nevinny je snaha o eliminaci nebo alespoň o podstatné snížení intenzity zásahu do pověsti a cti osoby, vůči které se trestní řízení vede. V tomto kontextu dochází v trestním řízení ke konfliktu této zásady se svobodou projevu, respektive s právem na informace, které jsou též zakotveny na ústavní úrovni. Děje se tak zvláště v případě poskytování informací prostřednictvím sdělovacích prostředků, v rámci medializace atraktivních trestních kauz.²³¹ Trestní řád proto poskytuje v § 8a odst. 1 obviněnému ochranu, když zakazuje orgánům činným v trestním řízení, za účelem minimalizace těchto zásahů do dobré pověsti a cti obviněného, zveřejňovat údaje o této osobě, které se netýkají dané trestní kauzy. Absolutně je pak zakázáno, sdělovat v přípravném řízení informace o totožnosti obviněného, právě z důvodu respektování zásady presumpce nevinny. V aplikační praxi však toto ustanovení trestního řádu není dle mého názoru ze strany orgánů činných v trestním řízení ve své podstatě zásadně dodržováno.

K porušení presumpce nevinny může v praxi dojít například tehdy, pokud prostřednictvím sdělovacích prostředků vyjadřuje vůči obviněnému svůj názor veřejný činitel takovým stylem, že jej explicitně označí za vinného, aniž by k prokázání takové viny došlo zákonem stanoveným způsobem, přičemž tímto výrokem zásadním způsobem ovlivní veřejné mínění. Vždy je však třeba přihlídnout k okolnostem daného případu a ke kontextu, v jakém byl výrok veřejně činné osoby pronesen.²³² Na výroky veřejných činitelů ohledně viny obžalovaného ze spáchání konkrétního trestného činu, vyřčené ještě před meritorním rozhodnutím příslušného soudu, respektive na volbu slov v těchto výrocích, klade velmi přísné požadavky zejména ESLP. Eventuálním porušením zásady presumpce nevinny a práva na spravedlivý proces ve smyslu

²²⁸ CHMELÍK, J.: *cit. d. sub 39*, str. 62.

²²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 4266/16, PV-I.

²³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2003, sp. zn. I. ÚS 429/03, odůvodnění nálezu.

²³¹ JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 138.

²³² HERCZEG, J.: *cit. d. sub 226*, str. 167-168.

čl. 6 odst. 2 Úmluvy se ESLP zabýval v kauze trestního stíhání litevského ministra obrany a zároveň člena litevského parlamentu. Tento byl přistižen a zadržen příslušnými orgány při přijímání úplatku ze strany manažera ropné společnosti, vyslechnut a propuštěn na svobodu. Dva dny po jeho propuštění požádal státní zástupce litevský parlament o svolení k zahájení trestního stíhání. V mezidobí mezi žádostí státního zástupce a samotným svolením litevského parlamentu došlo k vyjádření předsedy parlamentu ve sdělovacích prostředcích ve smyslu, že tento nepochybuje o přijetí úplatku, respektive že úplatek dotčený ministr obrany přijal s příslibem spáchání trestné činnosti. Na podkladě, mimo jiné, těchto výroků došlo ze strany parlamentu ke svolení k trestnímu stíhání, k následnému vzetí obviněného do vazby a k jeho persekuci ze strany médií a veřejnosti. ESLP rozhodl, že v daném případě došlo k porušení presumpce nevinny a práva na spravedlivý proces, neboť tato prohlášení veřejného činitele, byť stručná a příležitostní, posílila přesvědčení veřejného mínění o vině obviněného ještě před samotnými skutkovými zjištěními obecného soudu.²³³

S ohledem na veškeré principy výše uvedené, zejména s akcentem na princip presumpce nevinny, zastávám osobně názor, že vazba, jakožto institut zajišťující obviněného pro potřeby trestního řízení, je v materiálním smyslu s presumpcí nevinny absolutně v rozporu. Do základních práv a svobod presumovaně nevinné osoby je ze strany veřejné moci, ohledně předmětné trestné činnosti, zasahováno před pravomocným, meritorním rozhodnutím příslušného orgánu o vině, pouze na základě určitých předpokladů, domněnek a subjektivního uvážení konkrétního soudce, podložených zejména toliko návrhem státního zástupce na vzetí obviněného do vazby. Z těchto důvodů považuji vazbu za legitimní toliko v těch nejzávažnějších případech trestné činnosti, kdy je zcela zřejmé, že účelu vazby nelze prokazatelně dosáhnout jiným způsobem a již v době rozhodování o uvalení vazby nasvědčují veškeré okolnosti daného případu tomu, že trestný čin byl ze strany dotčené osoby spáchán. Po prostudování relevantní judikatury jsem dospěl k závěru, že takové premise však stávající soudní praxe zjevně neodpovídá, ze strany orgánů činných v trestním řízení dochází v obecné rovině k jejímu nadužívání, které je nepochybně podpořeno nedostatečnou odůvodněností vazby.

4.2. Materiální vazební právo

Institut vazby představuje trestně procesní opatření, v jehož rámci se obviněný na základě rozhodnutí příslušného soudního orgánu, v souladu s čl. 9 Paktu, s čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, čl. 8 odst. 5 Listiny a navazující úpravou v trestním řádu, zajišťuje za účelem vedení trestního

²³³ *Butkevičius proti Litvě*, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 2002, stížnost č. 48297/99.

řízení a pro potřeby případného výkonu trestu odnětí svobody. Právní problematiku tohoto institutu je možné diferencovat na materiální a formální vazební právo a dále pak na právní normy, upravující samotný výkon vazby. Materiální vazební právo zahrnuje dispozice či podmínky pro uvalení vazby, spočívající v trestním stíhání obviněného, opodstatněnosti tohoto trestního stíhání a důvodnosti uvalení samotné vazby. Tyto předpoklady, jež jsou navzdory své hmotněprávní povaze zakotveny v trestně procesním právním předpisu, v trestním řádu, následně příslušné orgány aplikují přímo v rámci rozhodování o vazbě. Vzhledem k této reciprocitě trestního práva hmotného a procesního, ve vztahu k prostupnosti trestně právních norem, část odborné veřejnosti označuje vazbu za určitý zvláštní typ trestně procesní odpovědnosti.²³⁴

Do Vazby je možné dle § 68 odst. 1 trestního řádu vzít toliko obviněného či obžalovaného, tedy osobu, proti které bylo již zahájeno trestní stíhání ve smyslu § 160 trestního řádu. Usnesení o zahájení trestního stíhání je rozhodnutím předběžného charakteru, jehož smyslem je oznámení osobě, proti které se řízení vede, že je tato trestně stíhána pro skutek v usnesení uvedený. Jelikož jde o úkon orgánu činného v trestním řízení s vážnými procesními důsledky, je jeho vydání, které musí za všech okolností proběhnout v zákonem stanovených mezích, předpokladem pro provedení navazujících procesních úkonů,²³⁵ tedy i pro rozhodnutí o vazbě. Nezbytnou formální náležitostí usnesení o zahájení trestního stíhání je dle názoru Ústavního soudu uvedení subjektivní stránky trestného činu, pro který je pachatel stíhán. Jestliže forma zavinění v předmětném usnesení absentuje, jde o nezákonné sdělení obvinění, které má za následek nemožnost vzít v takovém případě obviněného do vazby, neboť takové usnesení neobsahuje veškeré podstatné náležitosti.²³⁶ K nápravě usnesení o zahájení trestního stíhání, které je neúplné nebo obsahuje určitá pochybení, je ze zákona příslušný státní zástupce, jakožto dozorující orgán a pán přípravného řízení, *dominus litis*, neboť je to právě on, kdo je povinen zaručit, že trestní stíhání obviněného bude za každých okolností důvodné a zákonné.²³⁷

Osobně musím konstatovat, že ve své dosud krátké aplikační praxi jsem se s absencí formy zavinění u usnesení o zahájení trestního stíhání, u úmyslného trestného činu, již setkal. Ačkoli judikatura Ústavního soudu zde hovoří zcela jasně, skutečnost ohledně absence této formální náležitosti, po podané stížnosti proti danému usnesení, nezajímala ani policejní orgán ani dozorujícího státního zástupce, který stížnost jako nedůvodnou zamítnul. Ústavní

²³⁴ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 40.

²³⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 1465/13, bod 6. odůvodnění.

²³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 2. 2000, sp. zn. IV. ÚS 582/99, PV-I.

²³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. II. ÚS 93/04, PV-I.

stížnost v daném případě však podávána nebyla, s ohledem na určité okolnosti daného případu, kdy předmětné trestní řízení skončilo odklonem. Uvedením tohoto excesu bych rád pouze konstatoval, že tyto nezákonnosti se v praxi vyšetřujících orgánů zjevně ojediněle objevují. Rád bych též poukázal na skutečnost, že judikatura Ústavního soudu není orgány činnými v trestním řízení, až na výjimky, příliš reflektována.

Důvodnost trestního stíhání, respektive důvodnost podezření ze spáchání trestného činu je dle § 67 trestního řádu dána zejména tehdy, pokud dosud zjištěné skutečnosti a shromážděné informace nasvědčují spáchání předmětného skutku obviněným, přičemž tento skutek naplňuje veškeré nezbytné znaky trestného činu. Spáchání skutku obviněným dosahuje, až do pravomocného skončení věci, pouze určité míry pravděpodobnosti, která je vždy odvislá od stadia trestního řízení, ve kterém se rozhoduje o vzetí obviněného do vazby. Tuto pravděpodobnost a stejně tak samotnou důvodnost trestního stíhání je v návrhu na vzetí obviněného do vazby povinen řádně podložit a podrobně odůvodnit právě státní zástupce.²³⁸ Jde o povinnost a zároveň o výlučné právo výhradně pána přípravného řízení, neboť soud, ačkoli by v rámci vazebního rozhodování zjistil případnou nedůvodnost trestního stíhání obviněného, není oprávněn instruovat vyšetřující orgány v dalším postupu ani trestní stíhání sám zastavit. Právním a stejně tak povinností soudu však je, pokud takové skutečnosti ohledně nedůvodnosti trestního stíhání při rozhodování o vazbě zjistí, zamítnutí návrhu na vzetí obviněného do vazby nebo propuštění obviněného z vazby na svobodu. Právě prostřednictvím tohoto procesu se projevuje přezkum důvodnosti trestního stíhání ze strany soudu.²³⁹

V aplikační praxi se velmi často vyskytují případy, kdy v rámci rozhodování soudu o návrhu na vzetí obviněného do vazby absentuje posouzení důvodnosti samotného trestního stíhání obviněného v tom smyslu, že soud vychází toliko ze závěrů a tvrzení státního zástupce, bez bližšího prověření relevantních podkladů k takovým tezím. Ústavní soud takovou rezignaci na přezkumnou funkci soudu považuje za nepřipustnou, neboť obecný soud má být v trestním řízení arbitrem, nikoli pomocníkem orgánu veřejné obžaloby. Jeho úkolem v trestním řízení není pouhé rozhodování o vině obžalovaného a o uložení trestu s vinou souvisejícího, ale též poskytování ochrany právům a oprávněným zájmům osob, jichž se trestní řízení přímo dotýká.²⁴⁰ Zároveň však dodává, že Ústavnímu soudu nepřísluší, až na zcela mimořádné situace, zasahovat v přípravném řízení do rozhodovací činnosti orgánů činných v trestním řízení, respektive meritorně přezkoumávat jejich úkony v souvislosti se zahájením trestního stíhání.

²³⁸ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 41.

²³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 1997, sp. zn. II. ÚS 347/96, PV-I.

²⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06, PV-III.

Svou ingerenci do činnosti orgánu činných v trestním řízení shledává oprávněnou toliko co do přezkumu rozhodnutí, vydaných v souvislosti se stížností obviněného proti usnesení o zahájení trestního stíhání, a to pouze v situaci: „*materiálního (obsahového) a na první pohled zřejmého odepření spravedlnosti (denegatio iustitiae) nalézajícího výrazu v naprosto (prima facie) nedostatečném odůvodnění rozhodnutí, jehož rozhodovací důvody jsou konstruovány obecným a povšechným způsobem.*“²⁴¹

4.2.1. Důvodnost vazby

§ 67 trestního řádu vymezuje pro vzetí obviněného do vazby taxativně tři vazební důvody, označené písmeny a) až c), které musí být, alternativně, splněny spolu s dalšími nezbytnými zákonnými podmínkami, aby bylo toto omezení osobní svobody jednotlivce legitimní. Obviněný, respektive obžalovaný smí být vzat do vazby pouze v případě důvodné obavy z naplnění alespoň jednoho z těchto vazebních důvodů, přičemž tato obava musí být podložena konkrétními skutečnostmi nebo určitým jednáním obviněného. Vazební důvody v písmenech a) až c) charakterizují tři typy vazby, a to vazbu útěkovou, vazbu koluzní a vazbu předstížnou. V praxi orgánů činných v trestním řízení je ve vztahu k této problematice značně obtížně posoudit, zda důvody vazby existují a zda byly naplněny, respektive zda skutečně existuje ona důvodná obava, že budou tyto vazební důvody fakticky naplněny. Jde tedy ve své podstatě o posouzení existence či neexistence reálné hrozby.²⁴²

Povinností soudu při rozhodování o vazbě je logicky propojit konkrétní skutečnosti daného případu na straně jedné a jednotlivé vazební důvody vymezené v trestním řádu na straně druhé, přičemž výstupem této operace je právě ona „důvodná obava“ z hrozícího rizika nastanuvších okolností, uvedených alespoň v jednom z vazebních důvodů. Riziko dosahující důvodné obavy musí být racionálně dovoditelné, podložené konkrétními skutečnostmi a argumentačně ospravedlněné.²⁴³ Existenci samotných vazebních důvodů a důvodné obavy z jejich naplnění není nutné dokazovat prostřednictvím důkazních prostředků ve smyslu páté hlavy trestního řádu, postačí kupříkladu poznatky zjištěné z operativně pátracích prostředků.²⁴⁴ Tato skutečnost mimo jiné vyplývá z rozdílnosti rozhodnutí o vazbě obviněného, které se týká důvodné obavy, mířící do budoucnosti, a meritorního rozhodnutí o vině obžalovaného, týkajícího se skutku z minulosti. V případě meritorního rozhodnutí se prokazuje, co se již stalo,

²⁴¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 2. 2004, sp. zn. III. ÚS 554/03, PV-III.

²⁴² GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 43.

²⁴³ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 94.

²⁴⁴ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 178.

u vazby se pouze předjímá chování obviněného, respektive důvodná obava z jeho chování, s podstatně nižší mírou jistoty než u rozhodnutí konečného.²⁴⁵

Obviněného lze vzít do vazby z důvodné obavy z naplnění jednoho vazebního důvodu, dvou vazebních důvodů nebo dokonce všech tří vazebních důvodů, přičemž tyto mohou v kterékoli fázi trestního řízení postupně odpadnout, přibýt nebo se změnit. Veškeré tyto změny, včetně prvotního rozhodnutí o vazbě, musí proběhnout prostřednictvím rozhodnutí příslušného soudu²⁴⁶ a zároveň se všemi uvedenými důvody, jejich změnami a samotnou důvodností obavy z jejich naplnění, musí být v rozhodnutí obviněný prokazatelně seznámen. V opačném případě jde dle ESLP o svévolné rozhodnutí orgánu veřejné moci, které je absolutně neslučitelné s Úmluvou.²⁴⁷ Ústavní soud k uvedenému dodává, že takové rozhodnutí obecného soudu musí být v každém jednotlivém případě řádně odůvodněno, pokud možno vyčerpávajícím způsobem a konkrétními skutečnostmi, ze kterých bude důvodná obava dostatečně seznatelná. Naprosto nedostatečné je tak obecné a povšechné odůvodnění vazebního rozhodnutí obecného soudu, které toliko parafrázuje příslušná ustanovení trestního řádu, týkající se vazebních důvodů, bez jakékoli bližší konkretizace důvodné obavy z jejich naplnění.²⁴⁸ V praxi se však lze setkat s vazebními rozhodnutími, které tyto požadavky Ústavního soudu absolutně nereflktují a stroze odkazují na zákonná ustanovení bez dalšího, případně pro podporu svých závěrů užívají irelevantní argumenty nebo odkazy na zastaralou a překonanou judikaturu.

I při splnění veškerých zákonných podmínek vazebního stíhání obviněného však nemusí být vazba uvalena, neboť právní úprava institutu vazby je, jak již bylo zmíněno v kapitole týkající se principů spojených s vazbou, opatřením fakultativní povahy. Tato skutečnost vyplývá z návěti § 67 trestního řádu, které stanoví, že obviněný „smí“ být vazebně stíhán za splnění vymezených podmínek, nikoli že za splnění těchto podmínek musí být do vazby striktně vzat. S ohledem na dovětek v totožném ustanovení trestního řádu, jde též o institut subsidiární, jehož důvodnost užití je legitimní výlučně tehdy, pokud účelu vazby nelze, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu ve vztahu k povaze a závažnosti trestné činnosti a osobě obviněného, dosáhnout opatřením alternativním.

Zákonodárce dále ve vztahu k uvalení vazby vyžaduje legitimní poměr mezi materiální škodlivostí projednávané trestné činnosti na straně jedné a vazebním stíháním ve formě omezení osobní svobody na straně druhé. Trestní řád je postaven na premise, že vzít obviněného do vazby nelze tehdy, nehledě na důvodnou obavu z naplnění jednotlivých vazebních důvodů,

²⁴⁵ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 298.

²⁴⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. 12. 1992, sp. zn. Tpj 46/92, PV-I.

²⁴⁷ *Žirovnický proti České republice*, rozsudek ESLP ze dne 30. 9. 2010, stížnost č. 23661/03.

²⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 381/01, odůvodnění nálezu.

pokud závažnost trestné činnosti je alespoň srovnatelná nebo nižší, než závažnost zásahu do osobní svobody dotčené osoby. Jedná se tedy o užití principu proporcionality v praxi, respektive o zákaz jednostranné disproporcionality při aplikaci institutu vazby u trestné činnosti s nižším stupněm závažnosti.²⁴⁹ Obviněný tak dle § 68 odst. 2 trestního řádu nesmí být vazebně stíhán u nedbalostních trestných činů s horní hranicí trestní sazby do tří let, respektive u úmyslných trestných činů s horní hranicí trestní sazby do dvou let, v případech hrozby trestu odnětí svobody.

Uvedená omezení se však neuplatní u tzv. kvalifikovaných důvodů vazby, v jejichž případě může být o vzetí obviněného do vazby rozhodnuto bez ohledu na závažnost předmětné trestné činnosti. Roli zde již nehraje důvodná obava z rizika jejich naplnění, neboť k jejich naplnění již fakticky muselo určitě vymezeným jednáním obviněného dojít.²⁵⁰ Jedná se konkrétně o kvalifikovanou vazbu útěkovou (§ 68 odst. 3 písm. a) až c) trestního řádu), kvalifikovanou vazbu koluzní (§ 68 odst. 3 písm. d) trestního řádu) a kvalifikovanou vazbu předstižnou (§ 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu). Dále se tato omezení ve smyslu § 68 odst. 4 trestního řádu neuplatní též v případě vazby předstižné, pokud s ohledem na povahu trestné činnosti je nezbytné vzít obviněného do vazby z důvodu ochrany poškozeného, především za účelem ochrany jeho zdraví, života či obdobného zájmu.

4.2.2. Vazba útěková

Legitimita uvalení vazby útěkové dle § 67 písm. a) trestního řádu je charakterizována důvodnou obavou, že obviněný: „*uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest*“. Zákonodárce v uvedeném ustanovení poskytuje soudu poměrně široký prostor pro jeho uvážení, neboť pojmy zde uvedené není možné v objektivní rovině zcela verifikovatelně vyložit. Z tohoto důvodu nelze tyto vnímat toliko izolovaně, ale vždy je nutné je zhodnotit v kontextu každého jednotlivého případu.²⁵¹

Důvodná obava z útěku nebo ze skrývání se je podpořena demonstrativním vymezením, s ohledem na výraz „*zejména*“, v praxi nejčastějších dílčích důvodů, respektive jednání obviněného, které nemusí být splněny kumulativně, což vyplývá z logického a jazykového výkladu daného ustanovení trestního řádu. Alternativní splnění platí též pro důvodnou obavu ze samotného uprchnutí nebo skrývání se, podpořenou dalšími konkrétními skutečnostmi

²⁴⁹ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 95.

²⁵⁰ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 59-60.

²⁵¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 9. 2011, sp. zn. II. ÚS 2332/11, odůvodnění usnesení.

nebo jednáním obviněného.²⁵² V soudní praxi je pak mezi těmito dvěma pojmy značný rozdíl, neboť útěk vždy znamená uprchnutí do ciziny, zatímco ukrytí se, se vztahuje výlučně na území České republiky. Obava, že tyto nastanou, musí být v rozhodnutí obecného soudu o vazbě dále podložena konkrétními skutečnostmi, právě například v podobě některé z demonstrativního výčtu, předpokládaného zákonem, tedy hrozbou vysokého trestu, absencí stálého bydliště či nemožností zjistit totožnost obviněného, přičemž tyto musí být dále argumentačně propojeny s okolnostmi daného případu. Lze však aplikovat též skutečnosti výslovně zákonem neformulované, kupříkladu v podobě snahy zajistit padělané cestovní doklady, v přípravě na odjezd ze země nebo v upuštění stálého zaměstnání nebo bydliště nikoli na přechodnou dobu. Veškeré tyto zmíněné skutečnosti však musí být též dále podrobněji rozvedeny, ve vztahu ke konkrétním dopadům na daný případ.²⁵³

Útěkovou vazbu nelze odůvodnit pouhým odkazem na obstrukce či jiné zdržování trestního řízení obviněným nebo jeho obhájcem, respektive obavou z jejich pokračování, i kdyby tyto byly zcela zjevně účelové. Trestní řád pro tyto účely stanovuje orgánům činným v trestním řízení jiné, mírnější prostředky a instituty, například v podobě předvedení obviněného před příslušný orgán, v případě obhájce jeho vyloučení z obhajoby či podání podnětu na advokátní komoru za účelem kárného postihu advokáta, které nemohou být nahrazovány vazbou, jakožto opatřením s nejvyšší mírou zásahu do práv dotčené osoby. Dle ustálené judikatury proto není možné vzít do vazby obžalovaného, který se toliko po řádném předvolání nedostavil k nařízenému hlavnímu líčení, z pouhé obavy z jeho ukryvání se, bez dalšího.²⁵⁴ Tato skutečnost se však postupně stává pro vazební stíhání obžalovaného legitimní tehdy, pokud obecný soud pro jeho účast u hlavního líčení, kterou považuje za nezbytnou, vynaložil maximální možné úsilí v podobě opětovného předvolání prostřednictvím veškerých zákonných prostředků. Pokud se k tomuto přidají další přidružené okolnosti, například v podobě účelového odmítání převzít poštovní zásilky a jiné soudní písemnosti, dále pokud je obžalovaný na jím sdělených adresách nekontaktní nebo se jiným obdobným způsobem vyhýbá osobní účasti na hlavním líčení, je útěková vazba odůvodnitelná s odkazem na nemožnost projednání příslušné trestní věci.²⁵⁵

V aplikační praxi může být sporné, zda je útěková vazba legitimní v případě, kdy má obviněný v evidenci obyvatel vedeno čistě formální trvalé bydliště, kde se nezdržuje z důvodu neobyvatelnosti takového místa, v důsledku čehož ani nepřebírá písemností

²⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2004, sp. zn. III. ÚS 566/03, PV-I.

²⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12, bod 17.-18. odůvodnění.

²⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12, bod 18.-20. odůvodnění.

²⁵⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 6. 1998, sp. zn. III. ÚS 18/98, PV-I.

a příslušným orgánům tak znemožňuje řádnou komunikaci s obviněným v trestním řízení. Vazební stíhání bude dle Ústavního soudu odůvodněné pouze tehdy, pokud obviněný nesdělil skutečné místo svého pobytu a nekonkretizoval, z jaké příčiny je toto odlišné od místa jeho trvalého bydliště, a zároveň zde existuje zcela zřejmá a legitimní obava, podpořená dalšími podpůrnými argumenty, že se tímto postupem bude obviněný vyhýbat trestnímu stíhání. V opačném případě nelze o útěkové vazbě vůbec uvažovat.²⁵⁶ Obdobně nelze dovozovat uplatnění tohoto institutu u cizího státního příslušníka, přechodně pobývajícího v tuzemsku, pouze proto, že trvale žije za hranicemi České republiky, a tudíž prakticky kdykoli hrozí návrat do jeho vlasti. S ohledem na ústavně garantovanou svobodu pohybu a prostou hrozbu tohoto abstraktního nebezpečí, by takové vazební stíhání nemohlo být ústavně konformní, neboť útěková vazba vyžaduje výlučně reálné riziko, podložené navíc konkrétními skutečnostmi, které má být právě prostřednictvím tohoto omezujícího institutu eliminováno.²⁵⁷

Po prostudování relevantní judikatury obecných soudů jsem dospěl k závěru, že v praxi nejčastěji uplatňovaným důvodem uvalení útěkové vazby, respektive odůvodněním obavy z útěku obviněného nebo z jeho skrývání se, je hrozba uložení vysokého trestu odnětí svobody. Jelikož zákon bližší vymezení pojmu vysoký trest nepodává, obecné soudy velmi často odkazují, respektive zejména v minulosti odkazovaly, na nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 566/03, který za takový trest pokládá trest odnětí svobody ve výši nejméně kolem osmi let, hrozící obviněnému při podezření ze spáchání zvláště závažného zločinu. Svá rozhodnutí stran důvodnosti útěkové vazby pak soudy velmi často opíraly toliko o tuto skutečnost, pro který trestný čin a s jakou hranicí trestní sazby s tímto spojenou, je obviněný trestně stíhán, aniž by zhodnotily další okolnosti daného případu nebo skutečnosti odůvodňující tuto obavu. Galovcová k této problematice uvádí, že takové paušální závěry obecných soudů při hrozbě vysokého trestu, která se ve svém důsledku stává tzv. povšechnou obavou, se takřka rovnají vazbě obligatorní, což je z logiky věci v rozporu s faktickou charakteristikou institutu vazby, jakožto opatření fakultativní povahy.²⁵⁸ S uvedeným názorem se naprosto ztotožňuji a opět zde vnímám silnou tendenci orgánů činných v trestním řízení, k alibistickému ulehčení si od vlastní práce prostřednictvím strohého odkazu či parafráze, v těchto případech tedy sice na relevantní judikaturu, avšak bez dalšího.

Ústavní soud k výše uvedenému dále doplňuje, že rozhodující není pouhá výše hrozícího trestu odnětí svobody, neboť tato není konkrétní a legitimní skutečností odůvodňující útěkovou

²⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 2086/14, bod 29. odůvodnění.

²⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 6. 2000, sp. zn. I. ÚS 645/99, PV-II, PV-III.

²⁵⁸ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 44-45.

vazbu sama o sobě, ale především to, zda právě v jejím důsledku existují další skutečnosti, odůvodňující obavu z útěku obviněného nebo jeho skrývání se. V opačném případě by ustanovení trestního řádu ohledně vazby útěkové bylo v rozporu se samotným smyslem institutu vazby, neboť by *ad absurdum* platilo, že: „v jakémkoliv případě hrozby vysokého trestu by u obviněného byla dána existence útěkového vazebního důvodu, a to bez nutnosti jeho dalšího podrobnějšího zkoumání.“²⁵⁹ Takový závěr by též snižoval požadavek na odůvodněnost rozhodnutí soudu o vazbě, které aby bylo ústavně konformní, musí být řádné a vyčerpávající, nikoli pouze obecné, povšechné a parafrázující zákonná kritéria.²⁶⁰ Drahno dodat, že v i *obiter dictum* předmětného nálezu Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 566/03 bylo odkazováno na konkrétní skutečnosti, doprovázející daný případ, v jejichž důsledku a právě též ve spojení s uvedenou výši trestu, byla vyvozena důvodná obava z naplnění podmínek vazby. Tento závěr ostatně v navazující judikatuře konstatoval i sám Ústavní soud, když shrnul, že uvedený nálezn není v žádném případě možné: „interpretovat tak, že by samotný fakt trestního stíhání pro trestný čin ohrožující obviněného trestem odnětí svobody kolem osmi let dovoloval rozhodnout o uvalení vazby.“²⁶¹ Situace je však odlišná, u již prvostupňově odsouzeného, kterému byl uložen vysoký nepodmíněný trest, neboť tato skutečnost sama o sobě podstatně zvyšuje riziko jeho útěku nebo skrývání se. V těchto případech tak k legitimitě vazebního stíhání postačí značně nižší množství dodatečných argumentů, jež navíc nemusí být ani natolik významné, jako je tomu zapotřebí u vazebně stíhaného obviněného.²⁶²

Z výše uvedené judikatury Ústavního soudu vyplývá požadavek na vyčerpávající odůvodnění vazebních rozhodnutí, kdy se jako naprosto nežádoucí a nedostatečné jeví pouhé odkazování na ustanovení trestního řádu a strojové kopírování rozhodnutí v případech obdobných, předcházejících. Soud rozhodující o vazbě by měl v každém jednotlivém případě pečlivě zvážit důvodnost vazby, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu, a takové rozhodnutí opřít o podstatné argumenty, které ve svém důsledku vazební rozhodnutí legitimizují. Pokud se tak neděje, osobně v takovém postupu soudu vnímám pokus o alibistické ulehčení si práce. Rozumím, že některé obecné soudy jsou zahlceny a jejich penzum práce je značné, avšak v případě vazby, jakožto opatření výrazně zasahujícího do nejvýznamnějších práv a svobod jednotlivce a zároveň do principu presumpce neviny, takový přístup nepřichází absolutně v úvahu.

²⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2002, sp. zn. I. ÚS 432/01, odůvodnění nálezu.

²⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2000, sp. zn. III. ÚS 103/99, PV-II, PV-III.

²⁶¹ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 389/05, PV-I.

²⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 185/14, PV-I.

V praxi se vyskytují též případy, kdy obecný soud sice zváží veškeré okolnosti případu, avšak v rámci odůvodnění svého rozhodnutí užije naprosto nevhodné argumenty, v rozporu s prostou logikou usuzování. Jako příklad bych uvedl rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem²⁶³, kde soud v rámci rozhodování o dalším trvání vazby sice vzal správně v potaz konkrétní skutečnosti v podobě dosavadní bezúhonnosti obviněného, učitele základní školy a zastupitele města, jeho stálé bydliště, zaměstnání i rodinné poměry, avšak tyto zcela iracionálně vyhodnotil v jeho neprospěch, jako v daném případě nežádoucí. Pokračování vazebního stíhání této osoby soud zdůvodnil tím, že je nevhodné, aby obviněný dále působil jako učitel a zastupitel obce, z důvodu možného ovlivňování veřejného života obce a případného nevhodného působení na výchovu nezletilých žáků základní školy. Takové rozhodnutí je dle mého názoru naprosto absurdní, v rozporu se základními zásadami trestního řízení, zejména se zásadou přiměřenosti a zásadou presumpce neviny, a též hraničí s absolutní svévolí orgánu činného v trestním řízení. Též zde nevidím logickou spojitost s důvodnou obavou z útěku obviněného nebo z jeho skrývání se. V tomto kontextu by tak Krajský soud v Ústí nad Labem zcela jistě ocenil *de lege ferenda* doplnění o čtvrtý, blanketní vazební důvod. Velmi přiléhavě a pregnantně to vystihl Ústavní soud, v reakci na podanou ústavní stížnost tímto obviněným, když konstatoval, že: „otázka, zda je možné a žádoucí, aby stěžovatel vykonával i nadále svou práci učitele a funkci zastupitele města, pokud je trestně stíhán, je jistě na uvážení stěžovatele samotného, jeho zaměstnavatele a voličů.“²⁶⁴

S vazbou útekovou a její legitimitou dále velmi úzce souvisí kauza vazebního stíhání MUDr. Davida Ratha, v jejímž průběhu byly vydány, dle mého názoru, dva zcela zásadní judikáty Ústavního soudu, konstatující porušení presumpce neviny a práva na osobní svobodu obviněného. Z hlediska stručné geneze této trestní věci lze zmínit, že MUDr. Rath byl trestně stíhán pro podezření ze spáchání trestného činu přijetí úplatku²⁶⁵ a po shledání vazebních důvodů v podobě vazby útekové a koluzní zároveň usnesením²⁶⁶ Okresního soudu v Ústí nad Labem vzat do vazby. MUDr. Rath, v návaznosti na zamítání jeho stížností proti rozhodnutím o trvání vazby ze strany orgánů činných v trestním řízení, podal během trestního řízení několik ústavních stížností. Propuštěn byl až rozhodnutím Vrchního soudu v Praze²⁶⁷, kterým došlo k nahrazení vazby alternativními opatřeními v podobě písemného slibu obviněného a dohledem probačního úředníka nad obviněným.

²⁶³ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. srpna 2015 č. j. 4 To 249/2015-21.

²⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2876/15, PV-I.

²⁶⁵ Podle § 331 odst. 1 alinea 1, odst. 4 písm. b) trestního zákoníku.

²⁶⁶ Usnesení Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 40 Nt 637/2012.

²⁶⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 11. 2013, č. j. 12 To 76/2013-25525.

První mnou akcentovaný judikát Ústavního soudu navazuje na rozhodnutí Krajského soudu v Praze²⁶⁸, kterým byla zamítnuta žádost MUDr. Ratha o propuštění z vazby, neboť byly u něj shledány trvající důvody útěkové vazby. Uvedené rozhodnutí nalézacího soudu bylo následně potvrzeno rozhodnutím Vrchního soudu v Praze²⁶⁹, jímž došlo k zamítnutí stížnosti obviněného proti rozhodnutí soudu prvního stupně. V návaznosti na tato rozhodnutí podal MUDr. Rath ústavní stížnost, v jejímž důsledku došlo nálezem²⁷⁰ Ústavního soudu ke zrušení rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, z důvodu neoprávněného zásahu do jeho základních práv a svobod, konkrétně porušením práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a porušením principu presumpce nevinny ve smyslu čl. 40 odst. 2 Listiny.

Ústavní soud v nadepsaném nálezu založil své závěry na skutečnosti, že se Vrchní soud v Praze ve svém rozhodnutí nedostatečně vypořádal s naprosto stěžejním faktorem pro posouzení důvodnosti trvání útěkové vazby, a to s plynutím času. Stížnostní soud nijak nerefletoval přirozené oslabení skutkového základu vazby v rámci běhu času, neboť toliko stroze odkázal na více než rok starou komunikaci MUDr. Ratha s dalšími spoluobviněnými, z doby před zahájením jejich trestního stíhání, ze které vyplynula obava z deponování finančních prostředků mimo území České republiky, a tudíž i obava ze souvisejícího útěku. Povinností orgánů činných v trestním řízení však je, po takto dlouhé době vyšetřování, dostatečně verifikovat okolnosti, které legitimovaly důvodnost útěkové vazby v samotných počátcích trestního řízení. Těmto poznatkům je nutné věnovat mimořádnou pozornost, neboť plynutím času ztrácí svou relevanci a v další fázi trestního řízení již nemusí obstát. Pokud uvedené úvahy nejsou v rozhodnutí vazebního soudu seznatelné, dochází dle Ústavního soudu takovým postupem k porušení práva obviněného na spravedlivý proces.

Důvodem, proč uvedenou kauzu takto akcentuji, je věcný obsah následující pasáže části odůvodnění uvedeného rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, která, dle mého názoru, velmi závažným způsobem porušuje princip presumpce nevinny. Vrchní soud v Praze, naprosto tristně a svévolně, uvádí, že MUDr. Rath se: *„těžko může odvolávat na důvěru ve svoji osobu, kterou evidentně ztratil v okamžiku, kdy nemalé finanční prostředky určené na investiční akce měly končit v jeho kapse příp. v kapse jiných osob. Neštítel-li se obviněný takového jednání v pozici hejtmana (nemluvě o tom, že byl zároveň poslancem), lze vcelku důvodně dovodit obavu, že se může, aniž by stejně jako při páchání trestné činnosti bral ohled na svoji rodinu a svoje povolání, znovu na svobodě chovat, pomine-li se právní posouzení, amorálně ziskuchtivě*

²⁶⁸ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 30. 4. 2013, č. j. 4 T 21/2013-24389.

²⁶⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 6. 2013, sp. zn. 7 To 52/2013.

²⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2.

*a vypočítavě, minimálně tak, že se bude skrývat, aby se trestnímu stíhání a hrozícímu trestu vyhnul, právě zejm. měl-li získat trestnou činností nemalé finanční prostředky, které by mu to mohly umožnit.*²⁷¹

Na výše uvedenou pasáž navazuje v předmětném nálezu svými úvahami Ústavní soud, když velmi pregnantně vystihuje, že tato část odůvodnění naprosto odporuje základním pravidlům logiky usuzování, neboť Vrchní soud v Praze vyvozuje reálná fakta z čistě hypotetického výroku a z těchto faktů dále dedukuje další hypotézy, na předchozí navazující. Takový postup je argumentačním faulem v podobě tzv. důkazu kruhem, jenž ve své podstatě lze užít vůči naprosto každému obviněnému. Vyvozování charakterových soudů stran morálky obviněného toliko z důvodu, že je proti tomu vedeno trestní stíhání, je při rozhodování o dalším trvání vazby naprosto nepřípustné, neboť ve *flagrantním*: „rozporu s ústavním principem *presumpce nevinny předjímá závěr o vině obviněného*.²⁷² Osobně bych k uvedeným argumentům Vrchního soudu dodal, že je pro mě velmi náročné tyto vstřebat a pochopit. Pominu-li morální odsouzení obviněného se silným citovým zabarvením, od kterého by se měl dle mého názoru soud oprostít, alespoň stran vazebního rozhodování, stále zde zůstává naprosto iracionální premisa o vině obviněného, a to již prakticky dva měsíce po podání obžaloby. Takový přístup by se dal eventuálně akceptovat u osoby bez právního vzdělání, nikoli však u vysokoškolsky vzdělaných jedinců, profesně náležejícím do třetího článku soustavy obecných soudů.

Druhý, dle mého názoru významný judikát Ústavního soudu v uvedené kauze, navazuje na rozhodnutí Krajského soudu v Praze²⁷³, kterým došlo analogicky jako v prvním případě k zamítnutí žádosti MUDr. Ratha o propuštění z vazby, neboť byly u něj opět shledány stále trvající důvody útěkové vazby, a zároveň nebyla přijata navrhovaná alternativní opatření nahrazující vazbu. Toto vazební rozhodnutí bylo poté potvrzeno, spolu se zamítnutím stížnosti obviněného, rozhodnutím Vrchního soudu v Praze²⁷⁴, proti kterému podal následně MUDr. Rath ústavní stížnost. Ústavní soud nálezem²⁷⁵ napadené rozhodnutí Vrchního soudu zrušil, a to z důvodu neoprávněného zásahu do práva obviněného na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a do práva na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 2, odst. 5 Listiny.

Vrchní soud v Praze své závěry stran důvodnosti trvání útěkové vazby, markantně se pohybující toliko v abstraktní rovině, opřel o pouhou hrozbu uložení vysokého trestu odnětí svobody. Těžiště tohoto usnesení pak založil na skutečnosti, že: „*reálné riziko útěku*

²⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2, bod 42.

²⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2, bod 45.

²⁷³ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. 4 T 21/2013.

²⁷⁴ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 8. 2013, č. j. 12 To 56/2013-24846.

²⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13.

obžalovaného nemusí vždy znamenat riziko takového jednání bezprostředně po propuštění z věznice. Postačí důvodná obava, že by samotné propuštění z vazby na svobodu vedlo k útěku obžalovaného ve svém důsledku, byť by se tak zřejmě stalo s určitým časovým odstupem po propuštění - zřejmě v závislosti na míře přípravy takového jednání a především dalším procesním vývinu řízení před soudem a aktuální důkazní situaci.²⁷⁶ Taková argumentace je však dle mého názoru naprosto nelogická, neboť latentní hrozba útěku se notně týká každého jednotlivého případu, spějícího ke svému konci v neprospěch obžalovaného. Tato premisa by tak *ad absurdum* z útekové vazby dělala institut obligatorní povahy, aktivující se vždy ve chvíli, kdy se pomyslné misky vah začnou převažovat na tu či onu stranu, bez dalšího.

Jak již bylo zmíněno, Ústavní soud se zároveň ve své judikatorní praxi již opakovaně vyjádřil, že hrozba vysokým trestem je sama o sobě pro ospravedlnění dalšího trvání útekové vazby naprosto nedostatečným faktorem. Tyto závěry též reflektuje předmětný náleží Ústavního soudu, poukazující především na existenci konkrétních okolností daného případu, zeslabujících či dokonce vylučujících důvodnost trvání útekové vazby MUDr. Ratha. Povinností obecného soudu je se s těmito skutečnostmi náležitě vypořádat, zejména pokud je obžalovaný výslovně soudu předkládá, včetně případných alternativních opatření, a zhodnotit jejich relevanci ve vztahu k legitimitě útekové vazby prostřednictvím principu proporcionality. Vrchní soud v Praze dle názoru Ústavního soudu v daném případě zcela zásadně pochybil, neboť v rámci jeho rozhodnutí byly: „*absolutizovány obecné útekové závěry, a naopak skutečnosti tkvící v osobě stěžovatele a jeho poměrech (rodinné zázemí, vztah k nemocnému otci, dosud nijak neprojevená vůle opustit území ČR atd.) marginalizovány, resp. opomíjeny.*“²⁷⁷

Z obou výše uvedených rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, které byly zrušeny předmětnými náleží Ústavního soudu, je dle mého názoru seznatelná značná zaujatost, zcela zásadně odporující principu nestrannosti soudu. Akcentuji zejména první uvedené rozhodnutí stížnostního soudu, které dokonce hraničí s naprostou svévolí, ačkoli tato nebyla Ústavním soudem nakonec konstatována. Osobně si myslím, že stávající právní úprava vazebního rozhodování není vhodně nastavena, neboť poskytuje orgánům činným v trestním řízení takřka bezbřehý prostor pro arbitrární uvážení, v důsledku kterého často dochází k intenzivním zásahům do základních práv a svobod dotčených osob. Hlavním prostředkem obrany zasažených jednotlivců je pak především ústavní stížnost, o které je však rozhodováno v naprosté většině případu příliš pozdě, v době, kdy protiprávní stav již netrvá. Nejhorší na celé této problematice je skutečnost, že relevantní judikatura Ústavního soudu není ve své podstatě

²⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13, bod 17.

²⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13, bod 19.

ve vazební praxi často ani respektována, ačkoli jde dle mého názoru o významný pramen práva, který by měl být závazný pro všechny orgány veřejné moci, nikoli pouze v konkrétních případech.

4.2.3. Vazba koluzní

Vůči obviněnému lze nařídít koluzní vazbu dle § 67 písm. b) trestního řádu tehdy, existuje-li důvodná obava, že bude: „*působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.*“ Názory autorů odborných publikací se neshodují, zda dílčí důvody, vymezené v ustanovení trestního řádu ohledně vazby koluzní, jsou stanoveny taxativně nebo pouze demonstrativně. Například dle Grivny a Mandáka²⁷⁸ jde o důvody demonstrativní, v podobě působení na nevyslechnuté svědky či spoluobviněné, což však kategoricky odmítá Souček²⁷⁹, dle kterého se jedná o dva taxativní dílčí důvody v podobě působení na nevyslechnuté svědky či spoluobviněné na straně jedné a dále o maření objasňování důležitých skutečností jiným způsobem na straně druhé. Osobně se nepřikláním ani k jednomu názorovému proudu, neboť dané ustanovení trestního řádu je dle mého mínění natolik neurčité a matoucí, že z jeho jazykového a logického výkladu lze vyvodit obě varianty jako potenciálně možné.

Judikatura za dosud nevyslechnuté svědky a spoluobviněné považuje i takové, kteří sice již příslušným orgánem vyslechnuti byli, avšak ne zcela úplně, tedy ne ve vztahu ke všem rozhodným skutečnostem daného případu. Obdobně je tomu tak, pokud tyto osoby byly vyslechnuty procesně nepoužitelným způsobem, respektive pokud protokol o jejich výslechu nelze, dle příslušných ustanovení trestního řádu, v řízení před soudem použít jako důkaz.²⁸⁰ V těchto vymezených případech tak lze vůči obviněnému, pokud je to odůvodněno konkrétními obavami a okolnostmi, aplikovat ustanovení trestního řádu o koluzní vazbě. Takovou skutečností pak může být například existence konkrétně vymezeného svědka se zvláštním postavením, jehož výslech je naprosto stěžejní pro objasnění věci, neboť: „*může zásadním způsobem zvrátit dosavadní výsledky řízení*“.²⁸¹

Působit na svědky nebo spoluobviněné může obviněný přímo nebo i nepřímo, zprostředkovaně²⁸², pomocí nezúčastněných osob nebo jiných prostředků. Zákon o výkonu

²⁷⁸ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 299.

²⁷⁹ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 178.

²⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2000, sp. zn. 8 Tz 163/2000, PV-I.

²⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 9. 1994, sp. zn. II. ÚS 138/93, PV-I.

²⁸² FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA.: *cit. d. sub 32*, str. 299.

vazby obsahuje několik konkrétních ustanovení²⁸³, sloužících k eliminaci nejvyšší možné míry tohoto negativního jednání v podobě nežádoucího působení na konkrétní osoby. U vazebně stíhaných osob, u kterých je dán důvod vazby koluzní, lze odeprít kontakt s rodinným příslušníkem nebo jinou blízkou osobou prostřednictvím telefonu, omezit návštěvy ve vazební věznici a kontrolovat korespondenci obviněného přímo orgánem činným v trestním řízení, který dané trestní řízení vede. Tato omezení se však nevztahují na kontakt obviněného s jeho obhájcem.²⁸⁴

Ačkoli důvěrnost informací mezi obviněným a jeho obhájcem je zákonem vymezena zcela jasně, v praxi není tato ze strany orgánů činných v trestním řízení vždy dodržována. Odkázat lze zejména na kauzu, týkající se vazební věznice Brno-Bohunice, ve které Městský soud v Brně povolil půlroční odposlouchávání všech vazebních místností Generální inspekci bezpečnostních sborů. Dle mého názoru je takový arbitrární zásah orgánu veřejné moci nejen porušením zákona, ale též protiprávním zásahem vůči obviněnému v ústavněprávní rovině, neboť je v rozporu se zásadami vedení trestního řízení a prokazatelně zasahuje jak do práva obviněného na obhajobu, tak do jeho práva na spravedlivý proces. Tuto, z mého pohledu absurdní situaci, vhodným způsobem vystihuje bonmot z dob dávno minulých: „*nemluv, když mluvíš, tak nepiš, když píšeš, tak se nepodepisuj, a když se podepíšeš, tak se nediv*“²⁸⁵.

Pravým smyslem koluzní vazby není, na rozdíl od vazby útekové, zajištění obviněného pro potřeby trestního řízení, ale zamezení obviněnému v takovém jednání, jenž orgánům činným v trestním řízení ztíží nebo dokonce znemožní jak zjištění skutečného stavu věci, tak řádný postup v řízení.²⁸⁶ Tohoto stavu může obviněný dosáhnout, vyjímaje ovlivňování osob, například tvorbou falešných stop a důkazů, případně ničením stop a důkazů skutečných, odstraňováním či poškozováním datových souborů nebo jejich nosičů, respektive likvidací listinných dokumentů.²⁸⁷ Dle mého názoru je spojení: *jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání* svým významem značně široké a absolutně neurčité, což ve svém důsledku dává takřka bezbřehý prostor pro jeho individuální interpretaci, a to jak ve vztahu k onomu jinému maření, tak ve vztahu k závažným skutečnostem. Takto nejasně formulovaná právní úprava je nežádoucí, neboť může způsobovat účelové odůvodňování koluzní vazby prostřednictvím tohoto dílčího důvodu a ve své podstatě zapříčinit ještě vyšší nadužívání vazby ze strany orgánů činných v trestním řízení obecně, které je dle mého názoru už tak značné.

²⁸³ Srov. § 13 odst. 2, § 13a odst. 1 a § 14 odst. 2 Zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu vazby“).

²⁸⁴ Srov. § 13 odst. 3, § 13a odst. 5 a § 14 odst. 9 zákona o výkonu vazby.

²⁸⁵ NOVOTNÁ, Monika. Nemluv, nepiš, nepodepisuj. Bulletin advokacie, 2022, č. 1-2, s. 3.

²⁸⁶ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 48.

²⁸⁷ NOVOTNÝ, F.: *cit. d. sub 159*, str. 179.

Právě z důvodu zamezení eventuální arbitrárnosti při rozhodování o vzetí obviněného do vazby ze strany soudu, se některá rozhodnutí Ústavního soudu zabývají konkrétními skutečnostmi, kterými koluzní vazbu odůvodnit nelze. Mařením dosažení smyslu trestního procesu, jakožto vazebním důvodem, tak nikdy nemůže být například uvádění falešných okolností, nekonzistentnost ve výpovědích obviněného, realizace práva nevypovídat nebo popírání vlastní viny, které obviněný realizuje v rámci jeho práva na obhajobu, neboť účelem vazebního rozhodnutí není verifikace pravdivosti tvrzení obviněného. V opačném případě, tedy vazebním stíháním obviněného za splnění výše uvedených předpokladů, by byl takový postup soudu donucováním k přiznání viny ze strany obviněného, porušením práva na obhajobu a nezákonným vazebním stíháním bez legitimního důvodu.²⁸⁸ Stejně tak koluzní vazba není ospravedlnitelná za situace, kdy výpověď a tvrzení obviněného nekorespondují se skutkovými okolnostmi, v důsledku čehož je nutné provést při vyšetřování řadu důkazů.²⁸⁹

Co se týče spojení vazby koluzní a práva obviněného nevypovídat, musím konstatovat, že jde o jakýsi začarovaný kruh. Ústavní soud na jedné straně konstatuje, že užití práva obviněného nevypovídat ve smyslu čl. 40 odst. 4 Listiny nesmí být samo o sobě důvodem uložení vazby koluzní, neboť by ve svém důsledku znamenalo nezákonné donucování obviněného k výpovědi. Na druhé straně však zároveň uvádí, že odmítnutí obviněného vypovídat může být relevantním kritériem, pokud se k této skutečnosti přidají další přidružené důvody. Těmito může být například to, že: *„jde o závažnou skupinovou trestnou činnost, při jejímž vyšetřování bude třeba vyslechnout další spolupachatele, kteří prozatím rovněž odmítli vypovídat, a že bude zapotřebí vyslechnout i další svědky.“*²⁹⁰ Nelze než konstatovat, že orgány činné v trestním řízení si přidružený důvod v praxi vždy najdou, neboť prakticky v jakékoli trestní věci existuje minimálně eventualita v podobě potenciálního svědka. Vzhledem k tomu, že soudy rozhodují prakticky pouze na návrh státního zástupce, který velmi často ve svém následném rozhodnutí v podstatě jen parafrázuje, nemá obviněný často proti tomuto postupu žádný prostředek obrany. Pokud totiž využije svého práva nevypovídat, nejen, že nemůže rozporovat skutečnosti, uvedené v návrhu státního zástupce, ale tyto skutečnosti lze, oproti jiným vazebním důvodům, v obecné rovině rozporovat jen velmi těžko, s ohledem na dikci tohoto vazebního důvodu v trestním řádu. Vazba koluzní se tak v praxi stává obligatorním vazebním důvodem, který Ústavní soud svým postojem ve své podstatě „tíše toleruje“.

²⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97, odůvodnění nálezu.

²⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2002, sp. zn. I. ÚS 432/01, odůvodnění nálezu.

²⁹⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 424/05, PV-I.

Koluzní vazba není dle judikatury Ústavního soudu dále legitimní, pokud je zdůvodněna toliko skutečností, že spoluobviněný, byť se jedná o rodinného příslušníka nebo dokonce o manžela, se nachází na útěku. V případě opačném by taková vazba byla s ohledem na příbuzenský vztah daných osob vazbou obligatorní, v rozporu s příslušným ustanovením trestního řádu, které pro uvalení vazby vyžaduje důvodnou obavu, vyplývající z jednání obviněného nebo z dalších faktických okolností daného případu.²⁹¹ Co se týče nevyslechnutých svědků či spoluobviněných, na které může obviněný svým jednáním působit, tyto musí být vymezení dostatečně určitě a konkrétně, aby zde hrozilo reálné riziko jejich ovlivnění. Vazbu nelze ospravedlnit pouze s odkazem na potřebu výsledku potenciálních svědků, kteří nejsou dosud orgány činnými v trestním řízení ztotožněni, neboť obava z eventuálního ovlivnění neurčitě a blíže nespecifikovaného okruhu osob se pohybuje výlučně v rovině hypotetické, nikoli v rovině faktické.²⁹² Podezření z ovlivňování určitých svědků nebo spoluobviněných, prosté pouhých domněnek nebo okolností obecné povahy, musí být dále podloženo dalšími konkrétními skutečnostmi a argumenty, které jsou relevantní a daný případ postaví do: „*roviny „jedinečnosti“ a „nestejnosti“, na základě kterých by až mohla být dána důvodná obava, že obviněný se dopustí koluzního jednání.*“²⁹³

Vzhledem k tomu, že Úmluva v čl. 5 odst. 1 písm. c) mezi přípustnými důvody zbavení osobní svobody jednotlivce výslovně neuvádí, na rozdíl od vazby útekové a předstižné, skutkovou podstatu vazby koluzní, spočívající v maření objasňování skutečností důležitých pro trestní řízení, byl tento vazební důvod z hlediska jeho eventuální ústavní konformity podroben důkladnému přezkumu Ústavním soudem. Dle názoru Ústavního soudu je koluzní vazba plně v souladu s Úmluvou, neboť vzhledem k tomu, že Úmluva dává zákonodárci určitý prostor k vymezení konkrétních vazebních důvodů, splňuje skutková podstata vazby koluzní jak požadavek na zákonnost zásahu do osobní svobody jednotlivce, tak i další podmínku, v podobě: „*zásady důvodného podezření ze spáchání trestného činu nebo jiných jednání obsahujících hrozbu koluzního chování.*“²⁹⁴ S uvedenými závěry však nesouhlasí například Galovcová, která takovou interpretaci Úmluvy považuje za extenzivní, se silně negativními důsledky, neboť orgánům činným v trestním řízení dává přílišný prostor pro jejich úvahy o důvodnosti vazby, v naprosto neurčitě definovaném rozsahu.²⁹⁵

²⁹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2001, sp. zn. IV. ÚS 257/2000, PV-I.

²⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 18. 2. 2003, sp. zn. II. ÚS 599/01, PV-II.

²⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05, PV-IV.

²⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 1/94, PV-I.

²⁹⁵ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 51.

Osobně koluzní vazbu vnímám jako vazební důvod, který je v praxi orgány činnými v trestním řízení nejvíce nadužíván a též zneužíván, neboť pokud vazba útěková či předstižná není obhajitelná, koluzní je prakticky vždy. Její uvalení je navíc velmi často založeno toliko na ničím nepodložených úvahách státního zástupce ohledně eventuálního ovlivňování svědků nebo jiného působení obviněného na relevantní důkazy. Z mého pohledu nad to slouží především k nátlaku na obviněného a k vynucení jeho doznání, respektive k tomu, aby měl policejní orgán snazší cestu k vyšetřování rozhodných skutečností. Jak jsem již zmínil, velmi pravděpodobně tomu přispívá též značně neurčitá formulace tohoto vazebního důvodu v trestním řádu, která při aplikaci práva poskytuje příslušným orgánům takřka bezbřehý prostor pro jeho interpretaci a zároveň sťažuje verifikaci důvodnosti uvalení této vazby orgánům nadřízeným, v rámci přezkumu vazebních rozhodnutí soudu nalézacího. *De lege ferenda* navrhuji příslušné ustanovení trestního řádu více konkretizovat, aby bylo zamezeno jeho účelovému výkladu, zejména s ohledem na nedostatečnou reflexi judikatury Ústavního soudu při vazebním rozhodování ze strany soudů obecných.

4.2.4. Vazba předstižná

Konkrétní jednání obviněného, které musí být v případě rozhodování o vazbě předstižné dle § 67 písm. c) trestního řádu naplněno, je charakterizováno prostřednictvím taxativního výčtu čtyř dílčích alternativ, v podobě důvodné obavy, že obviněný bude: „*opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil.*“ V rámci opakování trestné činnosti judikatura dovodila, že se v praxi nemusí jednat o obavu ze spáchání toliko trestného činu totožné skutkové podstaty, nýbrž i o trestný čin téže povahy. Jde tedy o extenzivní vymezení tohoto spojení, které pojímá veškeré trestné činy s určitými společnými charakteristickými rysy, například v podobě shodné pohnutky nebo totožného způsobu jednání.²⁹⁶ Taková trestná činnost však musí být zároveň dostatečně určitá, neboť naplnění skutkové podstaty vazby předstižné není možné opodstatnit pouhým odkazem na hrozbu opakování neurčité a blíže nespecifikované trestné činnosti.²⁹⁷ Nebezpečí z opakování trestné činnosti obviněným se pak týká výlučně období po zahájení jeho trestního stíhání, nikoli období tomuto předcházejícímu.²⁹⁸

Dle přílehlavé judikatury Ústavního soudu nebo soudu Nejvyššího lze předstižnou vazbu odůvodnit různými způsoby, v praxi někdy snad až překvapivými. Legitimními skutečnostmi

²⁹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 2 To 54/2005, PV-I.

²⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05, PV-VI.

²⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1770/07, PV-II.

odůvodňujícími předstižnou vazbu jsou například pestrá trestní minulost obviněného, spáchání předmětné trestné činnosti po jeho podmíněném odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody, ve zkušební době²⁹⁹, případně též spáchání trestné činnosti v době, kdy probíhalo jiné, paralelní trestní stíhání obviněného, pro trestnou činnost shodného charakteru.³⁰⁰ Z mého pohledu velmi zajímavé, svým materiálním obsahem, je zejména konkrétní rozhodnutí Nejvyššího soudu³⁰¹, které dovozuje, samozřejmě po zvážení veškerých okolností daného případu, legitimitu vazby předstižné ze skutečnosti, že se obviněný ke spáchání předmětné trestné činnosti dobrovolně doznal. Tento úkon obviněného, spojený s dalšími přidruženými okolnostmi, dle názoru Nejvyššího soudu dokládá, že obviněný může mít sklony k páčání další trestné činnosti. S uvedenými závěry Nejvyššího soudu v dané věci osobně nesouhlasím, a to s ohledem na základní zásady trestního řízení, vymezené trestním řádem, zejména s poukazem na zásadu materiální pravdy (§ 2 odst. 5 trestního řádu), se kterou je velmi úzce spjat požadavek na orgány činné v trestním řízení, přezkoumat veškeré relevantní okolnosti daného případu, bez ohledu na doznání obviněného. S ohledem na uvedenou zásadu a na princip presumpce neviny nelze, dle mého názoru, z prostého doznání obviněného, bez provedení souvisejícího dokazování, vyvodit jeho vinu již v této fázi trestního řízení bez dalšího, a tedy ani tímto způsobem ospravedlnit tak citelný zásah do základních práv a svobod jednotlivce, kterým vazba bezesporu je.

Odůvodněnost vazby předstižné závisí dle Ústavního soudu především na sklonech a návycích obviněného, na jeho osobním postoji, na rodinném prostředí a na zázemí, ve kterém se aktuálně nachází. Mezi tyto faktory lze mimo jiné zařadit i zázemí finanční, avšak ve vztahu k němu je nutné postupovat velmi rozvážně, neboť nepříznivá finanční situace nemůže být v zásadě autonomním důvodem vazby sama o sobě bez dalšího.³⁰² Pokud by byla důvodnost vazby předstižné vyvozována toliko ze skutečnosti, že obviněný může znovu v budoucnu páchat trestnou činnost, neboť má dluhy nebo je nezaměstnaný, docházelo by ze strany obecných soudů k nepřijatelné ostrakizaci obviněného a k obcházení požadavku na hodnocení důvodnosti vazby, kdy tato musí být vykládána spíše restriktivně.³⁰³

Vazba předstižná je z hlediska jejích materiálních znaků značně odlišná od ostatních vazebních důvodů, které mezi sebou nelze vzájemně zaměňovat. Pokud je tedy v případě vazby útěkové judikaturou dovozováno, že se po prvoinstančním odsouzení osoby, proti které se trestní

²⁹⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 424/05, odůvodnění usnesení.

³⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. 11 Tdo 1174/2017, odůvodnění usnesení.

³⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. 30 Cdo 4059/2015, odůvodnění usnesení.

³⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2015, sp. zn. I. ÚS 1190/15, bod 39. odůvodnění.

³⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 2086/14, bod 30. odůvodnění.

řízení vede, zvyšuje riziko jejího útěku, nelze takové presumpce z logiky věci vztahovat i na vazbu předstižnou. U této vazby se důvodnost obav u prvostupňově odsouzeného, z opětovného páchaní trestné činnosti, naopak teoreticky spíše snižuje, a proto musí rozhodování o předstižné vazbě: „*naplňovat stejné standardy před i po vyhlášení nepravomocného odsuzujícího rozsudku*“.³⁰⁴ Tomu, že tento vazební důvod je značně specifický, odpovídá i dikce § 33 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob³⁰⁵, dle kterého lze, při důvodné obavě z naplnění skutkové podstaty vazby předstižné ze strany obviněné právnické osoby, vůči této uplatnit určitá omezení. Jde o restriktce v podobě omezení nakládání s jejím majetkem nebo v podobě dočasného pozastavení výkonu předmětu její činnosti. Faktické zajištění právnické osoby, jakožto abstraktního konstrukt, určité umělé schránky, není prostřednictvím institutu vazby z logiky věci samozřejmě možné, neboť vazebně stíhat lze toliko osobu fyzickou.

Osobně si pokládám filosofickou otázku, zda je tento vazební důvod vůbec legitimní z hlediska definice institutu vazby, jakožto opatření k zajištění obviněného pro potřeby trestního řízení. Vazba předstižná se mi, spíše než jako zajišťovací opatření, jeví jako opatření preventivní, které je založeno na presumpci páchaní další trestné činnosti obviněným v budoucnu. V takovém případě však, dle mého názoru, nejde o zajištění obviněného pro potřeby stávajícího trestního řízení, které je vůči němu vedeno za spáchání předmětného trestného činu, nýbrž pouze o eliminaci jiné, potenciální trestné činnosti. Tato prevence pak ve své podstatě nijak nesouvisí se zjištěním rozhodných skutečností ohledně viny obviněného a jeho eventuálním potrestáním v probíhajícím řízení, na rozdíl od vazby útekové a koluzní, které jsou zde skutečně proto, aby došlo ke „spravedlivému“ potrestání obviněného, s akcentem na absenci maření jednotlivých úkonů orgánů veřejné moci v trestním řízení ze strany obviněného.

4.3. Nahrazení vazby alternativním opatřením

Jak již bylo zmíněno v subkapitole týkající se důvodnosti vazby, jde o institut subsidiární, jehož legitimita je dána tehdy, když s přihlédnutím k okolnostem daného případu nelze účelu vazby dosáhnout opatřením alternativní povahy. Za takové alternativy lze považovat, toliko ve vztahu k vazbě útekové nebo vyjímaje taxativně vymezené trestné činy v případě peněžité záruky též ve vztahu k vazbě předstižné, ve smyslu § 73 odst. 1, respektive § 73a odst. 1 trestního řádu, opatření nahrazující vazbu:

³⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3533/16, PV-IV.

³⁰⁵ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“).

- zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby [§ 73 odst. 1 písm. a) trestního řádu],
- písemným slibem [§ 73 odst. 1 písm. b) trestního řádu],
- dohledem probačního úředníka [§ 73 odst. 1 písm. c) trestního řádu],
- předběžným opatřením [§ 73 odst. 1 písm. d) trestního řádu, ve spojení s § 88b až § 88o trestního řádu],
- peněžitou zárukou (§ 73a odst. 1 trestního řádu).

Uvedené alternativní instituty jsou nerozlučně spjaty s existencí jednotlivých vazebních důvodů a s přípustností vazby v konkrétním stádiu trestního řízení, s ohledem na zákonné lhůty pro trvání vazby. Z tohoto důvodu nemůže být vazba těmito substituty nahrazována po odpadnutí důvodů vazby nebo po vyčerpání maximální přípustné doby trvání vazby.³⁰⁶ Tato premisa však neplatí ve vztahu k předběžným opatřením, která mohou dle § 88n odst. 1 trestního řádu trvat tak dlouho, dokud je potřeba, nezávisle na důvodnosti vazby. Mezníkem pro trvání předběžných opatření je právní moc meritorního rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí.

Pokud lze vzhledem ke konkrétním okolnostem případu uvažovat o alternativních opatřeních nahrazujících vazbu, musí se jimi obecné soudy *ex officio* zabývat a svá rozhodnutí stran jejich eventuálního nepřijetí náležitě odůvodnit, a to zejména tehdy, předkládá-li konkrétní alternativy a návrhy na jejich uplatnění přímo obviněný.³⁰⁷ Zároveň je však potřeba dodat, že jejich přijetí ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení není obligatorní, nýbrž toliko fakultativní povahy. K jejich aplikaci totiž nepostačuje prosté naplnění zákonem stanovených podmínek ze strany obviněného, ale daný institut musí být zároveň příslušným orgánem, který v daném případě rozhoduje o vazbě, shledán v souladu s účelem vazby jako dostatečně účinný. Rozhodujícími kritérii ve vztahu k účinnosti těchto substitutů je pak mimo jiné i zvážení povahy a závažnosti předmětné trestné činnosti a osoby obviněného.³⁰⁸

Aplikační praxe je bohužel taková, že alternativní opatření a jejich modifikace v podobě předběžných opatření, navzdory zásadě subsidiarity institutu vazby, jakožto prostředku *ultima ratio*, jsou využívány spíše sporadicky. V naprosté většině případů nejsou užity vůbec, přičemž není neobvyklé, že vazební stíhání probíhá až do právní moci rozhodnutí o vině obviněného, respektive obžalovaného, který následně bezprostředně nastupuje výkon trestu odnětí svobody,

³⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2003, sp. zn. 4 Tz 24/2003, PV-I, PV-II.

³⁰⁷ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 96.

³⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 1115/09, odůvodnění nálezu.

pokud je tento příslušným orgánem uložen, nebo *ad absurdum* je k těmto alternativám přistupováno až po pominutí materiálních předpokladů vazby.³⁰⁹

4.3.1. Nemožnost nahrazení vazby v některých případech

Ačkoli je aplikační praxe ve vztahu k četnosti užívání náhrad vazby beze sporu velmi problematická, jako daleko větší problém vnímám skutečnost, že trestní řád neumožňuje nahradit koluzní vazbu žádným z uvedených substitutů. Akcentuji především absenci nahrazení koluzní vazby u pachatelů dospělých, neboť u mladistvých je možné vazbu dle § 49 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže nahradit alespoň opatřením v podobě umístění mladistvého do péče důvěryhodné osoby. Jinými alternativami koluzní vazbu s ohledem na analogii k trestnímu řádu nahradit u mladistvého též nelze. V obdobném duchu poukazují též na nemožnost nahradit vazbu předstížnou u taxativně vymezených trestných činů peněžitou zárukou.

Nemožnost nahrazení vazby koluzní alternativními opatřeními, respektive též vazby předstížné v některých případech u peněžitě záruky, je dle mého názoru velmi kontroverzní, a to s ohledem na dikci Úmluvy a související judikaturu ESLP. Z čl. 5 odst. 3 Úmluvy *in fine*, týkajícího se mimo jiné i vazby, vyplývá, že obviněný má právo být v přiměřené lhůtě souzen nebo propuštěn během řízení na svobodu, přičemž jeho propuštění lze podmínit zárukou, že se k přelíčení dostaví. Rád bych v této souvislosti zmínil dva, respektive tři judikáty ESLP, které dané ustanovení Úmluvy velmi flagrantním způsobem vykládají.

První rozhodnutí ESLP, *Wemhoff* proti Německu, se sice týká vazby útekové v souvislosti s peněžitou zárukou, avšak ve vztahu k interpretaci předmětného článku Úmluvy je dle mého názoru zcela relevantní, neboť tento článek byl v předmětném řízení ze strany ESLP podroben poměrně detailnímu přezkumu. ESLP případ hodnotil dle sedmi kritérií, mezi které patřilo i prověření chování obviněného, konkrétně zda obviněný požádal o propuštění na svobodu za současného nabídnutí peněžitě nebo jiné záruky, že se k soudu skutečně dostaví. V souvislosti s tímto hodnocením a s odkazem na čl. 5 odst. 3 Úmluvy ELSP konstatoval, že pokud posledním důvodem pro trvání vazby je důvodná obava, že obviněný uprchne, čímž se vyhne dostavení se k přelíčení, musí být propuštěn, pokud je schopen poskytnout takovou záruku, která jeho dostavení se k soudu zajistí.³¹⁰

Druhé rozhodnutí ESLP, *S. B. C.* proti Spojenému království, se již týká vazby koluzní a ve vztahu k výkladu předmětného článku Úmluvy je naprosto stěžejní. ESLP konstatoval,

³⁰⁹ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 104.

³¹⁰ *Wemhoff* proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 1968, stížnost č. 2122/64.

že kontrola zásahů moci výkonné do práva na osobní svobodu ze strany moci soudní patří mezi garance, poskytované jednotlivci čl. 5 odst. 3 Úmluvy. Účelem těchto záruk je mimo jiné minimalizovat riziko svévole při vazebním stíhání obviněných. Soudce, jakožto nezávislá a nestranná osoba, je povinen po vyslechnutí obviněného zhodnotit veškeré okolnosti daného případu, a to ve prospěch i v neprospěch obviněného. Z hlediska rozhodování o vazbě stíhané osoby je pak pravomocí soudce, nařídít v odůvodněných případech její propuštění na svobodu. Pokud je pravomocí soudce, posuzovat propuštění obviněného ve vztahu k nahrazení jeho vazby peněžitou zárukou předem vyloučena zákonem, jedná se v podstatě o odstranění soudní kontroly vazebního stíhání, které je v rozporu s čl. 5 odst. 3 Úmluvy.³¹¹

Okrajově lze zmínit ještě rozhodnutí ve věci Piruzyan proti Arménii, ve kterém ESLP obdobně jako v předchozím rozhodnutí konstatuje porušení čl. 5 odst. 3 Úmluvy v případě automatické nemožnosti uvážít nahrazení vazby peněžitou zárukou. Nad to zde ESLP akcentuje povinnost orgánů rozhodujících o vazbě, zvážit k zajištění účasti obviněného na soudním řízení užití alternativních opatření, neboť tato povinnost pro ně též vyplývá z předmětného článku Úmluvy.³¹² Dle Repíka se nad to garance dle čl. 5 odst. 3 Úmluvy nevztahuje toliko k peněžitě záruce, ale též například k uložení určité povinnosti obviněnému, v podobě hlášení se soudu, hlášení změn nebo mít trvalé bydliště a podobně. Stát má povinnost, nikoli pouze možnost, substituovat vazbu zárukou, pokud lze přítomnost dotčené osoby u soudu zajistit méně invazivním způsobem. Taková interpretace Úmluvy je totiž: „*v souladu s obecným principem proporcionality, který v Úmluvě ovládá každé omezení základního práva nebo svobody individua.*“³¹³

Osobně s Repíkem naprosto souhlasím. ESLP ve své judikatuře zcela zřetelně konstatuje rozpor s čl. 5 odst. 3 Úmluvy, pokud zákon automaticky vylučuje možnost nahradit vazbu obviněného zárukou v podobě kauce, bez jakéhokoli uvážení soudu. Z uvedeného vyplývá, že vyloučení možnosti nahradit koluzní vazbu peněžitou zárukou dle § 73a odst. 1 trestního řádu a též vazbu předstížnou u taxativně vypočtených trestných činů, je v rozporu s předmětným článkem Úmluvy. Ačkoli ESLP ve svých rozhodnutích zmiňuje toliko peněžitou záruku, domnívám se, že tato premisa se dá analogicky aplikovat i na zbývající alternativní opatření ve smyslu 73 odst. 1 trestního řádu. Předmětný článek Úmluvy konkrétní druh záruky nespecifikuje, tudíž presumovat, že může jít toliko o peněžitou záruku, s ohledem na výklad ESLP, by bylo ryze formalistické. Taková úvaha by dle mého názoru byla zároveň v rozporu

³¹¹ *S. B. C. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 19. 6. 2001, stížnost č. 39360/98.

³¹² *Piruzyan proti Arménii*, rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2012, stížnost č. 33376/07.

³¹³ REPÍK, Bohumil. Některé otázky rozhodování o vazbě ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Bulletin advokacie, 2003, č. 9, s. 32–42.

s principem přiměřenosti a proporcionality zásahů do základních práv a svobod jednotlivce a stejně tak s principem subsidiarity a fakultativnosti vazby. Peněžitá záruka patří navíc v praxi mezi nejstarší a nejběžněji užívané instituty náhrady vazby, proto je logicky zvýšena pravděpodobnost jejího výskytu v rozhodování ESLP. S ohledem na shora uvedené usuzuji, že česká právní úprava ohledně nemožnosti nahradit vazbu koluzní a též v konkrétních případech vazbu předstižnou alternativním opatřením, je v rozporu s judikaturou ESLP a s čl. 5 odst. 3 Úmluvy.

4.3.2. Elektronický monitoring plnění povinností

Dále bych se rád věnoval ještě jedné problematice spojené s náhradou vazby, a to elektronickému monitoringu plnění povinností obviněného. Trestní řád v § 73 odst. 4 umožňuje orgánu, který o vazbě rozhoduje, spolu s náhradou vazby některou z alternativ, vyjímaje peněžitou záruku, rozhodnout též o výkonu elektronického monitoringu plnění povinností, které souvisí s daným alternativním opatřením. Kontrola probíhá pomocí elektronického systému, který detekuje pohyb dotčené osoby. Obviněný musí zároveň příslušnému orgánu přislíbit při výkonu kontroly nezbytnou součinnost. Ačkoli se mi tato varianta kontroly chování obviněného jeví jako velice účinná a relevantní, v souvislosti se stavem současné techniky, ve své krátké aplikační praxi jsem se doposud nesešel s kladným přijetím ze strany soudu, a to i přes to, že tato eventualita byla navrhována prakticky při každém vazebním zasedání. Lze konstatovat, že orgány činné v trestním řízení se k této možnosti staví poněkud rezervovaně. Rád bych tedy rozklíčoval, proč tomu tak pravděpodobně je.

Z hlediska stručné geneze je třeba zmínit, že elektronický monitoring byl původně spjat pouze s trestem domácího vězení³¹⁴, v souvislosti s vazbou byl do českého právního řádu včleněn až v roce 2016, novelou trestního řádu³¹⁵, kterou zároveň zákonodárce zakotvil právní úpravu elektronické kontroly jak ve vztahu k výkonu trestu domácího vězení, tak ve vztahu k plnění povinností v souvislosti s alternativními opatřeními nahrazujícími vazbu, a to v § 360a trestního řádu. Tato kontrola je zajišťována Probační a mediační službou, které je povinen obviněný umožnit vstup do svého bydliště, strpět odběr biometrických údajů a poskytnout nezbytnou součinnost. Při neplnění povinností ze strany obviněného probační úředník o této skutečnosti bezodkladně informuje soud, respektive v přípravném řízení státního

³¹⁴ ŠČERBA, Filip. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb., Trestněprávní revue, 2012, č. 1, s. 1-5.

³¹⁵ Zákon č. 150/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů.

zástupce a dále též policejní orgán, který je oprávněn obviněného dle relevantních ustanovení trestního řádu zadržet, pokud má důvodnou obavu ze zmaření účelu vazby.

Elektronický monitoring povinností v souvislosti s alternativními opatřeními se fakticky začal v praxi používat až v září roku 2018, a to spíše sporadicky. Vliv na tuto nízkou četnost má na jedné straně zdrženlivost orgánů činných v trestním řízení k ukládání náhrad vazby obecně a na druhé straně pak konkrétní praktické a technické problémy, spojené s prováděním elektronické kontroly. Dále je potřeba zmínit, že podmínkou pro nařízení elektronického monitoringu není toliko uložení některého alternativního opatření, ale též potřeba detekce pohybu obviněného. Z toho plyne, že obviněnému musí být zároveň uložena taková povinnost, vyžadující sledování jeho pohybu. Tím může být například povinnost, aby se obviněný po předem stanovenou dobu zdržoval ve svém obydlí, za současného uložení alternativního opatření v podobě dohledu probačního úředníka.³¹⁶ Již jen z této základní premisy vyplývá, že elektronický monitoring plnění povinností lze uložit toliko ve specifických situacích, nikoli v případě každého alternativního opatření, bez dalšího.

Praxe v souvislosti s elektronickou kontrolou naráží dle Vicherka na následující problémy. Dle manuálu Probační a mediační služby je nezbytné, za účelem předejití eventuálnímu selhání kontroly, před instalací kontrolního zařízení realizovat předběžné šetření, jehož cílem je verifikace předpokladů a podmínek pro řádné užití monitoringu. Mezi tyto demonstrativně patří ověření pokrytí obydlí signálem a stabilním zdrojem elektřiny, prověření rizikových faktorů v životě obviněného, například v podobě zaměstnání, rodinné situace, zdravotního stavu, závislosti na omamných a psychotropních látkách a podobně. V rámci předběžného šetření, které s ohledem na jeho věcnou a personální náročnost trvá zhruba 3 týdny, je dále potřeba provést osobní konzultace nejen s obviněným, ale též s osobami, které s ním sdílí domácnost, včetně návštěvy předmětného obydlí. Je tedy zjevné, že při realizaci předběžného šetření ve věci nelze elektronický monitoring v rámci rozhodování o vzetí obviněného do vazby vůbec aplikovat, s poukazem na zákonné lhůty pro jeho zadržení. Trestní řád tyto technické aspekty na jedné straně nikterak nereflektuje, na druhé straně však ani nevylučuje realizaci monitoringu při absenci předběžného šetření. Soudce, pokud by chtěl elektronický monitoring aplikovat, má tak dvě alternativy. Za první vzít obviněného do vazby a současně pověřit Probační a mediační službu předběžným šetřením, za účelem užití elektronické kontroly v dalším vazebním řízení. Za druhé rozhodnout o užití tohoto institutu, toliko na základě dostupných informací, tedy především ze spisu a z výslechu obviněného. Ve druhém případě však musí soud

³¹⁶ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 95.

bez relevantního ověření zhodnotit, zda nejsou dány shora demonstrativně vymezené překážky, které by elektronickému monitoringu bránily. I s touto variantou je však spojen další, přidružený problém, a to sice ten, že elektronickou kontrolu obviněného nelze zahájit přímo v soudní síni po proběhnuvším vazebním zasedání. Praxe je taková, že soud v rámci svého rozhodnutí uloží obviněnému, aby se ve lhůtě dvou až pěti dnů dostavil ke svému probačnímu úředníkovi, kterému předá své telefonní číslo, a dále vyčká na příchod specialisty, který zařízení nainstaluje. Tato následná fáze opět probíhá v řádu několika dní, dle časového vytížení specialisty, jenž ovšem instalační činnost provádí toliko v pracovních dnech a v osmihodinové pracovní době, nikoli i po ní nebo o víkendu.³¹⁷

S ohledem na shora uvedené skutečnosti je tak zřejmé, že využití elektronického monitoringu v rámci prvotního vazebního rozhodování po zadržení obviněného je minimálně značně obtížné. Dle Galovcové je dokonce *de facto* vyloučené, přičemž uplatnění pro tento institut vidí, s ohledem na časový rámec pro zevrubnější zkoumání splnění jednotlivých předpokladů pro jeho uložení, spíše až v řízení před soudem.³¹⁸ Obdobně také Vojtěchová uvádí, že převažují případy uložení elektronické kontroly při rozhodování soudu o dalším trvání vazby. Příčinu této skutečnosti vnímá na jedné straně v požadavku Ústavního soudu na prokázání existence zesílených důvodů vazby, pro ospravedlnění jejího dalšího trvání, na druhé straně pak v prodlení mezi rozhodnutím soudu o užití tohoto institutu a počátkem jeho reálného výkonu. Ve vztahu k druhé variantě je totiž pro soudce daleko snazší vzít obviněného do vazby a následně jej z vazby propustit na svobodu s již připraveným kontrolním elektronickým systémem, aniž by museli spoléhat na to, zda obviněný do instalace systému skutečně vyčká.³¹⁹

Osobně si myslím, že je zde několik zásadních faktorů, které mají na aplikaci tohoto institutu v praxi nepříznivý vliv. Za prvé, jeho sporadické ukládání beze sporu koresponduje s nedostatečnou aplikací alternativních opatření obecně, neboť elektronický monitoring lze uložit toliko spolu s těmito alternativami. Za druhé, z mého pohledu to mají soudci při vazebním rozhodování a zvažování realizace tohoto institutu všeobecně velmi obtížné. Obviněný se od doby vydání rozhodnutí soudu o uložení elektronické kontroly do doby jejího faktického výkonu nachází v jakémsi právním vakuu, které není v objektivní moci soudce jakkoli ovlivnit. Soudce může pouze slepě věřit, že obviněný řádně vyčká do instalace kontrolního zařízení a poskytne příslušným osobám nezbytnou součinnost, aniž by byl několik dní od propuštění

³¹⁷ VICHEREK, Roman. Vazba a možnosti elektronické kontroly obviněného. Časopis pro právní vědu a praxi, 2019, č. 1, s. 29-47.

³¹⁸ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 97.

³¹⁹ VOJTĚCHOVÁ, Lucie. Elektronický monitoring jako opatření nahrazující vazbu a jeho využití v trestním řízení. Trestněprávní revue, 2021, č. 3, s. 161-167.

na svobodu jakkoli kontrolován. Je logické, že řadu soudců takový procesní postup od uložení tohoto institutu odradí, zejména s akcentem na eventualitu v podobě shledání důvodů vazby útěkové. Realizace tohoto institutu tak musí být soudcům v praxi umožněna ihned na vazebním zasedání, nikoli až v řádu několika dní po jeho konání. S druhým problémem velmi úzce souvisí i problém třetí, a to je přístup Probační a mediační služby. Systém nefunguje též mimo jiné proto, že specialista, který zařízení instaluje, není k dispozici v přijatelném časovém horizontu. Zapojení předmětného elektronického zařízení by mělo být k dispozici 24 hodin denně, každý den v týdnu, bez předchozí účasti obviněného u probačního úředníka. Obdobně se lze vyjádřit též k předběžnému šetření, které, ač je jistě ku prospěchu věci, je velmi zdouhavé, neboť Probační a mediační služba musí verifikovat nejen bydliště obviněného, ale též jeho osobní poměry. Pokud by alespoň poměrnou část těchto úkonů provedl policejní orgán, například již ihned po eventuálním zadržení obviněného, celé řízení by to značně urychlilo.

Domnívám se, že po odstranění alespoň shora uvedených nedostatků tohoto systému by se četnost aplikace elektronického monitoringu v justiční praxi značně zvýšila. Je logické, že stávající úprava tohoto institutu zavádá příčinu tomu, že se někteří soudci k jeho aplikaci staví rezervovaně. Nedostatečné využití potenciálu elektronické kontroly má však silně negativní důsledky, kde akcentuji především stále aktuální přeplněnost věznic a související intenzivní zásahy do základních práv a svobod dotčených jednotlivců, kteří ve vězení po dobu jejich vazebního stíhání pobývají, ačkoli by mohli být za jiné konstelace trestně stíhání na svobodě.

4.4. Formální vazební právo

Na rozdíl od vazebního práva materiálního, formální vazební právo v sobě zahrnuje právní normy, jež regulují procesní postup a kompetence orgánů činných v trestním řízení při vazebním rozhodování na straně jedné a procesní práva a úkony osoby, proti které se trestní řízení vede, na straně druhé. Zároveň platí, že materiální vazební právo se v praxi uplatňuje právě prostřednictvím vazebního práva formálního.³²⁰ Dle Úmluvy a Listiny musí být vazba založena jak na legálním podkladu, jenž upravuje hmotněprávní i procesní podmínky pro její uvalení, tak zároveň na platném a legitimním rozhodnutí příslušného soudu, a to v každém stadiu vazby.³²¹

Skutečnost, že o vazbě rozhoduje soud, vyplývá mimo čl. 5 odst. 3 a odst. 4 Úmluvy a čl. 8 odst. 5 Listiny též na zákonné úrovni z § 73b trestního řádu, dle kterého v případech vzetí

³²⁰ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 110.

³²¹ REPÍK, Bohumil. K rozhodování státního zástupce o vazbě z hlediska čl. 5 odst. 4 EÚLP. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 11, s. 290.

do vazby, dalšího trvání vazby a změně důvodů vazby, rozhoduje soud, případně v přípravném řízení příslušný soudce na návrh státního zástupce. Pán přípravného řízení není oprávněn, až na jisté výjimky, ve vazebních věcech přímo rozhodovat, a to z důvodu závažnosti důsledků vazby pro dotčenou osobu a absenci záruky jeho nestrannosti a nezávislosti, jakožto orgánu podřízenému moci výkonné.³²² Státní zástupce je dle § 73b trestního řádu oprávněn ve vazebních věcech rozhodovat toliko v přípravném řízení a výlučně ve prospěch obviněného. Jedná se konkrétně o vyhovění žádosti obviněného o propuštění z vazby, kdy v opačném případě je povinen tuto postoupit k rozhodnutí příslušnému soudci, dále rozhoduje o pomnutí některého z důvodů vazby a o propuštění obviněného z vazby, nezávisle na podání žádosti k propuštění obviněným. Státní zástupce je oprávněn též vydat příkaz k propuštění obviněného na svobodu při překročení nejvyšší přípustné doby trvání vazby nebo při překročení lhůty pro rozhodnutí o jejím dalším trvání. V uvedených případech musí být obviněný dle § 10 písm. b) zákona o výkonu vazby propuštěn neodkladně poté, kdy příslušná vazební věznice obdrží předmětný písemný příkaz státního zástupce.

S vazebním rozhodováním soudu je též velmi úzce spjat ústavní imperativ ve formě práva obviněného na zákonného soudce, vyjádřený v podobě zákonné příslušnosti soudu a konkrétního soudce. Součástí tohoto základního práva obviněného jsou, vyjímaje věcné, místní a funkční příslušnosti soudu a jeho obsazení, též zásady pro určení složení jednotlivých soudních senátů, pro zastoupení soudců v nich a pro přidělování individuálních agend na základě rozvrhu práce. Právě rozvrh práce stanovuje jasně vymezená pravidla, v souladu se kterými je nezbytně nutné jednotlivé věci projednávat, zejména stran složení příslušných soudních senátů. Odlišné složení senátu je legitimní pouze tehdy, je-li ospravedlněno absencí konkrétního soudce, například z důvodu pracovní cesty, dovolené, nemoci nebo vyloučení z projednávané věci pro podjatost. Splnění těchto uvedených předpokladů je: „ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc.“³²³

Vazební rozhodování dle § 73d trestního řádu probíhá, není-li rozhodováno přímo při hlavním líčení nebo veřejném zasedání, prostřednictvím vazebního zasedání. Pokud nejde o vzetí obviněného do vazby, kde je vazební zasedání obligatorní, musí toto proběhnout pouze tehdy, pokud příslušný orgán slyšení vazebně stíhaného přímo vyžaduje nebo pokud o to dotčená osoba výslovně požádá. I přes žádost obviněného o jeho konání však nemusí proběhnout v případech, kdy je tento z vazby propuštěn, vylučuje to jeho zdravotní stav, odmítl se jej po podané žádosti následně zúčastnit nebo byl-li v této problematice slyšen v době nikoli delší

³²² Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 573/02, PV-II.

³²³ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 307/03, PV-I.

než šest týdnů a zároveň neuvedl žádné relevantní okolnosti ve prospěch jeho propuštění na svobodu nebo ve prospěch změny vazebního rozhodnutí. Vyjímaje případy, vymezené ve větě předchozí, je soud odpovědný za seznámení obviněného se skutečností, že bude rozhodováno o jeho dalším setrvání ve vazbě. Svou povinnost soud řádně splní, pokud tento fakt obviněnému sdělí v dostatečném předstihu a zákonným způsobem, čímž obviněnému umožní uplatnit svá práva, zejména právo být slyšen.³²⁴

*„Právo obviněného osobně se zúčastnit řízení před soudem v rámci rozhodování o vazbě či jejím dalším trvání a z toho vyplývající právo být slyšen v kontradiktorním řízení je třeba považovat za zcela základní prvek práva na spravedlivý proces týkající se zbavení osobní svobody.“*³²⁵ Smyslem realizace práva být slyšen při vazebním řízení je seznání názoru dotčené osoby vůči jejímu vazebnímu stíhání, nikoli získání dalších důkazních materiálů. Naplněním předpokladu v podobě slyšení obviněného dochází k dodržení zásady kontradiktornosti řízení a zásady rovnosti zbraní, které též velmi úzce souvisí s právem obviněného na spravedlivý proces.³²⁶ Princip kontradiktornosti dle Ústavního soudu podává obviněnému možnost, ovlivnit vlastními relevantními argumenty a návrhy smýšlení soudu o předmětu vazebního řízení nebo alespoň o jeho jednotlivých částech. Rovnost zbraní pak obviněnému v rámci jeho obhajoby zaručuje, že se v celkovém kontextu trestního řízení neocitne v méně výhodné pozici než protistrana.³²⁷

Dle mého názoru se z logiky věci princip rovnosti zbraní v plné míře uplatní spíše v civilním řízení, kde je pozice obou stran skutečně rovnocenná. V trestním řízení se materiálně obviněný nachází oproti obžalobě vždy v nevýhodnější pozici, a to z několika důvodů. Pokud obžalobu charakterizují jako subjekt trestního řízení, jde o část státního aparátu, kolos o obrovském vlivu, který je podpořen silně, jak ekonomicky, tak personálně. Obviněný, včetně jeho obhájce, takových personálních rozměrů, síly a vlivu, případně též ekonomického zajištění, nikdy dosahovat nebude, respektive zcela výjimečně. Uznávám, že ve stejném duchu se dá polemizovat i o civilním řízení, když v tomto ohledu a kontextu si jednotliví účastníci nejsou zcela rovni, avšak v trestním řízení dochází pro obviněného k dalekosáhlejším důsledkům, neboť je zde rozhodováno o základních právech a svobodách dotčené osoby, do nichž bude, v případě negativního výsledku pro obviněného, eventuálně zasaženo. Z těchto důvodů se dle mého názoru o rovnosti zbraní v trestním řízení dá hovořit toliko v rovině formální, která zaručuje rovnost stran při provádění jednotlivých procesních úkonů, nikoli však

³²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2012, sp. zn. 11 Tvo 9/2012, PV-I.

³²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3909/16, PV-I.

³²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. IV. ÚS 1466/19, bod 18. odůvodnění.

³²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 3525/16, bod 33. odůvodnění.

již v rovině materiální. Ke skutečné rovnosti zbraní lze navíc dospět spíše až v dalším průběhu trestního řízení, neboť v jeho počátcích nemá obhajoba většinou dostatek relevantních informací, na rozdíl od státního zástupce, který podává návrh na vzetí obviněného do vazby na základě výtěžných podkladů a je tedy při vazebním zasedání oproti obhajobě ve značné výhodě.

S uvedeným méně výhodným postavením obhajoby též koresponduje oprávnění policejního orgánu nebo státního zástupce, odepřít dle § 65 odst. 2 trestního řádu v přípravném řízení, v případě existence závažných důvodů, obhajobě nahlédnout do spisového materiálu. Ačkoli Ústavní soud ve své ustálené judikatuře uvádí, že při vazebním rozhodování nelze vůči obhajobě ospravedlnit absolutní absenci znalosti rozhodných informací a skutečností, odůvodňujících jak jednotlivé vazební důvody, tak zahájení trestního stíhání obviněného³²⁸, zároveň však dodává, že postačí, pokud je obhajoba s těmito podklady seznámena prostřednictvím ústní reprodukce ze strany příslušného soudce. Je tomu tak proto, že zásadu rovnosti zbraní a zásadu kontradiktornosti řízení lze, za dodržení principu proporcionality, omezit na úkor jiných, kolidujících principů nebo legitimních zájmů státu. Tyto restriktce se pak uplatní především v přípravném řízení, při provádění jednotlivých úkonů trestního řízení, kde v pomyslné hierarchii hodnot a potřeb dosahuje nejvyšších pater právě zájem veřejné moci na řádném a účinném stíhání trestné činnosti.³²⁹

Osobně se mi tyto závěry Ústavního soudu jeví jako poměrně rozporuplné či dokonce nejasné, když na jedné straně sice vyjadřují požadavek na seznámení obhajoby s rozhodnými skutečnostmi a důkazy, avšak na druhé straně na toto seznámení nekladou žádné zvláštní nároky, když postačí jejich pouhé ústní vyličení, bez možnosti fyzicky nahlédnout do spisového materiálu. S tím pravděpodobně souvisí relativně neurčitá formulace relevantní právní úpravy této problematiky v trestním řádu, která neobsahuje přesnou definici rozhodného pojmosloví a dává tak při aplikaci práva prostor pro jeho individuální výklad. Z těchto důvodů se mi *de lege ferenda* jeví jako legitimní, novelizovat trestní řád o vymezení konkrétních důvodů pro odepření nahlédnutí do spisu nebo alespoň o definování minimálního rozsahu, ve kterém je nutné dotčeným subjektům spis zpřístupnit.

Soulad právní úpravy vazebního zasedání, obsažené v trestním řádu, s Úmluvou, zejména ve vztahu k možnosti jej za určitých okolností nekonat při rozhodování o dalším trvání vazby, byl podroben přezkumu ze strany ESLP i Ústavního soudu. Oba soudy jej shledaly jako souladný a zároveň konstatovaly, že i v zákonem vymezených případech, kdy vazební zasedání není nutné

³²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06, PV-I.

³²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04, PV-III, PV-IV.

konat, jsou zachovány garance základních práv a svobod, poskytovaných Úmluvou.³³⁰ Ústavní soud nad to pro zvážení osobního slyšení dotčené osoby za relevantní kritérium nepovažuje druh vazebního rozhodování, například v podobě periodického rozhodování o dalším trvání vazby nebo rozhodování o žádosti vazebně stíhané osoby, ale především časové období od jejího posledního slyšení, případně též ve spojení s určitými přidruženými okolnostmi, zvyšujícími potřebu tohoto slyšení.³³¹ Takovým časovým úsekem mezi jednotlivými slyšeními obviněného je období v řádu nanejvýše několika týdnů. Tento interval však nelze brát pouze formálně, bez dalšího a ryze dogmaticky, protože každý případ je z logiky věci zcela individuální, a proto je vždy nezbytně nutné zohlednit konkrétní argumenty a okolnosti, včetně jejich povahy, které obviněný soudu předkládá.³³²

Participace vazebně stíhané osoby na samotném řízení, zejména prostřednictvím možnosti vznést proti postupu orgánů veřejné moci námitky a vlastní protinávrhy, patří v demokratickém právním státu mezi elementární garance ochrany základních práv a svobod vazbou dotčených osob.³³³ Právo být slyšen, jehož předpokladem je princip dělby moci, a tedy i kontrola moci výkonné pomocí moci soudní, dává na jedné straně obviněnému prostor pro osobní vyjádření se vůči vazebnímu stíhání, na druhé straně zároveň poskytuje soudu bezprostřední vjem jeho osoby, charakteru a postojů. V důsledku uplatnění tohoto práva není soud stran rozhodování závislý toliko na podkladech, které byly předloženy a shromážděny policejním orgánem či obžalobou, ale má k dispozici též spontánní výpověď dotčené osoby.³³⁴ Prostřednictvím práva být slyšen tak má obviněný možnost, sám nebo za pomoci svého obhájce, vyjádřit se ke všem rozhodným skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, k doposud opatřeným důkazům, k jednotlivým důvodům vazby nebo k její legitimitě obecně. Dále je oprávněn předkládat soudu svá tvrzení, podávat návrhy, žádosti nebo uplatňovat požadavky na realizaci jiných, alternativních opatření, nahrazujících eventuální vazbu, kterým je ochoten se dobrovolně podrobit.³³⁵

4.4.1. Rozhodnutí soudu o vzetí do vazby

O vzetí osoby do vazby rozhoduje soud ve smyslu § 119 odst. 1 trestního řádu usnesením, v jehož odůvodnění musí dle § 134 odst. 2 trestního řádu být v obecné rovině řádně uvedeny skutkové okolnosti, relevantní důkazy, právní a kritické úvahy a jejich souhrnné zhodnocení.

³³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13, bod 28.-29. odůvodnění.

³³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 3944/14, bod 20. odůvodnění.

³³² Nález Ústavního soudu ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. I. ÚS 1104/10, PV-II, PV-III.

³³³ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 6. 2005, sp. zn. IV. ÚS 269/05, PV-I.

³³⁴ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 247.

³³⁵ GRIVNA, T.: *cit. d. sub 161*, str. 153.

Mezi zvláštní náležitosti tohoto odůvodnění dále dle § 73c trestního řádu patří vymezení konkrétních skutečností, legitimizujících jak trestní stíhání dotčené osoby, tak uvalení vazby, v podobě existence vazebních důvodů, respektive kvalifikovaných vazebních důvodů, a též zdůvodnění absence alternativních řešení daného případu, eventuálně nahrazujících vazbu. Právě na odůvodnění vazebních rozhodnutí je v aplikační praxi kladen ten nejvyšší důraz. Dle ustálené judikatury Ústavního soudu musí být rozhodnutí soudu o vazbě, aby bylo v souladu s ústavním pořádkem České republiky a zároveň byly dodrženy garance práva na soudní ochranu, řádně a vyčerpávajícím způsobem odůvodněno.³³⁶ V opačném případě takové rozhodnutí zcela zásadním způsobem zasahuje do práva na osobní svobodu obviněného, zaručeného čl. 8 odst. 1 a odst. 5 Listiny.³³⁷ Naprosto nepřijatelné tak je především obecné, povrchní a ledabylé odůvodnění vazebního rozhodnutí, neboť absolutně nereflektuje jak legální požadavky na jeho obsah, tak intenzitu zásahu do základních práv a svobod, kterou zbavení svobody jednotlivce představuje.³³⁸

Z odůvodnění rozhodnutí o uvalení vazby musí vyplývat legitimní účel omezení osobní svobody jednotlivce, který je v souladu s čl. 8 odst. 2 a odst. 5 Listiny vymezen trestním řádem prostřednictvím jednotlivých vazebních důvodů. Dále z něj musí být patrné, proč nalézací soud v souladu se zjištěným skutkovým stavem v daném případě aplikoval konkrétní vazební důvod a proč je zbavení svobody dotčené osoby zároveň opatřením nezbytným a přiměřeným.³³⁹ Posouzení legitimacy vazby a nezbytnosti jejího uvalení, s ohledem na existenci alternativních opatření, patří dle názoru Ústavního soudu výlučně do pravomoci soudů obecných. Do vazebního rozhodování je proto, jakožto strážce konstitucionalismu, oprávněn zasahovat toliko v případech naprosté absence zákonného důvodu vazby v příslušném rozhodnutí nebo pokud: „*tvrzené a nedostatečně zjištěné důvody vazby jsou ve zjevném rozporu s kautelami plynoucími z ústavního pořádku.*“³⁴⁰ Na tomto místě je nutné konstatovat, že Ústavní soud do vazebních rozhodnutí obecných soudů zasahuje, dle mého názoru, velmi zřídka, a to přesto, že vazební rozhodnutí výše vypočtené podmínky pro jeho eventuální intervenci mnohdy splňují.

Rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby se odlišuje od meritorního rozhodnutí o vině v tom smyslu, že první zmíněné rozhodnutí pro jeho vydání nevyžaduje dosažení naprosté jistoty, bez jakýchkoli rozumných pochybností, že obviněný bude určitým způsobem jednat, pokud by vazebně stíháný nebyl. Pro legitimní uvalení vazby postačí prokázání existence

³³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 303/01, PV-II.

³³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 1123/14, PV-I.

³³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2000, sp. zn. III. ÚS 103/99, PV-II, PV-III.

³³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 689/05, PV-II.

³⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13, bod 10. odůvodnění.

konkrétních skutečností, které dostatečně odůvodní obavu z naplnění některé skutkové podstaty vazby obsažené v trestním řádu, neboť vazební rozhodnutí nelze odkládat do doby skutečného zjištění, že obviněný vazební důvody zcela jistě naplní.³⁴¹ Tyto skutečnosti však musí fakticky existovat, neboť: „nemůže jít jen o jakési mlhavé a konkrétními skutečnostmi nepodložené podezření, poněvadž to by vedlo k neodůvodněným zásahům do osobní svobody obviněného“.³⁴² Ústavní soud pak ve vztahu k pojmu „konkrétní skutečnosti“ uvádí, že pro jeho interpretaci nejsou předem dána žádná trvalá nebo objektivní kritéria. Výklad tohoto spojení je záležitostí zejména obecných soudů a tento se může, a zároveň pravděpodobně i bude, lišit v závislosti na okolnostech každého jednotlivého případu.³⁴³

Rozhodnutí o vazbě v praxi velmi často navazuje na zadržení nebo zatčení obviněného v přípravném řízení, pokud není o eventuální vazbě rozhodováno až při hlavním líčení nebo při veřejném zasedání. Rozhodnutí soudu o vzetí obviněného do vazby nebo o jeho propuštění na svobodu musí být v uvedených případech učiněno v rámci již opakovaně zmíněných lhůt, a to maximálně do 72 hodin od zadržení, respektive do 48 hodin od zatčení osoby příslušným orgánem činným v trestním řízení. Na soud, a tedy i na samotné rozhodování o vazbě, z těchto časových intervalů připadá vždy lhůta v délce 24 hodin od předání zadrženého či zatčeného soudu. Při nedodržení uvedené lhůty v délce 24 hodin pro rozhodnutí soudu o vazbě pak musí být zadržený nebo zatčený obviněný neprodleně propuštěn na svobodu, neboť omezení jeho osobní svobody dále postrádá zákonného podkladu. Pokud zmíněná nepřekročitelná lhůta není při rozhodování soudu o vazbě respektována, dopouští se příslušný soudce, mimo jiné, vážného kárného provinění ve smyslu zákona o soudech a soudcích³⁴⁴.

Jako příklad nedodržení vazební lhůty v soudní praxi lze uvést kauzu, kdy nejmenovaná soudkyně Obvodního soudu pro Prahu 2 rozhodla usnesením³⁴⁵ o vzetí obviněného do vazby, ačkoli v daném případě došlo k prokazatelnému překročení uvedené lhůty, třebaže jen o několik minut. V návaznosti na toto pochybení bylo vůči této soudkyni zahájeno kárné řízení o kárné odpovědnosti soudce, v rámci kterého kárný senát Nejvyššího správního soudu rozhodnul³⁴⁶, že se daná soudkyně dopustila kárného provinění, za což jí uložil kárné opatření v podobě důtky. Kárný senát v odůvodnění svého rozhodnutí konstatoval, že byť se jednalo o překročení lhůty o pouhých 5 minut, byl obviněný ve vazbě držen nezákonně po dobu celých 29 dnů, čímž došlo

³⁴¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 5. 2002, sp. zn. II. ÚS 185/02, PV-I.

³⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 12. 9. 1996, sp. zn. I. ÚS 62/96, odůvodnění nálezu.

³⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 11. 2000, sp. zn. IV. ÚS 137/2000, odůvodnění nálezu.

³⁴⁴ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudech a soudcích“).

³⁴⁵ Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 23. 8. 2018, sp. zn. I Nt 1016/2018.

³⁴⁶ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 6. 2019, č. j. 11 Kss 1/2019-87.

k závažnému zásahu do důvěry ve spravedlivé, odborné, nestranné a nezávislé rozhodování soudů. Osobně výše uvedený postup kárného senátu Nejvyššího správního soudu naprosto aprobuji, neboť i takto krátké překročení lhůty v řádu pouhých pár minut, ačkoli se může v obecné rovině jevit jako naprosto zanedbatelné, je v rozporu se zákonem i s ústavním pořádkem. Kdyby v praxi nedocházelo k vyvozování kárné odpovědnosti konkrétních soudců za tyto prohřešky, zcela jistě by docházelo k účelovému obcházení uvedených požadavků a tím i k naprosto nepřipustným a zejména též svévolným zásahům do základních práv a svobod dotčených jednotlivců.

Proti rozhodnutí o vazbě je dle § 74 odst. 1 trestního řádu v obecné rovině přípustná stížnost, která nemá, až na vymezené případy v § 74 odst. 2 trestního řádu, odkladný účinek. Stížnost proti rozhodnutí má tento účinek toliko v souvislosti s rozhodnutím o případnutí peněžitě záruky státu nebo pokud ji podá státní zástupce vůči rozhodnutí o propuštění vazebně stíhaného na svobodu, a to ihned po vyhlášení vazebního rozhodnutí soudem nebo v zákonem stanovené lhůtě, pokud vyhlášení rozhodnutí státní zástupce přítomen nebyl. Odkladný účinek však ze zákona nemá stížnost státního zástupce proti rozhodnutí soudu o propuštění osoby z vazby po vyhlášení zprošťujícího rozsudku. Ačkoli je premisa věty předchozí, ohledně odkladného účinku stížnosti při zprošťujícím rozsudku, naprosto racionální, byla tato legálně zakotvena až v roce 2010. K jejímu zakotvení došlo po zrušení části předmětného ustanovení trestního řádu nálezem Ústavního soudu, ve kterém tento shledal předchozí právní úpravu v rozporu s čl. 5 odst. 1 písm. c) a odst. 3 Úmluvy, neboť kolidovala s požadavkem na existenci zesílených důvodů, vyžadovaných pro ospravedlnění vazby v návaznosti na plynutí času. Zbavení jednotlivce jeho osobní svobody nad to, dle názoru Ústavního soudu, po vyhlášení zprošťujícího rozsudku ztrácí též legitimitu: „z hlediska veřejného zájmu na účinném stíhání trestné činnosti“.³⁴⁷

Obdobná pravidla, jako pro odůvodnění rozhodnutí nalézacího soudu o vzetí dotčené osoby do vazby, platí též pro odůvodnění rozhodnutí soudu nadřízeného, kterým se tento vypořádává s podanou stížností obviněného. Nadřízený soud je povinen v odůvodnění řádně rozebrat veškeré relevantní námitky obviněného, které musí na základě skutkového stavu logicky zhodnotit a případně též vyvrátit, pokud s jejich závěry nesouhlasí. Nedostačující je pak prostá parafráze nebo dokonce pouhé zopakování těchto námitek bez dalšího, neboť důsledkem takového postupu soudu by byla toliko formální existence práva obviněného, podat proti rozhodnutí nalézacího soudu opravný prostředek.³⁴⁸ Nadřízený soud by se zároveň měl

³⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10, PV-III.

³⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2006, sp. zn. III. ÚS 612/06, PV-V.

vypořádat s případnými pochybeními, kterých se ve svém odůvodnění eventuálně dopustí soud nalézací. V praxi však není výjimkou, že se nadřízený soud v rámci přezkumu spíše jen formalisticky zabývá toliko naplněním zákonných důvodů vazby v daném případě, neřešíc argumentační excesy odůvodnění rozhodnutí předchozího³⁴⁹

Osobně velký problém vnímám ve skutečnosti, že trestní řád neobsahuje ustanovení o konkrétní lhůtě pro rozhodnutí nadřízeného soudu o podané stížnosti. Důsledkem této zcela iracionální absence právní úpravy je takřka bezbřehá možnost pro účelové prodlužování vazby ze strany soudy, někdy dokonce i v řádu několika měsíců. Ačkoli by orgány činné v trestním řízení měly postupovat v souladu se zásadami rychlosti a přiměřenosti (§ 2 odst. 4 trestního řádu), tedy projednávat trestní věci bez zbytečných průtahů, urychleně a za plného šetření práv dotčených osob, v praxi se tak však ne vždy děje. Příkladem může být usnesení Vrchního soudu v Praze³⁵⁰, kterým byla jako nedůvodná zamítnuta stížnost obviněného proti vazebnímu rozhodnutí Krajského soudu v Praze³⁵¹. O uvedené stížnosti obviněného bylo nadřízeným soudem rozhodnuto takřka po uplynutí celých šesti měsíců od jejího podání, což zcela jistě odporuje nejen výše uvedeným zásadám, ale též ve své podstatě stojí proti samotnému smyslu užití institutu vazby, jakožto prostředku *ultima ratio*.

Proti výše zmíněnému postupu Vrchního soudu v Praze podal obviněný ústavní stížnost, ve které se domáhal zrušení napadeného rozhodnutí nadřízeného soudu pro podstatné porušení jeho základních práv, v důsledku nečinnosti tohoto soudu, a zároveň o propuštění z vazby na svobodu. Ústavní soud uvedenou ústavní stížnost obviněného usnesením³⁵² odmítl, a to z následujících důvodů. Ústavní soud je sice oprávněn zrušit napadené rozhodnutí, případně uložit orgánu veřejné moci povinnost, aby neprodleně rozhodnul a ukončil tak svou nečinnost, v jeho pravomoci však již není, uložit příslušnému orgánu konkrétní znění daného rozhodnutí. Obviněný nad to dle názoru Ústavního soudu nevyčerpal k ochraně svých práv veškeré řádné prostředky k nápravě tohoto nepříznivého stavu, které mu zákon podává, přičemž tímto procesním prostředkem je návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu dle § 174a zákona o soudech a soudcích.

Uvedený návrh dle zákona o soudech a soudcích se mi, jakožto prakticky jediný procesní prostředek ochrany práv obviněného při nepřiměřených průtazích rozhodování o vazbě, jeví jako naprosto nedostatečný. Dle mého názoru by *de lege ferenda* měla být v trestním řádu zakotvena jasně a konkrétně formulovaná lhůta pro rozhodování nadřízeného soudu o stížnosti obviněného

³⁴⁹ GŘIVNA, T.: *cit. d. sub 161*, str. 156-157.

³⁵⁰ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. 9 To 69/2010.

³⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 11. 1. 2010, č. j. 2 T 92/2009-2532.

³⁵² Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 2511/10, odůvodnění usnesení.

proti vazbě, neboť za stávajícího stavu může docházet k naprosto arbitrárnímu prodlužování pobytu dotčené osoby za mřížemi. *In eventum* bych ve vztahu k rychlosti rozhodování o předmětné stížnosti za dostačující považoval též novelizaci trestního řádu o ustálené spojení „bez zbytečného odkladu“, které je v trestním řádu v případě jiných úkonů orgánů činných v trestním řízení obsaženo již nesčetněkrát, například analogicky, jako je tomu v § 71a trestního řádu u rozhodování o žádosti obviněného o jeho propuštění z vazby.

4.4.2. Nejvyšší přípustná doba trvání vazby

Dle § 72a odst. 4 trestního řádu počíná délka trvání vazby plynout dnem, ve kterém byl obviněný omezen na jeho osobní svobodě, čili počátek této lhůty dopadá na veškeré úkony orgánu činného v trestním řízení, které jsou spojeny s omezením osobní svobody dotčené osoby, ať již legální či *contra legem*. Jak již bylo uvedeno, v praxi jde zejména o zadržení či zatčení konkrétní osoby, pokud na tyto opatření navazuje její vazební stíhání, a dále o samostatné rozhodnutí o vzetí osoby do vazby při hlavním líčení nebo při veřejném zasedání. Z logiky věci však může jít též před uvalením vazby o již zmíněný institut v podobě zajištění osoby dle zákona o Policii ČR, pokud na tento úkon navazuje zadržení osoby, konsumující v sobě dobu zajištění, neboť jde též o prostředek veřejné moci, zasahující do osobní svobody jednotlivce.

Počátek doby omezení osobní svobody musí být stanoven naprosto přesně, přičemž jediným relevantním faktorem pro jeho určení je faktický zásah do osobní svobody, nikoli až následné sepsání protokolu o tomto zásahu příslušným orgánem činným v trestním řízení³⁵³, které by ve svém důsledku umožňovalo účelové prodlužování celkové délky zbavení svobody. Údaj o počátku omezení osobní svobody vazebně stíhaného není sice obligatorní náležitostí výrokové části rozhodnutí o vazbě, musí však být, s ohledem na požadavky pro jeho přezkum, uveden alespoň v odůvodnění daného rozhodnutí.³⁵⁴ Z uvedeného tak vyplývá, že možnost vyhotovit zjednodušené usnesení o vzetí osoby do vazby bez odůvodnění ve smyslu § 136 odst. 3 trestního řádu se váže nikoli jen na vzdání se stížnosti proti rozhodnutí o vazbě všemi osobami oprávněnými tuto podat, ale též na skutečnost, že časový údaj o počátku trvání vazby bude uveden přímo ve výroku daného rozhodnutí soudu.

Dle judikatury Ústavního soudu je nutné přiměřenost délky vazby vždy hodnotit dle okolností každého jednotlivého případu, komplexně, s ohledem na jeho složitost a s přihlédnutím k jednání orgánů činných v trestním řízení a jednání obviněného.³⁵⁵ Obdobně

³⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 1. 2007, sp. zn. II. ÚS 530/06, PV-I.

³⁵⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2014, sp. zn. Tpjn 302/2013, PV-I.

³⁵⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 6. 1996, sp. zn. IV. ÚS 154/96, PV-I.

trestní řád v § 72a odst. 1 vymezuje, že vazba může trvat pouze po nezbytně nutnou dobu, zároveň však stanovuje maximální hranice trvání vazby, v návaznosti na závažnost trestného činu, pro který je trestní stíhání obviněného vedeno. Celková délka vazby tak nesmí překročit jeden rok u přečinů, dva roky u zločinů, tři roky u zvláště závažných zločinů a čtyři roky, pokud lze pachateli uložit výjimečný trest, přičemž z těchto dob se dle § 72a odst. 2 trestního řádu jejich jedna třetina týká přípravného řízení a zbylá část pak řízení před soudem. Oproti tomu mladistvého lze dle § 47 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže držet ve vazbě nejvýše dva měsíce u provinění, respektive šest měsíců u zvláště závažného provinění, přičemž tyto maximální doby lze ve výjimečných případech, pro složitost věci nebo pro jiné závažné důvody, v souladu s účelem trestního řízení, dvakrát prodloužit, a to jednou v přípravném řízení a stejně tak jednou v navazujícím řízení před soudem.

Vymezené limity, týkající se přípravného řízení a řízení před soudem, není možné mezi sebou žádným způsobem zaměňovat nebo je jiným způsobem přesunovat a podobně s nimi nakládat či manipulovat. Při vyčerpání, byť jednotlivého limitu, tedy například toliko maximální délky vazby v přípravném řízení, je v důsledku nedůvodnosti dalšího trvání vazby nutné vazebně stíhanou osobu okamžitě propustit na svobodu,³⁵⁶ a to prostřednictvím příkazu k propuštění ve formě pouhého opatření. Proti takovému úkonu orgánu činného v trestním řízení není přípustný žádný opravný prostředek, z důvodu absence možnosti jeho přezkumu.³⁵⁷ Uvedený procesní postup, kdy není rozhodováno usnesením, nýbrž pouhým opatřením, je dle mého názoru nastaven proto, aby byla bez dalšího eliminována pro státního zástupce možnost, podat eventuální stížnost, kterou by tak mohl prodlužovat trvání vazby i v případech, kdy další vazební stíhání osoby odporuje zákonu. A mohu konstatovat, že s ohledem na frekvenci podávání stížností proti propuštění obviněného z vazby ze strany státního zastupitelství, by se tak zcela jistě i dělo.

Uvedené limity pro vazbu dospělého pachatele se pak nevztahují na vazbu koluzní, která může dle § 72a odst. 3 trestního řádu trvat nanejvýše tři měsíce. Tato premisa však neplatí v případě kvalifikované koluzní vazby, v rámci níž lze obviněného ve vazbě ponechat i nad tuto dobu, a to v přípravném řízení na základě rozhodnutí soudce, učiněného na návrh státního zástupce, respektive v řízení navazujícím na základě rozhodnutí soudu. Dikci ustanovení trestního řádu ohledně prodloužení koluzní vazby při uplatnění kvalifikovaných koluzních důvodů osobně vnímám jako značně problematickou, neboť nevymezuje, na jak dlouhou dobu lze vazbu obviněného následně prodloužit, respektive též dále prodlužovat, samozřejmě

³⁵⁶ JELÍNEK, J. a kol.: *cit. d. sub 76*, str. 363.

³⁵⁷ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 133.

s ohledem na uvedené maximální limity vazby. Absence vymezení konkrétní doby jejího možného prodloužení, dle mého názoru, odporuje smyslu a účelu existence koluzní vazby obecně, neboť tato slouží toliko k výslechu osob, na které by obviněný mohl svým jednáním působit, a k provedení úkonů, které by mohl mařit. Tyto úkony a výsledky však mají být provedeny v souladu se zásadami přiměřenosti a rychlosti. *De lege ferenda* navrhuji vymezení konkrétní doby, o kterou lze koluzní vazbu nad rámec tří měsíců dále prodlužovat, neboť stávající právní úprava poskytuje orgánům činným v trestním řízení takřka bezbřehý prostor pro její účelovou elongaci.

K uvedené problematice ohledně nejvyšší přípustné délky vazby se v obdobném duchu vyjadřuje též Ústavní soud, když konstatuje, že tato je: „*jednak projevem zásady uplatňování vazby jen na nezbytně nutnou dobu a taktéž projevem limitace veřejného zájmu na tom, aby obviněným, u kterých nastane vazební důvod, byla omezena osobní svoboda při vazebním stíhání, aby nedošlo k hrozícímu narušení integrity trestního procesu útekem či koluzí nebo hrozícímu páčání trestné činnosti, individuálním právem obviněného na osobní svobodu, které po dosažení uvedených maximálních lhůt zcela převáží nad veřejným zájmem na ochraně před zmíněnými hrozbami prostředkem vazebního stíhání obviněného.*“³⁵⁸ Zároveň dodává, že stát je povinen zajistit vykonání spravedlnosti bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě, kdy na tuto přiměřenou lhůtu dopadají právě vymezené maximální, nepřekročitelné hranice pro trvání vazby, v jejichž rámci musí být vazební stíhání ukončeno. Stát tak musí být v těchto limitech, prostřednictvím vlastních orgánů, připraven: „*spravedlnost vykonat nebo obžalovaného (obviněného) z vazby propustit na svobodu.*“³⁵⁹

V průběhu trestního řízení může dojít k překvalifikování skutku, pro který je trestní stíhání obviněného vedeno, kdy v tomto je nově spatřován jiný trestný čin nebo jeho jiná kvalifikovaná skutková podstata. V takovém případě se uvedené změně přizpůsobí též maximální možná délka vazby, v závislosti na závažnosti trestného činu, pro který je trestní řízení nově vedeno. Obviněný tak musí být dle § 72a odst. 2 trestního řádu propuštěn na svobodu tehdy, pokud doba vazby, kterou již vykonal, přesáhla příslušné meze uplatnění tohoto institutu, stanovené v trestním řádu. Je totiž naprosto logické, aby maximální lhůta pro trvání vazby byla, po zohlednění nových skutkových okolností nebo pokud tyto vyjdou najevo a zároveň odůvodňují jiné právní posouzení skutku, vždy odvozena od aktuální právní kvalifikace skutkového stavu, který je v tomto stádiu trestního řízení znám.³⁶⁰

³⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. I. ÚS 1119/15, bod 41. odůvodnění.

³⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96, PV-VII.

³⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2018, sp. zn. 11 Tvo 10/2018, odůvodnění usnesení.

Ve vztahu ke změně právní kvalifikace skutku soudem na mírnější, zejména po provedeném dokazování v hlavním líčení, drahno dodat, že tato není v aplikační praxi ze strany obžaloby často akceptována. Státní zástupci se odkazují především na skutečnost, že dosud nebylo ve věci vydáno meritorní rozhodnutí, které by postavilo kvalifikaci předmětného skutku na jisto. Důsledkem tohoto postupu obžaloby může být další trvání vazby, a to i například po vydání prvostupňového rozhodnutí soudu, ačkoli fakticky nejsou nebo nemusí být splněny materiální podmínky jejího trvání.³⁶¹ Z logiky věci tak případné obstrukce ze strany státního zastupitelství závisí na skutečnosti, jakým způsobem je o propuštění dotčené osoby z vazby rozhodováno. Pokud by soud rozhodoval usnesením, byla by proti takovému rozhodnutí přípustná stížnost, v případě rozhodnutí příkazem k propuštění ve formě pouhého opatření pak nikoli. Osobně se domnívám, že z hlediska účelnosti a přiměřenosti zásahů do základních práv a svobod osoby, proti které se řízení vede, a též s ohledem na to, že jde o rozhodnutí nestranného a nezávislého orgánu - soudu, by ve všech případech uplynutí maximální doby trvání vazby mělo být rozhodováno opatřením, aby nedocházelo k nedůvodným a účelovým obstrukcím ze strany exekutivy. Tomu ostatně též odpovídá dikce § 73b odst. 6 trestního řádu, týkajícího se rozhodování orgánů činných v trestním řízení v případě překročení maximální doby trvání vazby.

4.4.3. Další trvání vazby

Rozhodování o dalším trvání vazby a o změně důvodů vazby náleží dle § 73b odst. 3 trestního řádu do pravomoci soudu, respektive dle § 73b odst. 4 trestního řádu v přípravném řízení, na návrh státního zástupce, do pravomoci příslušného soudce. Průběžný přezkum důvodnosti vazby, včetně možnosti nahrazení vazby některou z alternativ ve vztahu k plynutí času, je dle § 71 odst. 1 trestního řádu obecnou povinností orgánů činných v trestním řízení. V rámci tohoto postupu zohledňují, zda je vazební stíhání obviněného nezbytné z hlediska dosažení účelu trestního řízení nebo zda je nutné s ohledem na komplikovanost dané věci či z jiných závažných důvodů. Svá rozhodnutí stran důvodnosti dalšího trvání vazby, případně stran absence možnosti nahradit vazbu alternativním opatřením, musí řádně odůvodnit a zároveň podložit konkrétními a relevantními skutečnostmi.³⁶² Zároveň jsou povinny se adekvátně vypořádat s tvrzeními a návrhy obviněného vůči nedůvodnosti dalšího trvání vazby, nemusí však podrobně reagovat na každý jednotlivý argument, který vůči vazebnímu stíhání ze strany

³⁶¹ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 138-139.

³⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 217/15, PV-I.

obhajoby zazní.³⁶³ Pokud by však v rámci přezkumu důvodnosti dalšího trvání vazby došlo k prosté reprodukci důvodů, uváděných v prvotním stadiu řízení, bez jejich náležitého odůvodnění a dostatečného vysvětlení, zakládal by takový postup orgánů činných v trestním řízení porušení práva na spravedlivý proces, na soudní ochranu a na osobní svobodu obviněného, ve smyslu relevantních ustanovení Úmluvy a Listiny.³⁶⁴

Zcela zásadním faktorem pro zhodnocení legitimacy délky vazebního stíhání obviněného je přirozený běh času, neboť relevance skutkového základu vazby se při jejím trvání postupně snižuje. Základem pro tuto premisu je skutečnost, že argumenty, které byly pro uložení vazby dostačující na začátku trestního řízení, postupem času ztrácejí svou přesvědčivost, v důsledku čehož klesá i důvodnost dalšího zásahu do osobní svobody dotčené osoby, provedeného na jejich podkladě.³⁶⁵ Jako nedostatečně se tak jeví pouhé podezření, které bylo samo o sobě relevantní pro zákonnost vazby na počátku řízení, pokud dosahovalo určitého stupně pravděpodobnosti. Další vazební stíhání obviněného, pokud má být ospravedlnitelné, musí být ze strany orgánů činných v trestním řízení podpořeno existencí dalších relevantních důvodů a skutečností, které pokračování vazby dostatečně odůvodní.³⁶⁶ Za účelem přezkumu přiměřenosti dalšího trvání vazby byla v judikatorní praxi ESLP a Ústavního soudu vytvořena tzv. doktrína zesílených důvodů. Tato po obecných soudech vyžaduje, aby se při vazebním rozhodování vypořádaly se skutečností, zda: *„je posilováno či oslabováno podezření ze spáchání trestného činu, pro který je obviněný trestně stíhán.“*³⁶⁷

Lze shrnout, že důvodnost dalšího trvání vazby tedy přímo úměrně klesá především spolu s oslabením podezření ze spáchání předmětné trestné činnosti. Pokud nejsou během trestního řízení blíže vymezeny nebo doplněny původní argumenty vyšetřujících orgánů, o které bylo opřeno trestní stíhání na samém počátku, nelze pouze na jejich podkladě legitimovat další trvání vazby. Ústavní soud tuto argumentaci zakládá na východisku, že: *„jiné (nižší) nároky je možno klást na důvodnost trestního stíhání, a jiné nároky platí pro důvodnost a podloženost pokračování vazebního omezení svobody.“*³⁶⁸ Naopak za jeden ze zesílených důvodů, ospravedlňující další trvání vazby, považuje Ústavní soud prvostupňové odsouzení osoby k vysokému trestu odnětí svobody, neboť zcela zásadně zvyšuje riziko naplnění skutkové podstaty zejména útěkové vazby. V tomto případě pak pro vazební stíhání této osoby postačí existence sice dalších, avšak již méně podstatných důvodů, oproti časovému úseku

³⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 2652/16, bod 17. odůvodnění.

³⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13, bod 29. odůvodnění.

³⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2, odůvodnění nálezu.

³⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 2652/16, bod 21. odůvodnění.

³⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10, PV-I.

³⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. I. ÚS 603/07, bod 19. odůvodnění.

před vyhlášením rozsudku.³⁶⁹ S uvedenými závěry koresponduje též rozhodovací praxe ESLP, který nad to odsuzující prvostupňový rozsudek považuje za jakýsi mezník, když na vazbu před ním aplikuje čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, avšak po něm již čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy v podobě zákonného uvěznění, a to i přes to, že není dosud pravomocné.³⁷⁰

Povinností orgánů činných v trestním řízení je dle § 71 odst. 2 trestního řádu neprodleně propustit obviněného z vazby na svobodu tehdy, pokud na jedné straně vazební důvody pominuly nebo pokud na druhé straně nejsou dány kvalifikované důvody vazby či zájem na ochraně poškozeného a je již v této fázi trestního řízení zřejmé, s ohledem na okolnosti daného případu, že obviněnému nebude uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Právě po zjištění, že obviněnému nehrozí při vyslovení jeho viny uvěznění, je značně zeslaben veřejný zájem na dalším trvání vazby. Se zřetelem k principu proporcionality vazby totiž není možné, aby obviněný snášel citelnější zásahy do osobní svobody, než které mu fakticky hrozí po jeho eventuálním odsouzení.³⁷¹ Vazební stíhání obviněného může pokračovat pouze po nezbytně nutnou dobu, při existenci skutečné a též specifické potřeby, vyžadované veřejným zájmem, která zároveň převáží nad zájmy obviněného. V opačném případě by další trvání vazby bylo nepřijatelné, neboť by v rozporu s čl. 8 odst. 1 Listiny nepřiměřeným způsobem zasahovalo do práva obviněného na osobní svobodu.³⁷²

Trestní řád obviněnému, nad rámec přezkumu důvodnosti trvání vazby ze strany příslušných orgánů veřejné moci, poskytuje možnost, požádat dle § 71a trestního řádu o propuštění z vazby na svobodu. Tuto žádost, o které musí být rozhodnuto bez zbytečného odkladu, je obviněný oprávněn podat kdykoli po vydání pravomocného rozhodnutí o jeho vzetí do vazby. Může ji po jejím eventuálním zamítnutí znovu opakovat, pokud nebude odůvodněna jiným způsobem, po třiceti dnech od pravomocného zamítnutí, respektive od rozhodnutí o dalším trvání vazby či o změně vazebních důvodů. K rychlosti vazebního řízení při rozhodování o žádosti obviněného o propuštění z vazby se vyjadřuje též Ústavní soud, když konstatuje, že ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny, stanovující požadavek na projednání věci bez zbytečných průtahů, je nutné vykládat výhradně ve prospěch obviněného, neboť jde o osobu, žádající soud o ochranu před zásahem do jejích základních práv a svobod. Mimo jiné i z tohoto důvodu je obecný soud povinen při nezákonnosti nebo nedůvodnosti vazby co nejrychleji rozhodnout o propuštění obviněného na svobodu.³⁷³

³⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 185/14, PV-I.

³⁷⁰ GALOVCOVÁ, I.: *cit. d. sub 224*, str. 121-122.

³⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 1301/13, PV-I.

³⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10, bod 14. odůvodnění.

³⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. IV. ÚS 905/20, bod 14.-15. odůvodnění.

Ačkoli se Ústavní soud vyjadřuje k rychlosti rozhodování o vazbě, pokud nejsou splněny podmínky pro její trvání, nikterak se již nevyjadřuje k obecné lhůtě pro vyřízení žádosti obviněného o propuštění z vazby na svobodu, která je trestním řádem stanovena pojmem „bez zbytečného odkladu“. Z mého pohledu je takto povšechně vymezené spojení zcela vágní, neboť nevymezuje konkrétní časový okamžik, ve kterém je nutné konat. Ačkoli lze vyvodit, že má jít o velmi krátkou lhůtu, vždy se bude lišit v závislosti na okolnostech každého jednotlivého případu. Takový postup zákonodárce však dle mého názoru dává nadbytečný prostor pro arbitrární prodlužování vazby ze strany orgánů činných v trestním řízení, z důvodu absence vázanosti pevnou lhůtou pro vydání rozhodnutí. *De lege ferenda* proto navrhuji novelizaci příslušného ustanovení trestního řádu tak, aby byla stanovena přesná lhůta k vydání rozhodnutí o žádosti obviněného o propuštění z vazby na svobodu.

K uvedené problematice je však třeba dodat, že o této žádosti obviněného nerozhoduje pouze soud, respektive soudce se souhlasem státního zástupce, ale v rámci přípravného řízení též sám státní zástupce. Ačkoli soud pevnou lhůtou vázán není, státní zástupce je dle § 73b odst. 2 trestního řádu povinen, pokud žádosti nevyhoví, tuto předložit příslušnému soudci, a to nejpozději do pěti pracovních dní ode dne, kdy mu byla žádost obviněného doručena. Ústavní soud k uvedené lhůtě pro předložení žádosti státním zástupcem uvádí, že jde o lhůtu pořádkovou, která nemá při jejím nedodržení za následek vznik povinnosti orgánů činných v trestním řízení, propustit obviněného na svobodu, ačkoli musí být jinak samozřejmě tato lhůta respektována.³⁷⁴ Následkem nedodržení této lhůty tedy sice není nezákonnost vazby, avšak na druhou stranu se při jejím překročení dopouští státní zástupce kárného provinění dle § 28 zákona o státním zastupitelství³⁷⁵. Příkladem tohoto kárného provinění budiž případ státní zástupkyně Krajského státního zastupitelství v Plzni, které bylo za tento exces uloženo kárné opatření v podobě desetiprocentního snížení platu po dobu čtyř následujících měsíců, neboť svým: „*zaviněným jednáním ohrozila důvěru v odbornost postupu státního zastupitelství.*“³⁷⁶

Dle mého názoru jsou závěry ohledně charakteru lhůty pro předložení žádosti o propuštění z vazby státním zástupcem přinejmenším kontroverzní. Je zřejmé, že z trestního řádu charakter této lhůty nevyplývá, avšak uvedená premisa opět koresponduje s tím, že aplikační praxe zavdává příčinu k arbitrárnímu či účelovému prodlužování vazby, nehledě na to, zda má tento exces vůči státnímu zástupci následky v rovině osobní či profesní. Myslím si,

³⁷⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. III. ÚS 97/18, bod 28. odůvodnění.

³⁷⁵ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o státním zastupitelství“).

³⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 11. 2015, č. j. 12 Ksz 6/2015-47.

že by i v tomto případě mělo jít o lhůtu propadnou, vykládanou ve prospěch obviněného, neboť v daném případě dochází v rozporu se zákonem k nepřiměřenému zásahu do práva obviněného na osobní svobodu. Při nedodržení této lhůty ze strany státního zástupce by tak měl být dle mého názoru obviněný propuštěn z vazby na svobodu, a to *per analogiam* prostřednictvím příkazu k propuštění, bez dalšího.

Trestní řád v § 72 odst. 1 dále pro orgány činné v trestním řízení ve vztahu k dalšímu trvání vazby v přípravném řízení stanovuje nepřekročitelnou, propadnou lhůtu v délce tří měsíců, ve které musí být rozhodnuto, zda se obviněný propouští na svobodu nebo zda jsou stále dány důvody vazby. Tato lhůta běží opakovaně, po celou dobu vazebního stíhání obviněného, přičemž mezníkem pro plynutí nové lhůty je ve své podstatě jakékoli pravomocné rozhodnutí o vazbě. Rozhodování náleží do pravomoci soudce, který tak činí na návrh státního zástupce, doručeného soudu v souladu s § 72 odst. 2 trestního řádu nejpozději do patnácti dní před uplynutím uvedené lhůty pro rozhodnutí. Obdobný postup, pokud je osoba stále vazebně stíhána, se dle § 72 odst. 3 trestního řádu uplatní též pro řízení před soudem, kde již však rozhodování náleží do výlučné pravomoci soudu, bez předchozího návrhu státního zástupce. Příslušný soud je však zároveň povinen, o propuštění z vazby nebo ponechání obžalovaného ve vazbě, poprvé rozhodnout do třiceti dnů od podání obžaloby, poté již ve lhůtě každých tří měsíců.

Ačkoli skutečnost, že výše uvedená lhůta v délce tří měsíce je prekluzivní, vyplývá v současné době přímo ze zákona, s ohledem na povinnost orgánů činných v trestním řízení, propustit obviněného při jejím překročení neprodleně na svobodu, byl charakter této lhůty již dříve judikován. Dle Ústavního soudu je tato lhůta bezprostředně navázána na relevantní ustanovení Úmluvy a Listiny, dotýkajících se práva na osobní svobodu jednotlivce, a proto při jejím nedodržení ztrácí vazba zákonného podkladu. V opačném případě by bylo totiž možné, ve vztahu k vazebnímu stíhání obviněného, každé jednotlivé prodlení či nečinnost orgánu činného v trestním řízení zhojit prostřednictvím dodatečného rozhodnutí, tedy postupem, který je ve flagrantním rozporu s principem právní jistoty.³⁷⁷ Co se týče počátku běhu této lhůty, pro jeho vymezení je relevantní pravomocné rozhodnutí o vazbě, respektive především jeho tzv. absolutní právní moc, tedy nemožnost podat stížnost ze strany žádného subjektu trestního řízení, který by jinak k jejímu podání byl oprávněn. Tzv. relativní právní moc, výlučně ve vztahu k osobě obviněného, je významná jen zcela výjimečně, při neoprávněném zásahu soudu do základních práv a svobod dotčené osoby, například prostřednictvím nezákonných průtahů při vyhotovení vazebního rozhodnutí.³⁷⁸

³⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 9. 2003, sp. zn. IV. ÚS 157/03, odůvodnění nálezu.

³⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2019, sp. zn. 4 Tz 29/2019, PV-I, PV-II.

Stejně tak patnáctidenní lhůta pro podání návrhu státního zástupce ohledně dalšího trvání vazby je lhůtou prekluzivní, kdy v důsledku jejího nedodržení vzniká povinnost pro orgány činné v trestním řízení, vydat příkaz k propuštění obviněného na svobodu. Tato skutečnost nevyplývá přímo ze zákona, ale byla ustálena judikatorní praxí. Vrchní soud v Praze k uvedenému institutu v podobě návrhu státního zástupce dále dodává, že jde o naprosto specifický a jedinečný procesní úkon, ze které výslovně vyplývá vůle státního zástupce na dalším vazebním stíhání obviněného. Proto jej nelze zaměňovat s jinými úkony státního zástupce a jeho formální podání obcházet například prostřednictvím přípisu, kterým státní zástupce předkládá k rozhodnutí soudci žádost obviněného o propuštění z vazby, které sám nevyhověl, nebo prostřednictvím stížnosti proti rozhodnutí soudu o přípustnosti přijetí peněžitě záruky.³⁷⁹

Jak je uvedeno výše, rozhodnutí o dalším trvání vazby musí vždy proběhnout v určité zákonem vymezené lhůtě. Pokud taková lhůta ze strany příslušných orgánů dodržena není, má tento exces za následek vznik povinnosti, vydat příkaz k propuštění obviněného z vazby na svobodu. K vydání tohoto opatření je dle § 73b odst. 6 trestního řádu oprávněn soud, respektive v přípravném řízení též soudce či státní zástupce, bez dalšího. Jestliže příslušný orgán uvedenou povinnost v podobě vydání příkazu k propuštění nesplní, jde o závažné kárné provinění. Za zmínku stojí příklad z praxe, kdy rozhodnutím kárného senátu Nejvyššího správního soudu³⁸⁰ došlo k uložení kárného opatření v podobě dvacetipětiprocentního snížení platu po dobu jednoho roku soudkyni Okresního soudu v Liberci. Tato soudkyně, nejen že nerozhodla o dalším trvání vazby obviněného v požadované lhůtě tří měsíců od právní moci předchozího vazebního rozhodnutí, ale po zjištění tohoto excesu, den poté, namísto vydání příkazu k neprodlenému propuštění z vazby, antedatovala usnesení, kterým obviněného dále ponechala ve vazbě. V důsledku tohoto nezákonného jednání tak obviněný ve vazbě strávil takřka osm dní, dokud nebyl propuštěn na základě příkazu k propuštění, vydaného soudem nadřízeným.

K uvedenému excesivnímu případu drahno dodat, že vůči této soudkyni bylo zahájeno též trestní stíhání a byla podána obžaloba k Okresnímu soudu v Mělníku, pro podezření ze spáchání zločinu zbavení osobní svobody (§ 170 odst. 1 trestního zákoníku) a přečinu zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku). Nalézací soud však usnesením³⁸¹ toto trestní stíhání jako neúčelné zastavil, a to z důvodu již uloženého kárného postihu v podobě zmíněného kárného opatření, které shledal jako naprosto dostačující.

³⁷⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 7. 2015, sp. zn. 4 To 67/2015, PV-I, PV-II.

³⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 6. 2017, č. j. 13 Kss 3/2017-77.

³⁸¹ Usnesení Okresního soudu v Mělníku ze dne 3. 4. 2019, sp. zn. 1 T 151/2018.

Z hlediska stručné geneze této trestní věci lze dále zmínit podanou stížnost ze strany Okresního státního zastupitelství v Litoměřicích, jež byla jako nedůvodná zamítnuta usnesením Krajského soudu v Praze³⁸², respektive následně též podané dovolání nejvyššího státního zástupce, které bylo též zamítnuto, a to usnesením³⁸³ Nejvyššího soudu. V uvedeném rozhodnutí Nejvyšší soud konstatoval, že ohledně spáchání uvedeného skutku obviněnou sice nemá pochyb, avšak uložené kárné opatření je natolik citelné, že není vůči obviněné nezbytné vyvozovat též trestní odpovědnost, včetně důsledků s ní souvisejících, neboť preventivní a represivní funkce postihu byla již v dostatečné míře naplněna.

S uvedenými závěry Nejvyššího soudu nejen že osobně nesouhlasím, dokonce je kategoricky odmítám, jako zcela absurdní. Do pravomoci soudu, jakožto orgánu moci veřejné, náleží autoritativní rozhodování o právech a povinnostech osob, včetně výrazných zásahů do jejich základních práv a svobod, které jsou tyto osoby povinny strpět. Soudní moc je vykonávána prostřednictvím soudců, s jejichž funkcí se pojí značná odpovědnost za osudy jednotlivců, kteří mají proti rozhodnutím pouze omezené prostředky obrany, neboť nejsou v rovnoprávném postavení a jednotlivá rozhodnutí jsou vydávána nezávisle na jejich vůli, bez objektivní možnosti je zásadním způsobem ovlivnit. Mimo jiné i z těchto důvodů jsou dány jisté garance, ať již na úrovni zákonné nebo ústavní, které mají tyto nerovnosti vyvažovat a dotčené jednotlivce chránit před arbitrárním počínáním orgánů moci veřejné. Uvedené jednání obviněné soudkyně bylo v rovině profesní zcela účelové, ve flagrantním rozporu nejen se zákonem, ale též s lidskoprávními normami, chránícími základní práva a svobody obviněných osob. Zároveň byly tímto jednáním naplněny dvě skutkové podstaty výše uvedených trestných činů. Osobně zastávám názor, že kdyby se obdobného jednání dopustila osoba odlišná od soudce, samozřejmě s přihlédnutím ke specifikům této profese, byl by trest diametrálně odlišný. Adekvátní příměrou tak nebude například situace, v rámci které by došlo k uzamčení určité osoby na týden v bytě policistou, avšak i přes veškerá specifika se prokazatelně jedná o nezákonné zbavení osobní svobody, v rozporu se svěřenou pravomocí, v důsledku kterého vzniká dotčené osobě závažná újma. Takové jednání musí být dle mého přesvědčení velmi tvrdě trestáno, a to nikoli toliko v kázeňském řízení, které je ve své podstatě řízením správním. S ohledem na platy soudců je uvedený postih nadto více než úsměvný. V uvedených rozhodnutích všech soudů tak silně akcentuji prezenci jisté kolegiality, za současné absence nestrannosti, tedy v naprostém rozporu s ústavněprávními garancemi pro rozhodování soudu.

³⁸² Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. 6. 2019, sp. zn. 13 To 134/2019.

³⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1283/2019.

Odhlédnu-li již od výše uvedeného nezákonného případu, lze v obecné rovině konstatovat, že rozhodnutí obecných soudů v rámci přezkumu důvodnosti dalšího trvání vazby nezřídká obsahují pochybení, která jsou následně vytýkána Ústavním soudem. Mezi tato patří především nedostatečné opodstatnění jednotlivých vazebních důvodů, respektive nevymezení konkrétních skutečností, které tyto vazební důvody dokládají, a dále nezohlednění, které důkazy již byly v řízení provedeny a které nikoli, ačkoli byly řádně označeny. Tato pochybení mají za následek zjevnou povrchnost vazebních rozhodnutí, jež v přípravném řízení zavádá příčinu k očekávání ze strany vyšetřujících orgánů, že bude vazba obviněného automaticky prodloužena, a to například pouze s odkazem na značnou náročnost vedení trestního řízení, která však v praxi bývá často způsobena toliko pomalým postupem nebo prostou liknavostí či netečností policejního orgánu, případně i dozorujícího státního zástupce.³⁸⁴ V uvedeném postupu orgánů činných v trestním řízení lze ve své podstatě seznat argumentační faul, v podobě tzv. důkazu kruhem. Vazební stíhání obviněného je totiž v takovém případě založeno, zejména v důsledku laxního postupu vyšetřujících orgánů, na nedostatečně podloženém, a tedy i neodůvodněném rozhodnutí soudu, a to pouze proto, že vyšetřující orgány předem presumují automatické prodlužování vazby.

Povinností orgánů činných v trestním řízení je, se zřetelem k principu presumpce nevinny, vést trestní řízení bez zbytečných průtahů, zejména ve vztahu k vazebnímu stíhání obviněného, které pro něj představuje minimálně stejně intenzivní zásah do základních práv a svobod, jako samotný nepodmíněný trest odnětí svobody. Jelikož podkladem pro uvalení vazby není odsuzující, meritorní rozsudek, jako v případě trestu odnětí svobody, vznáší se nad její legitimitou vždy tzv. Damoklův meč. Je tomu tak proto, že: *„i vazba, která byla uložena způsobem zcela souladným se zákonem, se totiž může posléze ukázat nespravedlivou, zejména je-li nakonec konstatováno, že se skutek nestal, nebo se neprokáže, že jej spáchal obviněný.“*³⁸⁵ V případě zproštění obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, má navíc dotčená osoba, dle § 9 odst. 1 nebo § 31a odst. 1 zákona o odpovědnosti za škodu³⁸⁶, právo žádat po státu náhradu škody, způsobené v důsledku nezákonného vazebního stíhání, respektive též náhradu za vzniklou nemajetkovou újmu, v podobě přiměřeného zadostiučinění.

³⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96, bod 14. odůvodnění.

³⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2, odůvodnění nálezu.

³⁸⁶ Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti za škodu“).

4.5. Právní úprava vazby na Slovensku

Předmětem této rigorózní práce není zevrubné vymezení slovenské právní úpravy vazby, ale spíše poukázat na některé odlišnosti od vazebního práva českého. V obecné rovině jsou si právní úpravy vazby obou států velmi podobné, což je ostatně logické s ohledem na společnou minulost těchto dvou zemí. Podstatným rozdílem je především stáří kodexu, upravujícího trestní proces, kdy slovenští zákonodárci, na rozdíl od zákonodárců českých, namísto nekonečných novelizací zastaralého právního předpisu přijali předpis nový. Slovenský trestní řád - trestný poriadok³⁸⁷, který nabyl účinnosti již 1. 1. 2006, upravuje vazbu v části první, hlavě čtvrté, dílu prvním, náhrady vazby jsou pak obsaženy v totožné části a hlavě, v dílu druhém.

V první řadě bych ve vztahu ke slovenské trestně procesní úpravě rád uvedl, že mě osobně velmi zaujalo, ačkoli se to netýká výlučně samotného institutu vazby, rozdělení subjektů trestního řízení. Soudy ve slovenské právní úpravě totiž nejsou orgány činnými v trestním řízení, ale samostatným subjektem.³⁸⁸ Domnívám se, že úmyslem slovenských zákonodárců bylo akcentovat především nestrannost a nezávislost soudu, jakožto zcela samostatného a odděleného orgánu od orgánů vedoucích vyšetřování, respektive podávajících obžalobu. Taková právní úprava by dle mého názoru *de lege ferenda* prospěla i českému trestnímu procesu, neboť by alespoň částečně eliminovala presumovanou zaujatost ve vztahu k soudům, jakožto orgánům činným v trestním řízení, ze strany české veřejnosti. Dále bych rád v obdobném kontextu též zmínil subjekt v podobě soudce pro přípravné řízení, jehož výlučnou pravomocí je v souladu se slovenským trestním řádem, v přípravném řízení nebo ještě před zahájením trestního stíhání, rozhodovat o zásazích do základních práv a svobod dotčených osob³⁸⁹, tedy i rozhodování o vazbě v této fázi trestního řízení.

Co se týče důvodnosti uvalení samotné vazby, v § 71 odst. 1 slovenského trestního řádu absentuje, na rozdíl od právní úpravy české, výslovné vymezení subsidiarity a proporcionality vazby, v podobě nahrazení vazby alternativním opatřením, pokud lze účelu vazby dosáhnout, s ohledem na povahu a závažnost stíhané trestné činnosti a osobu obviněného, takovým způsobem. Stejně tak ve slovenské právní úpravě absentuje ustanovení o nemožnosti vzít obviněného do vazby u trestných činů s nízkou společenskou škodlivostí, jako to v § 68 český trestní řád stanovuje ve vztahu k úmyslným trestným činům s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující dva roky, respektive tři roky u trestných činů nedbalostních, včetně vymezení kvalifikovaných důvodů vazby.

³⁸⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „slovenský trestní řád“).

³⁸⁸ Srov. například § 55 odst. 1 slovenského trestního řádu.

³⁸⁹ Srov. § 2 odst. 3, § 10 odst. 3 slovenského trestního řádu.

Jednotlivé důvody vazby, které jsou ve slovenské právní úpravě vymezeny v § 71 odst. 1 písm. a) až c) slovenského trestního řádu, jsou v obou právních úpravách vymezeny obdobně, přičemž útěková vazba je naprosto totožná, drobné odlišnosti lze pozorovat u zbývajících dvou vazebních důvodů. Slovenská koluzní vazba je definovaná více zešíroka, neboť upravuje působení na svědky, spoluobviněné, a navíc též znalce, současně není oproti české právní úpravě rozhodné, zda byli tito již vyslechnuti či nikoli. Důvod vazby předstižné je ve slovenské právní úpravě též širší, zákonodárcem není vyžadována obava z opakování trestné činnosti, pro kterou je obviněný trestně stíhán, ale toliko obava z pokračování v trestné činnosti. Zároveň je u vazby předstižné výslovně zmíněna subsidiarita a proporcionalita tohoto vazebního důvodu, pokud jej lze nahradit opatřením alternativního charakteru. Slovenský trestní řád dále v § 71 odst. 2 oproti české právní úpravě výslovně a samostatně umožňuje vzetí obviněného do vazby v případě trestního stíhání z trestných činů terorismu, avšak opět s ohledem na subsidiaritu a proporcionalitu vazby ve vztahu k alternativám. Další odlišností od české vazby je výslovné zakotvení právní úpravy opětovného vzetí obviněného do vazby tehdy, pokud byl již v totožné věci z vazby propuštěn na svobodu, avšak jedná konkrétním způsobem, vymezeným v § 71 odst. 3 slovenského trestního řádu.

Maximální přípustná délka slovenské vazby je od české právní úpravy poměrně odlišná, odstupňována je však též dle závažnosti spáchané trestné činnosti. Slovenský trestní řád v § 76 odst. 6 stanovuje, že celková doba vazby nesmí přesáhnout 1 rok u přečinů, 3 roky u zločinů a 4 roky u zvlášť závažných zločinů, z toho však dle § 76 odst. 7 slovenského trestního řádu v přípravném řízení maximálně 7 měsíců u přečinů, 19 měsíců u zločinů a 25 měsíců u zvlášť závažných zločinů. Délka vazby koluzní je však dle § 76 odst. 8 slovenského trestního řádu limitována pěti měsíci, na rozdíl od tří měsíců dle české právní úpravy. Taktéž se zde uplatní eventuální kvalifikované důvody koluzní vazby, při jejichž aktivaci délka pěti měsíců neplatí. Drahno dodat, že slovenské kvalifikované důvody vazby koluzní se navíc automaticky uplatní v případě stíhání obviněného v taxativně vymezených případech v § 76 odst. 9 slovenského trestního řádu, aniž by tento musel jakýmkoli způsobem sám koluzně jednat. Jedná se o páchaní trestné činnosti organizovanou skupinou, zločineckou skupinou, teroristickou skupinou, dále v případě taxativně vymezených trestných činů nebo pokud lze obviněnému uložit trest odnětí svobody na doživotí.

U opětovného vzetí obviněného do vazby se shora uvedené maximální doby trvání vazby v plné míře též neuplatní. Do celkové doby trvání vazby se dle § 78 slovenského trestního řádu započítá předchozí doba, kterou obviněný ve vazbě strávil, přičemž tato celková doba vazby sice může v přípravném řízení přesáhnout maximální možnou délku vazby pro přípravné řízení,

a to v rozsahu nové základní sedmiměsíční doby trvání vazby, avšak zároveň nesmí přesáhnout maximální přípustné doby trvání vazby, stanovené pro celé trestní řízení. Dalším výrazným specifikem oproti české právní úpravě ve vztahu k maximální délce vazby je skutečnost, že tyto hranice lze dle § 76a slovenského trestního řádu souhrnně posunout dokonce až na pět let. Soud může o takovém prodloužení fakultativně rozhodnout tehdy, pokud lze obviněnému uložit trest odnětí svobody na 25 let nebo na doživotí, případně pokud je trestně stíhán pro trestný čin terorismu a je to zároveň nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení.

S ohledem na shora uvedenou právní úpravu trvání vazby je zjevné, že byt' se slovenská koncepce v obecné rovině od české podstatně neliší, jisté rozdíly jsou seznatelné zejména stran maximální délky vazby pro přípravné řízení a pro řízení před soudem a dále pro maximální délku vazby obecně. S ohledem na to, že v české právní úpravě může vazba v přípravném řízení trvat toliko jednu třetinu celkové přípustné doby a ve slovenské úpravě více než polovinu, je zřejmé, že slovenské trestní právo klade na přípravné řízení daleko větší důraz. V českém trestním právu je naopak těžiště trestního řízení, zejména stran dokazování, přesunuto do fáze řízení před soudem. Česká právní úprava mi tak v tomto kontextu přijde racionálnější, neboť orgánem rozhodujícím o vině a trestu obžalovaného nejsou ani vyšetřovatelé ani obžaloba, ale nestranný a nezávislý soud, a proto by právě tento orgán měl dostat také více prostoru stran časové stránky věci. Lze též konstatovat, že slovenská právní úprava trvání vazby je daleko přísnější, s ohledem na přípustnou délku vazby ve vztahu ke zločinům a zvláště závažným zločinům a dále na celkové maximální možné trvání vazby v délce pěti let. Akcentuji pak také délku trvání koluzní vazby a uplatnění kvalifikovaných koluzních důvodů, které mi osobně přijdou snad až nepřiměřeně přísné, a dále silné zaměření na terorismus.

Co se týče alternativních opatření nahrazujících vazbu, tyto jsou obdobné jako v české právní úpravě, s výjimkou předběžných opatření, která slovenský trestní řád neupravuje. Namísto nich však v § 82 odst. 1 slovenského trestního řádu obsahuje obdobný institut v podobě přiměřených povinností a omezení, které lze uložit spolu s některým alternativním opatřením a jejichž cílem je posílení účelu, jehož by jinak bylo dosaženo uvalením vazby na obviněného. Osobně akcentuji zejména povinnost obviněného, složit na účely zabezpečení nároku poškozeného na náhradu škody určité finanční prostředky. Tato povinnost by dle mého názoru mohla být *de lege ferenda* doplněna i do české právní úpravy, neboť se mi jeví jako velmi účelná, s ohledem na novodobé restorativní přístupy v českém trestním právu.

Ve vztahu k alternativám nahrazujícím vazbu bych zde rád též rozebral problematiku, týkající se nemožnosti nahradit vazbu v některých konkrétních případech, na kterou jsem již poukazoval v předchozích částech této práce. Slovenská právní úprava taktéž

neumožňuje, dle § 80 odst. 1, respektive § 81 odst. 1 slovenského trestního řádu nahradit koluzní vazbu alternativním opatřením, a to absolutně. Slovenská Ústava³⁹⁰ v čl. 17 naprosto totožně jako česká Listina v čl. 8 vymezuje právo na osobní svobodu, stíhání jen ze zákonných důvodů a podmínky pro vzetí osoby do vazby. V tomto ohledu se tak právní řády obou států nikterak neliší. Rozdílná je však justiční praxe obou zemí, a to se ohledem na relevantní judikaturu Ústavního soudu Slovenské republiky, která možnost nahrazení koluzní vazby připouští, ačkoli ji zákon vylučuje.

Dle Ústavního soudu Slovenské republiky z práva na osobní svobodu ve smyslu čl. 17 slovenské Ústavy a dále z čl. 5 odst. 3 Úmluvy vyplývá povinnost obecného soudu, náležitě se vypořádat se žádostí vazebně stíhané osoby, směřující k nahrazení institutu vazby peněžitou zárukou.³⁹¹ Při hodnocení legitimacy nahrazení vazby má tato alternativa před trváním vazby přednost, přičemž nesměřuje toliko vůči vazbě útěkové, ale zárukou lze nahradit i vazbu, která je založena na jiných vazebních důvodech. Pojem záruka má zároveň autonomní význam, bez ohledu na vnitrostátní právní terminologii, a rozumí se jí jakýkoliv prostředek, jenž je na jedné straně kompetentní k zajištění účasti obviněného u soudu a na straně druhé zároveň nedosahuje míry zásahu do jeho osobní svobody. Obvykle je tímto prostředkem peněžitá záruka, avšak může jím být i určitá povinnost, například v podobě hlášení se příslušnému orgánu, mít trvalé bydliště nebo odevzdání cestovního dokladu. Z tohoto důvodu je nutné za záruku ve smyslu čl. 5 odst. 3 Úmluvy považovat i všechna alternativní opatření, která dle slovenského trestního řádu slouží k nahrazení vazby. Pokud tedy slovenský trestní řád možnost přijmout záruku automaticky vylučuje, je obecný soud povinen primárně aplikovat relevantní ustanovení Úmluvy a meritorně rozhodnout o žádosti obviněného, směřující k nahrazení vazby některou alternativou.³⁹²

Dle mého názoru jsou závěry ESLP ohledně automatického vyloučení nahrazení vazby zárukou naprosto zřejmé a pochopitelné. Tyto závěry jsou stejně tak respektovány Ústavním soudem Slovenské republiky, který nad to ve své judikatuře projevuje nevídanou míru nadhledu. S ohledem na shora uvedené skutečnosti je pro mě proto zcela nepochopitelné, že obdobná judikatura s ústavněprávním nádechem v České republice absentuje, respektive si nejsem řešení takové problematiky ze strany Ústavního soudu České republiky minimálně vědom. Tím spíše, že český i slovenský právní řád jsou si v obecné rovině velmi podobné, zejména stran trestněprávních otázek. Celou věc pak akcentuje především to, že se jedná o vazební

³⁹⁰ Ústavní zákon č. 460/1992 Sb., Ústava Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „slovenská Ústava“).

³⁹¹ Nález Ústavního soudu SR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. III. ÚS 240/06, PV-I.

³⁹² Nález Ústavního soudu SR ze dne 8. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 100/04, PV-III.

problematiku, která je obecně velmi ožehavým společenským tématem, s ohledem na přidružené důsledky v podobě intenzivních zásahů do základních práv a svobod dotčených osob na straně jedné a rozpor s principem presumpce nevinny na straně druhé. Tuto odlišnost slovenské vazební praxe od české proto vnímám jako velmi markantní, zasluhující si zvýšenou pozornost.

5. Trest odnětí svobody

Tato část rigorózní práce se zabývá, na rozdíl od institutů zajištění osob vymezených v částech této předcházejících, omezením osobní svobody jednotlivce na základě uloženého trestu ve formě odnětí jeho osobní svobody. Postupné vymezení všech zmíněných institutů bylo tímto způsobem zvoleno zejména proto, že v aplikační praxi na sebe tyto velmi často navazují v rámci určité procesní posloupnosti. Zároveň též tvoří určitou hierarchii, co se týče míry zásahu do základních práv a svobod dotčené osoby, případně i časového hlediska trvání intervence, a to od nástroje nejméně invazivního v podobě zadržení či zatčení, až po prostředek s největším stupněm intenzity - trest odnětí svobody.

Pakliže zajišťovací instituty v podobě zatčení, zadržení a vazby jsou pouhým vedlejším následkem naplňování účelu trestního řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení, trest odnětí svobody naproti tomu představuje: „*intencionální důsledek, který je samotou podstatou trestu, jakožto následku za vinu spočívající ve spáchání trestného činu, jehož prostřednictvím má být dosaženo účelu trestání.*“³⁹³ V následujícím textu budou stručně rozebrána obecná východiska a teorie trestání, smysl a účel trestu, podrobněji pak zásady a zákonné podmínky pro ukládání trestu odnětí svobody vyjádřené v trestním zákoníku, včetně jejich eventuálního nedodržování ze strany orgánů činných v trestním řízení při ukládání tohoto trestu v aplikační praxi. Na závěr pak stručně zmíním přidružené negativní jevy, které jsou s odnětím svobody jednotlivce neodmyslitelně spjaty.

5.1. Východiska trestání

Všeobecným předpokladem pro uložení trestu nebo trestání obecně je spáchání trestného činu (zločinu) ze strany jeho pachatele. Spojitost mezi těmito dvěma fenomény dle mého názoru velmi pregnančně vystihuje v následujícím textu Zůbek. „*Představme si zločin coby rub a trest jako líc jedné mince, která se pomyslně otáčí v letu, překlopená chvíli na jednu a chvíli na druhou stranu. Dvoji strana jedné mince vystihuje existenciální „nerozlučnost“ mezi těmito nadčasovými jevy a otáčivý pohyb zase charakterizuje labilitu, dynamiku a souslednost v jejich společenské přítomnosti. Nerozlučnost je však jen relativní, nikoliv absolutní. Zločin může zůstat nepotrestán, může tedy existovat bez toho, že by k němu přistoupil trest. Ovšem trest bez zločinu být nemůže. Jinak by pro něj chyběl důvod.*“³⁹⁴

³⁹³ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 116.

³⁹⁴ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). s. 1. ISBN 978-80-7598-245-2.

Trestáním a tresty, včetně jejich výkonu a účinků se zabývá samostatná vědní disciplína, respektive společenská věda, úzce navázaná na pedagogiku, tzv. penologie. Tento obor se mimo výkonu trestů či ochranných opatření věnuje v širším smyslu též sankcím alternativním, jejich zákonitostem, vztahům a veškerým souvisejícím penologickým procesům.³⁹⁵ Trest lze v obecné rovině definovat jako právní následek vymezený zákonem za určité právním řádem reprobované jednání, který by měl pachatel předmětného činu vnímat jako jistý druh újmy.³⁹⁶ Tento pojem a též jeho společenská role procházely postupným vývojem. Jeho primárním východiskem byla prastará zásada „oko za oko, zub za zub“.³⁹⁷ Spolu s vývojem a růstem lidské inteligence a filosofického poznání se trest oprostil do jisté míry od svého pudového charakteru a postupně se začaly vyvíjet různé teorie o smyslu a účelu trestu, v důsledku jejichž praktického uplatnění měl trest objektivně dosáhnout maximálního možného užitku ve společnosti.³⁹⁸

Dle odborné literatury lze v obecné rovině dělit teorie o smyslu a účelu trestu na teorie absolutní, relativní a smíšené. Pro teorie absolutní neboli tzv. taliační, které vycházejí zejména z filosofů Kanta či Hegela, je jediným účelem trestu ono potrestání samo o sobě. Trest zároveň nesměruje primárně vůči pachateli trestného činu, ale jeho účelem má být především realizace tzv. absolutní spravedlnosti ze strany státní moci.³⁹⁹ Hovoříme-li o smyslu a účelu trestu, stejně tak lze hovořit o jeho funkci. Mezi absolutní teorie, z hlediska funkce trestu, tak spadá například teorie odplatná, tzv. retributivní. Tato chápe trest jako bezprostřední následek protiprávního jednání pachatele, který pro něj představuje újmu, přiměřenou závažnosti daného jednání. Odplata ve formě trestu je pak realizována v návaznosti na morální povinnost veřejné moci, reagovat na chování jednotlivců, které je v rozporu s normami trestního práva.⁴⁰⁰ Na spravedlnost bývá často nahlíženo optikou veřejnosti, v takovém případě je spravedlivé to, co za spravedlivé pokládá sama veřejnost. Ve vztahu ke zhodnocení spravedlnosti trestu v očích

³⁹⁵ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristia jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. s. 11. ISBN 978-80-7452-131-7.

³⁹⁶ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. s. 9. ISBN 978-80-87212-41-7.

³⁹⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). s. 1. ISBN 978-80-7552-163-7.

³⁹⁸ MACHALOVÁ, Tatiana, ed. *K odkazu Jaroslava Kallaba: právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 171. ISBN 978-80-7380-070-3.

³⁹⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). s. 24-25. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁴⁰⁰ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. s. 225. ISBN 978-80-7400-429-2.

veřejnosti je pak zcela zásadním indikátorem právě míra odplaty vůči pachateli, vyplývající z uloženého trestu.⁴⁰¹

Relativní teorie, pod které lze z hlediska funkce trestu začlenit například teorie odstrašení, nápravnou, vylučovací nebo kompenzační, kladou důraz především na ochranu jednotlivců i celé společnosti před pachateli a jejich protiprávním jednáním, s akcentem na budoucí prevenci trestné činnosti. Jsou založené zejména na premise: „*trestá se, aby nebylo pácháno zlo.*“⁴⁰²

Dle teorie odstrašení má pachatelům trestného činu, včetně pachatelů potenciálních, dát trest jasně najevo, že páchání protiprávního jednání se nevyplácí, a to prostřednictvím jejich odrazení od takové činnosti v budoucnu. Vnímání eventuálního postihu ze strany jednotlivých osob je však zcela individuální, jednu osobu může hrozící trest odradit, jinou nikoli.⁴⁰³ Rehabilitační teorie, tzv. nápravná, se velmi intenzivně soustředí na osobu pachatele, neboť jejím hlavním smyslem je odstranění příčin, v jejichž důsledku došlo ke spáchání předmětné trestné činnosti ze strany pachatele. Důraz na poskytnutí odborného zacházení osobě pachatele je pak kladen především v rámci samotného výkonu trestu.⁴⁰⁴ Vylučovací teorie, tzv. eliminační, je založena na sociální separaci pachatelů trestné činnosti na straně jedné, od společnosti jako celku na straně druhé, ať již trvale či pouze dočasně. Cílem tohoto odloučení je nejen ochrana společnosti, ale též způsobení výrazné újmy pachateli, která by jej měla ve své podstatě napravit.⁴⁰⁵ Kompenzační neboli restituční teorie spočívá v odstranění nepříznivých důsledků, které byly způsobeny protiprávním jednáním pachatele trestného činu. Smyslem potrestání je náhrada způsobených škod, zmírnění následků a obdobné kompenzace, které obnoví rovnováhu v pachatelem narušených vztazích.⁴⁰⁶ Specifickou podobou restituční teorie je pak tzv. restorativní justice, jež se soustředí primárně na oběť trestné činnosti nebo na jiné osoby, dotčené jednáním pachatele. Důraz je v tomto případě kladen zejména na: „*oslovení příčin trestné činnosti a na integraci oběti a pachatele zpět do společnosti.*“⁴⁰⁷

⁴⁰¹ Jiří TERYNGEL, Gabriela PODZIMKOVÁ. K rovnováze jednotlivých prvků účelu trestu, In: GŘIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. s. 295. ISBN 978-80-7380-833-4.

⁴⁰² RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. s. 44. ISBN 978-80-7435-716-9.

⁴⁰³ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 180. ISBN 978-80-7598-554-5.

⁴⁰⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. s. 233. ISBN 978-80-7353-376-8.

⁴⁰⁵ GŘIVNA, T., M. SCHEINOST a I. ZOUBKOVÁ: *cit. d. sub 403*, str. 182.

⁴⁰⁶ VÁLKOVÁ, H. a J. KUČHTA: *cit. d. sub 400*, str. 228.

⁴⁰⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice právní instituty. s. 67. ISBN 978-80-7400-756-9.

Ve společnosti přetrvával drahnou dobu názor a v některých kruzích odborné veřejnosti stále přetrvává, že trest by, vyjímaje funkcí shora uvedených, měl též plnit funkci morální. Tato myšlenka koresponduje s přirozeným smyslem pro spravedlnost a odráží se v prastarém trestání zla a odměňování dobra. V současné penologii však teorii morální funkce trestu není přikládán přílišný význam.⁴⁰⁸ Stávající koncept trestání je v obecné rovině vybudován na smíšené neboli tzv. slučovací teorii, která v sobě pojímá jednotlivé prvky absolutních i relativních teorií smyslu a účelu trestu. Slučovací teorie klade důraz na regulativní či ochrannou funkci trestu, represivní funkci trestu a dále na individuální a generální prevenci.⁴⁰⁹ Cílem individuální prevence je motivovat pachatele trestného činu prostřednictvím určitých nástrojů k pozitivní změně chování. Naopak smyslem generální prevence je na jedné straně poučení veřejnosti o následcích nedodržení díkce trestněprávních norem, na druhé straně pak: „*podpořit důvěru společnosti ve fungující a spravedlivý trestní systém.*“⁴¹⁰ Na smíšené teorii je založen i český trestní systém, který v sobě pojímá především teorii eliminační, rehabilitační, a dokonce i odstrašující⁴¹¹, přičemž akcentována je Ústavním soudem zejména resocializace pachatele trestného činu a individuální prevence, spočívající ve výchově jednotlivců k vedení řádného života.⁴¹²

Co se týče samotného účelu trestu, osobně se mi jako velmi výstižný jeví následující text Novotného, který zdůrazňuje zejména ochrannou funkci trestu. „*Není téměř sporu o tom, že trest má sledovat nějaký účel a přinášet nějaký užitek a že účelem trestu je přispět k boji se zločinností, chránit společnost před trestnými činy, odvracet trestné činy směřující proti právům a svobodám občanů, zabraňovat pachatelům v další trestné činnosti, vychovat je v řádně pracující občany, napravit je, působit výchovně i na ostatní členy společnosti apod. Při této rozmanitosti cílů trestání musí však vždy trest zůstat prostředkem, kterým se společnost brání proti páčání trestných činů. Jeho končným cílem, jeho hlavním úkolem je chránit společnost před trestnými činy.*“⁴¹³ Obdobně se k dané problematice, s akcentem na ochranu veřejnosti před trestnou činností, ještě v devadesátých letech minulého století vyjádřil Ústavní soud,

⁴⁰⁸ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. s. 5. ISBN 80-210-1248-x.

⁴⁰⁹ RASZKOVÁ, T. a S. SVOBODA HOFERKOVÁ: *cit. d. sub 402*, str. 45.

⁴¹⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: *cit. d. sub 407*, str. 101.

⁴¹¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). s. 400-401. ISBN 978-80-7502-380-3.

⁴¹² Nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 2016, sp. zn. II. ÚS 2503/16, bod 17. odůvodnění.

⁴¹³ NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1967. s. 7.

který zároveň dodal, že: „žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, což znamená, že trest nesmí být prostředkem řešení jiných společenských problémů.“⁴¹⁴

Stávající znění trestního zákoníku, ve vztahu k trestání dospělých pachatelů, na rozdíl od § 23 odst. 1 (starého) trestního zákona⁴¹⁵ nebo například od § 34 odst. 1 slovenského trestního zákona⁴¹⁶, nikterak výslovně účel trestu nevyjadřuje. V současné trestněprávní úpravě je účel trestu obsažen pouze v § 9 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, ve vztahu k trestání pachatelů mladistvých. Skutečnost, že účel trestu není v trestním zákoníku explicitně vyjádřen, aprobuje kupříkladu Lata, dle kterého jde o pozitivní změnu, oproti staré právní úpravě.⁴¹⁷ Naopak spíše negativně se k této absenci staví Ústavní soud, a to z následujících důvodů. Dle názoru Ústavního soudu existuje v trestněprávní teorii značné množství účelů trestání, demonstrativně účel retributivní, odstrašující, rehabilitační, inkapitační, restorativní a další podobné, přičemž v současných trestních systémech dochází k jejich vzájemné kombinaci. Vzhledem k této reciprocitě pak v konkrétním případě může dojít k jejich kolizi, jejímž řešením by byla například determinace účelů trestu na účely primární a sekundární, z hlediska jisté hierarchie a potřeby jejich naplnění. Takové vymezení však v trestním zákoníku zcela absentuje, což může v aplikační praxi následně činit potíže.⁴¹⁸

Osobně se přikláním spíše k názoru Ústavního soudu, neboť dle mého mínění tato absence v platné právní úpravě trestání dospělých pachatelů zvyšuje prostor pro uvážení soudu v rámci procesu ukládání trestů, což může a logicky i bude ovlivňovat vnímání veřejnosti ohledně spravedlivosti uloženého trestu v tom kterém konkrétním případě. Uvedená problematika širokého, takřka až bezbřehého prostoru pro uvážení soudu bude ostatně rozebrána v následující kapitole této práce, ve vztahu k ukládání trestu odnětí svobody.

Vrátil-li se zpět ke slovenskému trestnému zákonu, osobně mě velmi zaujalo, že účelem trestu ve slovenském právu, na rozdíl od české právní úpravy, je též morální odsouzení pachatele trestného činu společností, které obecně ve stávající penologii není příliš obvyklé. Dle slovenské trestní teorie nad to nejde toliko o morální odsouzení jednání pachatele, ale též i o negativní vyhodnocení jeho osoby z etického a právního hlediska, kdy právě mimo jiné i tento rys odlišuje tresty od ochranných opatření.⁴¹⁹ Morálním odsouzením, které však musí být vždy přiměřené škodlivosti a závažnosti spáchaného trestného činu, soud zároveň vyjadřuje nežádoucí,

⁴¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97, PV-I.

⁴¹⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „trestní zákon“).

⁴¹⁶ Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „slovenský trestný zákon“).

⁴¹⁷ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis. s. 65. ISBN 978-80-86920-24-5.

⁴¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 4503/12, bod 24.-26. odůvodnění.

⁴¹⁹ KNÁPKOVÁ, Danka a Marcela TITLOVÁ, *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 83-84. ISBN 978-80-8168-524-8

protispolečenský a zavrženíhodný charakter jednání pachatele.⁴²⁰ Samotné morální odsouzení pak má být pachatelem vnímáno jako jistá újma, která je následkem újmy, způsobené ze strany pachatele společnosti nebo některému jejímu členu.⁴²¹

5.2. Trest odnětí svobody a předpoklady pro jeho ukládání

Trest odnětí svobody je trestem univerzálním, neboť jej lze uložit za všechny trestné činy, definované ve zvláštní části trestního zákoníku. Po dobu jeho výkonu odsouzeným chrání společnost svým preventivním účelem před recidivou pachatele, na kterého zároveň působí svým výchovným účelem, ať již v podobě újmy na jeho základních právech nebo ovlivňováním jeho chování po dobu výkonu trestu.⁴²² Dle Řepy v sobě trest odnětí svobody, s ohledem na intenzitu jeho intervence do základních práv a svobod dotčené osoby, zahrnuje prakticky všechny shora vyjmenované funkce trestu, v podobě prvků retributivních, eliminačních, preventivních, rehabilitačních a restitučních.⁴²³ Podle mého názoru, z logiky věci, obsahuje též prvky odstrašení, neboť zcela zásadním způsobem odrazuje odsouzené od páčání další trestné činnosti v budoucnu, respektive by tyto odrazovat alespoň měl.

Tato trestní sankce představuje z dlouhodobého hlediska páteř českého trestního systému, v právním povědomí společnosti je pevně zakotvena a v soudní praxi také běžně užívána. Trest odnětí svobody má své zastánce, ale také kritiky, kteří upozorňují na jeho zjevné nedostatky. Na jedné straně je tomuto postihu vytýkána jeho neefektivita, především ve vztahu k nápravě samotných pachatelů trestné činnosti a k finanční nákladnosti výkonu trestu.⁴²⁴ Skepticky je na druhé straně pohlíženo též na preventivní působení této sankce, které se pohybuje spíše v hypotetické rovině. Generální prevence není dle názoru části odborné veřejnosti v dostatečné míře empiricky prokázána a prevence individuální je silně ovlivněna negativními doprovodnými jevy a účinky, které na pachatele ve výkonu trestu odnětí svobody působí. Demonstrativně lze zmínit neuspokojivé vězeňské prostředí, úpadek rodinného života, ztrátu sociálních kontaktů a zaměstnání či nepříznivou reakci veřejnosti po propuštění na svobodu. Veškeré tyto skutečnosti mohou vést pachatele prokazatelně k recidivě.⁴²⁵

⁴²⁰ IVOR, J., P. POLÁK a J. ZÁHORA. *Trestné právo hmotné*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 373. ISBN 978-80-8168-509-5.

⁴²¹ KLÁTIK, Jaroslav. *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Slovenské učebnice. s. 222. ISBN 978-80-7380-725-2.

⁴²² JELÍNEK, J.: *cit. d. sub 411*, str. 409.

⁴²³ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 125.

⁴²⁴ MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHŘÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. s. 26. ISBN 978-80-7338-157-8.

⁴²⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 88. ISBN 80-210-3025-9.

Ústavní soud uvádí, že trest odnětí svobody lze uložit za několika odlišnými účely, jeho výkon však musí být organizován a realizován státem právě takovým způsobem, který přispívá k nápravě odsouzeného a zároveň k ochraně celé společnosti.⁴²⁶ S uvedenou premisou koresponduje i § 1 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, dle kterého je hlavním účelem výkonu této trestní sankce: „*působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.*“ Ačkoli jsou obdobné závěry ohledně významu nápravy pachatele a zabránění mu v dalším páchání trestné činnosti, ve vztahu k účelu trestání, nepřímo seznatelné dokonce i z některých ustanovení trestního zákoníku, v praxi orgánů činných v trestním řízení nebývá toto východisko prioritou. Orgány veřejné moci, bohužel i včetně soudů, za svůj ústřední cíl velmi často pokládají pachatele odhalit, prokázat mu vinu a bez dalšího jej odsoudit, aniž by je dále zajímalo, zda dojde ze strany odsouzeného k recidivě či nikoli.⁴²⁷

5.2.1. Zákonné podmínky a zásady pro ukládání trestu odnětí svobody

Jak již bylo zmíněno výše, ve stávajícím znění trestního zákoníku absentuje výslovné vymezení účelů trestání, včetně eventuální hierarchie takových účelů. V daném případě je tak nezbytné, pro ospravedlnění intervencí státu do esenciálních práv a svobod dotčených jednotlivců, tedy i pro legitimitu trestu odnětí svobody, užít především interpretaci základních zásad a souvisejících principů, stanovených pro ukládání trestních sankcí platnou trestněprávní úpravou.⁴²⁸ V obecné rovině se jedná zejména o zásadu zákonnosti (§ 37 odst. 1 trestního zákoníku), se kterou velmi úzce souvisí princip *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, vyjádřený v čl. 39 Listiny, a o zásadu humanity trestních sankcí (§ 37 odst. 2 trestního zákoníku), vylučující ukládání nepřiměřených a krutých sankcí nebo takových, jejichž výkon ponižuje důstojnost člověka jako lidské bytosti.

Velmi významný je dále princip proporcionality (§ 38 odst. 1 trestního zákoníku), který soudu stanovuje povinnost, zohlednit při ukládání trestu odnětí svobody povahu a závažnost předmětné trestné činnosti a poměry pachatele. Ústavní soud však zdůrazňuje, že se tato zásada nepromítá toliko do výměry trestní sazby, s ohledem na její hranice vymezené zákonodárcem ve vztahu ke konkrétním trestným činům, obsaženým ve zvláštní části trestního

⁴²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 279/18, PV-I.

⁴²⁷ Kateřina ŠIMÁČKOVÁ. Je skutečně náprava cílem našeho trestání? In: GRIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. s. 43. ISBN 978-80-7380-833-4.

⁴²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 16. odůvodnění.

zákoníku. Proporcionalita zároveň vyžaduje, aby se soudy, v rámci rozmezí spodní a horní hranice trestní sazby za spáchání určitého trestného činu, pohybovaly při ukládání trestu velmi rozvážně, zejména aby trestaly obdobné případy obdobným způsobem, a naopak rozdílné případy způsobem rozdílným. Tato maxima tak ve své podstatě vylučuje tzv. exemplární potrestání pachatelů, které: „*narušuje principy rovnosti lidí před zákonem a právo na spravedlivý proces, jakož i křiví cit pro spravedlnost ve společnosti.*“⁴²⁹

V souvislosti s ukládáním trestu odnětí svobody je pak pravděpodobně jedním z nejdůležitějších principů zásada subsidiarity (§ 38 odst. 2 trestního zákoníku) této sankce vůči trestům alternativním, postihujícím pachatele trestného činu méně intenzivním způsobem. K této problematice drahno dodat, že trestní právo samo o sobě je tzv. prostředkem *ultima ratio*, tedy nástrojem s pomocnou či podpůrnou rolí ve společnosti⁴³⁰, který se uplatní tehdy, jsou-li jiné prostředky, právní či mimoprávní, nedostatečné, neboť ochranu státního zřízení a základních práv a svobod osob je nezbytné realizovat, s ohledem na subsidiaritu trestního práva, primárně prostředky mimotrestními.⁴³¹ Je tomu tak proto, že nástroje trestního práva jsou svým materiálním obsahem a důsledky s nimi spojenými těmi nejtvrďšími a nejintenzivnějšími prvky státního donucení, které zároveň negativně působí na dotčené jednotlivce a jejich blízké.⁴³² Princip *ultima ratio* je v trestním zákoníku mimo jiné vyjádřen prostřednictvím zásady subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku). Ústavní soud ve vztahu k této problematice blíže doplňuje, že trestněprávní prostředky je možné v praxi užít pouze v krajním případě, po vyčerpání jiných prostředků práva nebo pokud jsou tyto zjevně nevhodné, neefektivní nebo selhávají.⁴³³ V opačném případě by totiž došlo k porušení shora uvedeného ústavního principu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.⁴³⁴

Zásada subsidiarity citelnější trestní sankce při ukládání trestů je pak právě projevem obecné zásady subsidiarity trestní represe v trestním právu. V důsledku této skutečnosti je trest odnětí svobody v obecné rovině zákonodárcem vnímán jako zcela krajní nástroj ochrany

⁴²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 4503/12, bod 26. odůvodnění.

⁴³⁰ VANDUCHOVÁ, Marie a Tomáš GRÍVNA, ed. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008. s. 252. ISBN 978-80-7357-365-2.

⁴³¹ ROZUM, Jan, Jan TOMÁŠEK, Jiří VLACH a Lucie HÁKOVÁ. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 15. ISBN 978-80-7338-164-6.

⁴³² SCHEINOST, Miroslav a Helena VÁLKOVÁ. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 25. ISBN 978-80-7338-154-7.

⁴³³ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3080/16, odůvodnění nálezu.

⁴³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 3113/13, odůvodnění nálezu.

veřejnosti, tedy jako prostředek *ultima ratio* při ukládání trestů.⁴³⁵ Toto východisko však nebývá v justiční praxi vždy zcela naplněno, neboť trest odnětí svobody je často ukládán v rozporu s výše uvedenými požadavky, respektive též v nevhodně stanovených výměrách trestních sazeb, případně je dokonce vykonáváno několik těchto na sebe navazujících trestů za sebou.⁴³⁶ Ve vztahu k principu subsidiarity, ale též i k principu proporcionality, je důležité dodat, že ačkoli jde o dvě zcela zásadní zásady, v jejichž mantinelech je nezbytné se při ukládání trestu odnětí svobody pohybovat, vždy musí být zároveň dodrženy i ústavněprávní nároky na vedení samotného trestního řízení, v souladu s principem spravedlivého procesu.⁴³⁷

Zcela stěžejní pro ukládání trestu odnětí svobody je zásada individualizace trestní sankce, která v sobě pojímá rozličná kritéria a obecné zásady, významné pro stanovení druhu a výměry trestu. Předmětem této rigorózní práce není veškeré tyto atributy či kritéria, vymezená v § 39 a následujících trestního zákoníku, blíže rozvést, ale spíše poukázat na některá z nich a na problematické aspekty, které jsou s těmito spojeny. Soud je v rámci trestání pachatele povinen dle § 39 odst. 1 trestního zákoníku přihlídnout zejména k: „*povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy.*“ Soud je dále dle § 39 odst. 3 trestního zákoníku povinen přihlídnout k polehčujícím (§ 41 trestního zákoníku) a přitěžujícím okolnostem (§ 42 trestního zákoníku), k délce trestního řízení a k době, jež uplynula od spáchání předmětné trestné činnosti, přičemž přiměřenost těchto časových údajů se posuzuje s ohledem na složitost věci, na jednání pachatele během řízení a na postup jednotlivých orgánů v řízení.

Soud je tedy v rámci ukládání trestu odnětí svobody povinen zohlednit osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele trestného činu. Co se týče poměrů osobních či rodinných, které jsou tíživé a pachatel si je sám objektivně nepřivodil, jedná se zároveň dle § 41 písm. e) trestního zákoníku o polehčující okolnost, pokud byl čin spáchán pod jejich vlivem. § 89 odst. 1 písm. d) trestního řádu pak výslovně stanovuje, že významné okolnosti ke zhodnocení všech shora uvedených poměrů pachatele je třeba v nezbytné míře v trestním řízení dokazovat. Mezi tato kritéria lze na jedné straně demonstrativně zařadit i na první pohled méně významné argumenty, například v podobě závazku splácet hypoteční úvěr, na druhé straně

⁴³⁵ KALVODOVÁ, Věra. Filozofie trestání deset let po přijetí trestního zákoníku. In: JELÍNEK, Jiří. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019. Teoretik. s. 166. ISBN 978-80-7502-354-4.

⁴³⁶ GRÍVNA, T., M. SCHEINOST a I. ZOUBKOVÁ: *cit. d. sub 403*, str. 263.

⁴³⁷ HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 127.

jsou zde pak důvody s vyšší relevancí, kupříkladu ve formě povinnosti pečovat o své dospívající děti a souvisejícího práva na styk s nimi.⁴³⁸

Zejména ve vztahu k ukládání trestu rodičům nezletilých dětí lze odkázat ne velmi bohatou judikaturu Ústavního soudu, neboť případný výkon trestu odnětí svobody velmi citelně dopadá nejen na odsouzeného, ale i právě na jejich děti, jejichž zájmy by měly být v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte⁴³⁹ v rámci soudního rozhodování též zohledňovány. Nejlepší zájem dítěte je proto velmi významným faktorem pro neuvěznění pachatele trestného činu. Akcentován by měl být především tehdy, pokud je dítě ve výlučné péči obžalovaného nebo jestliže je na tomto fakticky závislé, s ohledem na jeho potřeby, věk nebo emoční vazby na tohoto rodiče.⁴⁴⁰ Zohledňování všech výše uvedených kritérií, tedy nejen nejlepšího zájmu dítěte, v návaznosti na uplatnění konkrétních argumentů ze strany obhajoby, je dle mého názoru v aplikační praxi velmi sporadické, neboť orgány činné v trestním řízení se k této otázce staví velice alibisticky. Tato problematika bude blíže rozebrána v následující kapitole této rigorózní práce.

Dalším významným kritériem pro stanovení výměry eventuálního trestu odnětí svobody je dosavadní způsob života pachatele trestného činu. Pokud před jeho spácháním tento vedl řádný život, jde dle § 41 písm. p) trestního zákoníku obligatorně o polehčující okolnost. Ačkoli se pojem řádný život vyskytuje hned v několika ustanoveních trestního zákoníku, není nikterak blíže definován, což z něj dělá pojem neurčitý. Dle Ústavního soudu jej lze s přihlédnutím k zásadám demokratického právního státu vymezit dvěma způsoby. Na jedné straně jde o tzv. minimální rámec vedení spořádaného života, jenž v souladu se zásadou legální licence spočívá v dodržování právních norem každou osobou ve společnosti, tedy i v nepáchání trestné činnosti či jiných trestných deliktů. Na straně druhé se jedná o určitý způsob života, který je ve shodě se společenskými hodnotami nebo alespoň s představami společnosti o řádném životě. Ze zásady právní jistoty a předvídatelnosti práva pak vyplývá, že jednotlivcům by měly být konkrétní práva a povinnosti, spojené s vedením či nevedením řádného života, známy. Ve vztahu k první možné interpretaci tohoto pojmu jsou práva a povinnosti dotčené osoby poměrně zřejmá, nikoli však již k výkladu druhému, který je poměrně neurčitý. Proto v souladu s principem individualizace trestu nelze zároveň k požadavku vedení řádného života přistupovat

⁴³⁸ Martin ADAMEC. Přihlédnutí k poměrům pachatele jako jedna z podmínek pro stanovení druhu trestu a jeho výměry. In: GRIVNA, Tomáš a HANA ŠIMANOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. s. 275. ISBN 978-80-7380-833-4.

⁴³⁹ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Úmluva o právech dítěte“).

⁴⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19-2, bod 55. odůvodnění.

zcela formalisticky, neboť s konkrétní osobu je vždy: „*nutné jednat jako s jedinečným subjektem, a nikoli jako s generickým objektem.*“⁴⁴¹

Soud je v neposlední řadě při ukládání trestu odnětí svobody povinen zohlednit délku trestního řízení a uplynulou dobu od spáchání trestného činu. Časové období, které uplynulo mezi trestnou činností a meritorním rozhodnutím o vině pachatele, přímo působí na samotný účel trestání. Plynutím času totiž dle Ústavního soudu postupně dochází k vymizení požadovaného efektu mezi trestem a trestným činem, v důsledku čehož klesá potřeba generální i individuální prevence.⁴⁴² Právo na přiměřenou délku řízení, jakožto jedna z dílčích složek práva na spravedlivý proces, je obsaženo mimo jiné v čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Vždy je tak nutné poměřovat účel trestu vůči esenciálnímu právu dotčené osoby na její osobní svobodu, které lze omezit toliko na základě zákona, v nezbytné míře a pokud smyslu této intervence není možné dosáhnout méně invazivním způsobem. Obecné soudy jsou tak při ukládání trestu odnětí svobody, v rámci svých úvah, povinny vedle národních trestněprávních norem a ústavního testu proporcionality, promítnout a zohlednit v souladu s Úmluvou též kritérium délky řízení a doby od spáchání trestné činnosti, jakožto jistý prvek mezinárodněprávní odpovědnosti.⁴⁴³

Dominantní postavení v justiční praxi českého sankčního systému zaujímá podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Jedná se o alternativu k uvěznění pachatele, která v souladu se zásadou ekonomie trestního práva naplňuje především prvky individuální prevence, neboť pro odsouzeného představuje motivační faktor ve vztahu k jeho nápravě.⁴⁴⁴ Důsledkem podmíněného odsouzení pachatele není ztráta nároku státu na jeho potrestání, nýbrž toliko odložení výkonu trestu odnětí svobody, který, splní-li odsouzený uložené podmínky, nemusí být následně vykonán.⁴⁴⁵ V kruzích odborné veřejnosti nepanuje zcela jasná shoda, zda je tato sankce trestem samostatným či nikoli. Dle mého názoru o samostatný druh trestu nejde, neboť trestní zákoník mezi taxativně vypočtenými druhy trestů uvádí výlučně trest odnětí svobody (§ 52 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku), přičemž tímto trestem se pak dále rozumí nepodmíněný trest odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, bez dohledu či s dohledem (§ 52 odst. 2 trestního zákoníku), eventuálně též výjimečný trest (§ 52 odst. 3 trestního zákoníku), jako jeho zvláštní typy. Z jazykového výkladu daných ustanovení lze dovodit, že samostatným druhem trestu je vždy toliko trest odnětí svobody, který má své shora vymezené dílčí formy. S uvedeným závěrem koresponduje též zakotvení

⁴⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17, PV-IV.

⁴⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3183/15, bod 46. odůvodnění.

⁴⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04, PV-I, PV-II.

⁴⁴⁴ KALVODOVÁ, V.: *cit. d. sub 397*, str. 50.

⁴⁴⁵ MACHALOVÁ, T.: *cit. d. sub 398*, str. 79.

právní úpravy uvedených dílčích forem trestu odnětí svobody do rozdílných oddílů, v části první, hlavně páté, dílu druhém trestního zákoníku.

Nepodmíněný trest odnětí svobody lze dle § 55 odst. 2 trestního zákoníku u trestných činů s horní hranicí trestní sazby do pěti let, včetně, uložit toliko v případě zjevné neúčinnosti alternativního trestu, ve vztahu k požadavku na vedení řádného života pachatelem v budoucnu. U trestu odnětí svobody do tří let, včetně, je soud dle § 81 odst. 1 trestního zákoníku fakultativně oprávněn výkon tohoto trestu podmíněně odložit, pokud tento výkon není nezbytný ve vztahu k požadavku na vedení řádného života odsouzeným v budoucnu. V rámci této úvahy je soud povinen zohlednit okolnosti daného případu, osobu a poměry pachatele trestného činu, způsob jeho života a jeho pracovní a sociální prostředí. Soud je dle § 84 trestního zákoníku současně oprávněn nad odsouzeným vyslovit dohled, jestliže je nezbytné kontrolovat a zvýšeně sledovat jeho chování.

5.2.2. Alternativy k trestu odnětí svobody

Předmětem této rigorózní práce není zevrubné vymezení jednotlivých alternativ k trestu odnětí svobody a jejich bližší charakteristika, neboť jde ve vztahu k trestu odnětí svobody spíše o marginální téma, ale toliko poukázat na existenci eventuálních substitutů, které trestní zákoník a trestí řád poskytují k alternativnímu vyřízení trestní věci, zejména s akcentem na nedostatečné využití jejich potenciálu v praxi.

Trest odnětí svobody sice má určité pozitivní účinky, avšak převažuje zde celá řada vedlejších účinků negativních, včetně vysoké recidivy ze strany odsouzených. Z toho důvodu jsou v kruzích odborné veřejnosti jisté pochyby, zejména stran naplnění rehabilitační a nápravné funkce tohoto trestu. Do trestního práva jsou proto zaváděny nové přístupy a nástroje, které by byly efektivní jak z pohledu regulace trestné činnosti, tak z hlediska dosažení jejich smyslu a účelu. Jedná se především o sankce s minimálními zásahy do osobní svobody jednotlivce a o další alternativní přístupy v rámci řešení trestních věcí obecně, kterými však lze za stávající právní úpravy řešit pouze některou trestnou činnost a toliko ve vztahu k některým pachatelům.⁴⁴⁶ Cílovou skupinou jsou především pachatelé trestných činů s nižší mírou škodlivosti pro společnost, neboť u těchto lze presumovat snazší možnost dosažení jejich resocializace a nápravy. Podstatou alternativních nástrojů je zajištění individuální prevence prostřednictvím ponechání pachatele mimo prostory věznice, v některých případech za současného aktivního přispění státu ve formě určité sociální činnosti nebo pomoci. Nejen,

⁴⁴⁶ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). s. 73. ISBN 978-80-7676-057-8.

že tyto alternativy vedou k depenalizaci a dekriminalizaci, ale jsou oproti trestu odnětí svobody zároveň ekonomicky výhodnější, s ohledem na vysoké náklady s tímto trestem souvisejícími, současně řeší přeplněnost věznic a jsou příznivější též pro oběti trestné činnosti a poškozené, neboť pachatelé poskytují snazší prostor pro náhradu eventuální škody.⁴⁴⁷ S ohledem na zvýšenou pozornost státu na vztah mezi obětí a pachatelem trestného činu a na urovnání konfliktu mezi nimi, lze poukázat i na zavádění určitých prvků již zmíněné restorativní justice, jejíž koncept je od justice retributivní naprosto odlišný.⁴⁴⁸

Alternativní nástroje vytvářejí v trestním právu jistý systém institutů, jejichž hlavním účelem a smyslem je nahrazení uvěznění pachatele trestného činu prostřednictvím nepodmíněného trestu odnětí svobody. Uvedený systém substitutů představuje do určité míry paralelu k systému trestů, tyto soustavy se však odlišují především po obsahové stránce, zároveň nejde ani o vzájemné podmnožiny, případně pouze částečně. Pod tyto alternativy lze mimo jiné zařadit i instituty stojící vně trestního práva, například v podobě trestním právem nikterak neupravené mediace, významnější jsou však nástroje trestněprávní.⁴⁴⁹ Tyto lze v obecné rovině diferencovat na prostředky trestního práva procesního, v podobě tzv. odklonů v trestním řízení, a na prostředky hmotněprávní, které se dále člení na alternativy k potrestání a na alternativní tresty.⁴⁵⁰

Alternativními tresty v širším pojetí jsou veškeré tresty (§ 52 trestního zákoníku), jež nejsou spojeny s odnětím svobody, v užším pojetí pak mezi tyto patří pouze ty tresty, které slouží k nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody, jakožto trestu základního, a jsou s ním neslučitelné. Alternativní tresty na jedné straně poskytují pachatelé trestného činu možnost vyřešit problémy se zákonem takovým způsobem, který mu umožní vést řádný život a nalézt své společenské uplatnění. Na druhé straně ve vyšší míře eliminují riziko následné recidivy, neboť při jejich výkonu nedochází ke ztrátě společenských a rodinných vazeb, bydlení či zaměstnání, kdy tyto uvedené negativní faktory spojené s odnětím svobody prokazatelně prohlubují v odsouzených frustraci a křiví jejich hodnotové postoje. Potenciál alternativních trestů je však limitován především zákonnými podmínkami pro jejich ukládání a přístupem jednotlivých soudců k jejich aplikaci v justiční praxi.⁴⁵¹

⁴⁴⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. s. 21-22. ISBN 978-80-87212-68-4.

⁴⁴⁸ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. Teoretik. s. 18-19. ISBN 978-80-7502-319-3.

⁴⁴⁹ ŠČERBA, F.: *cit. d. sub 447*, str. 30.

⁴⁵⁰ FIRŠTOVÁ, J., D. ZÁMEK: *cit. d. sub 446*, str. 74.

⁴⁵¹ TIBITANZLOVÁ, A.: *cit. d. sub 448*, str. 26-27.

Jistým mezičlánkem mezi alternativními tresty a procesními substituty v podobě odklonů jsou alternativy k potrestání. Jejich podstata spočívá v rozhodnutí soudu o vině pachatele trestného činu za současného neuložení sankce v podobě trestu, a to buď definitivně nebo pouze prozatímně.⁴⁵² S ohledem na povahu rozhodnutí soudu trestní zákoník rozlišuje tři variace této alternativy, a to upuštění od potrestání (§ 46 trestního zákoníku), upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence (§ 47 trestního zákoníku) a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 trestního zákoníku), respektive analogicky u mladistvých se jedná o upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 až § 13 zákona o soudnictví ve věcech mládeže) a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Mezi nejmladší substituty k uvěznění pachatele trestného činu v českém právním řádu patří odklony v trestním řízení. Tyto procesní alternativy byly v souladu s racionalizací justice zavedeny především za účelem odstranění části soudní agendy a ulehčení zahlceným soudům. Trestní systém prostřednictvím těchto nástrojů reaguje na spáchání trestného činu způsobem, kdy na rozdíl od předešlých alternativ nedochází ani k vyslovení viny ani k uložení sankce. Mezi jejich přednosti patří podstatné zrychlení trestního řízení a efektivní vyřešení věci, za současného respektování principu individualizace postihu pachatele a prvků restorativní justice.⁴⁵³ Mezi odklony lze zařadit podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a násl. trestního řádu), narovnání (§ 309 a násl. trestního řádu), odstoupení od trestního stíhání u mladistvých (§ 70 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g a násl. trestního řádu) a eventuálně by se dle mého názoru jako o samostatné formě odklonu dalo uvažovat také v případě odložení věci po schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení (§ 179c odst. 2 písm. g) trestního řádu).

5.3. Pochybení při ukládání trestu odnětí svobody v justiční praxi

Proces individualizace trestu, jak již vyplývá ze samotného jazykového výkladu tohoto spojení, je vždy jedinečný, neboť vždy vychází z určitých skutkových okolností. Tyto jsou zároveň ovlivněny a doplněny okolnostmi dalšími, zcela individuálního rázu, jež musí být soudem též náležitě zohledněny.⁴⁵⁴ Právě s ohledem na specifika každého jednotlivého případu je, v souvislosti s ukládáním trestu odnětí svobody, naprosto esenciální řádné a vyčerpávající odůvodnění takového soudního rozhodnutí. V této části práce již nechci blíže rozebírat procesní

⁴⁵² ŠČERBA, F.: *cit. d. sub 447*, str. 32.

⁴⁵³ TIBITANZLOVÁ, A.: *cit. d. sub 448*, str. 29-30.

⁴⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19-2, bod 81. odůvodnění.

následky obecných, povšechných a ledabylých odůvodnění, neboť této problematice byl věnován značný prostor v části týkající se vazebního rozhodování, přičemž tyto závěry se analogicky uplatní i v případě ukládání trestu odnětí svobody. Odůvodnění rozhodnutí o uložení trestu má však další konsekvence a specifika. V obecné rovině se dá říci, že odůvodnění nepodává pouze odpověď na otázku, proč byla v daném případě uložena určitá sankce, ale vede též odsouzeného k jejímu přijetí. Tím, že odůvodnění obsahuje zhodnocení podstatných otázek a argumentů, legitimizuje proceduru samotného rozhodování soudu a zároveň přispívá k lepšímu fungování soudnictví a ke sjednocování trestněprávní teorie a soudní praxe. Odůvodnění rozhodnutí o uložení trestu je též zcela zásadní pro zachování důvěry společnosti v řádné fungování soudního systému, neboť: „*spravedlnost musí být viděna, že je činěna.*“⁴⁵⁵

Mezi zákonné požadavky a kritéria, které musí být při procesu individualizace trestu zohledněny, patří právě již zmíněné poměry pachatele trestného činu. Ačkoli jde evidentně o naprosto zásadní povinnost soudu, která pro něj v rámci ukládání trestu vyplývá přímo z trestního zákoníku, v justiční praxi je velmi často opomíjena, ať již liknavostí soudu či účelovým jednáním. Není výjimkou, že rozhodnutí soudu o uložení trestu odnětí svobody neobsahují hodnocení či dokazování poměrů pachatele, v některých případech dokonce absentuje byť alespoň zmínka o existenci takového kritéria a jeho eventuálního vlivu na věc. Nejen, že v důsledku těchto pochybení soudu nelze vůbec uvažovat o legitimitě uložené sankce, z hlediska naplnění jejího smyslu a účelu, ale tyto vady též způsobují nepřezkoumatelnost a nezákonnost samotného rozhodnutí.⁴⁵⁶ K uvedeným nedostatkům dochází i přes to, že nezohlednění poměrů pachatele bylo ve své podstatě již dříve Nejvyšším soudem shledáno jako nerespektování požadavku na individualizaci trestu, jehož následkem je: „*zřejmý nepoměr trestu k poměrům pachatele.*“⁴⁵⁷

V aplikační praxi jsou poměry pachatele ze strany orgánů činných v trestním řízení zjišťovány defacto jen v přípravném řízení, kdy stěžejním dokumentem obsahujícím alespoň nějaké relevantní údaje je protokol o výslechu obviněného policejním orgánem. Jde však ve své podstatě o čistě formalistický úkon, kdy jsou tyto údaje ze strany vyšetřujícího orgánu vepisovány dle diktátu obviněného do přednastaveného formuláře, aniž by se o tyto blíže zajímal nebo je dále ověřoval. V řízení před soudem pak důkazy o osobních, majetkových, rodinných a obdobných poměrech obžalovaného předkládá aktivně již spíše jen obhajoba. Soud se o tyto

⁴⁵⁵ Jakub DRÁPAL. Odůvodnění trestů jako jediná manifestace diskrece při ukládání trestů: nový přístup k tradičnímu institutu. In: GRIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. s. 176. ISBN 978-80-7380-833-4.

⁴⁵⁶ M. ADAMEC. In: GRIVNA, T. a H. ŠIMÁNOVÁ: *cit. d. sub 438*, str. 262-263.

⁴⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2000, sp. zn. 3 Tz 59/2000, odůvodnění usnesení.

velmi často podrobněji nezajímá a mnohdy se spokojí toliko s podklady z přípravného řízení, což způsobuje absenci relevantní argumentace ve vztahu k individualizaci uloženého trestu.⁴⁵⁸

Sám Ústavní soud v souvislosti s touto problematikou poukazuje na nedostatečnou konkretizaci jak zákonné úpravy rozhodování o uložení trestu, tak aplikační praxe, která je nejednotná a nepředvídatelná, v důsledku čehož při rozhodování soudu absentují dostatečné garance dodržení principu rovnosti. „*Nejasně stanovená pravidla pak mohou vést k nenaplnění principu individualizace trestu i k porušení povinnosti obecných soudů rozhodovat ve srovnatelných případech srovnatelně.*“⁴⁵⁹ Bohužel, to je přesně to, co se v justiční praxi velmi často děje, neboť soudy příliš neindividualizují a svá rozhodnutí odůvodňují velmi neuspokojivým způsobem. V odůvodnění často nebývají ve vztahu k pachateli ani k danému případu konkretizovány jednotlivé skutečnosti, kdy především absentuje vysvětlení či bližší popis dílčích okolností, které soud zohlednil a ze kterých vycházel. V ojedinělých případech je dokonce *ad absurdum* uložený trest odůvodněn toliko parafrází příslušného ustanovení trestního zákoníku ohledně druhu a výměry trestu nebo odkazem na něj, respektive vyjádřením, že soud při ukládání trestu vycházel z tohoto ustanovení. Velmi často tak nejsou z odůvodnění rozhodnutí o uložení trestu vůbec seznatelné okolnosti jeho uložení, případně relevantní důvody, které uložení trestu ovlivnily a jakým konkrétním způsobem.⁴⁶⁰

Draho dodat, že jedním z důvodů, proč se justiční praxe tak markantním způsobem vzdaluje od teoretických východisek pro ukládání trestu odnětí svobody, je samotný přístup jednotlivých soudců. Někteří z nich se vůbec netají averzí ke zjišťování a posuzování poměrů pachatele, *nota bene*, pokud takový argument navrhne obhajoba, považují takový postup za účelový či obstrukční a materiálně mu nepřikládají zásadní význam. Své postoje pak ospravedlňují především tím, že na jedné straně k takovému hodnocení a zkoumání nemají kapacitní ani časové možnosti, na druhé straně jsou si pak velmi dobře vědomi toho, že odvolací soudy jejich rozhodnutí nezruší jen z důvodu absence argumentace ve vztahu k poměrům odsouzeného. Takové postupy a smýšlení soudců však značí naprosté nepochopení podmínek a předpokladů pro ukládání trestu odnětí svobody.⁴⁶¹ Dle mého názoru nejsou taková rozhodnutí pouze nezákonná a nepřezkoumatelná, ale tyto zároveň hraničí s absolutní svévolí rozhodujícího orgánu, v rozporu s čl. 5 Úmluvy. K hlubšímu zamyšlení tak uvádím následující tezi Zůbka,

⁴⁵⁸ M. ADAMEC. In: GŘIVNA, T. a H. ŠIMÁNOVÁ: *cit. d. sub 438*, str. 264-265.

⁴⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17, bod 22. odůvodnění.

⁴⁶⁰ J. DRÁPAL. In: GŘIVNA, T. a H. ŠIMÁNOVÁ: *cit. d. sub 455*, str. 178-179.

⁴⁶¹ M. ADAMEC. In: GŘIVNA, T. a H. ŠIMÁNOVÁ: *cit. d. sub 438*, str. 277.

kteřá tuto problematiku dle mého názoru velmi barvitě dokresluje. „*Neshledá-li trest oporu v právu, byť by byl vykonán na zločinci, může být sám zločinem zasluhujícím trest.*“⁴⁶²

Následkem shora uvedených skutečností a postupů orgánů činných v trestním řízení dochází v aplikační praxi, při ukládání trestů jednotlivým pachatelům trestných činů, k velkým rozdílům. Trestní systém nefunguje tak, jak by fungovat měl, neboť neplatí premisa, že v obdobných případech má být rozhodováno obdobně a v odlišných odlišně⁴⁶³, což je ve zjevném rozporu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu. Nad to je třeba zmínit, že tato procesní pochybení v rámci ukládání trestu odnětí svobody nezpůsobují toliko neoprávněné zásahy veřejné moci do práva obviněného na spravedlivý proces, ale též do jeho práva na osobní svobodu.⁴⁶⁴ Ačkoli je Ústavní soud nadán pravomocí taková pochybení napravovat, oprávněn zasáhnout je výlučně v: „*případech s ústavním rozměrem, tedy když dochází k extrémním rozporům, nespravedlnosti, zásahům do základních práv či k svévoli.*“⁴⁶⁵

Nelze však spoléhat na to, že eventuální pochybení obecných soudů Ústavní soud vždy zhojí, tato problematika vyžaduje razantní změny. Osobně se mi jeví obecné zásady pro ukládání trestů nebo vymezení pouhých hranic jednotlivých trestních sazeb jako naprosto nedostačující, neboť soudům poskytují takřka bezbřehý prostor pro jejich uvážení, a tedy i pro samotnou interpretaci trestního práva. Na místě by tak bylo do stávající právní úpravy trestání začlenit podrobnější indicie a podmínky, které by soudům stanovily pro ukládání trestů daleko užší mantinely. V důsledku toho by dle mého názoru došlo k odstranění alespoň některých nežádoucích rozdílů či dokonce excesů, ke kterým v aplikační praxi mezi jednotlivými případy prokazatelně dochází. Právní úprava, stanovující konkrétnější vodítka, by též do jisté míry eliminovala v rámci rozhodování soudů případnou svévoli, která zcela zásadním způsobem rezonuje ve společnosti a ovlivňuje smýšlení veřejnosti o české trestní justici.

Po prostudování relevantní judikatury Ústavního soudu jsem dospěl k závěru, že v praxi nejčastěji dochází k protiprávnímu ukládání trestu odnětí svobody, ať již podmíněnému či nepodmíněnému, v souvislosti s následující problematikou. V judikatuře je velmi často zmiňována hypertrofie trestní represe a nerespektování zásady presumpce nevinny, včetně souvisejícího principu *in dubio pro reo*, při hodnocení důkazů, dále též běžně dochází k ukládání zcela nepřiměřených trestů, jak s ohledem na zásady pro jejich ukládání, tak ve vztahu k délce

⁴⁶² ZÚBEK, J.: *cit. d. sub 394*, str. 1.

⁴⁶³ Jakub DRÁPAL, Michal ŠOLTÉS. Rozdíly v ukládání a navrhování trestů: výsledky dvou experimentů. In: GRÍVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Trestní právo s lidskou tváří: v upomínku na Marii Vanduchovou*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. s. 68. ISBN 978-80-7598-879-9.

⁴⁶⁴ MOLEK, P.: *cit. d. sub 59*, str. 108.

⁴⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17, bod 22. odůvodnění.

trestního řízení. Jako zásadní a též stále aktuální problém, s ohledem na jeho přetrvávající následky, považují trestání pachatelů některých konkrétních trestných činů, především trestného činu krádeže, za nouzového stavu, respektive za pandemii onemocnění COVID-19. Některá pochybení obecných soudů při ukládání trestu odnětí svobody, v jejichž důsledku došlo k neoprávněným zásahům do základních práv a svobod dotčených jednotlivců, budou rozebrána v následujících subkapitolách.

5.3.1. Hypertrofie trestní represe

Ustálená judikatura Ústavního soudu je založena na premise, že ačkoli v trestním právu platí princip *nullum crimen sine poena legali*, vyjadřující ideu nevyhnutelnosti trestního postihu ve vztahu k pachateli trestného činu, nelze ji uplatňovat ve smyslu principu *fiat iustitia, pereat et mundus* neboli „necht' zvítězí spravedlnost, i kdyby svět měl zhynout“. S tím úzce souvisí novodobé překonání retributivní teorie trestání, kdy stávající trestněprávní systém nevyžaduje bezvýjimečnost trestního postihu, v souladu se zásadou užití trestního práva, jakožto prostředku *ultima ratio*, potažmo se zásadou subsidiarity trestní represe.⁴⁶⁶ Trestní právo, respektive eventuální trestní postih nemůže v žádném případě substituovat zásadu *vigilantibus iura*, tedy aktivní povinnost jednotlivce střežit v soukromoprávních vztazích své vlastní zájmy a svá práva, která jsou též pod ochranou soudní moci. V právním státě je proto zcela neakceptovatelné, aby nástroje trestního práva sloužily výhradně k ochraně soukromoprávních subjektivních práv jednotlivce, respektive aby z dotčených jednotlivců odpovědnost za takovou ochranu přecházela na orgány činné v trestním řízení. Toto primárním úkolem uvedených orgánů není ani být nemůže, neboť jejich výchozí úlohou je chránit především hodnoty celospolečenské.⁴⁶⁷

S ohledem na shora uvedené stejně tak orgány činné v trestním řízení nesmí ve vztahu k řešení právních problémů podlehnout chybnému dojmu ohledně univerzálnosti užití prostředků trestního práva. Trestním deliktem totiž není a ani nemůže být jakékoli porušení právní povinnosti z jiného právního odvětví, bez dalšího. V každém jednotlivém případě je nutné zohlednit míru společenské škodlivosti daného porušení právních norem a až v návaznosti na takové hodnocení dané jednání sankcionovat mimoprávními či právními nástroji z příslušného odvětví práva. V opačném případě: „*dochází k přepínání trestní represe a k nepatřičnému zatěžování systému trestní justice.*“⁴⁶⁸ Je totiž naprosto nepřipustné, aby byly trestněprávními

⁴⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2018, sp. zn. II. ÚS 1152/17, odůvodnění nálezu.

⁴⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 541/10, body 15.-16. odůvodnění.

⁴⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09, bod VIII. odůvodnění.

prostředky řešeny na úkor některého ze zúčastněných subjektů běžné soukromoprávní vztahy. Takový postup by v rozporu s čl. 1 Listiny a čl. 1 Ústavy vedl k: „znerovnoprávnění osob v jejich vzájemných vztazích a k neúctě orgánů veřejné moci k rovnosti občanů.“⁴⁶⁹

V dalším textu bych rád uvedl příklady některých rozhodnutí obecných soudů, kdy došlo v rozporu se shora uvedenými principy a závěry Ústavního soudu k uložení trestu odnětí svobody, podmíněného či v jednom případě dokonce nepodmíněného. Ze strany obecných soudů došlo v daných případech k hypertrofii trestní represe, neboť se tyto v rámci svého rozhodování detailněji nezabývaly občanskoprávním rozměrem dané věci, respektive mírou společenské škodlivosti jednání dotčené osoby.

První mnou akcentovaný případ se týká excesivního uplatnění směnky. Toto jednání bylo obecnými soudy⁴⁷⁰ kvalifikováno jako trestný čin podvodu ve stadiu pokusu, za který byla dotčená osoba podmíněně odsouzena ke dvouletému trestu odnětí svobody, se zkušební dobou v délce trvání jednoho roku. Protiprávní jednání dané osoby mělo spočívat v uvedení v omyl jednatele výstavce směnky prostřednictvím zaslání dopisu, kterým byla uplatněna směnečná pohledávka ve výši jeden milion korun českých. Nejednalo se však o směnku platební, ačkoli tak byla v předžalobní upomínce označena, ale pouze o směnku zajišťovací, ve vztahu k pohledávce manžela odsouzené osoby ve výši půl milionu korun českých vůči výstavci směnky. Pro kontext nutno doplnit, že k osamostatnění směnky došlo její emisí po předchozí dohodě účastníků smluvního stavu, kdy remitentem směnky se stala odsouzená a věřitelem zajištěné pohledávky její manžel. Trestnost činu měla dle obecných soudů spočívat v paralelním uplatnění pohledávky, kdy tuto na jedné straně požadoval uhradit manžel odsouzené prostřednictvím civilní žaloby, na druhé straně byla tato uplatněna prostřednictvím předžalobní upomínky z titulu směnky ze strany odsouzené. Po odmítnutí⁴⁷¹ dovolání ze strany Nejvyššího soudu a po podané ústavní stížnosti Ústavní soud nálezem⁴⁷² napadená rozhodnutí zrušil a konstatoval porušení práva na osobní svobodu, za současného nerespektování omezení, která vyplývají z čl. 8 odst. 2 Listiny, a to z následujících důvodů.

Byť je dle názoru Ústavního soudu osamostatnění zajišťovací směnky a její paralelní uplatnění excesivní, neboť snižuje možnost obrany proti takovému postupu, je především v gesci stran kontraktačního procesu, věnovat dostatečnou pozornost svému právnímu jednání. Je zcela irrelevantní, ve vztahu k abstraktní povaze směnečné pohledávky, že byla odsouzenou uvedena

⁴⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/02, PV-I.

⁴⁷⁰ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 2008, sp. zn. 47 T 9/2006, usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 5. 2009, sp. zn. 4 To 19/2009.

⁴⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 2009, sp. zn. 7 Tdo 1114/2009.

⁴⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 541/10.

jiná směnečná kauza, neboť směnečný dlužník disponoval procesní obranou prostřednictvím námitky jak ve vztahu ke směnečné kauze, tak k excesivnímu uplatnění směňky. Tím spíše, když možnost excesivního uplatnění směnečné pohledávky byla mimo jiné umožněna naprosto nekompetentním postupem samotného výstavce směňky, s poukazem zejména na rozdílné částky a též datумы na směnce a na pohledávce věřitele, na rozdíly v osobách závazkového a směnečného věřitele, na absenci vhodných doložek a podobně. S ohledem na princip *ultima ratio*, prioritu nástrojů civilního práva a míru společenské škodlivosti předmětného jednání, nelze z tohoto bez dalšího vyvozovat trestní odpovědnost odsouzené, zvláště tehdy, kdy měl směnečný dlužník dostatečné občanskoprávní prostředky na svou obranu a ochranu. Dle Ústavního soudu je tak daná kauza typickým případem hypertrofie trestní represe.⁴⁷³

Osobně zde akcentuji především přílišně horlivou ingerenci orgánů činných v trestním řízení do soukromoprávních vztahů, tím spíše, když došlo k uložení trestu odnětí svobody, byť podmíněného. Obecné soudy takovým postupem dle mého názoru v rozporu s užitím trestní represe jako prostředku *ultima ratio* zcela disproportionálně zasáhly do práva odsouzené na osobní svobodu ve smyslu čl. 8 odst. 1 Listiny a založily flagrantní nerovnost mezi účastníky soukromoprávního vztahu. Nad to uvedený postup vnímám jako typický příklad toho, kdy se účastník civilněprávního sporu alibisticky vzdává své odpovědnosti za neopatrné jednání v rámci kontraktačního procesu skrz podání trestního oznámení, což však zcela kategoricky odsuzuje Ústavní soud⁴⁷⁴ ve své ustálené judikatuře.

V souvislosti s nadepsanou problematikou bych dále rád zmínil obdobný případ, kde taktéž došlo ze strany obecných soudů k opomenutí zhodnocení občanskoprávního rozměru věci. Odsouzený byl rozhodnutími⁴⁷⁵ obecných soudů za spáchání trestného činu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody, nejprve v délce trvání 5 měsíců se zkušební dobou 22 měsíců, po podaném odvolání pak v délce 2 měsíce se zkušební dobou 1 rok. Trestnost jednání odsouzeného, spolumajitele předmětného domu, spočívala v opětovné výměně zámku vchodových dveří a s tím souvisejícím zamezením vstupu spolumajitelce do domu. Pro kontext je nutné doplnit, že oba spolumajitelé kupovali dům do podílového spoluvlastnictví v době, kdy spolu byli v partnerském vztahu a bydleli společně u rodičů spolumajitelky. Poté došlo k jejich rozchodu, odsouzený se přestěhoval do společného domu a vyměnil zámek vstupních dveří, spolumajitelce po opětovných výzvách nevydal nové klíče, a proto tato podala trestní oznámení. Po podání

⁴⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 541/10, body 20.-23. odůvodnění.

⁴⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1098/10, PV-I.

⁴⁷⁵ Rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 12. 3. 2009, sp. zn. 91 T 213/2008, rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. 5 To 234/2009.

obžaloby, ještě však před vydáním rozsudku soudu prvního stupně, spolumajitelka podané trestní oznámení „vzala zpět“, neboť mezi ní a odsouzeným došlo k vypořádání spoluvlastnických vztahů a výlučným vlastníkem domu se stal odsouzený. Následně tedy došlo k vydání shora uvedených rozhodnutí, kdy odsouzený po odmítnutí⁴⁷⁶ jeho dovolání ze strany Nejvyššího soudu proti těmto podal ústavní stížnost, na základě které Ústavní soud nálezem⁴⁷⁷ napadená rozhodnutí zrušil, neboť došlo k porušení základních práv a svobod odsouzeného, ve smyslu čl. 8 odst. 2 a čl. 39 Listiny, a to z následujících důvodů.

Jak již bylo zmíněno, Ústavní soud obdobně jako v případě předchozím konstatoval absenci jakéhokoliv zkoumání eventuálního občanskoprávního rozměru věci. Obecné soudy se nikterak blíže nezaobíraly sporem spolumajitelů, jeho předmětem, jednotlivými kroky obou účastníků sporu a zda se tito alespoň pokusili vzájemný konflikt vyřešit prostřednictvím civilněprávních institutů nebo zda se následně nějakým způsobem dohodli. Takový postup soudu je však ryze formální a zároveň v rozporu s § 2 odst. 5 trestního řádu, respektive se zásadou zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností a zásadou vyhledávací, neboť ve své podstatě zavdává příčinu ke zneužití trestního práva za účelem vyřešení občanskoprávních poměrů. Veškeré shora vymezené okolnosti totiž indikovaly původní záměr trestního oznámení, které bylo velmi pravděpodobně podáno nikoli k ochraně vlastnického práva k domu a jednotlivých složek tohoto práva, ale s cílem nátlaku na vyřešení konfliktních spoluvlastnických vztahů. Obecné soudy tak pochybily, když absolutně pominuly determinovat hranici mezi soukromým a veřejným právem, neboť trestní stíhání odsouzeného by bylo za účelem ochrany subjektivního práva spolumajitelky přípustné toliko v případě, kdy by došlo k vyčerpání jiných právních nástrojů nebo by se tyto jevily jako zcela neefektivní.⁴⁷⁸

Ve třetím demonstrativním případě, ve kterém osobně cítím silný nádech absurdity a přepjatého formalismu, byl pachatel trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání rozhodnutí⁴⁷⁹ obecných soudů odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 8 měsíců. Z hlediska stručné geneze této věci je nutné zmínit, že odsouzený, ačkoli mu byl uložen zákaz řízení motorových vozidel, řídil ve dvaceti osmi případech rozličná motorová vozidla. Pozemní komunikace, na které se s vozidly pohyboval, byla účelovou komunikací, nacházející se v areálu garáží, přičemž tato byla veřejnosti z části nepřístupná, když vjezd na ni byl omezen zákazovou dopravní značkou, připouštějící vjezd toliko uživatelům

⁴⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2010, sp. zn. 4 Tdo 1442/2009.

⁴⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1098/10.

⁴⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1098/10, body 15.-17. odůvodnění.

⁴⁷⁹ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 17. 8. 2016, sp. zn. 2 T 33/2016, Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 18. 10. 2016, sp. zn. 7 To 397/2016.

garáží, respektive dopravní obsluze. Dle závěru obecných soudů však tyto skutečnosti nehrají žádnou roli, neboť i na takovém typu pozemní komunikace je možné zákaz řízení porušit, a tedy spáchat předmětný trestný čin. Odsouzený po neúspěšném dovolání⁴⁸⁰ podal ústavní stížnost, kdy Ústavní soud nálezem⁴⁸¹ shora vymezená rozhodnutí obecných soudů zrušil, neboť v řízení došlo k porušení základního práva odsouzeného na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a principu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, ve smyslu čl. 39 Listiny, a to z následujících důvodů.

Ústavní soud v první řadě konstatoval, že obecné soudy nedostatečně zhodnotily veškeré relevantní souvislosti a specifika daného případu, respektive že se vůbec nezabývaly tím, zda odsouzený fakticky „řídil“ motorová vozidla, s ohledem na dikci zákona. Ze skutkových zjištění totiž vyplynulo, že odsouzený, automechanik, v předmětném areálu garáží provozuje svůj autoservis, ve kterém opravoval jinou osobou přivezené automobily. Během těchto oprav vozidla přemísťoval tak, že je nastartoval a výlučně v rámci daného areálu s nimi popojel z jednoho místa na druhé, v prostoru o délce 10 až 15 metrů, kdy doba převozu trvala vždy maximálně od jedné do tří minut. Ačkoli k této konkrétní činnosti byla vyžadována způsobilost vozidla ovládat a uvést do pohybu, jiných schopností, vyžadovaných v souvislosti s řídičským oprávněním pravidly silničního provozu, již potřeba nebylo. S ohledem na shora uvedené skutečnosti je zjevné, že vozidla nebyla užívána za účelem přemísťování osob či věcí, ale toliko v souvislosti s povoláním odsouzeného, jakožto automechanika, které zakázáno vykonávat neměl. Navíc dané jednání odsouzeného ve vztahu k jeho škodlivosti nedosahovalo ani spodní hranice, požadované zákonem a relevantní judikaturou k tomu, aby mohlo být pokládáno za trestné, respektive vyžadující užití nástrojů trestního práva, tím spíše dokonce nepodmíněného odnětí osobní svobody. Vzhledem k tomu, že obecné soudy dostatečně nezohlednily veškeré relevantní okolnosti daného případu a ačkoli byly splněny veškeré předpoklady pro uplatnění zásady subsidiarity trestní represe, tuto neaplikovaly, došlo těmito nepřipustnými zásahy do základních práv a svobod odsouzeného k porušení shora vymezených ustanovení Listiny.⁴⁸²

V kontextu uvedených rozhodnutí bych rád demonstroval, jak absurdní v některých případech rozhodnutí obecných soudů mohou být, zároveň však musím konstatovat, že v těchto intencích není samozřejmě rozhodováno vždy. Dle mého názoru však v justiční praxi dochází velice často k hypertrofii trestní represe, respektive obecně k přepjatému formalismu, kdy obecné soudy velice rády sahají k trestnímu postihu obžalovaného, ačkoli daná věc

⁴⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. 7 Tdo 51/2017.

⁴⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2018, sp. zn. II. ÚS 1152/17.

⁴⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2018, sp. zn. II. ÚS 1152/17, odůvodnění nálezu.

s ohledem na potřebnou míru škodlivosti jednání vůbec trestněprávní roviny nedosahuje. Takový postup však odporuje principu *ultima ratio*, ve vztahu k užití trestního práva, jakožto prostředku poslední instance, kdy toto je nadužíváno, respektive v některých případech užíváno zcela excesivním způsobem. S uvedenými závěry tak velmi pravděpodobně koresponduje premisa, že v českém justičním systému, respektive v mysli velké části soudců z trestního úseku, je velmi silně zakořeněna „touha trestat“.

5.3.2. Nepřiměřenost trestu s ohledem na obecné zásady pro jeho ukládání

V souladu s ústavněprávními zásadami *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* dle čl. 39 Listiny, řádného zákonného trestního procesu dle čl. 8 odst. 2 Listiny, rovnosti před zákonem ve smyslu čl. 1 Listiny a obecnou zásadou spravedlivého trestání, má být trestná činnost postihována v zákonném rozmezí jednotlivých trestních sazeb. Tyto výměry jsou zákonodárcem nastaveny s ohledem na míru společenské škodlivosti konkrétního jednání tak, aby orgány činné v trestním řízení následně trestní sankce ukládaly s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu v takto pevně vymezeném rozpětí.⁴⁸³ Při stanovení určitého druhu trestu a jeho výměry pak musí s ohledem na princip *ultima ratio* zohlednit 4 naprosto esenciální kritéria. Za prvé proporcionalitu a přiměřenost ukládané sankce s ohledem na povahu a závažnost trestné činnosti, za druhé možnost nápravy obviněného, za třetí jeho poměry - osobní, sociální, rodinné a podobně, a za čtvrté míru případného nebezpečí ve vztahu k ohrožení společnosti, majetku či některého veřejného zájmu. Nezváží-li a neodůvodní-li řádně obecný soud tato kritéria, je dané rozhodnutí v rozporu s čl. 39 Listiny.⁴⁸⁴ Ve vztahu k principu proporcionality nad to Ústavní soud dodává, že právě tato maxima garantuje ochranu před formalistickým uplatňováním trestního postihu, neboť orgány činné v trestním řízení vede v rámci rozmezí dané trestní sazby k tomu, aby skutkově obdobné případy trestaly obdobně a naopak. „*Vybočení z principu proporcionality při sledování jiných účelů a cílů - typicky ukládáním exemplárních trestů anebo jiným nepřiměřeným zostřením represe - ve své podstatě narušuje principy rovnosti lidí před zákonem a právo na spravedlivý proces. Co je však nejdůležitější, křiví cit pro spravedlnost ve společnosti.*“⁴⁸⁵

Ve vztahu k nadepsané problematice bych rád zmínil následující případ, kdy za spáchání pokusu trestného činu vraždy došlo k odsouzení⁴⁸⁶ dotčené osoby k výjimečnému trestu odnětí

⁴⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 747/06, PV-V.

⁴⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 4503/12, PV-I.

⁴⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 17. odůvodnění.

⁴⁸⁶ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 3. 2011, č. j. 2 T 4/2011-810, usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 8 To 40/2011.

svobody v délce trvání 25 let a jejímu zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou. Předmětné jednání odsouzené spočívalo v podání nápoje, obsahujícího nemrznoucí směs – chladicí kapalinu – s látkou etylenglykol, své šestileté dceři, s cílem ji usmrtit. Když se u dcery objevily příznaky otravy, odsouzená vyčkala několik hodin a až následně přivolala lékařskou pomoc, aniž by však příslušnému personálu sdělila příčinu zdravotních obtíží. Díky odbornému přístupu lékařů dcera přežila, přičemž nad to nedošlo ani k trvalému poškození jejího zdraví. Jednání odsouzené bylo dle názoru obecných soudů plánovité, kdy účinky toxické látky zjistila z článku v časopise, chladicí kapalinu obstarala pod smyšlenou záminkou a dále též vykonstruovala příběh o nevolnosti, jejíž původ souvisel s návštěvou dcery u jejího otce. Rozhodnutí obecných soudů následně odsouzená napadla dovoláním, které bylo Nejvyšším soudem odmítnuto⁴⁸⁷ jako zjevně neopodstatněné, načež odsouzená podala ústavní stížnost. Na jejím podkladě došlo nálezem⁴⁸⁸ Ústavního soudu ke zrušení výroku o trestu prvostupňového rozhodnutí, ke zrušení všech rozhodnutí navazujících a k vrácení věci soudu prvního stupně k dalšímu řízení, a to z následujících důvodů.

Dle názoru Ústavního soudu s principy liberálního státu koresponduje skutečnost, že za pokus trestného činu, s ohledem na absenci následku, nižší míru společenské škodlivosti a s tím související menší újmu na osobních právech a zájmech poškozeného, musí být v praxi vždy uložen mírnější trest, než který by byl jinak uložen za trestný čin dokonáný. V opačném případě by taková sankce byla disproporční k utrpěné újmě a docházelo by mimo jiné též k hypertrofii trestní represe. Obecné soudy hrubě pochybily, pokud v daném případě nezohlednily dílčí aspekty ve formě sdělení příčiny zdravotních obtíží ze strany odsouzené své matce a známému a následného přivolání záchranné služby, kterými odsouzená ve svém důsledku přispěla k tomu, že dané jednání bylo ukončeno toliko ve fázi pokusu trestného činu. Zvýhodnění aktivního jednání pachatele v podobě zabránění dokonání trestného činu, při stanovení výměry trestu, plní generálně preventivní funkci, neboť zavdává příčinu ke zmírňování následků páchané trestné činnosti ze strany eventuálních delikventů. Uložení výjimečného trestu, jakožto zcela mimořádného institutu, je s ohledem na shora uvedené skutečnosti tedy ve zjevném nepoměru k závažnosti předmětného jednání a v rozporu se zásadami pro ukládání trestů. Obecné soudy zároveň nedostatečně zvážily veškeré rozhodné faktory, zejména dosavadní způsob života odsouzené a její osobní a rodinné poměry, kdy tyto prakticky až bagatelizovaly, zatímco negativní atributy přímo akcentovaly. Takovým postupem však porušily vyhledávací zásadu, respektive její dílčí aspekt v podobě povinnosti zjišťovat

⁴⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2011, č. j. 3 Tdo 1360/2011-43.

⁴⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12.

rozhodné skutečnosti v neprospěch i ve prospěch trestním řízením dotčené osoby. Ústavní soud závěrem konstatoval, že uložení výjimečného trestu bylo v daném případě nikoli jen protiústavní, ale zároveň i zcela svévolné a excesivní, přičemž rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno nejen právo odsouzené na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1 Listiny, ale též i právo na spravedlivý proces a právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 Listiny.⁴⁸⁹

Druhým příkladem z praxe, který bych rád ve vztahu k nepřiměřenosti soudem ukládaného trestu zmínil, je případ řidiče, otce dvou dětí, který spolu s nimi a se svou manželkou při jízdě automobilem naboural do stromu, když je ráno vezl do loutkového divadla, ačkoli večer požil větší množství alkoholu. Nehodu přežil pouze otec a mladší syn ve věku tří let, přičemž otci bylo v krvi naměřeno přes 1,5 g/kg alkoholu. Soud prvního stupně jej za spáchání trestných činů usmrcení z nedbalosti a ohrožení pod vlivem návykové látky odsoudil⁴⁹⁰ ke dvouletému trestu domácího vězení a k trestu zákazu činnosti – řízení motorových vozidel - v délce trvání 7 let. Soud prvního stupně v rámci ukládání trestu přihlédl k polehčujícím okolnostem, k doznání odsouzeného, jeho upřímné lítosti, dosavadní bezúhonnosti, k pozitivnímu vyjádření osob z jeho blízkého okolí a k citové fixaci přeživšího syna na odsouzeného. Trest domácího vězení, namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody, byl dle argumentace nalézacího soudu uložen zejména s ohledem na vztah syna k otci. Po odvolání státního zástupce však došlo rozhodnutím⁴⁹¹ soudu druhého stupně ke zrušení výroku o trestu a odsouzenému byl nově uložen vedle trestu zákazu činnosti čtyřletý nepodmíněný trest odnětí svobody. Odvolací soud své rozhodnutí odůvodnil tím, že předchozí trest je se zřetelem na následky trestného činu a jeho vysokou společenskou škodlivost, kdy odsouzený svým jednáním usmrtil dvě osoby, zcela neadekvátní stran výběru druhu trestu i jeho samotného účelu. Po odmítnutí dovolání⁴⁹² ze strany Nejvyššího soudu podal odsouzený ústavní stížnost, na základě které došlo nálezem⁴⁹³ Ústavního soudu ke zrušení rozhodnutí Nejvyššího i odvolacího soudu, neboť jimi došlo k neoprávněnému zásahu do práva odsouzeného na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a zároveň do práva na ochranu rodičovství, rodiny a dětí, ve smyslu čl. 32 odst. 1 Listiny.

Ústavní soud se ve shora nadepsaném nálezu vyjádřil především k ústavněprávním vadám, kterých se dopustil soud odvolací, zejména stran nedostatečné odůvodněnosti a též legitimacy jeho rozhodnutí, ve vztahu k uloženému trestu. Soud druhého stupně nepřihlédl k veškerým okolnostem daného případu, nezohlednil ve prospěch odsouzeného

⁴⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12, odůvodnění nálezu.

⁴⁹⁰ Rozsudek Okresního soudu v Opavě ze dne 20. 10. 2016, č. j. 4 T 99/2016-280.

⁴⁹¹ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 12. 12. 2016, č. j. 6 To 632/2016-307.

⁴⁹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2017, sp. zn. 6 Tdo 353/2017.

⁴⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

polehčující okolnosti a nevypořádal se ani s negativními důsledky, kterými uložený trest působí vůči přeživšímu synovi odsouzeného. Drahno dodat, že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nebylo doporučováno ani odborem sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační službou, pracovníky mateřské školy, kterou syn navštěvuje, či pracovníky hospicu. Pakliže odvolací soud v řízení nepřihlédl k nejlepším zájmům dítěte, postupoval v rozporu s čl. 32 Listiny, s čl. 3 odst. 1 a čl. 9 Úmluvy o právech dítěte, respektive též s judikaturou ESLP. Z každého soudního rozhodnutí týkajícího se dítěte musí být totiž zřejmé, že příslušný orgán zvážil jeho nejlepší zájem a zaobíral se skutečností, zda je možné trest odnětí svobody nahradit některou z alternativ, které jsou v daném případě k dispozici. Tento požadavek ostatně vyplývá i z § 39 odst. 1 trestního zákoníku v rovině jednoduchého práva. Orgány činné v trestním řízení proto musí v každém jednotlivém případě shora vymezené faktory zohlednit a řádně odůvodnit, zda a proč převáží či nepřeváží nad veřejným zájmem v podobě trestního postihu pachatele. Tím spíše, pokud jde o odvolací řízení a rozhodnutím soudu má dojít ke zpřísnění trestní represe, kdy zákon dotčené osobě neposkytuje žádný řádný opravný prostředek ochrany. Opačný postup by totiž mohl, s ohledem na potřebnou legitimitu intervencí veřejné moci do základních práv a svobod jednotlivců, evokovat dojem netransparentnosti a arbitrárnosti trestní spravedlnosti. Uvedeným nárokům však napadené rozhodnutí odvolacího soudu nedostálo, a proto bylo Ústavním soudem zrušeno a věc byla vrácena obecným soudům k dalšímu řízení.⁴⁹⁴

Z osobní zkušenosti musím k uvedené problematice však doplnit, že povinnost obecných soudů zohlednit v trestním řízení nejlepší zájem dotčeného dítěte rozhodně není nějakým bílým šekem pro obviněného, respektive že v justiční praxi tento požadavek není zase až tak relevantní. V souvislosti s tím bych zmínil jeden případ, jehož jsem se v mé aplikační praxi zúčastnil. Dotčené osobě byl trestním příkazem⁴⁹⁵ za přečin zanedbání povinné výživy uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 200 hodin. Odsouzený z daného trestu vykonal toliko 66 hodin, poté se již k jeho výkonu dále nedostavil. Z toho důvodu došlo nalézacím soudem⁴⁹⁶ k přeměně nevykonané části trestu obecně prospěšných prací v nepodmíněný trest odnětí svobody, pro jehož výkon byl odsouzený zařazen do věznice s ostrahou. Po podané stížnosti bylo rozhodnutí nalézacího soudu potvrzeno rozhodnutím⁴⁹⁷ soudu druhého stupně, jehož odůvodnění tvořil toliko jeden jediný odstavec. Pro kontext doplním, že se jednalo o recidivistu, který byl v předmětné době navíc vazebně stíhán za jiný, drogový delikt, což se zjevně negativně promítlo do obou rozhodnutí. Nezbytné je však zdůraznit, že ani jedním z obecných soudů nedošlo

⁴⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, odůvodnění nálezu.

⁴⁹⁵ Trestní příkaz Okresního soudu Praha – západ ze dne 10. 12. 2018, č. j. 9 T 153/2018-89.

⁴⁹⁶ Usnesení Okresního soudu Praha – západ ze dne 28. 6. 2021, č. j. 9 T 153/2018-177.

⁴⁹⁷ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 22. 7. 2021, č. j. 11 To 195/2021-186.

k důkladnému zhodnocení poměrů odsouzeného. Soudy se zcela nedostatečně vypořádaly se skutečností, proč trest obecně prospěšných prací nebyl vykonán, respektive jaké okolnosti v jeho výkonu odsouzenému eventuálně bránily. Zejména nepřihlédly k tomu, že po část doby výkonu trestu pobýval odsouzený prakticky na ulici, případně že se již několik měsíců před samotnou přeměnou trestu nacházel ve vazbě, tedy objektivně nemohl daný trest vykonávat. Odsouzený navíc po dobu výkonu vazby uhradil dlužné výživné v plné výši, podstoupil léčbu své drogové závislosti a stal se otcem. Akcentuji především poslední zmíněný fakt, tedy narození dcery, kdy tato skutečnost nebyla obecnými soudy absolutně nezohledněna, ačkoli ji odsouzený přímo na jednání před soudem opakovaně uvedl a vyjádřil své přání se o dceru osobně starat. V odůvodnění obou rozhodnutí absentuje byť sebemenší zmínka o zohlednění zájmu dítěte - několikátýdenní dcery odsouzeného. I kdyby obecné soudy shledaly tuto skutečnost jako irelevantní, s ohledem na spáchanou trestnou činnost a trestní minulost odsouzeného, jejich zákonnou povinností je se minimálně s touto náležitě vypořádat. K uvedenému však nedošlo, když obecné soudy toliko formalisticky konstatovaly nedodržení uložených povinností a s tím spojené důsledky v podobě odnětí svobody odsouzeného. Ve spojení s přeměnou trestu obecně prospěšných prací též akcentuji, že tato je s ohledem na § 65 odst. 3, odst. 4 trestního zákoníku fakultativní povahy, když výkon trestu obecně prospěšných prací může být soudem až o 6 měsíců prodloužen, tedy obecné soudy měly alternativní možnost, jak danou věc vyřešit.

S ohledem na shora uvedené musím osobně konstatovat, že dle mého názoru je stávající sankční politika státu stále výrazně založena na nepodmíněném trestu odnětí svobody, respektive na jeho odstrašující funkci, s poukazem na intenzitu této trestní represe vůči pachateli trestného činu oproti jiným alternativám. Tento postup orgánů činných v trestním řízení však dle mého mínění není vhodný. Pominu-li, že účinnost této sankce ve vztahu k prevenci trestné činnosti není v praxi dostatečně průkazná, je s ní navíc neodmyslitelně spjata též chronická přeplněnost věznic a značná ekonomická náročnost. Velmi pregnantně se k této problematice vyjadřuje Ústavní soud, když uvádí, že: *„očekávání kladená na efektivnost nepodmíněných trestů jsou přehnaná a nereálná; stav kriminality a úroveň bezpečnosti v České republice nejsou nijak výrazně lepší než v jiných srovnatelných zemích s mnohem nižším podílem vězeňské populace.“*⁴⁹⁸

5.3.3. Nepřiměřená délka trestního řízení

Ústavní soud k poměru mezi délkou trestního řízení a ukládaným trestem již opakovaně judikoval, že zejména při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody je nezbytné zkoumat,

⁴⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12, bod 60. odůvodnění.

zda je tento zásah do osobní svobody jednotlivce ve smyslu čl. 8 odst. 2 Listiny stále proporcionální, respektive zda účelu trestu nelze dosáhnout méně intenzivními prostředky. Obecné soudy musí v rámci uvedené problematiky zároveň uvažovat ve třech rovinách, a to na úrovni jednoduchého práva – dle platných trestněprávních norem, v rovině ústavní – při provádění testu proporcionality, a dále na úrovni mezinárodního práva – v souvislosti se zohledněním délky trestního řízení při ukládání trestu.⁴⁹⁹ Pokud je právo obviněného na přiměřenou délku trestního řízení ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy porušeno, jsou obecné soudy povinny toto pochybení kompenzovat prostřednictvím veškerých nástrojů, které trestní právo orgánům činným v trestním řízení poskytuje.⁵⁰⁰

V souvislosti se shora nadepsanou tematikou bych rád zmínil následující případ, kdy byl pachatel trestného činu podvodu obecnými soudy odsouzen⁵⁰¹ mimo jiné k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 7 let a 6 měsíců. Z hlediska geneze věci je významné, že ke spáchání trestné činnosti došlo v roce 1994, trestní stíhání odsouzeného bylo zahájeno na konci listopadu téhož roku, hlavní líčení bylo soudem nařízeno až zhruba v polovině roku 1999 a rozsudek nalézacího soudu, kterým byl pachatel odsouzen nejprve k osmiletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody, byl vydán v únoru roku 2000. Toto rozhodnutí bylo následně zrušeno odvolacím soudem a vráceno soudu nalézacímu k dalšímu řízení. V březnu roku 2002 vydal nalézací soud nový rozsudek, kdy toto rozhodnutí bylo následně potvrzeno též soudem odvolacím a doručeno obhájci odsouzeného v září roku 2003, odsouzenému pak až v říjnu roku 2003. Trestní stíhání odsouzeného tak trvalo celkem přes osm let. Proti rozhodnutím obecných soudů podal odsouzený ústavní stížnost, na jejímž podkladě došlo nálezem⁵⁰² Ústavního soudu ke zrušení rozhodnutí soudu druhého stupně a k vrácení věci k dalšímu řízení zpět do stádia odvolacího řízení, z následujících důvodů.

Dle Ústavního soudu je nutné přiměřenost délky řízení hodnotit vždy individuálně, s ohledem na okolnosti daného případu a na řadu dalších kritérií, demonstrativně v podobě složitosti a závažnosti projednávané věci, chování jednotlivých subjektů trestního řízení, předpokládaný trest a podobně. Po zvážení těchto faktorů dospěl Ústavní soud k závěru, že v daném případě délka trestního řízení přiměřená nebyla. V předmětném trestním řízení bylo vyslechnuto cirká 90 svědků, většina již v přípravném řízení, před soudem pak méně než 20, zároveň bylo nařízeno 10 hlavních líčení, tedy rozsah dokazování byl poměrně obvyklý.

⁴⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04, PV-I, PV-III.

⁵⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 535/03, PV-I.

⁵⁰¹ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 8. 3. 2002, č. j. 28 T 15/95-2012, usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10. 12. 2002, č. j. 2 To 122/2002-2160.

⁵⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 535/03.

Odsouzený se s odkazem na jeho zdravotní stav podílel na prodloužení řízení celkem o 17 měsíců, vše však řádně doložil lékařskými zprávami. Celková délka trestního řízení byla zapříčiněna především orgány činnými v trestním řízení, zejména s odkazem na období v délce 33 měsíců mezi podáním obžaloby a nařízením hlavního líčení, kdy v tomto intervalu v podstatě nedošlo k žádnému procesnímu úkonu. Dle judikatorní praxe ESLP i Ústavního soudu je délka trestního stíhání pachatele trestného činu nad 6 let považována za spíše ojedinělou. Délku delší než 6 let nelze s ohledem na ústavněprávní rovinu tolerovat, aniž by v daném případě byly k jejímu překročení splněny další významné faktory nebo přistoupily jiné zásadní okolnosti. K uvedenému však v projednávaném případě zcela zjevně nedošlo. Obecné soudy nad to při úvahách stran druhu a výměry trestu absolutně opomenuly k délce trestního stíhání odsouzeného byť přihlédnout. Z veškerých důvodů shora vymezených shledal Ústavní soud rozhodnutí obecných soudů ve svém důsledku též v rozporu s čl. 8 odst. 2 Listiny, neboť tyto zcela nepřiměřeným způsobem zasáhly do osobní svobody dotčené osoby. Ústavní soud zároveň konstatoval, že při opětovném rozhodování o druhu trestu a jeho výměře budou muset obecné soudy v souladu se zásadou proporcionality zvážit vhodný způsob trestní represe, aby dostály jak účelu trestního řízení na straně jedné, tak garancím práva na osobní svobodu jednotlivce na straně druhé.⁵⁰³

V souvislosti se shora nadepsanou problematikou bych rád dále zmínil další obdobný případ, kdy u pachatele trestných činů podvodu a zpronevěry došlo k jeho odsouzení⁵⁰⁴ k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání pěti a půl let. Trestní řízení opět trvalo velmi dlouhou dobu, v tomto případě pak konkrétně více než 10 let. Trestní stíhání obviněného bylo zahájeno v květnu roku 1993, od května roku 1995 do října roku 1997 nebyl v řízení proveden žádný procesní úkon. Obžaloba byla podána v únoru roku 1999, načež první hlavní líčení proběhlo až po třech letech, tedy v únoru roku 2002, rozsudek odvolacího soudu pak nabyl právní moci v říjnu roku 2003. Po podaném dovolání, které bylo odmítnuto⁵⁰⁵ jako zjevně neopodstatněné, podal odsouzený ústavní stížnost, v jejímž důsledku došlo nálezem⁵⁰⁶ Ústavního soudu ke zrušení rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání, z důvodu porušení čl. 8 odst. 2 Listiny.

Ústavní soud k danému případu konstatoval, že právo na přiměřenou délku trestního řízení je nedílnou součástí práva obviněného na spravedlivý proces a silně koresponduje

⁵⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 535/03, odůvodnění nálezu.

⁵⁰⁴ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 28. 2. 2003, sp. zn. 46 T 17/2001, rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 1 To 82/2003.

⁵⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2004, sp. zn. 8 Tdo 358/2004.

⁵⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04.

s obecnou spravedlností trestního řízení, vnímanou nejen obviněným, ale též veřejností, v souladu s důvěrou občanů v zásady demokratického právního státu. Pro posouzení proporcionality délky řízení a potrestání pachatele jsou mimo faktorů vymezených v předchozím nálezu Ústavního soudu významná dále také další kritéria, nezbytná pro zhodnocení účelu samotného trestu. Mezi tato patří především míra potřeby výchovného působení na pachatele a na společnost, tedy individuální a generální prevence, to vše s ohledem na chování pachatele po dobu vedení předmětného trestního řízení. I v tomto případě shledal Ústavní soud pochybení, sestávající se z průtahů v řízení, převážně na straně orgánů činných v trestním řízení. Výslech odsouzeného byl proveden až po více než roce od sdělení obvinění, přípravné řízení zahrnuje více než dvouleté období, kdy nedošlo k provedení žádného procesního úkonu, a mezi dobou od podání obžaloby a nařízením hlavního líčení uplynulo též více než dva roky. Odsouzený svým jednáním řízení prodloužil cirká o 4 měsíce, jinak se po celou dobu jeho trestního stíhání choval řádně. S ohledem na shora uvedené skutečnosti a postupné vymizení poměru mezi spáchanou trestnou činností a trestní represí, v důsledku nepřiměřené délky trestního řízení, je obecnými soudy uložený trest zcela disproporcionální k účelu trestání, respektive k zájmu společnosti na potrestání pachatele. Pakliže Nejvyšší soud za účelem ochrany základních práv a svobod odsouzeného v daném případě nezasáhl a rozhodnutí obecných soudů ponechal v platnosti, porušil svou nečinností čl. 1 odst. 1 a čl. 4 Ústavy a zároveň čl. 8 odst. 2 Listiny. Závěrem Ústavní soud konstatoval, že do jeho pravomoci sice nenáleží rozhodování o uložení druhu a výměry trestu, avšak ve vztahu k předmětné problematice odkazuje na trestní předpisy, které poskytují značné množství relevantních prostředků, kterými lze daný případ meritorně ukončit. Demonstrativně se jedná o upuštění od potrestání, mimořádné snížení trestu odněti svobody pod dolní hranici trestní sazby nebo podmíněný odklad tohoto trestu. Zejména pak z těchto prostředků trestního práva by měly obecné soudy při rozhodování o trestní represí v daném případě volit.⁵⁰⁷

Ačkoli se v obou shora vymezených případech jedná o poměrně stará soudní rozhodnutí, jde dle mého názoru stále o aktuální problematiku, neboť ve své aplikační praxi jsem se osobně setkal s obdobným případem. Předmětná trestná činnost v mnou zmiňované věci probíhala v roce 2010 a začátkem roku 2011, trestní stíhání dotčeného obviněného bylo zahájeno v srpnu roku 2012, obžaloba byla podána v lednu roku 2016, první hlavní líčení bylo nařízeno v září roku 2017, poté průběžně probíhala další hlavní líčení, a to až do listopadu roku 2019, kdy bylo vydáno rozhodnutí⁵⁰⁸ soudu prvního stupně. Tímto rozhodnutím byl obžalovaný uznán vinným

⁵⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04.

⁵⁰⁸ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. 16 T 5/2016.

zločinem podvodu, zločinem zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, zločinem zpronevěry a dvojnásobným přečinem padělání a pozměnění veřejné listiny, za což mu byl uložen úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v délce trvání sedm a půl roku, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. V současné době, v létě roku 2022, tedy více jak 11 let po spáchání předmětné trestné činnosti, stále probíhá odvolací řízení⁵⁰⁹, kdy ve věci ještě neproběhlo ani jedno jednání před soudem druhého stupně. S ohledem na genezi tohoto trestního řízení je zjevné, že jde o rozsáhlou a velmi náročnou trestní kauzu, tedy překročení standardní délky řízení v délce šesti let je pravděpodobně legitimní. Je však nutné doplnit, že obžalovaný je ohrožen trestem odnětí svobody s trestní sazbou v rozmezí 5 až 10 let, soudem prvního stupně mu byl však uložen shora uvedený trest, tedy přesně v polovině zákonného rozpětí trestní sazby. Zcela zjevně zde tedy absentuje jakékoli zhodnocení délky trestního řízení, ačkoli nalézací soud v odůvodnění svého rozhodnutí výslovně uvádí, že k tomuto faktoru při stanovení druhu trestu a jeho výměře přihlédl, toliko však stran relevantních ustanovení jednoduchého práva. Premisa nalézacího soudu je dle mého názoru však jak v rozporu s uloženou výměrou trestu, kdy obžalovaný je prvopachatelem, tak s ústavněprávními požadavky na rozhodování obecných soudů v těchto a obdobných případech, s odkazem na shora vymezenou judikaturu Ústavního soudu a relevantní ustanovení Listiny a Úmluvy. Nutné je též poukázat na skutečnost, kdy délka trestního řízení se navíc logicky neustále prodlužuje. Pokud by pak odvolací soud uloženou výměru trestu potvrdil, lze s jeho legitimitou a proporcionalitou ve vztahu k délce trestního řízení jen stěží souhlasit. Osobně se však domnívám, že dotčená osoba se bude muset ochrany svých základních práv a svobod následně domoci až u Ústavního soudu.

5.3.4. Nerespektování zásady presumpce nevinny při hodnocení důkazů

Ze zásady presumpce nevinny ve smyslu § 2 odst. 2 trestního řádu a čl. 40 odst. 2 Listiny a ze souvisejícího principu *in dubio pro reo* mimo jiné vyplývá, že orgány veřejné moci jsou povinny ve prospěch obviněného rozhodnout tehdy, pokud po provedeném dokazování existují o vině obviněného důvodné pochybnosti, respektive není postavena najisto existence rozhodných skutkových okolností. Pokud jsou následné právní závěry orgánů činných v trestním řízení se skutkovými zjištěními v extrémním rozporu, není jejich postup pouze v rozporu se shora uvedenými principy, ale dochází jím též k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny⁵¹⁰ a zároveň k porušení práva obviněného

⁵⁰⁹ Odvolací řízení u Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 6 To 29/2021.

⁵¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. I. ÚS 1501/16, PV-I, PV-III.

být trestně stíhán jen způsobem a z důvodů stanovených zákonem, ve smyslu čl. 8 odst. 2 Listiny.⁵¹¹

Ve vztahu k nadepsané problematice bych rád jako příklad zmínil následující případ, kdy za spáchání trestného činu krádeže byla dotčená osoba obecnými soudy⁵¹² podmíněně odsouzena k trestu odnětí svobody v délce trvání 3 měsíce, s délkou zkušební doby 15 měsíců. Předmětného trestného činu se měla odsouzená dopustit tím, že jako pokladní v obchodním domě Tesco v několika po sobě jdoucích dnech odcizila z pokladen finanční prostředky v celkové výši 12 300 Kč. Do celkem pěti pokladen se údajně přihlašovala prostřednictvím přístupového hesla své nadřízené, koordinátorky, která se však v uvedené době nacházela vždy u jiné pokladny nebo jinde na pracovišti. Obecné soudy svá rozhodnutí stran viny odsouzené založily toliko na výpovědích několika svědků – spolupracovnic odsouzené, které však konkrétní osobu neoznačily, dále na výpisech z pokladního systému evidujícího jednotlivé přístupy do pokladny a operace související, na kamerovém záznamu, prokazujícím v jednom případě výskyt odsouzené na inkriminované pokladně, a na pracovní tabulce zaznamenávající pracovní směny jednotlivých pracovníků a jejich přihlašování na pokladnách. Vzhledem k tomu, že odsouzená se v inkriminované době vždy nacházela na pracovišti, na ploše prodejny, nikoli u pokladny, a bylo jí známo přístupové heslo její nadřízené, která v daný moment u předmětné pokladny nikdy nebyla, měly obecné soudy za prokázané, s ohledem na provedené důkazy, že finanční prostředky z pokladen musela odcizit právě odsouzená. Odsouzená proti rozhodnutím obecných soudů podala ústavní stížnost, v jejímž důsledku byla nálezem⁵¹³ Ústavního soudu napadená rozhodnutí zrušena, neboť jimi bylo porušeno právo odsouzené na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1 Listiny, a to z důvodu nerespektování práv na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 až čl. 40 Listiny.

Obecné soudy svá rozhodnutí založily toliko na nepřímých důkazech, které však, dle názoru Ústavního soudu, netvoří celistvý a na sebe navazující řetězec, tedy ve svém důsledku obecné soudy nepostavily na jisto, mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost, že odsouzená daný skutek opravdu spáchala. Ústavní soud dále konstatoval, že najisto bylo postaveno pouze to, že v jednotlivých dnech došlo na konkrétní pokladně k manku v určité výši. K prokázání viny však nepostačuje pouhá vysoká míra pravděpodobnosti, že se předmětného jednání mohla dopustit právě odsouzená, neboť v daném případě existuje hned několik alternativních hypotéz či vysvětlení, které nebyly orgány činnými v trestním řízení vůbec prověřeny. Není znám přesný

⁵¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09, PV-IV.

⁵¹² Rozsudek Okresního soudu v Karviné ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 5 T 166/2009, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. 9. 2010, sp. zn. 5 To 400/2010.

⁵¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 3622/10.

čas, kdy k odcizení hotovosti došlo, přístupové heslo koordinátorky znalo vícero zaměstnanců, v inkriminovanou dobu bylo na pracovišti hned několik pokladních, kamerový záznam zachycuje toliko jediný případ, kdy se odsouzená u pokladny nacházela, nevyplývá z něj však, že by prostředky z pokladny jakkoli odebírala. I přes vysoký stupeň podezření nelze bez dalšího dovozovat, že se odsouzená vytýkaného jednání dopustila, neboť takový závěr je v extrémním rozporu s provedeným dokazováním a zcela zásadním způsobem porušuje zásadu *in dubio pro reo* a princip presumpce nevinny. Na závěr Ústavní soud dodává, že z odůvodnění rozhodnutí obecných soudů je seznatelná značná motivace a jednostranné zaměření dotčenou osobu odsoudit – prokázat její vinu ve smyslu § 2 odst. 5 trestního řádu, a to prostřednictvím nahrazení relevantních skutkových zjištění vlastními úvahami. Takový postup obecných soudů je však ve flagrantním rozporu se shora uvedenými principy a zcela nepřiměřeně zasahuje do základních práv a svobod dotčené osoby, zejména do práva na její osobní svobodu a do práva na spravedlivý proces.⁵¹⁴

Se shora nadepsanou tematikou dále úzce souvisí následující obdobný případ, kdy došlo za spáchání trestného činu podvodu rozhodnutím obecných soudů⁵¹⁵ k podmíněnému odsouzení dotčené osoby k trestu odnětí svobody v délce 4 měsíce, se zkušební dobou 1 rok. Protiprávní jednání odsouzené mělo spočívat v pobírání neoprávněné dávky sociální péče po dobu deseti měsíců, kdy odsouzená, ačkoli byla údajně o svých povinnostech poučena, neoznámila příslušnému úřadu změnu rozhodných skutečností pro trvání nároku na tuto dávku. Proti odsuzujícím rozsudkům podala odsouzená dovolání, které bylo jako zjevně neopodstatněné usnesením⁵¹⁶ Nejvyššího soudu odmítnuto. Po podané ústavní stížnosti však došlo nálezem⁵¹⁷ Ústavního soudu ke zrušení všech rozhodnutí tomuto nálezu předcházejících, neboť jimi bylo porušeno právo odsouzené na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, právo na presumpci nevinny dle čl. 40 odst. 2 Listiny a právo být trestně stíhán jen způsobem a z důvodů stanovených zákonem, ve smyslu čl. 8 odst. 2 Listiny.

Dle názoru Ústavního soudu byla shora vymezená ústavní práva odsouzené porušena zejména stran extrémního nesouladu mezi závěry obecných soudů o naplnění subjektivní stránky trestného činu odsouzenou a prokázanými skutkovými okolnostmi, kdy pro takové konkluze nejsou v návaznosti na provedené důkazy žádné opory. Ústavní soud v daném nálezu akcentuje především požadavek na důsledné prokázání zavinění ve vztahu k pachateli trestného činu,

⁵¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 3622/10, odůvodnění nálezu.

⁵¹⁵ Rozsudek Okresního soudu v Děčíně ze dne 19. 9. 2007, sp. zn. 3 T 120/2005, rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 5 To 740/2007.

⁵¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2008, sp. zn. 6 Tdo 1520/2008.

⁵¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09.

kdy úmysl, byť nepřímý, nelze nikdy pouze presumovat, tento musí být vždy řádně dokázán. V daném případě nelze nepřímý úmysl odsouzené k obohacení se vyvozovat z pouhého poučení ze strany příslušných orgánů, ohledně povinnosti odsouzené hlásit rozhodné skutečnosti pro nárok na sociální dávku. Opomenutí odsouzené k této ohlašovací povinnosti není bez dalšího relevantní, neboť ve vztahu k následku musí být kumulativně naplněny obě složky nepřímého úmyslu, a to srozumění i vědění pachatele s tímto následkem, kdy k naplnění složky volní však nepostačuje pouhá lhostejnost dotčené osoby. Odsouzená nad to zároveň uvedla, že poučení neobdržela, a i kdyby ano, nebyla by jej schopna s ohledem na velikost písma a na její těžkou oční vadu prokazatelně vůbec přečíst. Vzhledem k absenci jakéhokoli přímého důkazu o úmyslu odsouzené obohatit se a s ohledem na nesoulad důkazů nepřímých k dokazované skutečnosti nelze proto o vině odsouzené vůbec uvažovat. Závěry obecných soudů, které zároveň porušují zásadu volného hodnocení důkazů, jsou tak v extrémním rozporu se zjištěným skutkovým stavem, v důsledku čehož došlo k porušení shora uvedených základních práv a svobod odsouzené.⁵¹⁸

Ustálená judikatura Ústavního soudu je založena na premise, že trestní stíhání a související trestní represe jsou natolik intenzivními zásahy do základních práv a svobod dotčené osoby, zejména do práv osobnostních a do svobody osobní, že pro takové intervence do jejího života musí být v provedeném dokazování dostatečné ospravedlnění. Pokud takové ospravedlnění za stávajícího stavu dokazování neexistuje, musí orgány činné v trestním řízení nalézt další důkazy, ať již přímé či nepřímé, jež by podpořily závěr o naplnění znaků skutkové podstaty předmětného trestného činu obžalovaným, nebo jej v souladu se shora nadepsanými zásadami obžaloby zprostit.⁵¹⁹ Ačkoli jsou zásada presumpce neviny a související princip *in dubio pro reo* naprosto esenciálními prvky trestního řízení, sloužícími k ochraně obviněného před svévolnými zásahy orgánů veřejné moci do jeho práv a svobod, nejsou tyto dle mého názoru v praxi ze strany obecných soudů příliš aplikovány, respektive dodržovány. Osobně si myslím, že v uvažování řady soudců je touha po odplatě nebo po trestání obecně zakotvena příliš pevně. Stejně tak z některých soudců cítím absolutní lhostejnost k životu obžalovaného a k následkům případného odsouzení. Není výjimkou, že soudci své závěry stran viny obžalovaného zakládají na pouhém vysokém stupni pravděpodobnosti, že skutek mohl být obžalovaným spáchán tak, jak je mu vytýkáno, případné své závěry doplňují o vlastní volné úvahy. Nejen, že takový postup není ústavněprávně souladný, ale zároveň jím dochází

⁵¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09, odůvodnění nálezu.

⁵¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. I. ÚS 1501/16, odůvodnění nálezu.

k pokřivení vnímání spravedlnosti ze strany odsouzeného, což se logicky negativně promítne do jeho dalšího chování, čímž ve své podstatě ztrácí trestní represe svůj smysl.

5.3.5. Trestání za nouzového stavu s akcentem na trestný čin krádeže

Dle § 42 písm. j) trestního zákoníku soud při ukládání trestu přihlédne jako k přitěžující okolnosti k tomu, že pachatel trestnou činnost spáchal: „za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace.“ Kvalifikovaná skutková podstata některých trestných činů obsažených ve zvláštní části trestního zákoníku má obdobnou dikci – je naplněna, pokud je předmětný trestný čin spáchán za: „stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek.“ Jedná se demonstrativně o trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci [§ 152 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku], trestný čin ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty [§ 156 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku], trestný čin zpronevěry [§ 206 odst. 4 písm. c) trestního zákoníku], trestný čin podvodu [§ 209 odst. 4 písm. c) trestního zákoníku], trestný čin lichvy [§ 218 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku], trestný čin šíření poplašné zprávy [§ 357 odst. 4 písm. a) trestního zákoníku] a především pak trestný čin krádeže [§ 205 odst. 4 písm. b) trestního zákoníku]. Shora vymezené podmínky byly po určitou dobu orgány činnými v trestním řízení interpretovány tak, že tyto byly naplněny při spáchání předmětného trestného činu pachatelem za nouzového stavu, bez dalšího. V důsledku těchto premis docházelo ke zcela absurdním závěrům, kdy pachatelům bagatelní trestné činnosti, především v souvislosti s trestným činem krádeže, byly ukládány naprosto iracionální nepodmíněné tresty odnětí svobody.

Mediální pozornost si získal především případ brněnského invalidního důchodce, který byl za zločin krádeže, rozhodnutím⁵²⁰ nalézacího soudu odsouzen ke dvouletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kdy tento trest byl následně odvolacím soudem⁵²¹ mimořádně snižen na „pouhých“ 18 měsíců. Krádež spočívala v odcizení pěti kusů pečiva – pizza bulek, v celkové hodnotě 62,50 Kč. Odsouzený se předmětného jednání dopustil, ačkoli byl za přečin krádeže již v minulosti odsouzen, a zároveň tento trestný čin spáchal za nouzového stavu, který byl vládou České republiky vyhlášen v souvislosti s výskytem koronaviru SARS CoV-2, způsobujícího onemocnění COVID-19. Odvolací soud konstatoval, že se sice jedná o bagatelní trestnou činnost, spáchanou navíc osobou bez domova a trpící

⁵²⁰ Rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 4. 5. 2020, č. j. 4 T 50/2020-66.

⁵²¹ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 7. 7. 2020, č. j. 8 To 190/2020-83.

schizofrenií, avšak k markantnějšímu snížení trestní sazby nelze přistoupit, neboť obžalovaný si legální cestou obstaral raději alkoholické nápoje, za něž zaplatil, namísto stravy, kterou následně odcizil.

V návaznosti na četnost výskytu této problematiky bylo vydáno zcela zásadní rozhodnutí trestního kolegia Nejvyššího soudu⁵²², které podstatným způsobem změnilo náhled na páčání trestné činnosti, zejména krádeže, v době vyhlášeného nouzového stavu. Dle Nejvyššího soudu k naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu krádeže, spočívající ve spáchání činu za shora vymezených podmínek (událost vážně ohrožující život nebo zdraví lidí), nepostačí pouhá časová a místní relace s výskytem onemocnění COVID-19, nezbytná je též i souvislost věcná. Tato je dána především tehdy, pokud se výskyt předmětného onemocnění při páčání trestného činu nějakým způsobem projevil, například v podobě umožnění či usnadnění spáchání trestné činnosti nebo naopak při následném úniku pachatele v podobě jeho nedopadení policejním orgánem. Obdobnou eventualitou je též skutečnost, že činnost pachatele směřovala bezprostředně k maření opatření, která byla zavedena v souvislosti s výskytem daného onemocnění, nebo vůči předmětům, které s onemocněním bezprostředně souvisí. Samotný nouzový stav a spáchání tohoto trestného činu v době, kdy je tento vyhlášen, však bez dalšího znakem kvalifikované skutkové podstaty krádeže není. Jeho výskyt však může být pro pachatele zvlášť přitěžující okolností ve smyslu § 17 písm. b) trestního zákoníku, pokud informace o tomto stavu byly veřejnosti dostupné a pachatel o něm tedy mohl a měl vědět.⁵²³ Obdobně se k dané problematice vyjádřil Ústavní soud, když uvedl, že při absenci věcné souvislosti mezi trestnou činností a ohrožující událostí by předmětná kvalifikovaná skutková podstata dopadala i na bagatelní krádeže prvopachatelů, bez výraznější možnosti individualizace trestní represe. Každá krádež za nouzového stavu by tak ve svém důsledku automaticky byla zločinem, se kterým je spojen trest odnětí svobody v délce trvání od dvou do osmi let, aniž by zároveň došlo ke stejně intenzivnímu zvýšení trestních sazeb u většiny jiných trestných činů.⁵²⁴

Se shora nadepsaným rozhodnutím Nejvyššího soudu však polemizuje například Kotlán, zejména stran bližšího definování ohrožující události a její souvislosti s nouzovým stavem, který Nejvyšší soud považuje za reakci na takovou událost. Kotlán uvedený pojem rozebírá z několika následujících pohledů a zároveň uvádí, že jde jak o znak kvalifikované skutkové podstaty některých trestných činů, tak o přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. j) trestního zákoníku. Z jazykového výkladu relevantních ustanovení trestního zákoníku vyplývá, že tento

⁵²² Rozsudek velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

⁵²³ Rozsudek velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, PV-I, PV-II.

⁵²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2021, sp. zn. IV. ÚS 767/21, body 33.-34. odůvodnění.

termín definuje nastanuvší situaci, nikoli stav vyhlášený aktem orgánů moci veřejné, tedy jej nelze ztotožňovat či zaměňovat s nouzovým stavem, neboť ohrožující událost není závislá na vůli těchto orgánů. V případě vzájemného propojení těchto pojmů by se nad to jednalo o zcela nepřipustné dotváření práva. Z formálně systematického výkladu plyne, že ohrožující událost se musí nezbytně vztahovat k objektu, k jehož ochraně předmětná kvalifikovaná skutková podstata trestného činu směřuje. U trestného činu krádeže je takovým požadovaným vztahem poměr mezi touto událostí a ohrožením majetku. Pokud by se za ohrožující událost dosadil výskyt onemocnění COVID-19, musela by tato pandemie být ve své podstatě ohrožením majetku, což však Kotlán popírá. I kdyby se tato eventualita připustila, nelze dle § 39 odst. 5 trestního zákoníku ohrožující událost aplikovat jednak jako znak kvalifikované skutkové podstaty a jednak jako přitěžující okolnost, která se navíc netýká viny obviněného, ale toliko trestu ve smyslu § 39 odst. 2 trestního zákoníku. Proto, aby byla ohrožující událost přitěžující okolností, musí být nerozlučně spjata s takovými skutečnostmi, které akcentují škodlivost jednání, ale zároveň nespádají pod znaky předmětné kvalifikované skutkové podstaty. Toto však v podání rozhodnutí Nejvyššího soudu neplatí, neboť tento v rozporu s požadavkem právní jistoty obě hlediska bez dalšího směřuje prostřednictvím poukazu na věcnou souvislost jednání pachatele trestného činu s výskytem onemocnění COVID-19. V souladu s objektivně teleologickým výkladem je dále nezbytné, s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe, přihlídnout též k materiální škodlivosti samotné ohrožující události, a to ve vztahu k ohrožení zákonem chráněného zájmu. Ta nebude logicky naplněna při výrazném oslabení pandemie, naopak indikátorem jejího naplnění je například vládou vyhlášený nouzový stav, nikoli však období, kdy tento vyhlášen není, ačkoli pandemie trvá. Z uvedených premis alternativně vyplývá, že výskyt onemocnění COVID-19 ani související nouzový stav znakem kvalifikované skutkové podstaty nejsou anebo existence onemocnění COVID-19 sice takovým znakem je, ale s ohledem na společenskou škodlivost ne nutně vždy. V souladu se zásadou *in dubio mitius* a principem právní jistoty je nezbytné aplikovat tu variantu, která je pro dotčenou osobu příznivější. Dle Kotlána tak výskyt dané pandemie znakem předmětné kvalifikované skutkové podstaty není, avšak může jít o okolnost přitěžující.⁵²⁵

Osobně se ztotožňuji spíše s názorem Kotlána, ačkoli plně nepodporuji tvrzení, že pandemie nemá spojitost s ochranou majetku, neboť dle mého názoru alespoň sekundární má. S ohledem na dikci § 39 odst. 5 trestního zákoníku by výskyt onemocnění COVID-19 měl být

⁵²⁵ KOTLÁN, Pavel. Pandemie nemoci covid-19, nouzový stav a rozsudek trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021. Časopis pro právní vědu a praxi, 2021, č. 3, s. 669-680.

buď přitěžující okolností nebo znakem kvalifikované skutkové podstaty, nikoli obojím. Přihlédnu-li k tomu, že formulace ohrožující události je v rozporu s požadavkem předvídatelnosti práva a právní jistoty značně obecná, měl by být tento termín zcela jistě vykládán ve prospěch pachatele předmětné trestné činnosti. Tomu odpovídá i skutečnost, že výklad ohrožující události jako okolnosti přitěžující má vztah výlučně vůči trestu, přičemž její interpretace jako znaku kvalifikované skutkové podstaty má navíc vztah též k trestní odpovědnosti pachatele, tedy jde o podmínku pro pachatele daleko přísnější. S tím koresponduje dále i fakt, kdy je ohrožující událost znakem kvalifikované skutkové podstaty jen u některých majetkových trestných činů. Pokud je znakem kvalifikované skutkové podstaty například u trestného činu podvodu, proč není též znakem u trestného činu úvěrového podvodu, ačkoli jsou si tyto trestné činy velmi podobné? Obdobně je tomu například u trestného činu zpronevěry, který tento znak obsahuje, a naopak u trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku tento znak opět absentuje, ačkoli jde opět o podobné skutkové podstaty. Takový postup zákonodárce naprosto arbitrárně a náhodně selektuje, u kterých trestných činů se tímto znakem trestní odpovědnost pachatele zvýší a u kterých již nikoli, což ve svém důsledku ve společnosti evokuje pochyby o spravedlnosti ve vztahu k trestní represí. Tudíž i z tohoto důvodu by se dle mého názoru měla aplikovat varianta méně zasahující do základních práv a svobod dotčených osob. *In eventum de lege ferenda* navrhuji předmětné skutkové podstaty přeformulovat, respektive alespoň blíže specifikovat tak, aby byl úmysl zákonodárce skutečně naprosto zřejmý.

Vzhledem k tomu, že se ve vztahu ke shora nadepsané problematice v české trestní justici až do března roku 2021 při spáchání konkrétní trestné činnosti za nouzového stavu automaticky aplikovala její kvalifikovaná skutková podstata bez dalšího, došlo k nespravedlivému odsouzení značného počtu osob. Jedinou možností, kterou může stát tuto nespravedlnost napravit, je institut stížnosti pro porušení zákona, k jejímuž podání je věcně legitimován výlučně ministr spravedlnosti. Dle Drápala a Duška by uvedená stížnost měla být podána nejen s ohledem na nesprávný výklad práva ze strany soudů, v jehož důsledku došlo k ukládání nepřiměřených druhů trestů a v nepřiměřených trestních sazbách, ale též se zřetelem na ekonomickou stránku věci. Jelikož bylo toliko za krádeže spáchané za nouzového stavu na jaře roku 2020 soudy uloženo na nepodmíněných trestech odnětí svobody o 315 let navíc, ve srovnání s ukládáním obdobných trestů mimo nouzový stav, nepříznivě se tato statistika promítla též do nákladů na věznění takto odsouzených osob. Dle odhadu autorů studie se jedná o náklady nejméně ve výši 126 milionů Kč, které by jinak nemusely být státem vůbec vynaloženy. Pokud uvedený problém nebude navíc řešen systematicky, může být výše takových nákladů až 250 milionů Kč,

s ohledem na případnou recidivu těchto osob a s tím související vykonávání dalších nepodmíněných trestů odnětí svobody.⁵²⁶

Osobně jsem se s touto problematikou setkal ve své aplikační praxi v rámci obhajoby ex offio, kdy byla daná kauza ex post řešena prostřednictvím stížnosti pro porušení zákona, přičemž podnět k této stížnosti podal sám odsouzený. Dotčená osoba byla postupně za spáchání přečinu neoprávněného užívání cizí věci a za sbíhající se zločin krádeže ve spolupachatelství odsouzena⁵²⁷ ke společnému úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 39 měsíců, pro jehož výkon byla zařazena do věznice s ostrahou. Ministr spravedlnosti po podnětu odsouzeného podal postupně dvě stížnosti⁵²⁸ pro porušení zákona, neboť předmětnou trestnou činnost odsouzeného tvořily tři samostatné skutky, spáchané za nouzového stavu. Obě stížnosti, ve kterých ministr spravedlnosti shodně odkazoval na shora uvedené rozhodnutí trestního kolegia Nejvyššího soudu a na uvedený nálezn Ústavního soudu, respektive na absenci věcné souvislosti mezi jednáním odsouzeného a výskytem onemocnění COVID-19, byly následně spojeny⁵²⁹ ke společnému řízení. První skutek odsouzený spáchal tím, že vnikl spolu s neznámým spolupachatelem v noci 9. 4. 2020 do nejmenované restaurace, kde odcizil celkem pět lahví „tvrdého“ alkoholu o celkovém objemu 5 litrů a způsobil tak souhrnnou škodu ve výši 1.800 Kč. Druhý skutek spočíval v tom, že dne 12. 4. 2020 společně se dvěma dalšími spolupachateli v nikým neobývaném bytovém domě odsouzený odcizil z radiátorů měděné trubky o hmotnosti celkem 12 kg a tyto naložil do vozidla spolupachatele značky Škoda Felicia, čímž způsobil škodu ve výši 1.125 Kč. Třetí skutek odsouzený spáchal tím, že se dne 21. 4. 2020 zmocnil klíčů od vozu Dacia Logan, který patřil spolubydlícímu známé odsouzeného, a toto vozidlo přechodně protiprávně užíval. Zároveň z uvedeného vozu odcizil svazek klíčů, dálkový ovladač od vrat garáže, kombinační kleště, kanystr s pěti litry benzínu, tašku s utěrkami, vlhčenými ubrousky a papírovými kapesníky, vysouvací nůž, čtyři kila cukru a povinnou výbavu předmětného vozidla. Tímto dílčím jednáním způsobil škodu ve výši celkem 3.939 Kč.

Nejvyšší soud o podaných stížnostech pro porušení zákona rozhodl rozsudkem⁵³⁰, kterým všechna napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil, neboť jimi byl v neprospěch

⁵²⁶ DRÁPAL, Jakub, DUŠEK, Libor. Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém. Trestněprávní revue, 2021, č. 2, s. 98-104.

⁵²⁷ Rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 30. 6. 2020, č. j. 11 T 68/2020-163, rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 20. 1. 2021, č. j. 3 To 324/2020-223, rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 11. 2. 2021, č. j. 4 T 94/2020-183, rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 3. 3. 2021, č. j. 12 T 149/2020-77, rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 10. 6. 2021, č. j. 9 To 172/2021-93.

⁵²⁸ Stížnost pro porušení zákona ze dne 26. 1. 2022, č. j. MSP-540/2021-ODKA-SPZ/7, stížnost pro porušení zákona ze dne 4. 4. 2022, č. j. MSP-263/2022-ODKA-SPZ/2.

⁵²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2022, sp. zn. 6 Tz 52/2022.

⁵³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2022, č. j. 6 Tz 17/2022-317.

odsouzeného porušen zákon. Zároveň uznal odsouzeného vinným ze spáchání přečinu krádeže a přečinu neoprávněného užívání cizí věci, za což odsouzenému uložil úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v délce trvání 27 měsíců. Odůvodnění rozhodnutí bylo analogické jako u shora uvedeného rozhodnutí trestního kolegia Nejvyššího soudu, tedy nebyla vyvozena věcná souvislost mezi jednáním odsouzeného a výskytem onemocnění COVID-19 ani věcmi či prostředky, které by měly z lékařského hlediska pro pandemii zásadní význam. Ačkoli jde v podstatě o bagatelní trestnou činnost, Nejvyšší soud zohlednil bohatou trestní minulost odsouzeného a nepodmíněný trest odnětí svobody uložil až u samé horní hranice trestní sazby, která činila 6 měsíců až 3 roky.

Přestože se uložené tresty u odsouzeného jeví jako zcela neúčelné a Nejvyšší soud nepodmíněný trest v uvedené výměře ukládal za celkem tři trestné činy, jeví se mi jeho výše i tak jako vcelku nepřiměřená okolnostem daného případu. Trest byl odsouzenému sice snížen celkem o 12 měsíců, ale vzhledem k tomu, že se pohybuje prakticky na horní hranici maximální možné trestní sazby a odsouzený jej vykonává v jedné z nejhorsích věznic České republiky – ve Valdicích, mohl Nejvyšší soud dle mého názoru projevit v rámci nápravy shora vymezené nespravedlnosti daleko větší míru benevolence. A to i s ohledem na skutečnost, že všechny uvedené skutky odsouzeného se zjevně týkaly naprosto bagatelní trestné činnosti, odcizení některých konkrétních věcí je pak vskutku až úsměvné. Ve vztahu k nadepsané problematice bych rád konstatoval, že jde za současného stavu opravdu o zcela zásadní otázku. V případě tohoto konkrétního odsouzeného byla věc ministrem spravedlnosti řešena jen proto, že sám odsouzený podal ke stížnosti pro porušení zákona podnět. Ve vězení se však nachází velká spousta vězňů, kteří o možnosti snížení jim protiprávně uloženého trestu vůbec neví, a tudíž ke kompletní nápravě tohoto nelegálního stavu možná ani nikdy nedojde.

5.4. Negativa spojená s odnětím svobody

Česká trestní justice ve vztahu k páčání trestné činnosti dlouhodobě hledá ideální řešení, které by na jedné straně bylo odpovídající trestněprávní odezvou vůči takovému protiprávnímu jednání a na druhé straně by zároveň v souladu s cílem a smyslem trestního práva předcházelo dalšímu páčání trestné činnosti v budoucnu. Stávající právní úprava trestání je podrobována značné kritice, do názorového spektra spadá i mínění, že trestní řízení a související trestní represe shora uvedený cíl neplní vůbec, v některých případech dokonce kriminalitu naopak dotváří nebo umocňuje. Tyto názory jsou spojené především s nepodmíněným trestem odnětí svobody a s jeho nízkou efektivitou z hlediska resocializace a prevence, respektive

s převýchovou pachatele trestného činu. V těchto intencích se v kruzích odborné veřejnosti již dlouho skloňuje spojení tzv. krize trestu odnětí svobody.⁵³¹

K uvedené problematice je nutné dodat, že nejde pouze o nedostatky nebo negativa ve vztahu k funkci a účelu trestu odnětí svobody, ale také o výtky k jeho samotnému výkonu, v případě trestu odnětí svobody nepodmíněného. Je totiž zřejmé, že výkonem tohoto trestu není zasažena pouze osobní svoboda odsouzeného, ale též jeho další základní práva a svobody, jejichž výkon je omezen nebo ve vztahu k některým z nich dokonce úplně znemožněn. V těchto intencích se takové zásahy označují jako tzv. sekundární omezení, která je možné dále rozčlenit na dvě navazující skupiny. V první řadě jde o intervence do základních práv úzce souvisejících se samotným zbavením osobní svobody, demonstrativně do práva volebního, shromažďovacího nebo na soukromý a rodinný život. V druhé řadě se jedná o zásahy do základních práv a svobod prostřednictvím tzv. režimových opatření či omezení, ukládaných nad rámec zbavení osobní svobody se záměrem dosáhnout samotného účelu trestu.⁵³²

Za tímto účelem zákon stanovuje odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody širokou paletu pravidel, se kterými jsou při nástupu do konkrétní věznice seznámeni a které musí pod hrozbou kázeňského řízení, respektive kázeňského trestu, řádně dodržovat.⁵³³ Pro srovnání lze zmínit, že česká právní úprava zákazů a povinností odsouzených je například oproti slovenské právní úpravě této problematiky relativně detailnější.⁵³⁴ Základní povinnosti odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody jsou vymezeny v § 28 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, obdobně ve vztahu k vazbě obviněného takové povinnosti stanovuje v § 21 zákon o výkonu vazby. V souvislosti s odnětím svobody, ať již během výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody nebo během výkonu vazby, však nejde pouze o shora uvedené zásahy do základních práv a svobod dotčených osob nebo o uvedené zákazy a povinnosti vězňů. Důležité je též poukázat na další přidružené nežádoucí jevy, ke kterým ve věznicích prokazatelně dochází a které mají na dotčené osoby silně negativní vliv, ať již během samotného pobytu ve vězení nebo i po jejich následném propuštění na svobodu.

5.4.1. Negativní jevy ve vězení

Zcela zásadním problémem, který nad to zjevně umocňuje další přidružené negativní jevy, je přeplněnost českých věznic. Každý odsouzený má právo na prostorovou plochu

⁵³¹ ŠČERBA, F.: *cit. d. sub 447*, str. 19-20.

⁵³² HOFMANNOVÁ, H., K. ŘEPA a L. OTÝPKOVÁ: *cit. d. sub 49*, str. 127-128.

⁵³³ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). s. 157. ISBN 978-80-87212-89-9.

⁵³⁴ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. s. 193. ISBN 978-80-7502-408-4.

o výměře minimálně 4 metry čtvereční, přičemž k ubytování vězně lze užít místnost s plochou o výměře nejméně 6 metrů čtverečních. Pravidlo o čtyřech metrech čtverečních však lze v určitých případech porušit, zejména tehdy, překročí-li celkový počet vězňů ve věznicích stejného typu v celé České republice kapacitu dotčené věznice. V praxi se tedy lze zcela běžně setkat i s výměrou plochy na jednoho vězně, která je menší než 3 metry čtvereční. Takové podmínky jsou pak materiálně daleko horší pro obviněné ve výkonu vazby, neboť vazebně stíhané osoby se nachází ve věznicích uzavřeného typu se systémem cel.⁵³⁵ „V podmínkách celodenního uzavření, bez výraznějších možností zabývat se smysluplnými činnostmi (především prací) mimo cely jsou tak obvinění nacházející se ve vazbě vystaveni značnému stresu se všemi z toho vyplývajícími negativními důsledky.“⁵³⁶

V důsledku odnětí svobody však nedochází toliko k vytržení dotčené osoby z jejího přirozeného prostředí, ale též ke zpretrhání rodinných, pracovních a jiných sociálních vazeb, které jsou nahrazeny vazbami jinými. Vazební stíhání obviněného, ale především výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody, se totiž realizuje v sociálně škodlivém a značně kriminogenním prostředí, které je spojeno s velkou řadou negativních jevů, jež jsou prokazatelně způsobilé deformovat a ovlivňovat osobnost uvězněného.⁵³⁷ „Obecně tvrzení laické veřejnosti vyjádřené v tvrzení, že ve vězení se každý pokazí, naučí co ještě neuměl a zvýší svou zločineckou kvalifikaci, je potvrzeno některými praktickými zkušenostmi i kriminalistů i penologickými výzkumy.“⁵³⁸ Proces přeměny či adaptace autonomní osobnosti ve vězně v psychologickém smyslu se nazývá tzv. „prizonizací“ osoby. Přijímáním vězeňské subkultury, tedy vzorců chování a vězeňských hodnot, se stává vězeň imunní vůči hodnotám převažujícím ve společnosti, které ve vězněné osobě pozvolna vyhasínají spolu s její postupnou adaptací na vězeňské prostředí. Jde ve své podstatě o kriminalizační proces, který je neodmyslitelně spjat s vyšší pravděpodobností recidivy této osoby a s dalšími negativními reakcemi na její uvěznění, například v podobě nárůstu agrese či autoagrese.⁵³⁹ Dle Dirgy se míra „prizonizace“ dotčeného jednotlivce spolu s dobou jeho uvěznění neustále zvyšuje, až se z něj postupem času stane

⁵³⁵ MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). s. 65-66. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁵³⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. s. 45. ISBN 80-86708-05-5.

⁵³⁷ ŠČERBA, F.: *cit. d. sub 447*, str. 20-21.

⁵³⁸ MEZNÍK, J., V. KALVODOVÁ a J. KUČTA: *cit. d. sub 408*, str. 57.

⁵³⁹ VETEŠKA, J. a S. FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020. Psyché (Grada). s. 124-125. ISBN 978-80-271-0731-5.

pouhá: „*administrativní jednotka a kolečko v rámci vězeňské formální byrokratické mašinerie*“.⁵⁴⁰

Pravděpodobně nejhorším negativním jevem ve vězeňském prostředí jsou dle mého názoru násilí, šikana nebo obdobné formy agrese ze strany jiných osob, které jsou nedílnou součástí vězeňské subkultury. Násilí je ve své podstatě vzorec či typ psychopatologického chování, jehož projevy jsou buď plánovité nebo impulzivní. Ve většině případů jde o protiprávní užití síly, směřující vůči jiné osobě či věci. Oproti tomu šikana je jednostranné, opakované a čistě motivované chování konkrétní osoby s cílem jinou osobu zranit, zastrašit nebo určitým způsobem ohrozit, a to fyzicky, verbálně, emocionálně či jinou obdobnou formou. Uvedené formy agresivního chování mohou být mířeny jak ze strany jiných vězňů, tak též ze strany zaměstnanců vězeňské služby, ačkoli v naprosté většině takových případů jde o legální užití donucovacích nástrojů, které bachařům svěřuje zákon.⁵⁴¹ Pokud se jedná o protiprávní užití násilí ze strany bachařů nebo o šikanu spoluvězňů, je takové jednání velmi těžko prokazatelné, a to zejména v prvním zmíněném případě. Agresivní chování spoluvězňů odhalit za určitých okolností lze, ale důsledkem takového postupu je ostrakizace dotčené osoby v rámci vězeňské populace dané věznice, eventuálně s přesahem i do věznic jiných, v případě jejího přemístění. Z tohoto důvodu je naprostá většina vězeňské šikany, násilí a agrese pouze latentní.⁵⁴² V obdobných intencích lze hovořit též o sexuálním násilí ze strany spoluvězňů, které je též latentní a které spočívá ve vynucených a ponižujících formách homosexuálního styku. Tato protiprávní jednání směřují především na mladé nebo psychicky či fyzicky slabé jedince, přičemž v některých případech dále úzce souvisí s vydíráním nebo právě s šikanou. V tomto ohledu je nutné akcentovat zvýšenou hrozbu v podobě sexuálně přenosných chorob, především v podobě žloutenky typu B a C nebo AIDS, a to i přes to, že v českých věznicích je k dispozici distribuce prezervativů.⁵⁴³

Osobně dále považuji za značný problém právní úpravu osobní hygieny vězňů, kdy její právně zakotvená minimální četnost je dle mého názoru velmi nedostatečná, ba dokonce až tristní. Dle § 21 odst. 2 vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody⁵⁴⁴, se odsouzeným ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody umožní koupání alespoň

⁵⁴⁰ DIRGA, Lukáš. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. s. 48. ISBN 978-80-261-0848-1.

⁵⁴¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. s. 43. ISBN 978-80-7338-158-5.

⁵⁴² KOMBEREC, Petr. *Jak přežít (český) kriminál: praktické rady pro vězně a nejen jejich blízké*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2021. s. 85. ISBN 978-80-7553-880-2.

⁵⁴³ ČERNÍKOVÁ, V.: *cit. d. sub 399*, str. 135-136.

⁵⁴⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody“).

dvakrát za týden, pokud jiné okolnosti či pracovní zařazení konkrétního vězně nevyžadují četnost vyšší, přičemž koupáním se rozumí sprchování se v teplé vodě. Analogicky je toto právo upraveno též v § 36 odst. 1 vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu vazby⁵⁴⁵, ve vztahu k obviněným ve výkonu vazby. Ačkoli se mohou vězni běžně mýt v umyvadle, nepovažují osobní hygienu ve formě sprchování se teplou vodou dvakrát v týdnu s ohledem na vězeňské prostředí za dostatečnou či adekvátní. Tím spíše, když si vězni velmi často dlouhé chvíle zkracují prostřednictvím posilování, cvičení nebo jiné formy fyzického pohybu, při kterých se značně zvyšuje tělesné pocení.

V neposlední řadě bych rád zmínil též problematiku zakázaných látek, negativně ovlivňujících psychiku člověka, které se ve vězení bohužel též běžně vyskytují a se kterými jsou spojeny další přidružené nežádoucí faktory, vznikající po jejich aplikaci. Jedná se zejména o zvýšenou agresivitu osob či narušování kázně a pořádku ze strany uživatelů těchto látek, v důsledku čehož dochází k ovlivnění výchovného působení trestu na ostatní vězně. Aplikací těchto látek se logicky zvyšuje riziko poškození zdraví nebo přenosu nakažlivých chorob, v psychické rovině pak dochází k poškozování osobnosti, k úzkostem, k psychické zranitelnosti a dalším negativním psychickým změnám, které mohou způsobit úplný rozpad sociálních vazeb a vztahů. Osoby zneužívající takové látky jsou mnohdy za účelem jejich obstarání nuceny vykonávat prostituci nebo se účastnit hazardních her, kdy takové činnosti vyvolávají psychickou a finanční závislost na jiných vězních, a oslabují schopnosti dotčených osob, bránit se sexuálnímu nátlaku nebo šikaně ze strany spoluvězňů. Zcela prokazatelným a zásadním faktorem, spojeným s užíváním drog, je zvýšené nebezpečí eventuální recidivy ve vztahu k páchaní trestné činnosti.⁵⁴⁶

S ohledem na všechny shora uvedené skutečnosti je zřejmé, že vězněné osoby se velmi často dostávají do určitého „začarovaného“ kruhu. Ačkoli má výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody dojít k jejich převýchově, silně kriminogenní prostředí, se kterým jsou spojeny další přidružené negativní jevy, zejména v podobě přeplněných věznic, nedostatečné hygieny, riziku vzniku drogové závislosti nebo nákazy přenosnými chorobami či způsoblosti stát se obětí šikany, má za následek další nežádoucí působení na pachatele trestné činnosti. V důsledku vlivu uvedených fenoménů je rehabilitace odsouzených značně obtížná, v některých případech dokonce zcela nemožná. Tím spíše, že působení některých negativních jevů přetrvává i v době

⁵⁴⁵ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška, kterou se vydává řád výkonu vazby“).

⁵⁴⁶ ČERNÍKOVÁ, V.: *cit. d. sub 399*, str. 136-137.

po propuštění vězňených osob na svobodu, případně se k těmto přidají ještě další faktory, vznikající *ex post* v důsledku pobytu za mřížemi.

5.4.2. Negativní důsledky odnětí svobody

Kriminologickými výzkumy bylo opakovaně prokázáno, že odnětí osobní svobody jednotlivce je značným stresorem a má příčinnou souvislost, vedle zpřetrhání rodinných, pracovních a jiných sociálních vazeb, též s rozvojem některých psychosomatických, fyziologických a psychických poruch a obtíží. Jedná se například o nespavost, srdeční arytmiu, úzkosti, obsese, deprese, neurózy, bolesti hlavy nebo bolesti na hrudi, dochází též ke zhoršení uspokojování některých psychických a fyziologických potřeb. Uvěznění je též neodmyslitelně spjata s tzv. deprivací osobnosti, která postihuje především morální aspekty dotčené osoby, nepatrně též její intelekt. V důsledku této mravní intervence je chování dané osoby v obecné rovině asociální, manipulativní, egocentrické, bezohledné až chladnokrevné.⁵⁴⁷ Deprivace osobnosti je nejvíce umocněna dlouhodobým odnětím osobní svobody jednotlivce, kdy v takových případech se projevuje dokonce absolutní neexistencí emotivity jedince, s absencí jakýchkoli morálních zábran. U dlouhodobě vězňených dochází vedle obecné antisociální poruchy osobnosti též k rozvoji poruchy disociální, která je z hlediska závažnosti povahové odchylky od běžné normy pro společnost pravděpodobně nejnebezpečnější, neboť je s ní velmi úzce spjata recidiva trestné činnosti.⁵⁴⁸

Blatníková k uvedené tematice uvádí, že: „u mnoha dlouhodobě vězňených osob nutno, bohužel, konstatovat, že výkon trestu nenaplňuje svůj účel, spíše naopak, negativní účinky takového uvěznění upevňují kriminální zaměření osobnosti vězňených a proto po vykonání trestu tito pachatele jsou pro společnost stále stejně nebezpeční jako před uvězněním (někdy i více) a po propuštění z věznice bezprostředně pokračují ve své kriminální kariéře.“⁵⁴⁹ S touto problematikou tedy velmi úzce souvisí pojem recidivy, nikoli však toliko v trestně právním smyslu, ale v rovině kriminologické, která zahrnuje vedle kriminálního jednání také jednání asociální, jemuž předchází určitá forma resocializačního působení ve formě sankce či jiné intervence, bez výraznějších účinků na chování pachatele trestné činnosti.⁵⁵⁰ Toto pojetí recidivy mimo jiné slouží jako určité kritérium k pozorování účinnosti ukládání nepodmíněného trestu

⁵⁴⁷ VETEŠKA, J. a S. FISCHER: *cit. d. sub 539*, str. 67-68.

⁵⁴⁸ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J.: *cit. d. sub 396*, str. 87.

⁵⁴⁹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 128. ISBN 80-7338-024-2.

⁵⁵⁰ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 62-63. ISBN 978-80-7338-115-8.

odnětí svobody, neboť primárním účelem tohoto trestu má být právě ochrana společnosti před páčáním další trestné činnosti ze strany daného pachatele v budoucnu.⁵⁵¹ Řada výzkumných otázek je zaměřena na faktory, které k recidivě pachatele trestné činnosti vedou. Těmto činitelům jednoznačně vévodí nemožnost nalézt zaměstnání, respektive vysoká zadluženost odsouzených. Dalšími významnými faktory jsou nemožnost nalézt adekvátní ubytování, zprerhání rodinných vazeb, nepříznivý zdravotní či psychický stav⁵⁵² nebo v obecné rovině pak slabá motivace propuštěných na svobodu vést spořádaný život.⁵⁵³

Jedním z požadavků české trestní politiky je, aby pachatel trestného činu v důsledku uvěznění dosáhl okamžitého polepšení a trestnou činnost v budoucnu již bez dalšího neopakoval. S ohledem na shora uvedené skutečnosti je tak zcela zjevné, že jde opět o jakýsi „začarovaný“ kruh, neboť odnětí osobní svobody má odsouzeného ve vztahu k páčání trestné činnosti rehabilitovat, avšak dle kriminologických výzkumů mají veškeré faktory způsobující recidivu svůj původ právě v samotném věznění dotčené osoby. Pokud je tedy recidiva ve své podstatě důsledkem odnětí osobní svobody, znamená to, že trestní systém prokazatelně nefunguje správně, respektive nepodmíněný trest odnětí svobody je ve vztahu k nápravě pachatele absolutně neúčinný, neboť ve svém důsledku vytváří další trestnou činnost, případně dokonce chronické recidivisty. Po těchto osobách pak česká trestní justice požaduje, aby se prostřednictvím opakovaného ukládání trestu odnětí svobody vrátily na dráhu spořádaného občana. Takový požadavek je však dle mého názoru zcela iracionální a v rozporu s letitými zkušenostmi trestání pachatelů. Velmi pregnantně tuto problematiku vystihuje Novotný, když ve vztahu k nápravě recidivistů uvádí, že: „*po lidech, jejichž negativní rysy se utvářely celá dlouhá léta, chceme, aby najednou byli dokonalejší než dokonalí.*“⁵⁵⁴

V České republice je stále velmi vysoký počet odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to i přes to, že je takové trestání neefektivní jak z hlediska předcházení recidivě, tak z ekonomického aspektu, neboť náklady státu na jednu osobu ve výkonu tohoto trestu čítají ročně cirká 400 000 Kč.⁵⁵⁵ Důvodů věznění vysokého počtu osob je několik. Zeman akcentuje především velký počet přeměněných alternativních trestů, délku ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody a také kumulaci několika na sobě nezávisle uložených

⁵⁵¹ VETEŠKA, J. a S. FISCHER: *cit. d. sub 539*, str. 152.

⁵⁵² SCHEINOST, Miroslav. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 79. ISBN 978-80-7338-148-6.

⁵⁵³ TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 92. ISBN 978-80-7338-163-9.

⁵⁵⁴ NOVOTNÝ, O.: *cit. d. sub 413*, str. 213.

⁵⁵⁵ JANUŠ, Jan. *Tresty budoucnosti*. Praha: Info.cz, 2020. Právo (Info.cz). s. 21. ISBN 978-80-907780-0-9.

těchto trestů. Ke snížení počtu vězňů by pak dle Zemana logicky přispěla dekriminalizace některých konkrétních jednání, odstranění možnosti uložené tresty kumulovat a bližší orientace nikoli na frekvenci ukládání trestu odnětí svobody, ale spíše na jeho délku. Délku odnětí svobody by pak prokazatelně ovlivnilo snížení trestních sazeb u některých konkrétních trestných činů, zejména v případě majetkové a drogové trestné činnosti, případně též u recidivní kvalifikované skutkové podstaty ve vztahu k trestnému činu podvodu nebo krádeže.⁵⁵⁶

S tím, že stávající způsob trestní represe je neúčelný, korespondují i stále se rozšiřující prvky restorativní justice, jejíž ideou je chápání trestné činnosti především jako újmy, která byla způsobena oběti. Reakce státu na spáchanou trestnou činnost má dle této koncepce spočívat v odstranění jejích škodlivých následků, nikoli v odstrašení, potrestání či převýchově pachatele. Na reparaci této újmy se pak má podílet právě zejména pachatel trestné činnosti, jemuž však zůstávají zachována stejná práva, která mají ostatní členové společnosti. Pokud by pachatel nebyl ochoten újmu oběti nahradit dobrovolně, až poté by došlo k autoritativnímu přinucení ze strany příslušného orgánu veřejné moci.⁵⁵⁷ V praxi se však objevují též zcela opačné názory, kdy z důvodu neefektivnosti trestu odnětí svobody někteří publicisté polemizují dokonce nad znovuzavedením trestu smrti, jako například Joch.⁵⁵⁸ Taková polemika je však dle mého názoru s ohledem na nehumánnost trestu smrti za hranou morálky. Osobně jako nejefektivnější řešení nefunkčního systému trestní represe vnímám častější uplatňování alternativních sankcí, zejména v podobě peněžitého trestu nebo trestu domácího vězení, které by mohly nahradit část ukládaných trestů odnětí svobody. Pokud by fungování elektronického monitoringu bylo v praxi konečně dostatečně vyprecizováno, byla by tato sankce vhodná a účelná jak ve vztahu k ekonomické stránce věci, tak ve vztahu k míře zásahů do základních práv a svobod dotčené osoby, přičemž by zároveň splňovala výchovný účel trestu. Zamezeno by tak bylo svévolnému ukládání zjevně neopodstatněných nepodmíněných trestů odnětí svobody, jako je tomu v některých případech, které byly akcentovány zejména v kapitole předcházející.

⁵⁵⁶ Pavel ZEMAN. Vězeňství pohledem Nejvyššího státního zastupitelství. In: GRIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. s. 59-60. ISBN 978-80-7380-833-4.

⁵⁵⁷ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 9. ISBN 80-7338-021-8.

⁵⁵⁸ HAMERSKÝ, Milan J., ed. *Přijatelnost trestu smrti: otázky a odpovědi; názory osobností: sborník příspěvků a názorů*. Brno: Bachant, 2001. Budování Českého státu. s. 9. ISBN 80-902631-7-8.

Závěr

Základní práva a svobody, mezi které patří právě i svoboda osobní, jsou nejvýznamnějšími subjektivními právy jednotlivce, jejichž omezení lze v souladu s právním řádem České republiky uskutečnit výlučně ve veřejném zájmu, za účelem ochrany jiných práv či oprávněných zájmů a zároveň pouze v nezbytné míře. Osobní svoboda ve vztahu k jejímu nositeli formuje určitou ochrannou zónu, do které nesmí stát nebo třetí osoby, s výjimkou ústavně předvídaných případů, bez přiměřených důvodů a bez předem stanovených podmínek, jakýmkoli způsobem zasahovat. Garance přípustnosti takových eventuálních intervencí do osobní svobody jsou na ústavní úrovni upraveny v jednotlivých katalozích práv, a to v Listině a dále pak zejména v Úmluvě a v Paktu, které jsou dle ustálené judikatury Ústavního soudu a v souladu s čl. 10 Ústavy též součástí ústavního pořádku, a tedy i hodnotícím kritériem ústavnosti podústavních právních norem.

Ke kolizi práva na osobní svobodu s jinými společenskými hodnotami, zejména se zájmem státu na řádném fungování a ochraně společnosti, jakožto jedné z nejvýznamnějších hodnot demokratického právního státu, dochází především v trestním řízení. Při střetu těchto dvou zcela zásadních společenských statků se uplatní princip proporcionality, který pro omezení osobní svobody jednotlivce vyžaduje naplnění několika nezbytných podmínek. Každý zásah do osobní svobody tak musí v souladu s tímto principem sledovat legitimní cíl, jehož není možné dosáhnout jiným postupem či způsobem, musí se týkat veřejného zájmu, musí šetřit podstatu a smysl dotčeného práva nebo svobody a musí mít navíc též legální základ. V praxi tak s ohledem na nutnost zákonného zakotvení konkrétní intervence do osobní svobody jednotlivce může, mimo střetu samotných společenských hodnot, dojít též ke kolizi jednotlivých právních norem upravujících předmětnou problematiku. Při vzájemném působení několika právních norem v trestním řízení, ve vztahu k omezení osobní svobody osoby, má přednost ta právní norma, která dotčenému jednotlivci poskytuje vyšší míru ochrany, nehledě na její právní sílu nebo na skutečnost, zda jde o normu vnitrostátní či mezinárodní, pokud je tato součástí ústavního pořádku České republiky.

S ohledem na některé teoretické a praktické odlišnosti konkrétních institutů omezení osobní svobody jednotlivce bylo cílem mé rigorózní práce za prvé zanalyzovat a propojit teoretickou či legálně zakotvenou koncepci užití těchto nástrojů, v podobě zadržení, zatčení, vazby a trestu odnětí svobody, s jejich uplatněním ze strany orgánů činných v trestním řízení v aplikační praxi. Tento cíl byl dle mého názoru splněn. Rigorózní práce podává ucelený pohled na shora uvedené nástroje trestního práva, které jsou bezprostředně spojeny s uvězněním dotčené

osoby, detailně propojuje jejich legální vymezení s teoretickými názory odborné veřejnosti a relevantní judikaturou, které dále doplňuje některými praktickými příklady a též návrhy *de lege ferenda*, ve vztahu k případným nedostatkům právní úpravy. Cílem mé rigorózní práce pak dále bylo nalézt odpověď na některé konkrétní otázky, položené v úvodu práce. Relevantní výstupy shrnuji v následujícím textu práce, kdy odpovědi na jednotlivé otázky jsem pro přehlednost rozčlenil do třech dílčích částí.

První skupinu tvoří odpovědi na otázky, zaměřující se na dodržování teoretických a legálně zakotvených garancí přípustnosti zásahu do osobní svobody v aplikační praxi, zejména v souvislosti s jejich legitimitou, přiměřeností a proporcionalitou, případně zda nejsou takové intervence orgány činnými v trestním řízení nadužívány nebo užívány excesivně, v rozporu s právem. Studium odborných publikací a relevantní judikatury jsem dospěl k závěru, že k excesům a nezákonným zásahům ze strany orgánů činných v trestním řízení zcela jistě dochází, tudíž logicky v takových případech nelze uvažovat ani o legitimitě, přiměřenosti či proporcionalitě těchto konkrétních intervencí.

Co se týče institutu zadržení, zde bych v této souvislosti zmínil především umělé prodlužování jeho maximální možné délky policejním orgánem, prostřednictvím účelového posouvání doby sepsání protokolu o tomto úkonu nebo posouváním seznámení zadržené osoby s důvody jejího zadržení. Ve vztahu k výsledku zadržené osoby akcentuji některé praktiky policejního orgánu v podobě nepřímého donucování zadrženého k výpovědi, nepřiměřeného prodlužování výsledku za účelem jeho doznání nebo zkracování jeho práva na obhajobu prostřednictvím provedení úkonu v podobě pouhého podání vysvětlení namísto uplatnění relevantních ustanovení o výsledku podezřelého. V souvislosti s příkazem k zatčení bych rád poukázal na zmíněné případy jeho zneužívání k nezákonným účelům, kdy někteří soudci tento nástroj užívají v rozporu s hierarchií jednotlivých trestních nástrojů, například toliko za účelem doručení soudních písemností problémovým obviněným.

Případná excesivní jednání orgánů činných v trestním řízení spojená s vazbou se týkají především kárných provinění soudců a státních zástupců při vazebním rozhodování, respektive při úkonech s tímto rozhodováním souvisejících. Soudci se zcela ojediněle dopouští kárných provinění při překročení lhůty 24 hodin k rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby, případně též při překročení lhůty tři měsíců od posledního vazebního rozhodnutí, při rozhodování o dalším trvání vazby. V této souvislosti bych rád zmínil, že pokud daný soudce své rozhodnutí dokonce antedatuje a ponechá tak obviněného ve vazbě nezákonně, může se též jednat o trestné činy zbavení osobní svobody a zneužití pravomoci úřední osoby. Státní zástupci se též pouze ojediněle dopouští kárného provinění při nedodržení lhůty pěti

pracovních dnů pro předložení žádosti obviněného o propuštění z vazby soudu, které sami nevyhoví. Musím zde však konstatovat, že reakce státu na tato protiprávní jednání orgánů činných v trestním řízení jsou dle mého názoru naprosto nedostatečná, neboť se ve většině případů jedná o pouhé několikaměsíční snížení jejich platu v řádu několika procent, v závažnějších případech pak maximálně v desítkách procent, což je zejména s ohledem na platy soudců zcela tristní.

Ačkoli nejde o kárné provinění soudce, jako excesivní a protiprávní osobně považuji též porušování principu presumpce nevinny při rozhodování o dalším trvání vazby. Je zjevné, že institut vazby je legální výjimkou z principu presumpce nevinny, kdy vazba je na obviněného uvalena toliko na základě důvodného podezření ze spáchání skutku, pro který je obviněný trestně stíhán, za současného splnění dalších vazebních podmínek a důvodů. Tuto výjimku z principu presumpce nevinny však nelze vykládat, jako například v případě rozhodnutí Vrchního soudu v Praze o žádosti MUDr. Davida Ratha o propuštění z vazby na svobodu, též ve vztahu k meritornímu řešení samotného trestního řízení, kdy na takovém podkladě pak soud rozhodne o dalším trvání vazby, respektive jejím nahrazením alternativním opatřením, bez dalšího. Soud při vazebním rozhodování, před pravomocným rozhodnutím o vině, nemůže vzít za prokázané, že obviněný předmětný skutek spáchal nebo že se proti němu vede trestní stíhání a odůvodnit toliko těmito skutečnostmi další trvání vazby. Jinak řečeno, Vrchní soud v Praze nemůže konstatovat, že MUDr. Rath předmětný skutek spáchal, a to takovým způsobem, že se nemůže dovolávat důvěry ve svou osobu v souvislosti s nahrazením vazby alternativním opatřením, neboť je zde důvodná obava z opakování takového chování. V takovém případě již nejde o legální výjimku z principu presumpce nevinny, ale o zcela protiprávní a svévolný postup, který je navíc ve flagrantním rozporu s prostou logikou usuzování, kdy jsou vyvozovány faktické závěry na základě pouhých hypotéz, presumpcí a dosud neprokázaných skutečností.

Nejvíce pochybení orgánů činných v trestním řízení v praxi jsem zcela jednoznačně zaznamenal v souvislosti s ukládáním trestu odnětí svobody. Velmi problematický je proces individualizace trestní sankce, v jehož průběhu musí soud při ukládání trestu zvážit řadu kritérií a poměřit účel trestu vůči esenciálnímu právu dotčené osoby na její osobní svobodu, kterou lze omezit jen v nezbytné míře a pouze tehdy, nelze-li smyslu této intervence dosáhnout méně invazivním způsobem. Požadavek na individualizaci trestu však není v justiční praxi velmi často respektován, v důsledku čehož dochází v rozporu s čl. 1 Listiny k porušení principu rovnosti. Předmětná soudní rozhodnutí jsou zároveň zcela nedostatečným způsobem odůvodněna, neboť ve vztahu k pachateli trestného činu ani k danému případu často nebývají konkretizovány jednotlivé skutečnosti, kdy především absentuje vysvětlení či bližší popis dílčích

okolností, které soud zohlednil a ze kterých vycházel. Soudy si takovým postupem ve své podstatě zcela svévolně nastavují vlastní pravidla pro rozhodování, v důsledku čehož není dodržena maxima, aby v obdobných případech bylo rozhodováno obdobně a v rozdílných rozdílně. Příčinu takřka bezbřehému prostoru pro zcela arbitrární uvážení soudu velmi pravděpodobně zavdává stávající právní úprava trestání, která dle mého názoru jednak stanovuje soudům pro ukládání trestů velmi široké mantinely a jednak zde absentuje vyvození relevantních závěrů, pokud obecné soudy zákonná vodítka pro ukládání trestů nerespektují.

V rigorózní práci jsem na konkrétních příkladech demonstroval jednotlivá pochybení, která se v souvislosti s ukládáním trestu odnětí svobody v aplikační praxi nejčastěji vyskytují. Velmi často dochází k hypertrofii trestní represe, a tedy i k nepatřičnému a nadměrnému zatěžování českého trestního systému, kdy jsou orgány činnými v trestním řízení prostřednictvím nástrojů trestního práva řešeny soukromoprávní záležitosti nebo věci, které nedosahují potřebné míry společenské škodlivosti. V praxi jsou dále ukládány, s ohledem na obecné zásady pro ukládání trestních sankcí, nepřiměřené tresty, kdy obecné soudy při stanovení druhu trestu a jeho výměry nedostatečně hodnotí relevantní kritéria v podobě proporcionality a přiměřenosti sankce ve vztahu k závažnosti trestné činnosti, možnosti nápravy obviněného, jeho poměrů a míry nebezpečí v souvislosti s ohrožením společnosti nebo některého veřejného zájmu. V některých případech není respektován požadavek na přiměřenou délku řízení, kdy za nepřiměřenou se bez zohlednění veškerých okolností daného případu v obecné rovině považuje délka řízení nad šest let, kterou jsou při jejím nedodržení obecné soudy povinny obviněnému určitým způsobem kompenzovat. Mezi zásadní pochybení patří dále nerespektování principu presumpce nevinny ze strany soudu při hodnocení důkazů, kdy v některých případech není rozhodováno ve prospěch obviněného tehdy, existují-li o vině obviněného důvodné pochybnosti nebo není-li postavena najisto existence zásadních skutkových okolností. V souvislosti s trestem odnětí svobody bych též zmínil jeho zcela iracionální ukládání za nouzového stavu, respektive za pandemie onemocnění COVID-19, ve vztahu k bagatelní majetkové trestné činnosti, kdy byl tento trest v některých případech ukládán například toliko za krádeže věci v hodnotě pouhých několika korun českých.

Pokud jde o shrnutí této dílčí části shora nadepsané problematiky, musím konstatovat, že teoretické a legálně zakotvené garance přípustnosti zásahů do osobní svobody nejsou v aplikační praxi příslušnými orgány vždy dodržovány. V některých případech dochází ze strany orgánů činných v trestním řízení k excesivnímu a nezákonnému jednání, některé intervence jsou pak nepřiměřené a neproporcionální sledovanému účelu, a to i přes legální požadavky na jejich subsidiaritu a jejich restriktivní charakter. Osobně si myslím, že je do osobní svobody

jednotlivce v trestním řízení zasahováno velmi často a příliš intenzivně, kdy některé instituty jsou v praxi nadužívány (vazba a trest odnětí svobody) nebo dokonce zneužívány (zadržení, příkaz k zatčení a vazba). V těchto intencích bych doplnil, že v mnou akcentovaných postupech neshledávám pouze porušení platného práva, ale též evidentní zneužití autority a moci orgánů veřejné moci, spojené s absolutní lhostejností k životu obviněného a k následkům zásahů do jeho osobní svobody. Takové přístupy pak ve svém důsledku vedou k pokřivení vnímání spravedlnosti nejen ze strany dotčené osoby, ale též ze strany společnosti, což se logicky negativním způsobem promítne do budoucího chování jednotlivých osob, které bude velmi pravděpodobně založeno na premise, že „spravedlnost v podstatě neexistuje“.

Druhá skupina je tvořena odpověďmi na otázky, zaměřující se na ústavní konformitu zásahů do osobní svobody, na jejich eventuální nesoulad s mezinárodněprávními závazky České republiky a na míru aplikace či reflektování relevantní judikatury ESLP a Ústavního soudu v rámci autoritativního rozhodování o takových zásazích. Co se týče závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu, jeho výklad je dle ustálené judikatury a ústavního pořádku, ve smyslu čl. 1 odst. 1 a čl. 89 odst. 2 Ústavy, závazný pro všechny orgány i osoby, a to i v analogických případech, nejen v dané konkrétní věci. Obdobný princip je nastaven též ve vztahu k Úmluvě, která je dle judikatury Ústavního soudu a dle čl. 10 Ústavy součástí ústavního pořádku a bezprostředně aplikovatelná, a dále ve vztahu k výkladu Úmluvy judikaturou ESLP, jež má též ústavněprávní význam. Orgány činné v trestním řízení by tak měly v aplikační praxi zohledňovat jak relevantní judikaturu Ústavního soudu, tak ESLP, zejména pak v případě, kdy na ni odkazuje sama dotčená osoba, neboť v opačném případě dochází k porušení práva dotčené osoby na soudní ochranu a zároveň jejího práva na spravedlivý proces.

O míře užití lidskoprávních norem (především Úmluvy a Listiny) a související judikatury Ústavního soudu a ESLP v justiční praxi bylo Kratochvílem provedeno prostřednictvím rozhovoru s několika trestními soudci výzkumné šetření, na které bych zde rád poukázal. Deseti náhodně vybraným soudcům z několika krajských soudů a z vrchního soudu Kratochvíl položil řadu otázek, mimo jiné, zda používají v rozhodovací praxi ustanovení o základních právech a svobodách a judikaturu Ústavního soudu či ESLP. Z odpovědí vyplynulo, že pouze výjimečně, velmi málo či minimálně. Co se týče lidskoprávních norem a základních práv a svobod v nich obsažených, soudci v naprosté většině případů argumentovali, že tyto není třeba bezprostředně aplikovat, neboť jsou nepřímou zahrnuta v trestním řádu, jenž je dostatečně reflektuje. Proto tedy aplikují toliko trestněprávní předpisy, zejména v podobě trestního řádu a trestního zákoníku, a tím ve své podstatě i nepřímou základní práva a svobody. Mezi odpověďmi se však objevil dokonce i názor, že základní práva a svobody jsou zbytečné

nebo že tyto nejsou při soudním rozhodování relevantní. V obdobném duchu se většina dotázaných soudců vyjádřila k judikatuře Ústavního soudu a k judikatuře ESLP, které nejsou dle jejich názoru závazné a nelze se jimi řídit, neboť soudci se musejí primárně řídit trestním řádem. Objevil se zde též názor, že judikatura ESLP patří do anglosaského právního systému, nikoli do českého práva. Pokud už některý soudce judikaturu alespoň částečně reflektoval, respektive přisuzoval jí nějaký význam, jednalo se spíše o judikaturu Nejvyššího soudu a o mladší soudce. Jedinou světlou výjimku představoval soudce vrchního soudu, dle jehož názoru je shora uvedená judikatura závazná a měla by být v aplikační praxi respektována, neboť její uplatňování v praxi velmi úzce souvisí s předvídatelností práva.⁵⁵⁹

Z uvedeného průzkumu vyplývá, že soudci s lidskoprávními normami ani s judikaturou Ústavního soudu a ESLP příliš nepracují, neboť spoléhají spíše na trestněprávní předpisy, ve které mají dle Kratochvíla takřka až bezmeznou víru. Jelikož jsou dle jejich názoru základní práva a svobody do trestněprávních předpisů dostatečně implementována, nemůže při dodržení jejich dikce dojít ani ke kolizi s těmito právy a svobodami. Drahno dodat, že tato premisa však neplatí za každé situace, neboť zejména trestní řád obsahuje jisté mezery a zároveň nereflektuje veškeré garance, které jsou nad jeho rámec dány lidskoprávními normami nebo právě relevantní judikaturou, která trestněprávní normy blíže doplňuje a náležitě vykládá. V takových situacích pak dané zásahy orgánů činných v trestním řízení do osobní svobody jednotlivce nejsou ústavně konformní, při nedodržení ustanovení Úmluvy a související judikatury ESLP pak nad to ani v souladu s mezinárodněprávními závazky České republiky. Osobně musím konstatovat, že zvláště judikatura obou shora nadepsaných soudů není v aplikační praxi obecných soudů skoro vůbec respektována. Při argumentaci konkrétními rozhodnutími Ústavního soudu a ESLP se obecné soudy s takovými námitkami nejčastěji vypořádávají toliko strohým odkazem na dikci trestněprávních předpisů, aniž by se odkazy na relevantní judikaturu blíže zabývaly.

Judikatura Ústavního soudu je dle mého názoru zvláště významná zejména stran vazebního rozhodování, kde podstatným způsobem doplňuje dikci zákona. Demonstrativně uvádím tzv. doktrínu zesílených důvodů pro opodstatnění dalšího trvání omezení osobní svobody jednotlivce nebo požadavky judikatury na formální náležitosti usnesení o zahájení trestního stíhání obviněného stran vymezení formy zavinění, kdy absence této náležitosti způsobuje nezákonnost daného rozhodnutí. Zcela esenciální je význam judikatury Ústavního soudu ve vztahu k jednotlivým důvodům vazby, které jsou v trestním řádu vymezeny velmi

⁵⁵⁹ KRATOCHVÍL, J.: *cit. d. sub 7*, str. 117-118.

nedostatečně až vágně, kdy jejich neurčitost zavrhuje příčinu k takřka bezbřehým úvahám orgánů činných v trestním řízení o jejich případném naplnění. Právě relevantní judikatura daná ustanovení blíže vykládá a určuje, které skutečnosti a okolnosti mohou či naopak nemohou jednotlivé vazební důvody odůvodnit tak, aby eventuální omezení osobní svobody jednotlivce bylo legitimní. Nelze než konstatovat, že judikatura Ústavního soudu není v praxi v těchto intencích orgány činnými v trestním řízení absolutně respektována a rozhodováno je převážně jen v mezích zákonných ustanovení bez dalšího, tedy nikoli ústavně konformně.

Ve vztahu k nedodržování Úmluvy a související judikatury ESLP orgány činnými v trestním řízení bych demonstrativně zmínil nerespektování přiměřené délky trestního řízení a nedostatečnou kompenzaci při jejím případném nedodržení. Za zcela zásadní pak považuji rozpor české právní úpravy, která neumožňuje nahradit koluzní vazbu a v taxativně vymezených případech též vazbu předstížnou alternativním opatřením, s judikaturou ESLP a s čl. 5 odst. 3 Úmluvy. Ačkoli je tato problematika v judikatuře ESLP řešena toliko v souvislosti s peněžitou zárukou, dle odborné veřejnosti se z logiky věci vztahuje na všechny eventuální alternativní náhrady vazby. Stejného názoru je i Ústavní soud Slovenské republiky, dle něhož má pojem záruky autonomní význam, bez ohledu na právní terminologii v konkrétním státě, a je jím každý prostředek, který je v hierarchii před omezením osobní svobody a je schopen zajistit přítomnost dotčené osoby u soudu. Slovenský Ústavní soud nad to doplňuje, že slovenské obecné soudy proto v souladu s Úmluvou musí primárně aplikovat její relevantní ustanovení a rozhodnout o eventuální žádosti obviněného o nahrazení vazby alternativním opatřením, a to i přes to, že možnost přijmout záruku je slovenským trestním řádem v obdobných případech též předem vyloučena. S ohledem na shora uvedené skutečnosti tak nelze o dodržení mezinárodněprávních závazků České republiky a o ústavní konformitě konkrétně zmíněných omezení osobní svobody v české právní úpravě vůbec uvažovat.

Poslední, třetí skupinu, tvoří odpovědi na otázky, zaměřující se na eventuální mezery legální úpravy zásahů do osobní svobody jednotlivce na národní úrovni a na efektivitu českého trestního systému z hlediska ochrany společnosti prostřednictvím souvisejících intervencí do osobní svobody dotčené osoby. Rigorózní práce poukázala na řadu nedostatků v české právní úpravě, především v trestním řádu, včetně některých návrhů *de lege ferenda*, které by takové mezery zaplnily nebo alespoň částečně eliminovaly. V následujícím textu bych již jen demonstrativně zmínil, dle mého názoru, ty nejzávažnější z nich.

Co se týče zadržení, akcentuji především nedostatek přezkumu u tohoto úkonu ze strany jiného orgánu a absenci jakéhokoli opravného prostředku, neboť nejde o rozhodnutí, ale toliko o opatření. Obdobně vnímám nedostatek přezkumu při výslechu zadrženého

policejním orgánem, kdy v podstatě jedinou obranou zadrženého je žádost o přezkum postupu policejního orgánu ve smyslu § 157a odst. 1 trestního řádu dozorujícím státním zástupcem. V této souvislosti však musím konstatovat, že některé policejní orgány nechtějí takovou žádost dokonce ani zaznamenat do protokolu o výsledku s poukazem, že jde o podání *sui generis*, které bude případně sepsáno až po provedení výsledku. V souvislosti se zadržením podezřelého jinou osobou bych rád poukázal na nezapočítávání doby, po kterou zakročující osoba omezila osobní svobodu dotčené osoby, do celkové maximální přípustné doby pro její zadržení, která se počítá až od převzetí této osoby policejním orgánem. Dle mého názoru je takový přístup v rozporu s Listinou, neboť uměle posouvá počátek doby omezení osobní svobody jednotlivce, které tak ve svém důsledku může trvat déle než přípustných 48 hodin, stanovených pro policejní orgán a státního zástupce, respektive 72 hodin, pokud bude započítáno i navazující rozhodování soudu.

V souvislosti s vazbou bych rád zmínil nedostatky legální úpravy, které jsou sice řešeny relevantní judikaturou Ústavního soudu, kdy tato však není orgány činnými v trestním řízení ve své podstatě nikterak reflektována. Vyzdvihnul bych především neurčité vymezení jednotlivých vazebních důvodů v trestním řádu, absenci zakotvení konkrétních skutečností ospravedlňujících další trvání vazby spolu s plynutím času a nedostatečné vymezení požadavků na odůvodnění vazebních rozhodnutí (tyto požadavky jsou v zákonné úpravě dle mého názoru nedostatečně upraveny ve vztahu k rozhodování orgánů činných v trestním řízení obecně). Jako zcela zásadní nedostatek legální úpravy vazebního práva pak považuji neexistenci, respektive vágní vymezení některých konkrétních lhůt. Mé výtky cílí zejména na lhůtu pro rozhodnutí o žádosti obviněného o propuštění z vazby, kterou trestní řád vymezuje dikcí „bez zbytečného odkladu“. S ohledem na množství vazebních věcí a pracovní vytížení soudců je zjevné, že takové spojení vytváří mezi jednotlivými obviněnými zásadní nerovnosti, neboť o každé žádosti může být rozhodováno v jiném časovém intervalu. Obdobně se lze vyjádřit ve vztahu ke lhůtě pro vyřízení stížnosti proti vazebnímu rozhodnutí, která nad to není zákonem stanovena vůbec. Taková absence však, bez ohledu na možnost podat návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu dle zákona o soudech a soudcích, opět vytváří nerovnost mezi jednotlivými obviněnými a zavdává příčinu k naprosto arbitrárnímu prodlužování jejich pobytu za mřížemi.

Ve vztahu k trestu odnětí svobody velmi negativně vnímám nepřítomnost legálního zakotvení smyslu a účelu trestu v trestním zákoníku, jako tomu bylo ve staré právní úpravě, v důsledku čehož absentují jasná vodítka, která by se uplatnila při kolizi jednotlivých teoretických účelů trestání, které se v českém trestním systému prolínají. Stávající právní úprava

dále dle mého názoru poskytuje orgánům činným v trestním řízení v rámci ukládání trestů přílišný prostor pro jejich uvážení a zároveň dotčeným osobám neposkytuje dostatečnou ochranu, pokud se příslušné orgány při stanovení druhu a výměry trestu nedrží stanoveného postupu, respektive pokud nezohlední veškerá relevantní kritéria. V souvislosti s trestáním je však daleko markantnější jeho neúčinnost, respektive neefektivnost celého českého trestního systému v obecné rovině. Domnívám se, že trestní represe neplní svůj hlavní cíl v podobě ochrany společnosti před pácháním trestné činnosti a výchovy pachatele k vedení řádného života v budoucnu, neboť současný trestní systém ve spojení se stavem věznic a průběhem výkonu věznění osob spíše zavdává příčinu ke vzniku další kriminality, případně tuto umocňuje či dotváří. V rigorózní práci jsem zmínil širokou škálu přidružených negativních jevů, ke kterým ve věznicích dochází a které mají na vězněné osoby nejen bezprostřední dopad při výkonu vazby nebo nepodmíněného trestu odnětí svobody, ale též po jejich propuštění na svobodu. Mezi tyto negativní důsledky patří především recidiva, která je velmi často, mimo deprivace osobnosti vlivem kriminogenního prostředí, spojena se špatnou finanční situací dotčených osob. Ačkoli je zcela zřejmé, že český trestní systém nemůže fungovat správně, je-li recidiva v podstatě důsledkem odnětí osobní svobody jednotlivce, které má trestnou činnost řešit, nikoli dotvářet, každoročně dochází k věznění velkého počtu osob. Proč?

S ohledem na shora uvedené skutečnosti je zcela zřejmé, že český trestní systém a potažmo celé trestní řízení vyžaduje razantní změny. Ku prospěchu věci by jistě bylo urychlení procesu přijetí nového trestního řádu, kdy stávající právní úprava trestního řízení je dle mého názoru zastaralá a plně nereflektuje požadavky současné, moderní doby. Tyto nedostatky pak neshledávám toliko s ohledem na pokrok v oblasti informačních technologií, ale též ve vztahu k ochraně základních práv a svobod osob, jichž se trestní řízení bezprostředně dotýká, neboť garanci přípustných zásahů do těchto esenciálních statků v trestněprávních předpisech vnímám jako naprosto neuspokojivou. V těchto intencích akcentuji především nepřiměřenost některých zásahů orgánů činných v trestním řízení do osobní svobody jednotlivce, která je disproporcionální vůči smyslu vedení samotného trestního řízení.

Seznam použitých zdrojů

Seznam monografií a sborníků

BARTOŇ, Michal, Jan KRATOCHVÍL, Martin KOPA, Maxim TOMOSZEK, Jiří JIRÁSEK a Ondřej SVAČEK. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-128-1.

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězenském prostředí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-158-5.

BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-408-4.

CANDIGLIOTA, Zuzana, Kristýna MOLKOVÁ FOUKALOVÁ a Jiří KOPAL. *Jak si počínat v kontaktu s policistou a strážníkem: policejní právo v otázkách a odpovědích*. Brno: Liga lidských práv, c2010. Manuály. ISBN 978-80-87414-01-9.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

DIRGA, Lukáš. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. ISBN 978-80-261-0848-1.

FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.

FENYK, Jaroslav, ed. *Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-25-2.

- FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8.
- GALOVCOVÁ, Ingrid. *Vazba v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-451-0.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6., aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1.
- GŘIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Trestní právo s lidskou tváří: v upomínku na Marii Vanduchovou*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7598-879-9.
- GŘIVNA, Tomáš a Hana ŠIMÁNOVÁ, ed. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-833-4.
- GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
- GŘIVNA, Tomáš. *Právo na obhajobu: teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-593-7.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.
- HAMERSKÝ, Milan J., ed. *Přijatelnost trestu smrti: otázky a odpovědi; názory osobností: sborník příspěvků a názorů*. Brno: Bachant, 2001. Budování Českého státu. ISBN 80-902631-7-8.
- HERCZEG, Jiří. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87576-50-2.
- HOFMANNOVÁ, Helena, Karel ŘEPA a Laura OTÝPKOVÁ. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2.
- HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2.
- CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

IVOR, J., P. POLÁK a J. ZÁHORA. *Trestné právo hmotné*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-509-5.

JANUŠ, Jan. *Tresty budoucnosti*. Praha: Info.cz, 2020. Právo (Info.cz). ISBN 978-80-907780-0-9.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv: *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-550-0.

JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Sergej ROMŽA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9.

JELÍNEK, Jiří. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-354-4.

JELÍNEK, Jiří. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-444-2.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-380-3.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciariá jako věda žalářní*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3025-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8.

KLÁTIK, Jaroslav. *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-725-2.

- KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.
- KNÁPKOVÁ, Danka a Marcela TITTLOVÁ, Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-524-8
- KOMBEREC, Petr. *Jak přežít (český) kriminál: praktické rady pro vězně a nejen jejich blízké*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2021. ISBN 978-80-7553-880-2.
- KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-441-1.
- LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-80-86920-24-5.
- MACHALOVÁ, Tatiana, ed. *K odkazu Jaroslava Kallaba: právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-070-3.
- MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHŘÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9.
- MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87212-89-9.
- MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-x.
- MOLEK, Pavel. *Základní práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Lidská práva. ISBN 978-80-7598-525-5.
- MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN 978-80-7357-606-6.
- MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-387-2.

MUSIL, Jan a Marie VANDUCHOVÁ. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-68-x.

NEJEDLÝ, Josef. *Zákonnost důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. *Prameny a nové proudy právní vědy*. ISBN 978-80-87146-71-2.

NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-677-4.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1967.

PAVLÍČEK, V., JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, I. díl. Obecná státověda*. 3. podstatně přepracované a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-506-7.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-468-8.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9.

ROZUM, Jan, Jan TOMÁŠEK, Jiří VLACH a Lucie HÁKOVÁ. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-164-6.

SCHEINOST, Miroslav a Helena VÁLKOVÁ. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-154-7.

SCHEINOST, Miroslav. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-148-6.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

- ŠÁMAL, Pavel. Vazba. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-68-4.
- TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. Teoretik. ISBN 978-80-7502-319-3.
- TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7.
- TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9.
- VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.
- VANDUCHOVÁ, Marie a Tomáš GŘIVNA, ed. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-365-2.
- VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-543-5.
- VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 978-80-7400-321-9.
- VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Praktická knihovna (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-750-7.
- VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0731-5.
- WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 5. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-822-8.
- ZAORALOVÁ, Petra. *Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze*. Praha: Leges, 2018. Teoretik. ISBN 978-80-7502-310-0.

ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-245-2.

Seznam článků a příspěvků v odborných časopisech

DRÁPAL, Jakub, DUŠEK, Libor. Tresty za nouzového stavu: nedořešený problém. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 2, s. 98-104.

HERCZEG, Jiří. *Zásada „nemo tenetur“ a práva obviněného v trestním řízení*. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 1-2, s. 38-47.

KLAPAL, Vít. Možnosti omezení osobní svobody osoby podezřelé ze spáchání přestupku. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 6, s. 173–175.

KOTLÁN, Pavel. Pandemie nemoci covid-19, nouzový stav a rozsudek trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 3, s. 669-680.

MATES, Pavel, PŮRY, František. *Zákaz nucení k sebeobviňování*. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 3, s. 7-13.

NOVOTNÁ, Monika. Nemluv, nepiš, nepodepisuj. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 1-2, s. 3.

REPÍK, Bohumil. *Je institut policejního zajištění v souladu s evropskou úmluvou o lidských právech?*. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 6-7, s. 65–73.

REPÍK, Bohumil. K rozhodování státního zástupce o vazbě z hlediska čl. 5 odst. 4 EÚLP. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 11, s. 290.

REPÍK, Bohumil. Některé otázky rozhodování o vazbě ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 9, s. 32 – 42.

REPÍK, Bohumil. Zbavení svobody za účelem zjištění totožnosti ve světle štrasburské judikatury. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 4, s. 27–33.

ŠČERBA, Filip. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb., *Trestněprávní revue*, 2012, č. 1, s. 1-5.

VICHEREK, Roman. Vazba a možnosti elektronické kontroly obviněného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, č. 1, s. 29-47.

VOJTĚCHOVÁ, Lucie. Elektronický monitoring jako opatření nahrazující vazbu a jeho využití v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 3, s. 161-167.

Seznam právních předpisů a důvodových zpráv

Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod, č. 162/1998 Dz.

Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie, C 326, 26. říjen 2012, ve znění pozdějších předpisů.

Protokol č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod přiznávající některá práva a svobody jiné než ty, které jsou již uvedeny v Úmluvě a v prvním dodatkovém protokolu k Úmluvě, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 460/1992 Sb., Ústava Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 150/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam judikatury ESLP

Aboya Boa Jean proti Maltě, rozsudek ESLP ze dne 2. 4. 2019, stížnost č. 62676/16.

Austin a další proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 15. 3. 2012, stížnost č. 39692/09.

Baranowski proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 28. 3. 2000, stížnost č. 28358/95.

Butkevičius proti Litvě, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 2002, stížnost č. 48297/99.

Čonka proti Belgii, rozsudek ESLP ze dne 5. 2. 2002, stížnost č. 51564/99.

De Tommaso proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2017, stížnost č. 43395/09.

Enhorn proti Švédsku, rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2005, stížnost č. 56529/00.

Erkalo proti Nizozemí, rozsudek ESLP ze dne 2. 9. 1998, stížnost č. 23807/94.

Hanzelkovi proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 11. 12. 2014, stížnost č. 43643/10.

Hassan proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 16. 9. 2014, stížnost č. 29750/09.

Hýbner proti České republice, rozhodnutí ESLP ze dne 3. 6. 2008, stížnost č. 28204/04.

Ichin a ostatní proti Ukrajině, rozsudek ESLP ze dne 20. 5. 2010, stížnost č. 28189/04.

J. N. proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, stížnost č. 37289/12.

Khlaifia a další proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 15. 12. 2016, stížnost č. 16483/12.

Knebl proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 28. 10. 2010, stížnost č. 20157/05.

Krejčíř proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 2009, stížnost č. 39298/04.

Labita proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 26772/95.

Lexa proti Slovensku, rozsudek ESLP ze dne 23. 9. 2008, stížnost č. 54334/00.

N. C. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 18. 12. 2002, stížnost č. 24952/94.

Nasrullojev proti Rusku, rozsudek ESLP ze dne 11. 10. 2007, stížnost č. 656/06.

Piruzyan proti Arménii, rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2012, stížnost č. 33376/07.

Plesó proti Maďarsku, rozsudek ESLP ze dne 2. 10. 2012, stížnost č. 41242/08.

Rashed proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 27. 11. 2008, stížnost č. 298/07.

S. B. C. proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 19. 6. 2001, stížnost č. 39360/98.

S., V. a A. proti Dánsku, rozsudek ESLP ze dne 22. 10. 2018, stížnost č. 35553/12.

Stanev proti Bulharsku, rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2012, stížnost č. 36760/06.

Storck proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 16. 6. 2005, stížnost č. 61603/00.

Župa proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 2011, stížnost č. 39822/07.

Wemhoff proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 1968, stížnost č. 2122/64.

Witold Litwa proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 4. 4. 2000, stížnost č. 26629/95.

Žirovnický proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 30. 9. 2010, stížnost č. 23661/03.

Seznam judikatury Ústavního soudu ČR a SR

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 1/94.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 9. 1994, sp. zn. II. ÚS 138/93.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 1. 1995, sp. zn. II. ÚS 45/94.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 9. 1996, sp. zn. I. ÚS 62/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 10. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 15/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 246/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III. ÚS 271/96.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 7. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 2/97.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 12. 1997, sp. zn. II. ÚS 347/96.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 1998, sp. zn. IV. ÚS 305/97.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 6. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 29/98.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 2. 2000, sp. zn. III. ÚS 103/99.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 2. 2000, sp. zn. IV. ÚS 582/99.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2000, sp. zn. I. ÚS 645/99.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 11. 2000, sp. zn. IV. ÚS 137/2000.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 21/2000.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 1. 2001, sp. zn. IV. ÚS 257/2000.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 303/01.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 381/01.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 381/01.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 1. 2002, sp. zn. I. ÚS 432/01.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 2. 2003, sp. zn. II. ÚS 599/01.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 9. 2003, sp. zn. IV. ÚS 157/03.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 12. 2003, sp. zn. I. ÚS 429/03.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 573/02.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 4. 2004, sp. zn. III. ÚS 566/03.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. I. ÚS 43/04.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/02.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. II. ÚS 93/04.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 307/03.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04.
Nález Ústavního soudu SR ze dne 8. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 100/04.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 6. 2005, sp. zn. IV. ÚS 269/05.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 389/05.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 689/05.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 535/03.
Nález Ústavního soudu SR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. III. ÚS 240/06.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 11. 2006, sp. zn. III. ÚS 612/06.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2007, sp. zn. II. ÚS 530/06.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 336/06.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 747/06.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. I. ÚS 603/07.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1770/07.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1594/07.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05-2.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2603/07.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 2170/09.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 1115/09.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. I. ÚS 541/10.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1098/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 3168/09.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08-3.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. I. ÚS 1104/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 3622/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13-2.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 185/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 3113/13.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 4503/12.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 2086/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 1123/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 17/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 217/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 3944/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 6. 2015, sp. zn. I. ÚS 1190/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. I. ÚS 1119/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2876/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 1301/13.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 2652/16.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3183/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 10. 2016, sp. zn. II. ÚS 2503/16.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3533/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3909/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 4266/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3080/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3700/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. I. ÚS 1501/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 7. 2017, sp. zn. IV. ÚS 189/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1447/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1811/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 279/18.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 6. 2018, sp. zn. II. ÚS 1152/17.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 3525/16.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. IV. ÚS 1466/19.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19-2.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. IV. ÚS 905/20.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 9. 2020, sp. zn. III. ÚS 3939/19.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 7. 2021, sp. zn. IV. ÚS 767/21.
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 8. 2021, sp. zn. IV. ÚS 1507/21.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 6. 1996, sp. zn. IV. ÚS 154/96.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 6. 1998, sp. zn. III. ÚS 18/98.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 5. 2002, sp. zn. II. ÚS 185/02.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 5. 2. 2004, sp. zn. III. ÚS 554/03.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 424/05.
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 30. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 2511/10.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 9. 2011, sp. zn. II. ÚS 2332/11.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 1465/13.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. III. ÚS 97/18.

Seznam ostatní judikatury

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 28. 4. 2005, č. j. 2 Aps 2/2004-69.

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, č. j. 12 Ksz 6/2015-47.

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 7. 6. 2017, č. j. 13 Kss 3/2017-77.

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 10. 6. 2019, č. j. 11 Kss 1/2019-87.

Rozsudek velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1683/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 5. 2003, sp. zn. 4 Tz 24/2003.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 203/2003.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2019, sp. zn. 4 Tz 29/2019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 2022, č. j. 6 Tz 17/2022-317.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 1992, sp. zn. Tpj 46/92.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2014, sp. zn. Tpjn 302/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 5. 2000, sp. zn. 3 Tz 59/2000.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2000, sp. zn. 8 Tz 163/2000.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 8 Tdo 572/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 838/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 5. 2012, sp. zn. 11 Tvo 9/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 5 Tdo 809/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2014, sp. zn. 7 Tdo 1499/2014-11.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1008/2015-19.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. 30 Cdo 4059/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. 11 Tdo 1174/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2018, sp. zn. 11 Tvo 10/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1283/2019.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 2 To 54/2005.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 7. 2015, sp. zn. 4 To 67/2015.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. srpna 2015 č. j. 4 To 249/2015-21.

Omezení osobní svobody v teorii a praxi

Abstrakt

Předmětem této rigorózní práce je propojení teoretické a praktické koncepce přípustných zásahů do osobní svobody jednotlivce v trestním řízení, s akcentem na ochranu základních práv a svobod dotčené osoby. Základem práce je popis a bližší vymezení některých konkrétních institutů trestního práva, v podobě zadržení, zatčení, vazby a trestu odnětí svobody, které závažným způsobem intervenují do osobní svobody a jsou bezprostředně spjaty s vězněním osob. Rigorózní práce srovnává a analyzuje legální zakotvení shora uvedených trestněprávních nástrojů na národní i mezinárodní úrovni s jejich uplatněním v aplikační praxi a poukazuje na některé zásadní odlišnosti, které se při jejich užívání ze strany orgánů činných v trestním řízení vyskytují. Pozornost je věnována především míře dodržování garancí přípustných zásahů do osobní svobody ze strany orgánů veřejné moci, legitimitě jednotlivých zásahů a též jejich přiměřenosti a proporcionalitě ve vztahu k cíli, který tyto prostředky sledují. Rigorózní práce zkoumá, zda jsou tyto trestněprávní instituty aplikovány racionálně, zda nedochází k jejich nadužívání nebo zda nejsou příslušnými orgány uplatňovány excesivním způsobem, v takových případech je práce doplněna o příklady z praxe. Hodnocen je dále soulad právní úpravy těchto nástrojů v trestněprávních předpisech s lidskoprávními normami, a to především s Listinou základních práv a svobod a s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Poukazováno je na eventuální mezery v platném českém právu, které jsou doplněny o návrhy *de lege ferenda*, eliminující či alespoň zmírňující vytýkané legální nedostatky. Akcentována je též relevantní judikatura Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva, včetně posouzení míry, v jaké je reflektována orgány činnými v trestním řízení. Závěrem je kriticky zhodnocena účinnost věznění osob a efektivita českého trestního systému, s ohledem na samotný účel vedení trestního řízení a související funkci trestní represe.

Klíčová slova: osobní svoboda, zadržení, zatčení, vazba, trest odnětí svobody

Restrictions on personal freedom in theory and practice

Abstract

The subject of this rigorous thesis is the connection of the theoretical and practical concept of permissible interference with the personal freedom of an individual in criminal proceedings, with an emphasis on the protection of the fundamental rights and freedoms of the person concerned. The basis of the thesis is the description and more detailed definition of some specific institutes of criminal law, in the form of detention, arrest, detention and imprisonment, which seriously interfere with personal freedom and are directly connected with the imprisonment of persons. The rigorous thesis compares and analyzes the legal embedding of the above-mentioned criminal law instruments at the national and international level with their application in real life practice and points out some fundamental differences that occur when they are used by law enforcement authorities. Attention is primarily paid to the degree of compliance with the guarantees of permissible interference with personal freedom by public authorities, the legitimacy of individual interference and also their adequacy and proportionality in relation to the goal pursued by these means. The rigorous work examines whether these criminal law institutes are applied rationally, whether they are not overused or whether they are not applied excessively by the competent authorities, in such cases the work is supplemented with examples from practice. The compliance of the legal regulation of these instruments in the criminal law regulations with human rights standards is also assessed, primarily with the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Possible gaps in the current Czech law are pointed out, which are supplemented by *de lege ferenda* proposals, eliminating or at least mitigating the alleged legal deficiencies. The relevant jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic and the European Court of Human Rights is also highlighted, including an assessment of the extent to which it is reflected by law enforcement authorities. In conclusion, the effectiveness of imprisoning people and the effectiveness of the Czech criminal system is critically evaluated, taking into account the very purpose of conducting criminal proceedings and the related function of criminal repression.

Key words: personal freedom, detention, arrest, custody, imprisonment